

Hortensia PAPADAT-BENGESCU (Focșani, 21 iunie 1912).

**Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK**

« Poetul: Poezia noastră este ca un copac cu rășină care picură, de acolo de unde-i hrănită. Scintela nu sare din cremene, decît dacă scaperi, dar flacăra noastră blindă isvorăște de sine și ca șuvoiul fuge de orice stavilă, care i se-mpotri-vește. Asta ce-i? »

Zugravul: O icoană, Domnule. Dar cartea D-tale cînd ese?

Poetul: Voiu presenta-o îndată. Ia arată-mi pinza!

Zugravul: Bună icoană.

Poetul: Așa e. Minunat și frumos reese [în relief].

Zugravul: Așa ș-așa.

Poetul: Admirabil. Grație icoanei vorbește de sine. Cîtă putere de înțelegere clipește din ochii aceștia. Cît de mult se mișcă fantazia pe buza aceasta. Ai sta să tîlmăcești în cuvinte fisionomia asta mută. »

(POETUL ȘI ZUGRAVUL)

« Tînărul Gabriel Mirabeau e în închisoare, pentru că o damă, [neputînd lua] alături cu tatăl său locul mumei, împodobită cu diamantele, pe care aceea le purtase, îl prigonește de cinci ani. Tatăl său, robit de frumusețile acestei femei, își persecută pre însuși fiul său sub pretextul că ar fi stricat prin înriurirea lui Voltaire și în genere a ideilor, care avea să îngroape vechea monarhie franceză și cu ea întreaga strălucire feerică a curții de la Versailles. Dar Gabriel scapă. »

(PROIECT DRAMATIC)

O piesă de teatru necunoscută, însemnări pentru o altă inspirată de evenimentele ce au premers Revoluția Franceză din 1789, Fragmentarium grupînd maxime și cugetări ale marelui ipoteștean, adnotări și considerații filologice, mărturii din viața căminarului Eminovici, comentarii și conferințe privind posteritatea Poetului — constituie substanța rubricii Eminesciana, dedicată, în numărul viitor, aniversării a 125 de ani de la nașterea lui M. EMINESCU.

85% 0.09

M 30

MANUSCRIPTUM

4/1974 • (17) ANUL V

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL
LITERATURII
ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:

D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV,
NICOLAE FLORESCU, MANUELA TĂNĂȘESCU

SECRETARIAT

FLOREA VLAD

180783

24

Biblioteca Jud. Huned. Deva
SALA DE LECTURA

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București,
telefon: 50.32.90

All rights reserved

Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Clișeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA ȘCÎNTEII”

180783

SUMAR

« *A milita pentru promovarea spiritului revoluționar,
pentru triumful adevărului* »

- 6—28 Rotonda 13: tradiții militante ale presei românești interbelice
Mărturii de Mihnea GHEORGHIU, George IVAȘCU, Octav LIVE-
ZEANU, George MACOVESCU, Radu POPESCU și
Ștefan VOICU

« *...eternii noștri păzitori ai solului veșnic...* »

- 29 Manuscrise — tabletă de Geo BOGZA

Costache NEGRUZZI și Gheorghe ASACHI

- 30—31 « *...a forma cetățeni buni și folositori țerei...* » (Texte comunicate
și adnotate de Al. BARDIERU)

Ion Eliade RĂDULESCU

- 32—40 Sfaturi pentru călătoriile Marijei (Comentariu de Manuela TĂNĂ-
SESCU)

Grigore ALEXANDRESCU

- 41—45 Visuri de domnie pentru Ion Ghica (Prefață și note de I. FISCHER)

Vasile ALECSANDRI

- 46—50 Schiță despre începuturile literaturii române (Preambul de Paul
CORNEA. Transcrierea și traducerea textului — Petre
COSTINESCU)

- 51—55 Intervenții pentru aplanarea unui conflict diplomatic (Cuvânt intro-
ductiv și note de Maria ANINEANU)

Ion GHICA

- 56—58 Prezentarea scrisorilor de acreditare la Curtea Angliei (Argument de
Vasile NETEA)

Ion CREANGĂ

- 59—63 Adnotări la « un cumplit meșteșug de timpenie » (Prezentare de
Nicolae LIU)

- 63—66 Dacă autorul *Amintirilor...* ar fi văzut Parisul (Însemnări de călă-
torie ale lui Costache I. Creangă, comentate de Al. BAR-
DIERU)

SUMAR

I. L. CARAGIALE

- Un alt final pentru *Manasse* (Îndreptări pe un exemplar al piesei
lui Ronetti-Roman, prezentate de *Nicolae LIU*) 67—70
Telegrama unui conferențiar (*Victor DUMITRESCU*) 71
O colaborare refuzată (*Paul B. MARIAN*) 71

Ioan SLAVICI

- Pretexte pentru pronunțarea unui divorț (Prefață de *D. VATAMANIUC*) 72—84

Sărbătoriri UNESCO

Mitropolitul DOSOFTEI

- 350 de ani de la naștere (Documentar de *Gabriel ȘTREMPEL*) 86—92

Revelația documentului

Pavel DAN

- Proiecția obsesivă a biografiei (*Nicolae FLORESCU*) 93—99
Bani, bani!; Ultimul capitol (povestiri) 99—110

File de album

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

- « O zăream uneori pe inegalabila romancieră... » (*Șerban CIO-
CULESCU*) 111—114

Per aspera ad astra

Mateiu I. CARAGIALE

- Arhetipurile *Crailor de Curtea-Veche* (IV) (*Barbu CIOCULESCU*) 115—125

Jurnal

Tudor ARGHEZI

- Amintirile ierodiaconului Iosif (*Mitzura și Barbu ARGHEZI*) 126—127
Jurnal la mănăstire — 1905 127—132

Restituiri

Garabet IBRĂILEANU

- Notă pentru o posibilă *miscellanea* (*Mihai DRĂGAN*) 133—134
I. Minulescu (reflecții critice) 134
O replică fotografică (*G. G. URSU*) 135

PERPESSICIUS

- Noi « Mențiuni critice » (*Dumitru D. PANAITESCU*) 136—138
Anton Holban: *Ioana*; Tudor Arghezi: *Ochii Maicii Domnului*; Tudor
Vianu: *Estetica* — conferințe radiofonice 138—143

SUMAR

Scriitori români în arhive străine

Mihail SADOVEANU

- 144—146 în arhive pragheze (*C. BARBORICĂ*)
146 *Correspondență* (comunicată de *Antonin BOHAČ*)

Scriitori străini în arhive românești

Ivan BUNIN

- 147—148 Lecția lui Bunin (*Nicolae BALOTĂ*)
148—150 « Permiteți-mi să vă dau un sfat vechi ca și lumea: munciți, munciți
și iarăși munciți... » (Scriori și autografe prezentate de
Constantin Th. CIOBANU)

Document în replică

- 151—152 Și totuși... CĂLINESCU a conferențiat la Brăila (*Geo ȘERBAN*)
152—156 Un pseudonim necunoscut al lui BLECHER (*Mircea HANDOCA*)
156—157 « Inscriptiile murale » ale lui ODOBESCU și cele trei peripluri la
mînăstirea Bistrița (*Emil MANU*)

Scriitori de frontieră

Martha BIBESCU

- 158—166 Teheran, Ispahan, Paris (1905—1914) (Comentariu de Elena PIRU)

În loc de Cronica edițiilor

Liviu REBREANU

- 167—176 Un caz simptomatic: Liviu REBREANU. Dezbateri condusă de
Mircea ZACIU

Dicționar de autori

- 177—180 3 răspunsuri la ancheta lui G. BOGDAN-DUICĂ: I. A. BASSA-
RABESCU, A. COTRUȘ, Emil ISAC (prezentate de
Mircea POPA)

- 181—185 *Fișier bibliografic • Creșterea colecțiilor*

Dragoș VRÂNCEANU a citit pentru dumneavoastră

- 186—189 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

190

*Premiul PERPESSICIUS
al revistei „MANUSCRIPTUM“*

«DORIM CA TÎNĂRA GENERAȚIE, COM-
STRUCTOARE A COMUNISMULUI, SĂ
STĂPÎNEASCĂ CELE MAI ÎNALTE CU-
NOȘTINȚE ÎN TOATE DOMENIILE DE
ACTIVITATE, SĂ-ȘI POATĂ ÎNDEPLINI
ÎN CÎT MAI BUNE CONDIȚII SARCINILE
DE ONOARE CE-I VOR REVENI ÎN SO-
CIEDATE, SĂ CONTINUE CU CINSTE
ȘI FERMITATE ȘI SĂ RIDICE PE O TREAP-
TĂ SUPERIOARĂ MĂREȚELE TRADIȚII
REVOLUȚIONARE, SOCIALE ȘI NAȚIO-
MALE ALE PARTIDULUI ȘI POPORULUI
NOSTRU.»

NICOLAE CEAUȘESCU

(Din cuvîntarea la Conferința cadrelor și
activului de partid din învățămîntul superior.)

Există, fără îndoială, o coordonată esențială: consecventul militantism pentru progres social și independență națională care străbate ca un fir roșu întreaga istorie a presei noastre literare. Tot ce a fost mai valoros, tot ce s-a impus în timp conștiinței publice și a devenit o prezență semnificativă în epocă, s-a situat, din acest punct de vedere, pe pozițiile cele mai înaintate, dînd glas aspirațiilor și voinței maselor largi populare.

A milita pentru binele națiunii, a răspunde comandamentelor sociale ale vremii a constituit totdeauna punctul de onoare al ziaristicii românești democratice.

Marii noștri scriitori au fost în același timp mari gazetari, așadar, mari cetățeni. Și este de ajuns să ne gîndim la generația cărturarilor patruzecioptiști sau la glorioasa «școală» a „Contemporanului“, ca să ne dăm seama că presa revoluționară, îndrumată și condusă de Partidul Comunist Român între cele două războaie mondiale, presă care în timpul teroarei fasciste a ținut aprinsă făclia conștiințelor, încrederea într-o lume mai bună, a avut tradiții dintre cele mai nobile. Aceste tradiții, cu care ne mîndrim astăzi, reprezintă o dovadă în plus că literatura și arta noastră au reflectat cu precădere transformările sociale, cuceririle forțelor revoluționare, progresiste, exprimînd gîndirea înaintată a timpului în care s-au zămislit. Așa cum se specifică și în cel mai luminos program de perspectivă ce s-a deschis vreodată în fața poporului nostru, Proiectul de Program al Partidului Comunist Român, adevărata creație nu este rezultatul eforturilor unor aleși aflați în afara vieții, în afara relațiilor sociale, ci opera colectivă ce oglindește profund evoluția socială și națională a societății.

MANUSCRIPTUM

TRADIȚII MILITANTE ALE PR

ROTONDA 13

«...a milita pentru promovare

destăinuiri de:

MIHNEA GHEORGHIU

GEORGE IVAȘCU

OCTAV LIVEZEANU

GEORGE MACOVESCU

RADU POPESCU

ȘTEFAN VOICU

Al. OPREA: *Stimați tovarăși,*

Doresc, mai întâi, să aduc vii mulțumiri distinșilor oaspeți care au binevoit să onoreze, în această seară, cu prezența lor, Rotonda 13. Fac asta cu o altă mai mare plăcere, cu cât, pe domniile lor, ne îngăduim să-i prenumărăm printre prietenii Muzeului — i-am simțit aproape, nu o dată, în momente și mai festive și mai puțin festive ale muncii noastre. Firește, dinșii vin, acum, dezbrăcați de însemnele funcțiilor oficiale, vin ca scriitorii și oameni de cultură să depună mărturie în legătură cu unul dintre cele mai însemnate momente ale militantismului românesc exprimat în presa interbelică. După cum se știe, deși despre această presă se scrie și se vorbește foarte mult, nu se poate afirma că este cunoscută

foarte bine. Nu am în vedere elementul pur factologic, ci aspectul revelatoriu intim, faptul trăit, acea istorie secretă, afectivă, cea mai în măsură să reînvie — în sensul plenar al cuvântului — timpii de aur ai publicisticii românești militante.

Scopul „rotondelor” noastre este tocmai acesta: încurajarea confesiunii, reconstituirea modului în care istoria epocii s-a reflectat în sensibilitatea celor ce-au fost martori și participanți direcți la mari acte de curaj civic.

O istorie a publicisticii noastre militante n-a fost încă scrisă. Reuniunea din această seară am dori să constituie un imbold și o pildă.

(Preambul la seara de evocări literare din 13 iunie 1974.)

SEI ROMÂNEȘTI INTERBELICE

spiritului revoluționar, pentru triumful adevărului»

Octav LIVEZEANU: Stimați tovarăși,

Fiind cel mai în vîrstă dintre participanții la seara de evocări de față, vreau să onorez această vîrstă vorbind despre unele publicații de acum peste 50 de ani.

Prin anii '20, '21, cînd am venit eu în București, la Universitate, apărea un ziar democrat, foarte combativ, de mult curaj, vioi, care atrăgea atenția tuturor cititorilor, creîndu-și un binemeritat renume. Era ziarul „*Luptătorul*“, al doctorului Algazi. Nu îmi mai amintesc acum ce colaboratori avea gazeta respectivă. Ceea ce mi-a rămas în minte este vicioiciunea acestui ziar, modul deschis, demascator, în care aborda problemele vremii și felul în care le expunea. Era un ziar foarte citit căci „*Luptătorul*“ îmbrățișa toate cauzele drepte luînd apărarea muncitorilor și a celor oprimați de către o burghezie avidă, înnebunită de succesele întregirii României, atunci, imediat după primul război mondial.

În al doilea rînd, vreau să mă opresc asupra unei publicații pe care am scos-o noi, un grup de studenți democrați, ca reacție împotriva mișcărilor studențești de dreapta. Trebuie să știți că era în vremea în care se duceau campanii pentru *Numerus Clausus*

«**Mersul august al fluviilor nu poate nîcînd să fie stăvilit.**»

„*LUPTĂTORUL*“

și pentru interzicerea disecării cadavrelor. În acea perioadă, fițuicile reacționare apăreau cu duiumul, manifestațiile se țineau lanț, agresive și distrugătoare, ajungând, ca aceea de la Cluj, pînă la a devasta o tipografie progresistă, aruncînd în Mureș liturele de plumb.

Prin 1924, un mănunchi de studenți, sub îndrumarea partidului, a organizat și a fondat Uniunea Studenților Independenți. La ședința de constituire a participat și muncitoarea Elena Filipovici care, în cuvîntul său, a arătat celor prezenți adevărata cale pe care trebuie să meargă studențimea. Atunci am scos noi — și mă gîndesc în primul rînd la Ștefan Voitec, Alexandru Mihăilescu, Mihail Ciobanu, Șerban Cioculescu —, „*Viața Universitară*”, o gazetă studențească ce s-a bucurat de o bună primire în epocă. Cine era directorul „*Vieții Universitare*”? Comunistul Timotei Marin, — student și el pe vremea aceea — care, din însărcinarea partidului, conducea și scotea această revistă. Împreună cu Mihail Ciobanu și Alexandru Mihăilescu, mi se pare că erau singurii comuniști din redacția revistei. Restul eram democrați care simpatizam cu mișcarea și care ne angajasem pe acest drum cu toate riscurile cuvenite. Trebuie să aминtesc că am dus activitatea noastră de pe poziții de clasă.

Mi-aduc aminte că guvernul liberal, ca să-și capteze simpatizanți în rîndurile studențimii, a inițiat atunci o campanie de înființare de cămine studențești pe județe, conduse de cîte un comitet format din notabilități liberale, avînd în frunte pe prefectul județului. Admiterea în aceste cămine, susținute cu fondurile politice ale partidului liberal, era făcută pe criterii politice, adică fiii agenților partidului liberal sau viitorii agenți captați de ei. Într-un articol pe care l-am scris atunci în „*Viața Universitară*”, sub titlul *Filantropie suspectă*, demascam tocmai această situație.

Uniunea Studenților Independenți și „*Viața Universitară*” au dat o replică foarte serioasă dezmățului fascist care începea să se arate și, în special, mișcărilor studențești care erau atrase de cuzism și de legionarismul în fașă. Păstrez și acum imaginea tova-

rășilor cu care am dus atunci această luptă și, în special, a firavului Mihail Ciobanu, mort înainte de vreme, și a lui Timotei Marin, mort în lagăr la Auschwitz, precum și imaginea lui Șerban Cioculescu care ducea toată bucatăria acestei reviste.

Tovarăși, ajung acum la a treia publicație, tot din acea perioadă, despre care vreau să vă vorbesc, anume, ziarul „Aurora”. „Aurora” a fost scoasă de doctorul Nicolae Lupu. Foarte multă lume a crezut, și poate mai crede și astăzi, că „Aurora” a fost un oficios al partidului țărănesc. Nu, niciodată n-a avut această calitate, deși a servit partidul țărănesc în măsura în care și doctorul Lupu era unul din șefii aceluia partid. Dar dacă ar fi fost să fie oficiosul partidului, n-ar fi avut independența pe care a avut-o, fiindcă de foarte multe ori ziarul a intrat în conflict cu partidul țărănesc pentru atitudinea pe care o adopta. „Aurora” a publicat reportaje foarte tari în timpul procesului din Dealul Spirii. Atunci a apărut în paginile gazetei o caricatură, în costum de ocnaș, a maiorului Cernat, comisarul regal, lucru care anticipa o situație reală, pentru că, după câțiva ani, maiorul Cernat, devenit directorul general al închisorilor, a fost într-adevăr judecat și condamnat, îmbrăcat în costum de ocnaș, pentru matrapazlicurile făcute la Direcția închisorilor.

„Aurora” a apărut întâi sub direcția lui N. D. Cocea, pentru ca, apoi, ea să treacă sub conducerea definitivă a lui Tudor Teodorescu-Braniște. Acolo a desfășurat Braniște una din marile lui activități, pentru că, după cum spuneam, „Aurora” era prezentă întotdeauna, în toate ocaziile, atunci când era vorba de apărut o cauză dreaptă și de protestat împotriva samavolniciei. Avea o redacție modestă. Acolo, în redacție, mi-am început eu cariera gazetărească, sub îndrumarea directă a lui Braniște, pe care îl consider dascălul meu în materie de gazetărie. Acolo, am cunoscut și am lucrat alături de gazetari mai în vîrstă și mai tineri, ca Adolphe Clarnet, Marius Lotar, Henri Gad, A. Munte, Brunea Fox, Geller Legrel, poetul Nicu Davidescu, Victor Rodan și alții. „Aurora” a apărut din 1921 pînă în 1927, cînd și-a întrerupt apariția. La întrerupere

a contribuit și faptul că era lipsită de mijloace materiale și nu voia să se înglobeze în anumite interese care s-o compromită. A reapărut în 1930, de astă dată ca săptămînal și sub conducerea mea. Braniște era acum angajat în altă parte, era prea ocupat ca să se mai îngrijească și de gazetă și, printr-o înțelegere cu doctorul Lupu, m-a propus pe mine să conduc mai departe acest săptămînal. Într-o scrisoare pe care mi-o scria atunci, după ce îmi făcea o caracterizare a aptitudinilor pe care le-aș avea ca să conduc „Aurora”, îmi spunea: « Te rog să pui tot atîta suflet la această gazetă, cît am pus și eu, pentru că apreciez perioada de la „Aurora” — cea mai frumoasă din cariera mea gazetărească ».

Ca săptămînal, a apărut pînă prin 1937, în timpul guvernului Goga. Ziarul și-a păstrat și sub conducerea mea și cu colaboratori vechi, dar și unii noi, printre care citez pe Ștefan Tita, aceeași linie de atitudine deschis democratică, fiindcă am inițiat, împotriva politicii partidului național țărănesc, acțiuni antifasciste și, în special, pentru sprijinirea frontului popular care se contura atunci.

În același timp, în afară de activitatea de la ziarele la care lucram, am colaborat și la două ziare legale ale partidului comunist, și anume, la „*Clopotul*” pe care îl scotea, la Botoșani, Scarlat Callimachi și la „*Comentar*” din care, din păcate, nu au putut apărea decât două numere.

De asemenea, din octombrie 1932 pînă în ianuarie 1933, am scos revista „*Opinia Publică*”, cu același caracter democrat, avînd colaboratori permanenți pe Scarlat Callimachi, Tudor Teodorescu-Braniște, C. R. Ghiulea, Petre Drăgoescu, A. Munte și alții.

N. D. Cocea a publicat în această revistă primul capitol din romanul său *Fecior de slugă*, pe care îl avea atunci gata de tipar. Revista a fost de două ori confiscată, iar la nr. 13 suprimată.

Ștefan VOICU : Tovarăși,

Am să mă refer în cele ce urmează la perioada de după 1930 cînd, esențial pentru strategia, politica și tactica partidului nostru, era de a realiza un larg front popular antifascist. Această imbinare a activității legale cu cele mai diverse forme de activitate semi-legală și ilegală era îndreptată, în cea mai mare parte, înspre o concentrare a tuturor forțelor democratice, progresiste coalizate împotriva Gărzii de Fier, împotriva pericolului fascist. În această acțiune, partidul a cîditat un număr foarte mare de ziare, de publicații legale cu caracter democratic, progresist, în diferite părți ale țării, ziare din care apăreau, uneori, numai cîteva numere. Merite deosebite au avut în acea perioadă „*Clopotul*” — ziarul lui Callimachi —, iar mai tîrziu revista „*Manifest*” a lui Ivașcu. În afară de presa aceasta, editată în întregime de partid, influența directă sau indirectă a partidului s-a făcut de asemenea simțită în coloanele celor mai răspîndite ziare și publicații ale vremii. Sub influența partidului, comuniștii și simpatizanții de partid au intrat în toate organizațiile și partidele politice democrate, au scos din lîncezeală organizațiile național-țărăniște, radical-țărăniște, le-au împins înainte spre o activitate puternic antifascistă. Multe din manifestările, din demonstrațiile național-țărăniște sau cetățenești ale lui Dobrescu și altele, care apăreau sub steagul diferitelor partide burghezo-democrate, erau de fapt organizate de partidul comunist. În acest context, „*Adevărul*” și „*Dimineața*” au manifestat o foarte pronunțată și consecventă atitudine antifascistă. Aici au lucrat ziariști democrați, dintre ei unii s-au apropiat de partid, alții au intrat chiar în partid — figuri luminoase, puternice ale presei militante, ale presei antifasciste. Mă opresc, de pildă, la Jebeleanu, Horia Roman, Callimachi, care a lucrat și el la un moment dat acolo, Barbu Lăzăreanu, Brunea-Fox, Ghiță Roll, Miron Radu Paraschivescu, Brănișteanu, Braniște, Macovescu. Aș fi vrut, totodată, să evoc aci pe Emil Socor, personalitate despre care se vorbește foarte puțin, un mare luptător. Am să trec însă peste toate acestea, pentru că timpul este foarte scurt. Îmi propusesem, de altfel, să vorbesc despre „*Scînteia*” ilegală, dar prea multe amănunte n-aș putea să vă dau. Lucrurile au fost foarte simple, mult mai simple și mult mai puțin romantice decît ne imaginăm astăzi. Sînt întrebate, de pildă, de foarte mulți: cum a fost cu redacția? cum a fost cu tipografia? cum a fost cu difuzarea? Nu pot să spun decît foarte puține cuvinte despre redacție, căci propriu-zis, în sensul în care o definim astăzi, ea nici nu a existat. Ne întîlneam, o dată la două săptămîni, 4—5 înși (nu-mi amintesc și nu cunosc numele unora dintre ei nici pînă în ziua de astăzi), fie în locuința unui medic, fie a unui inginer, mă rog, într-o casă mai bine păstrată care să nu dea de bănuț. Stabileam sumarul, plecam fiecare și scriam articolul care ne revenea și îl predam, într-un anumit loc, unui tovarăș ce se ocupa cu partea tehnică. Ne vedeam iar după două săptămîni, schimbam impresii asupra conținutului, venea cineva din partea Comitetului Central, care făcea o mică expunere asupra,

« Ne luăm sarcina să tratăm în mod științific pe baza largă a materialismului dialectic toate problemele ideologice ale vremii noastre. »

„ERA NOUĂ”

ERA NOUA

SUMARUL:

N. D. Cocea
Ghiță Ionescu
D. Trosi
Paul Păun
Al. Sahia
Virgil Teodorescu
Andrei Serbulescu

Petre Năvodaru

I. Constantinovici

Artur Dumbrăv

St. Voicu

H. Rosenberg

Radu Popescu

Ștefan Roll

André Gide

Paul Nizan

Lucifer (art.)

Mircea Eliade

Stoian Gh. Tudor

Cuvânt înainte
Metoda Nouă
Reînnoirea în Italia
Poem pentru dragostea la epic
Somaj fără-rasă
Obșesă (poem)
Tendințe fundamentale în
economia românească
Situția economică a Germaniei
la începutul anului 1936
Bilanțul economic al anului 1935
In U. R. S. S.
Depresiunea economiei mondiale
în 1929-1935
Crisa științei

CRONICI-RECENZII

Expoziția echipelor de lucru
Cinema-teatralul

Romain Rolland și victoria intelectualului

de A. Hotaric

de Miron Constantinescu

de M. R. Parachevescu

de P. P.

FEBRUARIE 1936

problemelor celor mai importante, stabileam iarăși ce trebuie scris, cu asta plecam și aproape că nu ne mai cunoșteam unul pe altul. La un moment dat, răsfoind manuscrisele, scrisorile venite din partea comitetelor regionale, ca să le introducem în „Scînteia”, am văzut un scris cunoscut; era scrisul lui Pătrășcanu. L-am întrebat pe tovarășul acela din partea Comitetului Central cum o duce Pătrășcanu la Iași. Acesta s-a supărat și era să capăt și un vot de blam. A insistat îndelung să spun de unde am aflat că Pătrășcanu e la Iași.

Vreau să vă vorbesc acum ceva despre momentul în care eu am ieșit din ilegalitate și am intrat la „Era nouă”, revistă care a apărut cu totul 3 numere. A avut un răsunset extraordinar. Eu nu-mi dau seama dacă a mai existat o publicație în România care, într-un timp atât de scurt, să capete o asemenea mare autoritate. Era perioada cînd, în viața culturală, avea loc o ofensivă sălbatică a obscurantismului, a gîndirismului, a fascismului sub aspectele lui cele mai hidoase; începutul anului 1936.

În primul număr din „Era nouă”, ce apărea sub conducerea lui Cocea, au fost supuse

unei serioase analize teoretice materialiste problemele cruciale ale frontului ideologic. Este greu pentru generația de astăzi să înțeleagă ce a însemnat atunci acest lucru, în vremea cînd legionarii foloseau gloanțe în loc de argumente științifice. Ecourile au depășit așteptările. Primul număr a apărut în 2 000 de exemplare, al doilea număr l-am scos în 4 000 de exemplare, iar al treilea în 5 000 de exemplare. Al patrulea număr din „Era nouă” trebuia să iasă în 6 000 de exemplare, însă a fost suprimat, deoarece pătrunsese deja în căminele studențești, în facultăți. În acest context, vreau să vorbesc nu numai despre Cocea, dar vreau să evoc și figura lui Miron Radu Paraschivescu, care a fost secretarul de redacție și în mare parte sufletul acestei publicații, atrăgînd ca un magnet în jurul lui, în 2—3 săptămîni de zile, nenumărați tineri poeți, scriitori, dintre care, apoi, mulți s-au ridicat ca, de exemplu, Virgil Teodorescu.

Primul articol din „Era nouă”, intitulat *Metoda nouă* — de fapt o expunere foarte frumoasă a materialismului dialectic, ce a făcut o profundă impresie și a avut o mare eficacitate teoretică —, a fost scris de Ghiță Ionescu, care după aceea a mers pe drumuri destul de proaste, foarte proaste chiar. Dar nu putem să nu amintim despre acest moment din viața lui Ghiță Ionescu, mai ales că, într-un număr din „Era nouă”, a scris, în afară de articolul acesta, un articol foarte frumos despre Ibrăileanu și despre

datoria criticii. Tot la „*Era nouă*” s-au ridicat Schileru, Radu Popescu, Miron Constantinescu.

Tot în câteva cuvinte aş vrea să fac o precizare în legătură cu „*Cuvîntul liber*”, gazetă despre care s-a vorbit enorm în anii noştri. Unii au considerat „*Cuvîntul liber*” drept o publicaţie a partidului. N-a fost însă. „*Cuvîntul liber*” a fost editat de trustul burghezodemocratic de la „*Adevărul*” şi „*Dimineafa*”, dar a fost o publicaţie profund democratică, antifascistă, o publicaţie a frontului comun antifascist. Tot ce era progresist în epocă, naţional-tărănist, socialist, comunist, personalităţi progresiste fără de partid, oameni de cultură, tot ce era mai curat, mai luminat în cultura românească a colaborat la „*Cuvîntul liber*”, pe poziţii categoric antifasciste. Dintre cei ce-au scos această publicaţie, amintesc pe Mircea Grigorescu, prezent aici în sală, care, un timp, a ţinut în mînă „*Cuvîntul liber*”. Totodată, merită a fi evidenţiată aici activitatea lui Sahia, un mare animator, un catalizator al valorilor culturale progresiste de stînga. A fost un şef de şcoală antifascistă, progresistă, comunistă. El a fost membru de partid. Apoi, la „*Cuvîntul liber*”, trebuie să amintim de Ghiţă Dinu, una din cele mai frumoase figuri ale publicisticii progresiste româneşti. Făceam parte atunci din Comisia centrală de partid pentru presa legală. Eram eu, era Mircea Bălănescu, era Matei Socor. La Ghiţă Dinu, în cămăruţa aceea de la „*Adevărul*”, am ţinut multe şedinţe ale acestei comisii şi urmăream, orientam, dirijam chiar, zeci şi zeci de publicaţii din Bucureşti şi din întreaga ţară. Poate nu se ştie că Ghiţă Dinu prezenta în fiecare săptămînă sumarul „*Cuvîntului liber*” acestei comisii, în cadrul căreia era discutat. Desigur, din cele ce noi acceptam sau refuzam, numai 15 sau 20% se realiza, pentru că apoi avea Branişte un cuvînt de spus, ca şi mulţi alţii. Însă, dacă 15—20% din cele ce noi stabileam intra, era un foarte mare succes, care se datora în primul rînd lui Ghiţă Dinu.

Pe Horia Roman l-am cunoscut mai de-a-proape în timpul procesului de la Craiova. În momente extrem de grele, a fost trimis de „*Adevărul*” şi „*Dimineafa*” ca reporter la faţa locului. A avut o poziţie curajoasă, aş putea spune, eroică în unele momente, a făcut dări de seamă extrem de interesante, cu o mare eficacitate politică în mase. A fost acolo, nu ştiu dacă pînă la capăt, şi Radu Popescu.

În fine, ultima publicaţie, asupra căreia mă opresc acum, este „*Reporter*”. Se ştie că ea a apărut sub conducerea lui Grama, care era director-proprietar. Gazetă onorabilă dealfel, cu unele atitudini democratice, dar şi cu afaceri, cu gheşteuri, cu fel de fel de chestii, „*Reporter*” a intrat, efectiv, sub conducerea noastră, cam prin iulie 1937, cînd partidul a cumpărat de la fostul proprietar această gazetă. Au tratat în numele nostru, mi se pare, Matei Socor şi N. D. Cocea, care a devenit, mai apoi, directorul publicaţiei. Prin urmare, noi ne luăm răspunderea completă, pentru ce s-a publicat, bine, sau rău, în „*Reporter*”, începînd din vara lui 1937. Atunci avea 500 sau 600 de exemplare tiraj. A ajuns, în timp foarte scurt, la 5 000, 6 000, 8 000, 10 000, iar la sfîrşitul lui 1937 şi începutul lui 1938, a ajuns la 24 000 exemplare, cea mai mare cifră de tiraj a unei publicaţii săptămînale.

„*Reporter*” şi-a axat treptat activitatea pe lupta împotriva Gărzii de Fier. Număr de număr, apăreau reportaje, articole violente, puternice, împotriva organizaţiilor extremiste de dreapta. Redacţia se afla pe strada numită astăzi Matei Millo. De la o vreme, legionarii începuseră să ne pîndească. Nu era de glumă, se trăgea în plină zi, pe stradă. Trăiam într-o continuă nesiguranţă. Cocea părea nepăsător. Mă rog, el brava. Ceilalţi, însă, pătrundeau sau ieşeau din redacţie, terorizaţi de acele patrule ale morţii. Întrebarea zilnică era: trag sau nu trag?

O să vă povestesc acum o întîmplare ca să înţelegeţi mai bine de ce autoritate se bucura în frontul publicistic al acelui moment „*Reporter*”. Rămăsesem în criză de hîrtie, eram strîmtoraţi de fonduri. Administratorul nostru s-a dus la Oficiul de hîrtie, care se afla în apropierea redacţiei, tot pe Matei Millo, cu intenţia să obţină, pentru o vreme, cota necesară, pe datorie. S-a întors uimit însă, că cei de la Oficiu ne-au pus la dispoziţie cîtă hîrtie vrem, aproape fără bani, adică pe credit nelimitat şi fără de rambursare. Nimeni n-a înţeles nimic. De-abia cînd a venit Cocea ne-am lămurit. El ne-a

explicat că fabricile de hârtie de la Letea erau proprietatea Brătenilor. Or, liberalii aveau o poziție antigardistă, erau interesați din toate punctele de vedere nu la alianța cu Germania hitleristă, erau anglofili, francofili și prin tradiție și prin interese comerciale, materiale, financiare, de tot felul. Cum nu îndrăzneau însă să deschidă glasul în fața legionarilor, erau foarte bucuroși că o asemenea publicație ca „Reporter” duce campanie susținută împotriva Gărzii de Fier.

Tovarăși, ceea ce se impune, ca o concluzie firească a celor arătate de noi aici, este — cred eu — faptul că pentru ziariștii comuniști din perioada respectivă a fost o lege nescrisă, dar obligatorie, o datorie de onoare, de a milita puternic pentru promovarea spiritului revoluționar în întreaga viață socială. Ei au dovedit o înaltă conștiință etică, profesională, obiectivitate și spirit de răspundere. Au militat neabătut și în orice împrejurare pentru triumful adevărului. Neîncetat s-au străduit ziariștii din presa legală, ilegală sau semi-legală pentru pregătirea, pentru perfecționarea pregătirii teoretice, politice, ideologice. Neîncetat au căutat să-și lărgască orizontul de cunoaștere și de cultură. Puterea de convingere, de pătrundere în mase a ziarului, de educare și mobilizare a maselor depinde, în foarte mare măsură, nu numai de tratarea justă a problemelor din punct de vedere politico-ideologic, dar și de nivelul publicistic al articolului. Și trebuie să știți că, în acest sens, am avut atunci foarte buni ziariști.

George MACOVESCU: Stimați tovarăși,

Uneori, din ce în ce mai rar, spre părearea mea de rău, trec pe o stradă care coboară din Calea Victoriei în pantă lină către vechea albă a Dîmboviței. În anii 1930, și ceva mai târziu, se numea strada Sărindar, apoi s-a numit strada Constantin Mille, pentru a cinste memoria unuia dintre cei mai mari ziariști pe care i-a avut România. Când cobori, pe stînga, există o clădire, care pe atunci mi se părea imensă. Acum mi se pare mică.

În clădirea aceea, pe stînga, intrai într-un hol și urcai pe o scară strîmtă, cu lift care mergea numai pentru ziariștii vîrstnici. Noi, cei tineri, suiam cîte două, trei trepte deodată, ajungeam la mezanin, îl confundam cu etajul I, descindeam, în fine, la ceea ce s-ar putea numi un etaj întîi, urcam două trepte, apoi coboram două și, în sfîrșit, intram într-un alt hol, care mi se părea de asemenea uriaș. La mijloc era o masă lungă, goală, sau cu colecția de ziare pe ea. Mă impresiona figurile pictate pe ziduri, în ulei, ale lui Beldiman și Mille. Acum sînt zgîrțite sau văruițe. De aici începea un coridor, ce-mi lăsa impresia că era extrem de lung. Avea trei birouri minuscule pe dreapta și trei pe stînga și se termina cu un birou mai mare în capăt. Și pereții acelor birouri și coridoarele erau tapisate, dacă mi-aduc bine aminte, și rog pe Mircea Grigorescu să mă corecteze, cu desene Toulouse Lautrec. Am auzit că au fost vopsite tot cu var. S-ar putea să le mai găsim sub un strat de vopsea. Și bine ar fi să le găsim, să le aducem la suprafață, dacă mai sînt acolo.

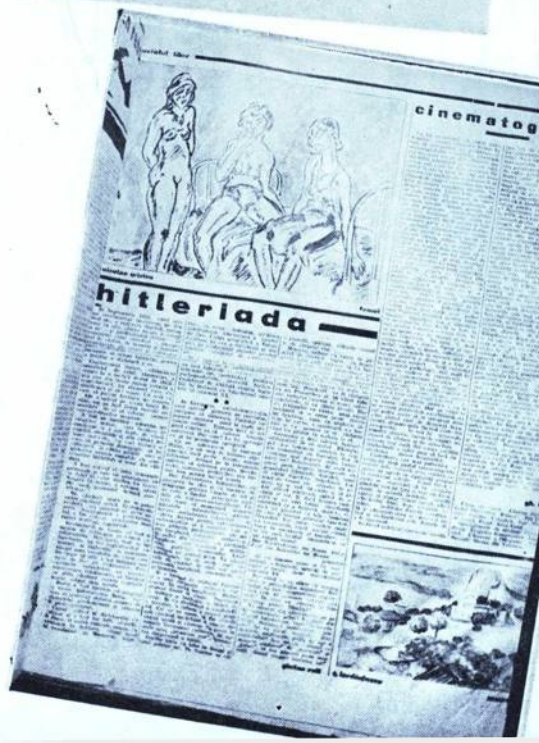
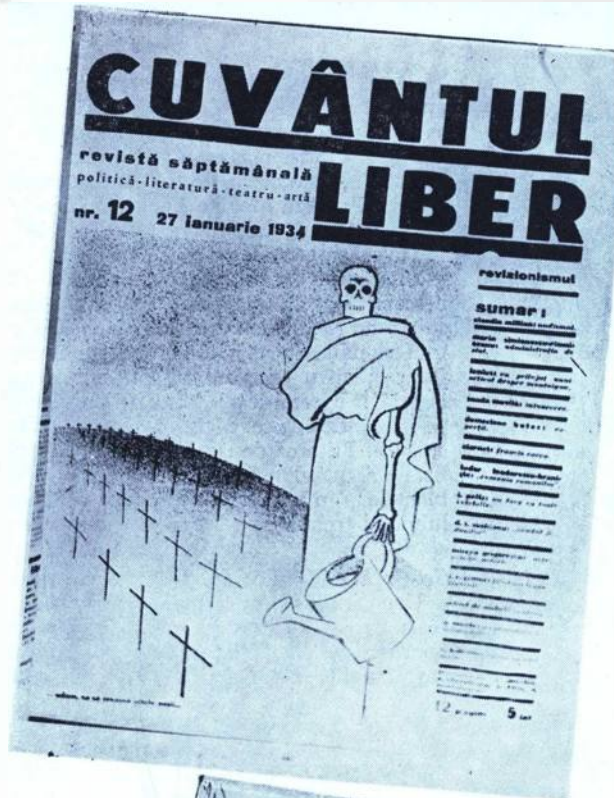
Și mă întorc în acel hol pe care îl consider ca o agoră a presei democratice din anii 1930. Acolo, dragă Voicu, ne întîlneam după amiaza, pe la patru, cînd ne duceam la redacție, și în acel hol veneai adeseori tu, și cîteodată și secretarul general al partidului din vremea aceea, și alți conducători de partid, și nu vă cunoșteam și nu vă știam numele, și nu vă știam nici, mai ales, calitatea. Ulterior, începusem să vă aflăm numele — poate nu numele adevărate, pentru că unii din voi purtau alte nume. Acolo, în birourile acelea minuscule, stăteau gazetarii mai tineri, mai vîrstnici. Mircea Grigorescu era într-unul din ele, pe urmă s-a mutat în altul mai mic, că avansase în grad, era trecut mai lîngă direcție, chiar lîngă biroul directorului, al lui Graur.

« În politică, în literatură, în teatru, în plastică în toate domeniile vieții omenești, „Cuvîntul liber” se va ridica, hotărît și dîrz împotriva tuturor minciunilor convenționale, care circulă în voie, de pe catedra universitară în sala de curs și de acolo, în piața mare. »

„CUVÎNTUL LIBER”

Pe dreapta, marea revistă despre care s-a vorbit, „Cuvîntul liber“, avea o singură cameră. Era toată redacția „Cuvîntului liber“ acolo, într-o singură cameră, și aceasta împărțită pe jumătate. Era o masă la mijloc. La stînga, cum intrai, stătea marel nostru dispărut, Gheorghe Dinu (Ghiță Roll, Ștefan Roll — în vremea antisemitismului din România, Gheorghe Dinu n-a găsit să-și ia alt pseudonim decît Ștefan Roll, ca un paradox, fiindcă toată viața lui a fost un paradox). În dreapta, se afla Brunea-Fox și atît. Masa aceea jumătate era a „Dimineții“ (Brunea-Fox lucra pentru „Dimineața“), iar cealaltă jumătate era redacția și secretariatul de redacție al „Cuvîntului liber“. E adevărat, Mircea Grigorescu s-ar putea ridica să mă contrazică, spunînd că și el a fost, într-o vreme, secretarul general de redacție al „Cuvîntului liber“, dar el se ocupa, în perioada la care mă refer, mai mult de „Adevărul“ și „Dimineața“, lăsînd intenționat — și fac un elogiu încă o dată acestui mare gazetar care a fost și este Mircea Grigorescu — revista pe seama lui Gheorghe Dinu, știînd că se petrec lucrurile așa cum le-a povestit Voicu.

În acea redacție, atît de minusculă, a „Cuvîntului liber“, am văzut trecînd pe acolo — mai mult pe sală stînd, unde debaterile erau destul de furtunoase, destul de ascuțite și foarte politice — marile figuri ale presei de odinioară, generația care era înaintea noastră, marea generație a gazetarilor care poate mai scriau sau veneau din obicei la o redacție. Vă mai aduceți aminte de Dima Fux, care ne povestea despre marile lui călătorii și întîlnirile lui cu Lenin? «Ce știți voi, mă copii?» Îl văd și acum rezemat de masa din holul din mijloc. «Ce știți voi, mă copii, cum era vremea de altădată? Îmi trebuia un pol de parale să ajung pînă la Predeal și de acolo mi se deschidea Europa în față.» Povestea cum l-a întîlnit pe Lenin, cum l-a contrazis el pe Lenin. Că e adevărat sau nu, mi-e greu să spun. Cunoscîndu-l însă pe Dima Fux, cred că așa s-a întîmplat. Tot în acel hol l-am văzut pe Clarnet, un gazetar expulzat la începutul veacului, care, împreună cu Barbu Lăzăreanu, își petrecuse o parte din viață la Paris. Se întorsese și ne evoca

care a deschis apoi seria campaniilor pentru frontul popular antifascist, a fost scris de Pătrășcanu. Dar nu putea Pătrășcanu să semneze în „Adevărul”, numele lui era indezirabil la vremea aceea, mai ales în „Adevărul”; l-a semnat Petre Pandrea.

George MACOVESCU : Tot acolo l-am întâlnit pe Pătrășcanu care, într-o vreme, venea destul de des și avea legături cu Mircea Grigorescu și cu Horia Roman. Și trebuie să spun că i-au apărut numeroase articole în anii 1937, când și-a reluat activitatea politică după cele întâmplate în 1933.

În anii 1936—1937, a reînceput activitatea ceferiștilor, mai ales pe linia sindicală. Cred că în '37 a venit Ilie Pintilie și ne-a cerut să facem o anumită campanie. Tova-răși, vă pot spune că tot ce a apărut atunci în „Dimineța” și „Adevărul” a fost scris de diferiți gazetari de la „Dimineța” și „Adevărul”, dar a fost controlat, văzut linie cu linie, șpalt cu șpalt, de către Ilie Pintilie. Am lucrat o dată cu el o noapte întreagă, la un interviu, pe care el mi-l dăduse mie pentru a fi publicat în „Dimineța”. Am evocat acestea pentru a putea să vă dați seama că P.C.R. a fost prezent în acea perioadă, și mai târziu, și în presa legală, o prezență permanentă, masivă. În afară de publicațiile ilegale, munca legală a fost foarte bine împletită cu munca ilegală.

Tot în acea vreme — Voicu ar putea să spună mai bine, fiindcă a avut în mină toate aceste lucruri — partidul a dus o anumită politică, aceea de a înființa reviste literare,

acum boema Parisului. Dar noi căutam în povestirile acelea, în acele amintiri — probabil că și dumneavoastră, cei mai tineri, căutați acum, în amintirile noastre — acel parfum al trecutului, să cunoaștem ceea ce nu puteam cunoaște din cărți, ceea ce nu puteam cunoaște din viața imediată. Tot acolo, prin acel hol, l-am văzut și pe Constantin Stere trecînd și cred că Radu Popescu își aduce aminte de acest lucru. Toți veneau către „Cuvîntul liber”, care a fost o vreme tribuna oamenilor de stînga, a mișcării de stînga din România, care a concentrat toate tendințele de stînga din perioada anilor 1933, pînă la dispariția celei de-a treia serii a „Cuvîntului liber”. Vreau să spun, însă, că și ziarele „Dimineța” și „Adevărul” au constituit mijloace de propagare a politicii, a liniei politice, a propagandei P.C.R. Poate să mire această afirmație, dar invit pe istoricii presei române să părăsească o anumită rigiditate, un anumit mod de a privi lucrurile și să înțeleagă că în „Adevărul” și „Dimineța” P.C.R. și-a spus cuvîntul. Și cred că Voicu, care a făcut afirmația că în vremea aceea era unul dintre conducătorii comisiei de presă și propagandă — nu știu de ce nu-i spui pe numele pe care i se spunea atunci, AGIPROP — își amintește că venea și ne spunea ce să scriem și cum să scriem.

Ștefan VOICU : Primul articol în presă despre necesitatea frontului popular antifascist a apărut în „Adevărul”, un editorial semnat de Petre Pandrea. Acel prim articol,

culturale, de diferite specialități, care trăiau un număr, două și apoi dispăreau fiindcă erau suprimate de către cenzură. Cei mai tineri dintre noi, care încă poate nu aveau dosarul prea complet la Siguranță, eram trimiși să cerem autorizație de apariție a unei reviste. Vedeți, tinerii totdeauna doresc să devină foarte curînd șefi, directori, redactori-șefi. Tendința e veche. De aceea să nu ne mire că și astăzi există. Eram trimiși să cerem autorizație și peticul acela de hîrtie, parcă-l văd și acum, valora mai mult decît totul. Apoi bani, hîrtie, găseam noi undeva, adică, mai bine zis, găsea partidul. Fără îndoială că, după două, trei numere, dispărea revista, fiindcă se descoperea despre ce e vorba. Așa a apărut o revistă pe care puțini cred că o știu; se numea „*Pinguinul*”. (Menționez una dintre ele. Și eu am fost director, redactor-șef la trei dintre ele, dar n-au apărut decît cîte un număr și au dispărut). „*Pinguinul*” a apărut două numere. Redactorul șef era Lăscăr Sebastian. Multe reviste au apărut, poate astăzi nici nu se mai știu. E și greu să mai fie găsite. Nu cred că se găsesc la Academie. Speranța noastră este că se găsesc în cartoanele încă nesortate ale lui Sașa Pană.

Acum voi trece la o altă perioadă. Este vorba despre apariția „*României libere*” ilegală. În 1942, în noiembrie-decembrie, în ședința pe care am avut-o cu reprezentantul AGIPROP-ului, ședință ilegală — cred că era pe strada Plantelor, în casa profesorului Graur (schimbam de fiecare dată adresa) —, ni s-a comunicat din partea conducerii partidului hotărîrea de-a apărea o publicație, un ziar, „*România liberă*”. Din redacția acelei publicații au făcut parte, la început, Ilie Zaharia, Petre Iosif, care era legătura superioară într-o vreme, George Ivașcu, Gheorghe Dinu.

George IVAȘCU: Eu am venit la numărul 2.

George MACOVESCU: Redacția aceasta, asemeni celei a „*Scînteii*”, era voluntă, în sensul că ea se întrunea o dată într-o casă, altă dată în altă casă. Această redacție primea numeroase colaborări, pe căi foarte ocolite; membrii ei trebuiau să scrie și ei. Și cîți tineri au trebuit să înghită petice de hîrtie de teama de a nu fi prinși de către agenții care-i urmăreau, cîți tineri și cîte tinere au suferit pentru ca să poată să apară acea gazetă. Primeam materiale de la tovarășii din colectivele din închisori. Noi, cei de la redacție, trebuia să le pregătăm, să le redactăm și apoi să le prezentăm legăturii noastre superioare care, fără îndoială, nu le lua în buzunar, ci le lăsa acolo unde ne îndeplineam munca; veneau acești tineri de legătură, plecau cu ele pe diferite căi și ajungeau, în sfîrșit, la conducerea partidului; se vedea încă o dată materialul și apoi se trimitea la tipografie. Îndată ce pleca de la noi, nu mai știam nimic. Unul dintre cei care lucrau în redacție, el nu mă cunoștea pe mine, a încercat să mă convingă să citesc „*România liberă*”. Atît era de conspirativă toată chestiunea, încît nu puteai să cunoști mai mult de unul dincolo de tine. Noi n-am știut niciodată unde se află tipografia „*României libere*”. Și acum citeva zile, trecînd pe Dorobanți, mi-am dat seama că la un moment dat am lucrat într-o casă foarte aproape de redacție. Ceea ce nu era permis. Mi-am dat seama ce greșeală am făcut atunci. Dacă am fi fost prinși, cel puțin o muștrare de partid primeam. Așa a lucrat „*România liberă*”, pînă în noaptea de 23 August 1944, cînd a apărut primul număr legal. Știu că tovarășul Petre Iosif scrie, pregătește poate, o istorie a „*României libere*” ilegale. O cunoaște bine și ar fi bine s-o scrie, fiindcă s-au spus multe lucruri adevărate, dar s-au spus și multe lucruri neadevărate, exagerări și într-o parte și în alta. Bine ar fi să se scrie o istorie a presei din vremea aceea, ca să se evite omisiunile de orice natură. Noi, care am trăit — și sînt complet de acord cu ce a spus Voicu —, poate nu ne dam seama de ceea ce făceam, adică știam noi ce făceam, dar poate nu trăiam la adevărata lor valoare acele clipe (cine spune că nu i-a fost frică să nu-l credeți, frica exista, totul era să învingi frica). Am făcut lucrurile convinși că trebuie făcute, nu din eroism de paradă. Și, cînd e vorba, cînd spun « am », mă gîndesc la acele mii și mii de oameni care au contribuit pentru ca acea mică revistă, mic ziar, pe care-l ascundeai în palmă, — publicat, e adevărat, pe o hîrtie foarte fină și foarte bună, cu o literă extraordinar de frumoasă, și acum mă mir de unde le procuram — să prindă viață. Odată, am dus și eu în mînă vreo 14 kilograme de literă de aceea, neștiind ce este înăuntru, dar credeam că trebuie să creez impresia că duc un pachet

de vată în mână, nu un pachet cu 14 kilograme de literă, luată nu știu de unde. Ei bine, toate acestea au fost făcute cu conștiința că trebuie făcute de cineva. Nu vă spun acest lucru ca să ne atribuim merite în plus și vă rog să credeți că la vîrsta noastră nu mai avem timp să ne mai lăudăm. Și nici nu trebuie să o facem. Nu mai avem ce cîștiga prin autolaude. O făceau însă oameni, care, unii dintre ei, au dispărut, și lor trebuie să le închinăm memoria noastră și chiar memoria noastră de astă-seară. Fără ei, fără lupta lor, fără acei care și-au jertfit viața, poate noi nu ne-am fi adunat astă-seară să vorbim despre un trecut care se îndepărtează din ce în ce mai mult de noi.

Radu POPESCU: Tovarăși,

M-am obișnuit în ocazii și situații absolut similare să-i aud pe cei care vorbesc spunînd: această afirmație nu este exactă. Lucrurile nu s-au întîmplat așa cum în general se crede. Rog să fiu corectat — dacă am greșit să mi se atragă atenția. Sîntem puși în această postură, ori de cîte ori ne apucăm să evocăm acea perioadă teribilă a presei române, la care ne referim și astăzi, ceea ce dovedește cît de mult, cît de enorm de mult mai este de făcut pentru a avea o istorie a presei democratice din România, cu tot multul pe care l-a făcut pînă acum, metodic și laborios, George Ivașcu, cu puținul, pe care mulți alții au încercat să-l facă. Este sigur că ne aflăm într-un spațiu literar imens, în mare măsură necunoscut și virgin.

Am avut și eu privilegiul de a fi slujit, în anii începuturilor mele publicistice, la una din victimele aceluia neîncetat șir de execuții, pe care l-au evocat aici Ștefan Voicu și George Macoveșcu, șir de execuții care a format un adevărat cimitir de presă, un cimitir de publicații, impresionant ca volum, căci numărul mormintelor indică cimitirul unui război. Presa legală, inspirată și condusă de P. C. R. în acea vreme, a trebuit să fie — îmi dați voie să întrebuițez această comparație consacrată — o hidră; desigur, o hidră luminoasă. Siguranța statului îi tăia un cap în fiecare zi și a doua zi același cap trebuia să crească la loc. Zic că am avut privilegiul de a fi slujit la una din aceste victime, și încă la una dintre cele mai ilustre, la „*Bluze albastre*”. N-a trecut o săptămînă, cred, de cînd „*România liberă*” legală de astăzi, fiica și moștenitoarea „*României libere*” care a fost evocată aici, mi-a cerut cu o urgență și cu o insistență care dovedesc, în mare măsură, că în presa noastră se mai practică încă, din păcate, de către unii, empiria și lipsa de memorie, mi-a cerut ca, în cîteva ore, să-i trimit un articol despre „*Bluze albastre*”, deoarece se împlineau 40 de ani de la apariția ei. În realitate, erau 42.

„*Bluze albastre*” a trăit aproape 4 numere, fiindcă cel de al 4-lea număr a apucat să fie tras, dar n-a mai apucat să fie răspîdit decît în cîteva sute de exemplare, printr-o aventură pe care n-am să v-o mai povestesc acum. Această revistă reprezintă o piatră de hotăr în istoria presei democratice, în istoria presei condusă de partidul comunist. Pe vremea aceea, Ghiță Ionescu, Alfons Adania și cu mine, cei care lucram efectiv în redacția „*Bluzelor albastre*”, eram denumiți în lumea gîzetăriei « băieții lui Sahia », căci ne identificasem extrem de mult cu spiritul de lucru al tînărului nostru profesor în ale presei. Veneam la „*Bluze albastre*” de la o altă publicație, și „*Bluze albastre*” nu intenționa decît să continue să refacă, într-un fel, capul tăiat în ajun al celui săptămînal, care se numise „*Veac nou*”. Originea „*Veacului nou*” trebuie căutată în pagina a doua, pagina de literatură și cultură a ziarului „*Facla*”, unde Ion Vinea — democrat generos, senior nonșalant al presei — îl adăpostise atît pe Sahia, cît și pe « băieții lui » dîndu-le pagina respectivă pe mînă. Acolo a apărut, la un moment dat, un anunț, despre care, mai tîrziu, într-o carte consacrată lui Sahia și rămasă în manuscris pînă astăzi, spuneam că făcea să se audă « sunetul de flaut al „*Bluzelor albastre*” ». Se anunța

« Atîta vreme cît viața este o luptă, atîta vreme cît omenirea întreagă este vrăjmășită în două tabere fundamentale adverse, cînd conflictul dintre ele a atins punctul culminant, nu se poate vorbi de o artă „pură”, fără preocupări sociale, fără atitudini. »

„BLUZE ALBASTRE”

apariția „*Bluzelor albastre*”. Dar n-a apărut „*Bluze albastre*”. A apărut „*Veac nou*”, pentru motivul că partidul, cu care noi luam contact în acea vreme prin Lucrețiu Pătrășcanu, a considerat că era nevoie de o publicație politică în primul rînd, și nu de una de literatură și de cultură. Și ne-am dus să scoatem „*Veac nou*” pe aceeași stradă Sărindar, în fața «uzinelor» „*Dimineța*” și „*Adevărul*”, la o mansardă pe care am descris-o, dealtfel, cîndva. Am izbutit să scoatem trei numere din această revistă săptămînală. Al patrulea, care apărea în ziua de 1 Mai, a fost confiscat. Revista a fost suspendată și atunci s-a hotărît apariția „*Bluzelor albastre*”. A fost o mare bucurie pentru noi, tinerii orientați spre stînga, care eram, în acea vreme, mai preocupați de probleme de literatură și de cultură decît de probleme de politică, politica fiind doar o pasiune pentru noi — pasiune, nu încă luare de poziție intelectuală. Cînd mi se spune, astăzi, că am avut ocazia să particip la un act istoric de cultură, mi se pare nevroșimil. Toți trei eram abia după bacalaureat. Sahia însuși avea vreo 23—24 de ani.

Dacă „*Bluze albastre*” a marcat, și a marcat într-adevăr, un act istoric de cultură, nu nouă ni se datorește, în realitate, ci fondului spiritual, politic și ideologic care ne anima, ceea ce explică forța și nivelul de cultură și de intelectualitate al acestei reviste. Ea a fost cea dintîi «revistă de literatură proletară». A fost prima publicație care se autodefinia astfel. Și era o revistă de literatură proletară, slavă domnului, nu de literatură proletcultistă. În paginile ei, au fost publicate, pentru prima oară, texte de Maiakovski, într-o vreme cînd aproape nici numele lui Maiakovski nu era cunoscut în România; de asemenea s-au publicat texte de Bertolt Brecht, Henri Barbusse și de alți scriitori democrați de pe alte meridiane.

Datorită „*Bluzelor albastre*”, onoarea intelectualității românești a fost salvată, revista participînd activ la sărbătorirea lui Gorki. Faimoasa polemică a lui Sahia cu Mircea Eliade, asupra definirii realismului, asupra definirii misiunii literaturii în societatea în care trăiam, era un lucru cu totul nou. Articolele de cultură, de politică, de ideologie semnate de Ilie Cristea — comunist pasionat, om de o atitudine morală și intelectuală cum am avut puțini — ale cărui pagini, mă întreb și astăzi, de ce nu sînt culese într-un volum de un tînar istoric literar sau de un tînar istoric al presei, s-au bucurat de un mare interes în epocă. A colaborat la „*Bluze albastre*” și Petre Pandrea, el însuși inițiatorul unei gazete, care a murit după trei numere și care se numea „*Viitorul social*”. Mi-l amintesc în tipografia „*Cartea medicală*”, unde Argehezi scotea „*Biletele de papagal*”, în tipografia lui Argehezi, așadar. Și mă întreb și astăzi dacă Argehezi îi va fi făcut vreun rabat lui Pandrea la cheltuielile necesare acestei opere dezinteresate. Probabil că nu! Toate acestea, atît de pe scurt enunțate, explică, sper, sau vă reamintesc,

dumneavoastră, de ce „*Bluze albastre*” a fost considerată o revistă aparte, de ce ea a lăsat o moștenire aparte, și prezența ei este mai durabilă în conștiințe decât a altor nenumărate reviste, în care nu s-a pus nici mai puțină pasiune, nici mai puțin talent decât există în paginile „*Bluzelor albastre*”. Este, totodată, motivul pentru care — zic eu — majoritatea colaboratorilor „*Bluzelor albastre*”, începînd cu Lucrețiu Pătrășcanu, au fost solicitați să colaboreze și la alte publicații, unde au adus același suflu nou, militant, democratic și antifascist. Au colaborat, astfel, intens la „*Viața Românească*”, revistă ale cărei merite vor trebui și ele relevate, mai ales din momentul în care conducerea ei a trecut efectiv în mîna lui Mihai Ralea și D. I. Suchianu. Eu cred că, deși toate aceste publicații urmau neabătut linia ideologică a partidului, fiecare din ele a avut personalitatea ei, stilul ei, marca ei. Nu semănau una cu alta. Această presă a avut totodată calitatea de a crea imediat, de la vîrstă la vîrstă, de la an la an, modele profesionale, modele excepționale. N. D. Cocca a fost un model, Pandrea a fost un model, Sahia, în ce mă privește pe mine, a fost mai mult decât un model, mi-a fost un învățător și un călăuz. Era un om excelent și, deși e adevărat că opera lui literară este restrînsă, ea demonstrează că era înzestrat cu un talent excepțional, care n-a reușit însă să se realizeze. Faimoasa lui *Revoltă în port* a apărut în „*Bluze albastre*” și-mi amintesc și acum de noaptea în care l-am găsit scriind-o, cum a scris-o, și în cît timp a scris-o. Și este o bucată solidă, care rezistă. Acum, în încheiere, mi se pare important, pentru restituirea adevărului istoric, să insist asupra atmosferei generale a acestei presei democratice, pe care eu o consider drept cea mai strălucită școală care a existat în presa românească. Dealtfel, eu consider că presa română, în ansamblul ei, este una dintre cele mai mărețe creații și unul din cele mai interesante și mai bogate fenomene ale istoriei culturii noastre.

George IVAȘCU : Tovarăși,

Tocmai pentru că antevorbitorii mei au evocat cu pregnanță atîtea fapte și împrejurări, îmi dau seama cît de bogată este această perioadă în date și semnificații care-și așteaptă, de-aici încolo, încă și încă numeroase referințe. Oricum, se desprinde o veritabilă succesiune de momente, unele încărcate de eroism, prin care P. C. R., ca exponent al clasei muncitoare, al gîndirii celei mai înaintate despre lume și societate, a înlesnit intelectualității noastre, în condițiile specifice perioadelor respective, să înțeleagă, din ce în ce mai clar, imperativele istorice de atunci, radicalizîndu-și propria-i conștiință alături de clasa muncitoare. Sîntem în deceniul al IV-lea, în plină expansiune a fascismului, după instalarea hitlerismului la putere în Germania — ceea ce va duce la intensificarea fascismului și în România; sîntem în perioada tot mai gravelor transformări în raportul de forțe între cele reprezentînd progresul, democrația, și cele intrupînd, cu tot mai multă impulsivitate, spiritul agresiv, împotriva libertății, împotriva tradiției umaniste, împotriva păcii. Aceasta, pe plan european, pe plan internațional, pe plan românesc.

Ca atare, contribuția noastră din această seară este, evident, foarte modestă față de multitudinea și amploarea problemelor, complexitate solicitînd organizarea unor cercetări aprofundate, și e foarte probabil că Academia de Științe Sociale și Politice, al cărei președinte se află lingă noi, și-a propus deja asemenea sarcini, conjugate,

« Nu numai elemente intelectuale izolate au început să ia atitudine, înțelegînd tragismul momentului istoric actual, în care un mare pericol — pericolul fascist — amenință toate cuceririle și toate bunurile societății, ca libertate, stare de drept, cultură, civilizație etc. Dar în intelectualitatea românească s-au manifestat adevărate curente de opinii, cristalizări de atitudini colective, tendințe ofensive împotriva forțelor obscurantismului rasist. »

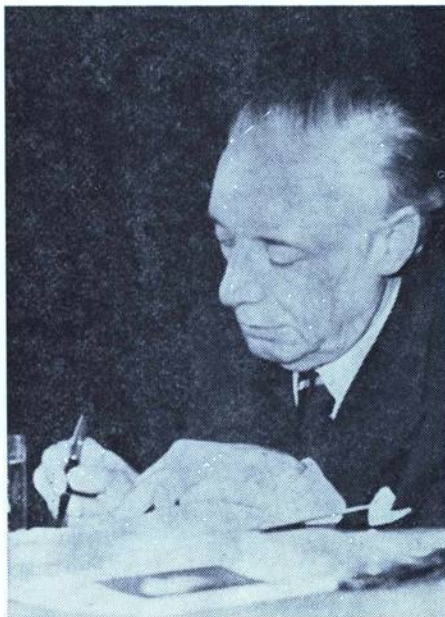
„MANIFEST”

desigur, cu cele, în curs, ale Institutului de istorie a Partidului. Mă bucur că aici regăsesc, nu numai la această masă, dar și în sală, o serie de participanți direcți la această importantă mișcare — existentă, evident, și în deceniul precedent (cum a evocat, mai înainte, Octav Livezeanu), dar care, în anii '33, '34, '35, '36, '37 a luat proporțiile unei mișcări oarecum de masă. Afirmăm aceasta, tocmai ținând seama de amploarea acțiunilor de presă, conduse direct sau indirect de către partid, oricum străbătută de conștiința tot mai vie a primejdiei fasciste, de conștiința datoriei civice de a apăra democrația, drepturile, voința poporului.

Într-o culegere de articole din perioada 1935—1940, apărută sub titlul *Jurnal ieșean*, am evocat modalitatea și împrejurările proprii mele participări la mișcarea antifascistă inspirată de către partid la Iași, în mediul universitar și în presa ieșeană. E vorba, desigur, de mediul intelectual, de mediul universitar, de cel de la Facultatea de drept, de la Facultatea de litere și filozofie, de la Facultatea de medicină sau de Științe, căci la Iași s-a constituit o puternică mișcare antifascistă, încă din anii 1932—1933.

La Facultatea de litere și filozofie, trebuie spus că poate în mai mare măsură decât la toate facultățile din Iași, această mișcare antifascistă număra reprezentanți de frunte, profesori care aveau, desigur, o autoritate didactică, în primul rînd, dar în bună măsură și o influență politică.

Nu e mai puțin adevărat că ei înșiși, în climatul care s-a creat în acei ani, — vorbesc de anii '33, de anii '34, de anii '35, de anii '36, de anii '37, și chiar mai târziu — au fost solicitanți de anumite acțiuni pe care tineretul studențesc democrat le-a organizat; altfel spus, și profesorii erau influențați, la rîndul lor, constituindu-se, astfel, un climat ambiant mișcării antifasciste, dîndu-i prestigiu și autoritate în rîndurile opiniei publice. Pe de altă parte, să nu uităm că la Iași a fost, mai întîi, centrul — să zicem — « spiritual » al Gărzii de Fier, că acolo gestase cuzismul, că la Iași fusese asasinat prefectul Manciu, iar rectorul Traian Bratu suferise o agresiune sîngeroasă. La Iași era « Casa legionară » de la Rîpa galbenă, și în mediul universitar aveau loc conflicte tot mai ascuțite între studențimea cuzistă sau legionară și cea progresistă, manifestări agresive de antisemitism, bătăi, agitații de tot felul. Ei bine, în acest context, trebuie înțelese și anumite manifestări care au avut ca rezultat afirmarea presei democratice și constituirea celei antifasciste. Și apoi, pe plan general, la scară europeană, cu repercusiuni tot mai directe în România, acțiunile Germaniei hitleriste și ale Italiei fasciste, războiul civil din Spania, creșterea tot mai pronunțată a acțiunilor agresive împotriva a ceea ce se stabilise după primul război mondial — toate acestea constituiau tot atîtea circumstanțe, tot atîția factori în evoluția situației general-europene, și cu atît mai mult în țări ca România —, circumstanțe și fac-

viq

familie de muncitori

tori pe care partidul comunist nu putea să nu le sesizeze la adevăratele, amenințatoarele lor proporții, care schimbau climatul politic tot mai intens, radicalizînd — cum am mai spus — conștiințele.

De aici și declanșarea inițiativelor de presă, prin intensificarea influenței în presa democratică deja existentă (precum „*Dimineața*“, „*Adevărul*“, „*Cuvîntul liber*“ ș. a.), dar, totodată, printr-o veritabilă ofensivă de înființare de publicații antifasciste în Capitală, dar și în restul țării. După „*Bluze albastre*“, din 1932 în 1933 (cînd la Iași apare ziarul antifascist „*Ecoul*“), dar, mai ales, în perioada 1934—1937, se poate vorbi de un adevărat val al presei antifasciste, de zeci și zeci de periodice, în diferite localități ale țării, apărute și susținute în felurite forme, mobilizînd forțe intelectuale tot mai numeroase, în primul rînd în centre universitare, în marile centre muncitorești, dar și în orașe mai mici.

În acest climat, în cadrul acestei ofensive generale de presă, inspirată și condusă de partid, a apărut și revista „*Manifest*“ la Iași. La început, și Alexandru Voitinovici a arătat amănunțit, într-un volum colectiv, cum au apărut primele două numere ale revistei, în octombrie 1934, cum, în decembrie același an, colectivul incipient s-a scuturat, la indicația partidului, de elementele diversioniste și cum, pentru a încerca să dea o mai mare amploare și, totodată, coeziune echipei în mediul universitar, numărul

duplu, 3—4 (noiembrie-decembrie, 1934), a apărut avînd ca redactor responsabil pe cel ce vă vorbește.

Astfel a început „*Manifest*” a doua perioadă din activitatea sa, reunind repede destule colaborări universitare (Iorgu Iordan, Gh. Zane, Al. Claudian, Emil Condurachi, Gh. Agavriloeai, Mircea Mancaș) și scriitoricești (Ionel Teodoreanu, Profira Sadoveanu, George Lesnea) sau din mediul artistic (Ion Sava, Miti Sadoveanu, Costache Popa, Leandru Popovici ș. a.). Dintre colaborările studențești, pe lîngă cele ale lui Voitinovici, Al. Birlădeanu, Const. Dimitriu, G. Moroșanu, s-au adăugat altele: Radu M. Paul, Gr. Cîrlescu, Mihai Popa, Neacșu Alexe, Victor Măgură etc., etc.

Sîntem în mai 1935. Este o dată hotărîtoare pentru cea de a treia și cea mai autentică serie a revistei „*Manifest*”. Ea era, desigur, o revistă de promovare a democrației, de atitudine antifascistă, antirăzboinică, de rezistență la asaltul fascismului în universitate, de afirmare — pe alocuri — a unei poziții antiburgheze. Nu se simțea acel puls viu, militant, care nu putea fi generat decît prin contactul *direct*, organizat, cu partidul, cu proletariatul.

Evenimentul — căci așa a fost, nu numai pentru mine, dar și pentru revistă, pentru presa democratică și antifascistă din Iași și din Moldova — avea să-l constituie întîlnirea mea — atît de norocoasă și atît de decisivă — cu Lucrețiu Pătrășcanu. Aceasta s-a petrecut într-o zi din mai 1935, în grădina casei lui G. Ibrăileanu din Fundacul Buzdugan, nr. 7. În casa marelui critic, a ilustrului profesor, care, deși bolnav, mai călăuzea încă, fie și indirect, „*Viața romînească*”, ce se mutase la București, — în această casă era adăpostit, în ilegalitate, fiul lui D. D. Pătrășcanu, atît de bun prieten cu Ibrăileanu, și, de acolo, activa — cu sarcini multiple de partid — Lucrețiu Pătrășcanu.

Ștefan VOICU : Eu mă aflu la Iași în perioada respectivă. Chestiunea apariției „*Manifestului*” a fost adusă în fața Comitetului regional de partid. Niciunul dintre noi nu avea prea multă experiență în ceea ce privește profilul unor asemenea publicații social-culturale, caracterul pe care ele trebuiau să-l aibă. Am întreat și la București în acest sens. Răspunsuri n-au venit. Am socotit că este cazul să dăm un aviz favorabil, adică să scoatem această revistă. După aceea a venit Pătrășcanu și el a luat problema în mînă, avînd principalul rol organizatoric.

George IVĂȘCU : Într-o bună zi, l-am cunoscut, deci, pe « domnul Mezincescu » (în realitate, Lucrețiu Pătrășcanu), care a ținut să facă o serie de aprecieri asupra revistei „*Manifest*”: că era, evident, utilă, că avea unele colaborări prețioase, că era frumos tipărită, dar că forța ei de convingere și de penetrație nu putea fi prea mare, căci nu evidenția un program, o linie directoare precisă, militantă, perseverentă că, în sfîrșit, chiar prin formatul ei, revista nu putea avea o prea mare audiență, că stilul unor colaboratori era insuficient de ascuțit, că literatura publicată era adeseori cam fără țintă. La o a doua întîlnire, Lucrețiu Pătrășcanu a devenit încă mai apropiat și, ca atare, mai precis, mai ales că acum era convins că eu îmi dădusem perfect seama că cel cu care mă întrețineam astfel nu era altul decît... Lucrețiu Pătrășcanu. Nu e timpul acum să intrăm în detaliile acestei « identificări ». Fapt e că el mi-a acordat deplină încredere, că „*Manifest*” și-a schimbat formatul de caiet literar în unul mai apropiat de cel de ziar și — mai ales — că, dintr-o dată, conținutul numărului 5 (din iunie 1935) a apărut fundamental modificat, și ca tematică și ca ton. El însuși — Pătrășcanu — mi-a dat o serie de articole (deși a trebuit să-și părăsească domiciliul conspirativ pentru un altul). Se întîlnea cu mine, în plină zi, la Universitate, pe « Sala pașilor pierduți », oarecum deghizat, cu ochelari și cu o umbrelă, fie noaptea, pe străzi felurite, fie — o dată — chiar la periferia orașului, în plin cîmp. El, Lucrețiu Pătrășcanu, a scris, desigur, cele mai multe articole de poziție, inclusiv cele de clarificare cu Partidul Social-Democrat, în perspectiva unității de acțiune; el semna cu pseudonimul Victor Mălin, după cum eu voi fi semnat cu propriu-mi nume unele articole de politică curentă, articole venite prin « legătură » celui care mi-a și spus la un moment dat « tovarăș » (e vorba de M. Lăxer), după cum, tot prin el, am primit și unele reportaje de pe Valea Trotu-

CADRAN

Tineretul și Patria

de Mihail Constantinescu

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

WHITMAN

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

Prefață

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

NANA

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

Un spirit european

Valéry Larbaud

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

Grup

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

...într-o zi, în ziua în care...

sului sau de la Fabrica Letea, care au fost inspirate, dacă nu scrise direct, tot de Pătrășcanu. Capacitatea lui de a acționa, de a te face să înțelegi mobilul și finalitatea unui material de presă, a unei publicații pe ansamblul ei, era extraordinară.

În aceste noi, cu totul noi, condiții, am și luat contact, într-o noapte, și « oficial » — ca să zic așa — cu partidul, întâlnind atunci o persoană care a ținut să rămână anonimă, dar care mi-a declarat că, « începînd din această seară, dumneata ești, considerat tovarăș, alături de noi »; după care, discutînd și despre situația financiară a revistei, mi-a încredințat, « din partea noastră, a partidului », suma de 500 lei, cu avertismentul că « e prima și ultima », revista, prin cercul ei de activiști, de colaboratori, trebuind să-și facă singură rost de fonduri pentru apariție. Diverse acțiuni (« ceaiuri », care se terminau cu mici donații în sume de bani, solicitări de abonamente, chiar la unele instituții — la decanatul Facultății de litere, de pildă, unde decan era profesorul de engleză Iancu Botez, la Teatrul Național, unde director era Emil Serghie, ziarist de prestigiu, și care a trimis și o scrisoare deschisă, de afirmare democratică, revistei). Numeroși intelectuali, dintre universitari mai ales, au ajutat revista cu abonamente, după cum a contat și faptul că patronii tipografiei « Brawo », unde o tipăream și unde lucrau tovarășii Ion Niculi și C. Săcăleanu, ne-au creditat, în timpul apariției, ca și după suprimarea revistei (în ianuarie 1936).

La această nouă serie, ne-am bucurat și de alte colaborări: Andrei Oțetea, Octav Botez, Const. Moțaș,

Al. Dumitru-Păușești, Const. Prisnea, Ed. Mezincescu, precum și de aprecieri elogioase, în presa de stînga, din Capitală (între altele, cea a lui M. R. Paraschivescu).

În acest climat ne-am dus atunci munca, plină de entuziasm, de inventivitate, călîndu-ne, totodată, în lupta revoluționară. „*Manifest*” a fost o revistă care a pătruns — în noul ei format, cu conținutul și stilul ei militant — dincolo de cercurile intelectuale, în rîndurile clasei muncitoare, dincolo de Iași, în întreaga Moldovă, fiind cerută și la București, ca și în restul țării, ajungînd la un moment dat la un tiraj de aproape 5 000 exemplare.

Experiența mea din acel an 1935, de la revista „*Manifest*”, datorită marelui noroc de a-l fi întîlnit pe Lucrețiu Pătrășcanu și de a mă fi bucurat de încrederea lui, și prin el, de încrederea partidului, a fost decisivă pentru întregul meu destin. Atunci am devenit membru de partid și cu această conștiință m-am format ca ziarist, colaborînd la ziarul „*Lumea*”, condus de Jean Hefter, apoi, ca prim-redactor, la „*Iașul*” (director Mircea Birsan), ziar care a fost suprimat în iulie 1940, după instalarea la putere a guvernului Gîgurtu.

Cu experiența de la Iași, am izbutit apoi, după ce, în toamna lui 1940, guvernarea legionară m-a îndepărtat din învățămînt, să regăsesc, la București, posibilitatea de a activa mai departe în presă, — mai întîi la „*Vremea*”, sub numele Paul Ștefan, grație intervenției pe lîngă directorul ei (de după rebeliunea legionară — Vladimir Donescu), a lui Ion Pas, a tovarășului Ștefan Voitec, a lui I. Anestin, revista devenind treptat o publicație de rezistență, prin faptul că sistematic, ca secretar de redacție, i-am ocupat mai toate coloanele cu nume de personalități, de publiciști antifasciști: Iorgu Iordan, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, G. Macovescu, M. R. Paraschivescu, Gh. Dinu, Ion Pas, redactînd o întreagă pagină, cu Mircea Ștefănescu, iar Ștefan Voitec colaborînd cu articole legate de mișcarea muncitorească. În paginile „*Vremii*”, am izbutit să aducem — «ambasadorul» nostru fiind, în primul rînd, Vasile Netea — colaborarea unor mari scriitori ca Sadoveanu, Galaction, Blaga, Camil Petrescu, E. Lovinescu, iar cu Arghezi izbutind — pînă la internarea sa în lagărul de la Tg. Jiu — să avem o colaborare săptămînală.

La „*Vremea*”, am fost «descoperit» de Gh. Vlădescu-Răcoasa și de M. Neculae, — astfel reluînd legătura cu partidul și astfel primind sarcina de a intra, de la numărul 2, în colectivul ilegal de redactare a „*României libere*”, organ al Uniunii Patrioților, condus de partid. Această redacție, în acel an, 1943, se adăpostea la Observatorul astronomic (în str. Cuțitul de Argint), în biroul lui N. Dinulescu, cunoscut pe atunci doar cu numele de «Zamfir». În acest colectiv, unde eu făceam secretariatul de redacție și redactam «materiale» alături de Ilie Zaharia, «Valentin», responsabilul grupului, de Gh. Vlădescu-Răcoasa și de Mircea Nădejde, printre colaboratorii direcți citez

în primul rînd pe G. Macovescu și Gh. Dinu (la ultimele două numere a colaborat cu cîte o notă incisivă și G. Călinescu).

Dealtfel, cum se știe, redactarea, tipărirea și difuzarea „*Românii libere*” ilegale implicau un întreg lanț de colective, care nu știau unul de altul, ansamblul lor fiind dirigit de către partid direct, ziarul apărînd — cum am spus — ca organ al Uniunii Patrioților. Astfel se și explică schimbările ce au avut loc succesiv — după considerente legate în primul rînd de regulile deplinei conspirativității — în ce privește componența colectivelor respective. Ca atare, în ultima perioadă a activității ilegale a „*Românii libere*”, G. Macovescu, Petre Iosif, Al. Graur și alții au fost aceia care, tot sub călăuzirea directă a partidului, au primit sarcina să constituie un nou colectiv redacțional, întrucît cel precedent devenise primejduit prin « căderea » — într-o altă misiune decît cea legată de presă — a unuia din activiștii grupului în care fusesem integrat eu și care lucrase în casa conspirativă din strada Cuțitul de Argint. Atunci mă numeam « Cornel », acum — colaborator extern — eram « Panțu ». Cu această ultimă echipă, în redacția ziarului „*Ecoul*”, am redactat și am făcut să apară ediția specială a „*Românii libere*”, în sfîrșit legală, anunțînd eliberarea patriei de sub jugul fascist prin victoria insurecției naționale antifasciste armate.

Paralel, lucram, desigur, în presa legală, la „*Timpu*”, ziarul lui Gr. Gafencu, alături de G. Macovescu și Gh. Dinu, de Horia Roman, sub direcția lui Mircea Grigorescu. Acesta a izbutit să editeze mai apoi „*Ecoul*”, ziarul care a reunit pe cei mai numeroși profesioniști de stînga, care a promovat o întreagă serie de tinere talente, ce au strălucit mai apoi în literatura noastră de după Eliberare, cînd „*Ecoului*” i-a luat locul, avînd director pe G. Călinescu, „*Tribuna poporului*”.

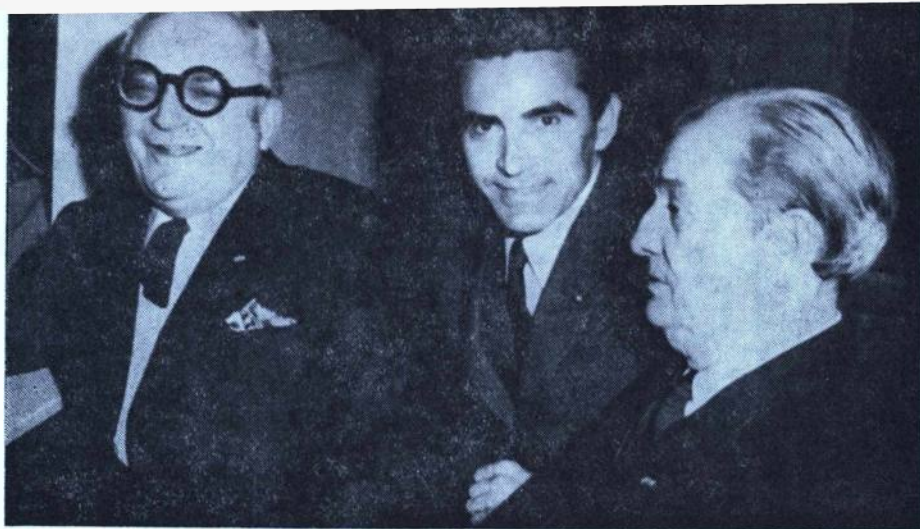
Rememorînd — dealtfel sumar — aceste fapte, subliniez încă o dată, pentru a încheia, rolul important pe care l-a avut presa influențată sau condusă direct de către Partidul Comunist Român, ca parte integrantă a acțiunii de ansamblu, prin care a izbutit să direcționeze toate forțele patriotice — printre care intelectualitatea noastră, în ce avea ca mai prestigios — spre acea unitate de acțiune, de îndrăzneală și chibzuință revoluționară, datorită căreia poporul român a cîștigat marea victorie a Eliberării — cea de la 23 August 1944.

Mihnea GHEORGHIU: Eu aș vrea, în primul rînd, să mă recuz de la clogiu și titlatură pentru că titlurile trec și oamenii rămîn, în sensul de omenie și umanitate. Aș vrea să profit de acest scurt prilej, pe care mi-l voi îngădui, respectînd cele 15 minute, ca să omagiez pe acei profesioniști de mare talent și distinși intelectuali, dintre care unii sînt aici de față — care au făcut ca nivelul politic, intelectual și profesional al presei noastre conduse de partid, presa legală și ilegală și presa literară, să rămînă în atenția dumneavoastră și a celorlalți — într-o propozițiune pe care aș vrea s-o rostesc și s-o înțelegeți cam așa: e vorba de oamenii care, făcînd și slujind presa noastră, au scris în același timp cele mai frumoase pagini ale istoriei acestei prese.

Aș vrea să spun cîteva cuvinte despre o scurtă perioadă, și anume, ultima dinainte de 23 August, cei cinci ani care au precedat evenimentul sărbătorit anul acesta. Fac parte din generația acelor studenți, tineri intelectuali, scriitori, artiști ai anului 1939, anul care se caracterizează, pe de-o parte, prin începutul acelei « drôle de guerre », care avea să se desfășoare atît de tragic, anul demonstrațiilor antihitleriste și antirăzboinice de pe străzile orașelor noastre, cum a fost la 15 martie, cînd hitleriștii au intrat în Cehoslovacia, anul mării demonstrații de la 1 Mai 1939, dar mai cu seamă

« Cei care țin un condei în mînă, e bine să știe în asemenea vremuri că tocul și penița fac o armă cu care poți veghea, cu care poți apăra, cu care poți înfrînge. (De aceea, meșteșugul scrisului să fie temeinic învățat, ca și mînuirea armelor.) »

„CADRAN”

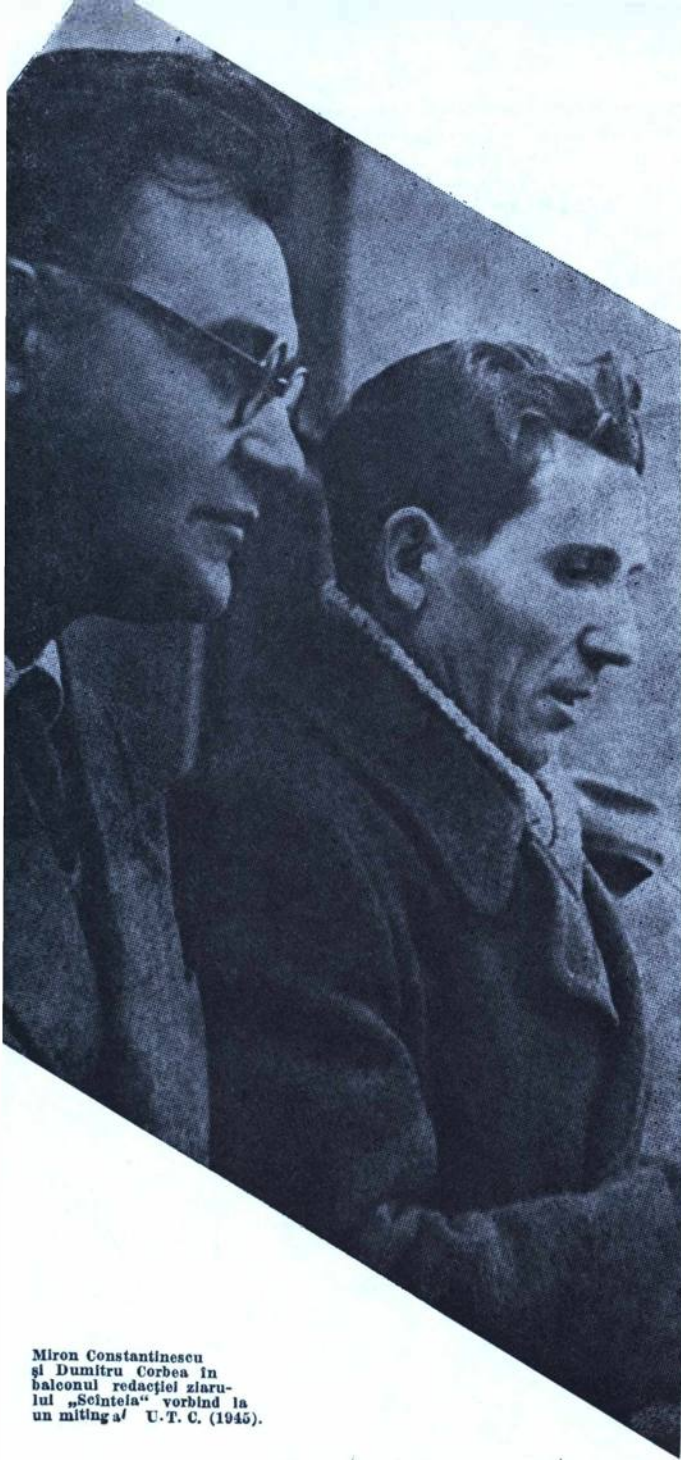
Mihnea Gheorghiu
cu drama'urșii-academicieni
Marcel Achard și Marc Pagnon
(Monte Carlo, 1969)

anul neuitatei toamne 1939, când s-a reorganizat Uniunea Tineretului Comunist, avînd în fruntea Comitetului ei Central pe Nicolae Ceaușescu. Pentru ambianța în care noi am lucrat atunci, nu doresc să adaug nimic, pentru că ea v-a fost recreată, prin faptele relatate aici, de oamenii care au făurit-o.

Eu m-am născut în anul în care Octav Livezeanu intra în presă și am debutat în anul în care murea, prematur, Sahia. Deci, am început prin a fi cititor al „*Cuvîntului liber*” și al publicațiilor despre care s-a vorbit aici. Am putut, în presă, să am privilegiul și bucuria de a mă întîlni cu cîțiva dintre cei menționați de la această masă și de a conserva prietenia lor de-a lungul anilor.

Dintre revistele la care colaboram atunci, aș vrea să mă opresc, cîteva clipe, asupra uneia dintre ele, anume revista studențească de artă și cultură „*Cadran*”, care a apărut în acea toamnă memorabilă a anului 1939, dar, care, ca multe alte reviste menționate aici, a avut o viață scurtă, pentru că, în anul 1940, redactorul responsabil al publicației, poetul Ștefan Popescu, a fost chemat la Siguranță, și revista a încetat să mai apară. Această revistă studențească, sprijinită, și materialmente și prin difuzare, de partid și condusă de partid, avea ca mentor pe tînărul sociolog Miron Constantinescu, care păstra legătura cu conducerea de partid. La ea colaborau o serie de tineri care promiteau, probabil, de ajuns pentru că, de exemplu, *Cronica economică* o făcea un student de la Academia Comercială pe care-l chema Manea Mănescu, *Cronica externă* o făcea un student care cred că termina dreptul atunci, și se chema Corneliu Mănescu, de *Cronica cinematografică* se ocupa regretatul Victor Iliu, fondatorul cinematografiei noastre socialiste, de alte *cronici* se ocupau Mihai Levente, Mihai Dragomirescu, aici de față, Alexandru Balaci și alții. „*Cadranul*” a fost o tribună a tineretului antifascist, o tribună patriotică și o tribună a artei realiste, într-un moment în care partidul nostru continua acea linie fericită, evocată aici de Ștefan Voicu, de a proteja o dezvoltare liberă, bogată în idei, și de o viziune universalistă a artelor și a literelor.

După „*Cadran*”, sau în paralel cu „*Cadranul*”, am colaborat la „*Adevărul literar*”, în camerele acelea despre care George Macovescu povestea, regretînd dispariția frescelor. Atunci am întîlnit în ziarele noastre, în sensul că tovarășii de-ai noștri lucrau acolo, oameni valoroși, cum au fost Gheorghe Dinu (am făcut corectură o vreme la

Miron Constantinescu
și Dumitru Corbea în
balconul redacției ziaru-
lui „Scinteia” vorbind la
un miting al U.T.C. (1945).

„*Timpul*”, cred că și Marin Preda a făcut corectură la „*Timpul*”), Mircea Grigorescu și alții. Am colaborat, apoi, la „*Azi*”, o gazetă condusă de Zaharia Stancu, la care lucrau mulți comuniști, la „*Viața Românească*”, unde am făcut corectură și secretariat de redacție, când erau Ralea, Oprescu și Suchianu în conducerea revistei și unde, de asemenea, era un centru democratic curajos. În sfârșit, aș vrea să mai spun că, în acea perioadă, am colaborat și la o revistă de la Craiova, „*Meridiane*”, scoasă de profesorul Tiberiu Iliescu, dar, în fond, dirijată de Petre Pandrea, cumnatul lui Pătrășcanu. Aici se adunau tineri scriitori cu puncte de vedere foarte diferite, dar antrenați de același gând, care anima „*România liberă*” ilegală, pe care grupul acela, aparținând Uniunii Patrioților, o răspindea la Craiova. După aceea, am lucrat la „*Ecoul*”, la pagina literară condusă de Miron Radu Paraschivescu, împreună cu alți scriitori și poeți, și unde George Macovescu semna acea spirituală, subtilă și insinuantă cronică a războiului, informându-ne asupra adevăratei victorii, a aliaților, în stilul său personal, care, probabil, că i-a adus neajunsuri, pentru că, oricât ar fi fost cenzura de temătoare de ce se întâmpla pe front, nu i-ar fi scăpat ceea ce spunea Macovescu acolo. În acest timp, pe unii dintre cei de față, și mulți absenți, i-am întâlnit în cadrul manifestărilor comune ale tineretului democratic (eu lucram în cadrul comitetelor studentești), altădată în redacții (așa cum m-am întâlnit cu Ivașcu, în câteva rânduri, și la „*Vremea*” și în altă parte, cu Miron Paraschivescu, cu Macovescu). Aici trebuie să vă spun că, la un moment dat, către sfârșitul războiului, «Mac» a fost suficient de fâmbabil, și de imprudent, să mă găzduiască într-una din locuințele ilegale.

Aș dori să ajung la momentul 1944, când, cu oameni cu care lucraserăm la „*Cădran*”,

și cu un grup mai larg de tineri aparținând unor concepții filozofice diferite, democrați și antifasciști cu sentimente profund patriotice, deci, împreună și cu ajutorul acestora, am scos, la indicația partidului, „Scînteia tineretului”, care a apărut în toamna anului 1944, exact la 5 ani de la „Cadran”. La „Scînteia tineretului”, mi s-a încredințat munca de redactor responsabil, tot de către secretarul general al Uniunii Tineretului Comunist, pe care l-am menționat, tovarășul Ceaușescu.

În aceste puține cuvinte, eu aș fi vrut, de fapt, să vă spun că între această generație, care începea cu ani în urmă și se manifesta tinerește la Eliberare, și generația «veteranilor» a existat o continuitate de spirit și de îndrumare și că dumneavoastră ați fost martori, astă-seară, la chipul în care, în condiții atât de grele, partidul și-a creat cadrele de presă cele mai bune, din sînul intelectualității, al clasei muncitoare, astfel încît, consecvente talentului și misiunii lor, n-au lăsat condeul din mînă de atunci și pînă acum, fiindcă, independent de funcțiile lor trecute sau prezente, presa și ideile pe care le-au servit ne-au fost tuturor un elixir al vieții.

ANUL I No. 39

4 PAGINI 15 LEI

MARTE 5 DECEMBRIE 1944

Victoria

REDACȚIA
ȘI ADMINISTRATIA
Str. Sărindar 5-7-9
Telefonul: din. 8-25-25
 red. 2-61-75
 ext. 8-28-14

DIRECTOR
N. D. COCEA

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

MANUSCRISE

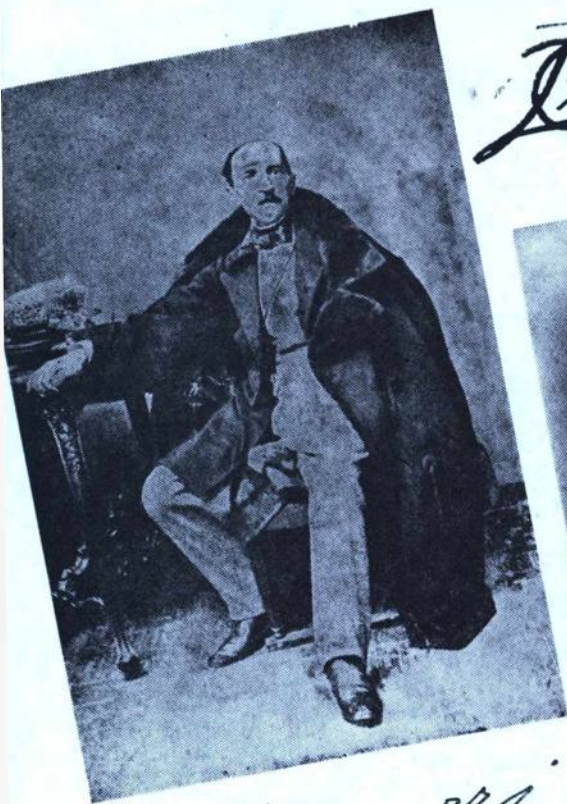
De acum o jumătate de secol și pînă azi, sau
chiar de acum un sfert de secol și pînă azi, și chiar
de acum zece ani, multe s-au schimbat în lume și
se vor schimba.

Dar ceva a rămas neschimbat: interesul și
curiozitatea noastră față de știință, de fiecare dată, asupra
oricărui lucru pe care nu o cunoaștem sau nu dăm
suflet de noi științe, și am putut pune marea
noastră preferință. Cînd dăruiești și nu ai de
cîmpul de acțiune, presupunînd că tu ești, pe două
zeci de ani de la București! Dar dacă ai fi în
stăruie în fața Testamentului de la Petrușca în stăruie
cunoașterea a manuscriselor universitare, cum că
se-am afla într-o mare încredințare.

Într-o oarecare măsură au fost dintre cele
mai îndrăgite lucruri de a crede în vîrsta
gustului științei noastre literare, și știința de
mult de tot. În acest vîrsta de lume, presupunînd
deplin, pe o parte de viață.

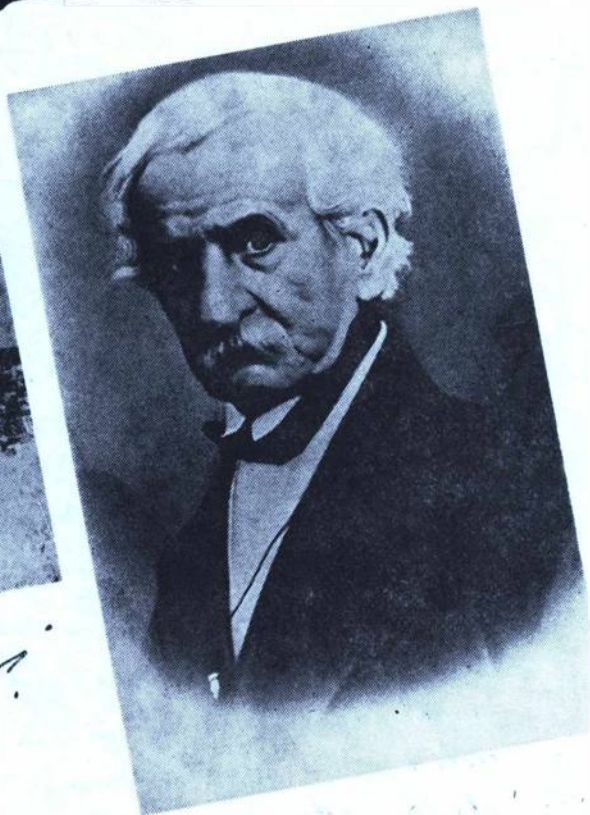
1944

Geo Bogdan

Dachki

«...A FORM/

C. Negruzz

Domnule Profesor! ¹

Numit de înaltul Guvern la onorabila însărcinare de curator a învățăturilor publice în patrie pe lângă doi însămnăți boieri, a căroră ispită în lucrările ce privesc binile comun și buna plecare pentru îmbunătățirea școalelor e cunoscută, socot de datorie a mă adresa către Dumneata și ați însămnă o oarecare observații pre care te rog să le aibi în vedere. E netăgăduită, Domnul meu, că învățătura primară este temeiul de la care derază educația și viitorul junimii, și însărcinarea Dumitale e cu atât mai cinstitoare cu cât este mai grea. Zic grea pentru că Dumneata ești dator a fi nu numai învățător ce și părinte copiilor ce frecventează școala D[umi]t[ale].

Ți rog dar ca să te pătrunzi de ideea aceasta și să ai de pravăți aceste do[u]ă înalte principii a oricăreia educații, *relighia* și *morală*.

Cînd vei izbuti a face pre elevii Dumitale să înțeleagă duple sferă și puțină sfințania relighii, cînd prin moralicești sfătuiri și po- eți, vei pute înălțura de la dinșii vîtiurile

¹ Documentul de față datează din furtunosul an 1848. Sub impulsul său înnoitor sînt scrise și aceste rînduri adresate profesorului C. Paulini de la școala primară din Mihăileni, ținutul

Dorohoiului. Școala fusese înființată la 8 noiembrie 1847, iar Paulini, înainte de a veni la Mihăileni, mai funcționase, din 1832, la Focșani.

TĂȚENI BUNI ȘI FOLOSITORI ȚEREI...»

ce alt de le[s]ni să viră în inimi june, atunci vei ajungi scopul la care ești chemat și pre care Guvernul îl cere de la Dumneata, acela adică de a forma cetățeni buni și folositori țerei, și îți vei lăsa un monument statornic între junii Dumitale elevi.

După ce [-]am espus în puține cuvinte tot aceea ce să așteaptă de la sirguința Dumitale, nu[-]mi rămâni decît a te încredința că Epitropia învățăturilor, văzînd un rezultat dorit, nu va lipsi a să face organul recunoștinții publice spre a[-]ți mijloci după cuviință răsplătirea ce vor merita ostinelile Dumitale.

am cinste a fi
Domnule Profesor
a[l] Dumitale
plecat serv

Dechemvri 13
1848

C. NEGRUZZI

Iași 11 April 1849

Domnul meu!

Din alăturata înștiințare, trecută și în suplimentul „Gazetei“, te vei lămuri de scopul ce am a continua tipărirea Tălcuirei Psaltirei, a vrednicului întru aducere aminte Mitropolit Veniamin, carele au fost patriei nu numai Arhipăstor ce și Mecena și conlucrător al literaturii naționale. Aceste impun fiecăruia Moldoromân datoria de a cîștiga un suvenir mîntuitor sufletului precum este cartea sus însămnată.

Drept aceea înțelegînd prin [i]eftănătatea [*indescifrabil*] astă întreprindere n'are alt scop decît folosul compatrioților și trăinicia numelui binefăcătorului nostru, D[umnea]ta te vei sirgui a îndemna cu tot înadînsul a să supserie în astă foa[ie] persoane ce vor pute plini condițiile cerute și după înche[i]jerea listei o vei trimete la ist Institut.

G. ASAKI

«Însămnații boieri», pe care îi pomenește Negruzzi, sînt: logofătul Costache Mavrocordat și vornicul Vasile Beldiman, iar referendar era Gh. Asachi.

Tot profesorului C. Paulini i se adresează cîteva luni mai tîrziu și Gh. Asachi.

Rolul de prim rang pe care l-a avut Asachi la dezvoltarea tiparului și a vieții editoriale nu mai trebuie demonstrat: nu numai că deschidea drumuri noi și foarte necesare pentru cultura noastră, dar avea apoi și tenacitatea de a urmări punerea în aplicare a inițiativelor sale. Faptul acesta ni-l demonstrează și contribuția proprie la editarea *Psaltirii*, în traducerea

lui Veniamin Costachi. Tălcuirea fusese «pusă sub teac încă în timpul vieții Mitropolitului și s-au tipărit pînă la coala 75». Odată cu moartea inițiatorului se întrerupe și tipărirea lucrării. Înimosul om de cultură, care a fost Gh. Asachi, dîndu-și seama de valoarea cărții, hotărăște continuarea lucrului întrerupt, și, astfel, prin apelul pe care-l lansează, reușește să adune fondurile necesare tipării *Psaltirii*, care apare în două tomuri (1850—1862). Serisorea pe care o publicăm, dealtfel, are pe verso lista de subscripție pentru cei care doreau să-și procure *Tălcuirea Psaltirei*.

Al. BARDIERU

Eliade

SFATURI PENTRU

În ultima lună a anului 1845, Eliade își trimite familia în Italia, la Pisa, cu scopul de a asigura copiilor o educație aleasă, cu profesori bine pregătiți. Între cei doi soți urmează un asiduu schimb de scrisori, treisprezece dintre ele aflându-se astăzi în posesia Muzeului literaturii române.

Fără a relata lucruri excepționale, aceste mărturii epistolare reușesc să contureze o personalitate diversă și de multe ori contradictorie în componentele sale, din care unele, poate, mai puțin cunoscute. Regăsim aici, în primul rând, pe omul de acțiune, cu simț practic, care dirijează cu pricepere o mică industrie tipografică. «Trebuie să fac altceva, trebuie să invent ceva», spune el, la un moment dat, trădând astfel permanenta nevoie de creație, indiferent în ce domeniu, element profund caracterizator pentru Eliade Rădulescu. Interesant este faptul că el simte nevoia să aducă preocupărilor sale și o justificare filozofică, încercând o definire a umanității prin acțiune: «Dumnezeu, pe lângă celelalte, este și o perpetuă creație și activitate, este o lucrare neconținută, și când lucrăm în folosul altora, sau și într-al nostru, fără paguba altuia, atunci oglindindu-ne în lucrare, ne aflăm însuși în Dumnezeu».

Nu trebuie să ne mire acest amestec de simț practic și de filozofare; îl vom întâlni mereu la Eliade. Astfel, planul Bibliotecii universale nu este nici el desprins de finalități materiale: «Chiemarea mea a făcut o mare mișcare, o bucurie generală, toți mă binecuvîntă și abonația crește».

Dar bunul polemist care a fost Eliade este lipsit, când se privește pe sine, de simțul ridicolului.

lului. Astfel, susnumitul proiect «e colosal, e viitorul copilașilor mei, gloria lor». Dealtfel se îmbată ușor cu propriile cuvinte, se vede mereu în posturi mesianice, ca binefăcător al nației și, înțelegem din subtext, aceeași apreciere o cerea și soției sale, care preferă însă să fie o consoartă prozaică a unui om obișnuit. În momentul în care dorește să dovedească și ea preocupări scriitoricești, să lupte deci cu armele adversarului, Eliade ia poziția magistrului literar, ține un discurs, desigur, copleșitor pentru Maria Eliade, prilej de a frînge câteva spade împotriva puținii originalități a confrăților. Intervine însă, aici, altă trăsătură caracteristică personalității lui Eliade: aplecarea spre teatralitate. El interpretează rolurile sale, numai că Eliade le joacă plin de convingere, se proiectează cu gravitate în diferite ipostaze, pe care le trăiește

ĂLĂTORIILE MARIȚEI

autentic, și nu ne putem opri să nu recunoaștem ceva macedonskian în aceste orgolioase înscenări.

Ceea ce-i lipsește mai ales lui Eliade este simțul măsurii și, nu rareori, avem impresia că auzim vorbind un Conu Leonida romantic, gata să se înduioșeze de propria soartă: «Oh, surioara mea, Marișo! Ce despărțire crudă! Doamne, ce lungi mi se par zilele! Ce stare grea de suferit! Dumnezeu! Ajută pe tot omul să-și poarte sarcina sa». Umoarea e sumbră, cu tendință spre catastrofic, îl obsedează singurătatea, îl bntuie spaima bătrâneții apropiate și, în același timp, are o mare labilitate psihică, fiind un sensibil și un irascibil. Se pare că, în adevăr, Eliade suferea de o astenie, mărturisindu-și consultațiile unui medic.

Fără a fi scrise «cu îngrijire», scrisorile, din care publicăm acum câteva, atrag la citit tocmai prin personalitatea autorului care se trădează în ele, prin retorismul și prin rostogolirea grăbită și variată a frazelor, prin nervul lor ascuns. Limba își revelează modernitatea în contrast cu literele cirilice în care e scrisă. Hirtia este gălbuie, avind dimensiunile unei coale, iar cernaia sepie. Scrisorile au fost împăturite: pe o parte a fost scrisă adresa, pe alta s-a aplicat un sigiliu de ceară roșie, după obiceiul timpului.

Manuela TĂNĂSESCU

I

[F. 1 r°]

Surioara mea, Marișo ¹.

Cităva vreme n-am primit nici o novelă de la voi; alaltăieri am primit a 9-a a ta scrisoare. Nu poci să-ți spui frica și bătaia de inimă ce am la primirea scrisorilor tale. Toate relele îmi vin în gînd cîte o zi și două fac pînă să mă poci determina a le deschide. Aseară am deschis pe cea din urmă și tremurînd o petreceam cu ochii fără a citi în șir, o petreceam să văz de e undeva vreo espresie de care tremur totdeauna [indescifrabil].

Cînd am început a o citi în de-amănuntul, am rămas mult în cele mai profunde cugetări triste și m-au înecat lacrimile la suferințele tale morale. Surioara mea, totdeauna ai fost și bărbată și plină de frici obositoare ce nu vin atît din haracter, cît din viață sedentară și fără distracții. Moralul tău a fost isbit, pe de o parte de intriganți

¹ Pentru ușurarea lecturii, scrisorile au fost adaptate ortografiei curente.

și voritori de rău și cea după urmă lovitură îi dete omul² cel mai ticălos ce îmblă rățăcindu-se prin pustiile Răsăritului și scrie fraților că nu-și poate afla mintuirea. Mulțumește lui Dumnezeu, scumpa mea Marița, că nu ești în starea lui, să-ți fie suferințele [f. 1 v°] morale din obosirea crimelor, și să nu aibi simpatie de nicăieri, să știi că lumea te pomeneste ca pe el. Starea lui e grozavă, iar nu a noastră. Tu ești partea nedreptățită și depărtarea ta din patrie nu e ca să scapi de clevetirea și deridarea lumii și a cunoscuților (pe care îi știi cum se aduna pe lângă tine și-ți făcea în toate serile cite o sărbătoare)[.] nu e ca să scapi de răsbunarea crimei, ci pentru o cauză sacră, pentru creșterea copilașilor noștri. Cînd îi vezi sănătoși, mulțumește lui Dumnezeu. Starea mea e mult mai rea. Toate cauzele melanholiei tale le am, pe lângă care se mai adaugă și mii de amărăciuni și persecuții, încît și vărs sudori de singe ca să vă poci ține credetul [sic /] plătind trimestrele regulat, și apoi casa mi[-e] singură, n-am nici un copil, în toată vremea imi vin gindurile cele mai sinistre și nu mi se alină decît cite o zi, do[u]ă după primirea scrisorilor tale și iar încep dacapo. Sunt de tot singur de ai mei, și cînd să întimplă ca d[omnul] Negulici³ să doarmă în oraș, cite o zi, do[u]ă pe săptămînă, atunci remii [sic /] singur în toate casele, numai cu gindurile mele de dor, de durere, [f. 2 r°] de neputința a întîmpina toate, de... de... Tristă stare, Marițo, și adevărat martiriu; cu toate acestea știința că toate atîrnă de la mine și că sunt trebuitor la atîtea ființe atît de scumpe, singură această știință mă întărește. Știința, surioara mea, de ce[ea] ce e dator cineva altora ca tată, ca soț, ca prieten, ca creștin, e însuși Dumnezeu în om, e providința [sic /] manifestată în noi, și cînd e Dumnezeu cu noi suntem tari. Rechemă adesea acea știință de ce ești datoare plăpîndelor creaturi ce ai pe lângă tine, adu-ți aminte că mai-nainte de toate le ești datoare viața și sănătatea ta, și vei vedea cît de tare te faci.

Îmi scrii că n-ai călătorit ca un geamantan și ți-ai făcut destule însemnări. Dacă ți-e în regulă *intinerariul* călătoriei, ia-l dacapo în lucrare, dă[-]i o culoare interesantă, procură-te [sic /] de scrierile lui A. Dumas în călătoriile lui în Italia, vezi cum scriu, fie-ți de povață chipul [*indescifrabil*] cum tractează, nu însă și materia. Despre materie să nu iei pe nimeni înainte decît natura, lucrurile ce le-ai văzut, descoperirile ce ai făcut singură, întîmplările ce ți s-au înfățișat, meditațiile ce ai făcut, simțirile ce ai cercat [f. 2 v°] singură, recapitulează în minte ce emoții ai avut, ce cugetări ți s-au născut, ce impresii ai avut, ce fisionomii de locuri, de cetăți și de oameni ai întîlnit și ceea ce ai văzut și ai simțit, aceea scrie, căci totdeauna [i]ese firesc. Să nu faci cum scriu unii din călătorii noștri ce simt cu inima altora, vād cu ochii altora și să exprime cu frazele volneilor, lamartinilor și [ale] cel[orlalt]i. Scrierea ta va fi atunci interesantă, o vei putea și publica fără rușine, căci nimeni nu va putea zice că e scrisă de altul, nimeni nu o va putea atribui bărbatului tău.

De îți va intra această ambiție iertată și binecuvîntată, vei scrie *con amore*, te vei vedea reprodușă cu onoare în toată pagina [sic /]; moralul tău se va face voios și vei fi mintuită, căci aci vei avea pe Dumnezeu în tine și cu tine. Dumnezeu, pe lângă celelalte, este și o perpetuă creație și activitate, este o lucrare neconținută; și cînd lucrăm în folosul altora sau într-al nostru, fără paguba altuia, atunci aflîndu[-]ne în *lucrare*, ne aflăm însuși în *Dumnezeu*.

Noi toți suntem sănătoși, Smărăndița e foarte bine și copilașii; strimtorarea [f. 3 r°] este cum o știi, însă pe oamenii buni Dumnezeu îi cearcă, dar nu-i lasă niciodată; nu te mîhni, că Dumnezeu e tatăl lor și al nostru, mai mult decît ești tu, mama lor.

Îmi scrii de doctorul Crețulescu: îți scriu și eu că s-a însurat și a luat pe fata lui Iacovencu.

² Aluzie, oare, la conflictul vechi de zece ani, cu Grigore Alexandrescu, sau este vorba despre un alt «clevetitor»?

³ Probabil pictorul Negulici, un obișnuit al casei, care, după cum arată scrisorile, chiar a locuit o perioadă la familia Eliade.

Îmi pare bine de alegerea ce îmi scrii că ai făcut la profesorii copilașilor. Arată[-]l și din partea mea complimentele cuvenite și anume d[omnu]lui Bonaini, d[omnu]lui Isidore, d[omnului] Diodato Giuliani.

Am văzut biletul demoasei italiene, și, dacă îți vine la socoteală, închie[i]e contract cu dinsa.

Eu nu poci încă hotări nimic despre plecare; îmi lipsesc de toate. Abia peste o lună îți poci scrie cum merg [*indescifrabil*] și ce poci hotări.

Mi-ai spus că în Pisa [*indescifrabil*] vizită un nu știu cine, un nasol, și pe acela îl socotesc ploscaș.

Toate scrisorile tale le-am primit.

Șăz în partea din stînga în stanța⁴ din fund, dorm pe canapeaoa verde, am iconostasul [*f. 3 v°*] înainte. D[omnul] Negulici doarme alături, în casa galbenă.

Lucrurile casei sunt în bună stare, sunt scuturate la vreme.

Toate lucrurile trimise din Viena le-am primit și s-au împărțit la destinația lor.

Toate prietenele unde mă văd mă întreabă de tine, familia toată, Bălăceanul, Anicuța M., Lucșița Cantacuzino, Elena Filipeasca, d[oaam]na Bărcănescul, Zinna Pereț, Aretița Steriade, toate, cu un cuvînt, se interesează, și căror[a] le-am spus de cele scrise în scrisoarea din urmă, [n]jumărul 9, li s-au împlut ochii de lacrimi și mă îndeamnă să viu să te iau d-aci. Ieri, la 14 febr[uarie], zioa nașterii copilului mare al Bărcănescului, a fost prinz mare la dînsul. Eram: Bălăceanul, Filip cu doi copii, Costache și Alecu, I. Văcărescul, Băleanul, Văcăreasca, Mimina, Sultânica, Elena, Maier, Rodolf Roset, Costăchiță Filipescul cu frate-său și alții. Și după ce s-a închinat pentru copil și stăpinii casei, al treilea toast a fost pentru sănătatea d[oaam]nei Eliade și fericita ei întoarcere. Toți au închinat cu bucuri[e]. Toți oamenii aceștia ce îi citai, ne iubesc și au interes de noi.

[*F. 4 r°*] Îmi place cunoștința cu d[omnul] Martini.

Am primit însemnarea d[omnu]lui genera[lu]lui [*sic!*] Stur[d]za⁵, pentru cărți; însă n-am primit de la d[omnul] Popp nici o cerere încă de cărți. E cunoscută, Marițo, religiozitatea și frica Domnului ce caracteriză pe acest învățat și rar bărbat Stur[d]za. A fost odată prin București, și îmi pare rău că nu i[-am] făcut cunoștință. E un om binecuvîntat și de Dumnezeu, și de oameni; scrierile și cugetările lui creștine și [*indescifrabil*] suntenerate și cunoscute. E moldav acest bărbat, e rumân adică, și ne face onoare. Cultivă cunoștința acestei familii onorabile. Cărțile despre care îmi scrie, cunosc parte din ele, unele ce s-au tipărit la Iaș[i] nu le cunosc încă.

Arată închinăciunile mele d[omnu]lui Stur[d]za, familiei sale, cum asemenea și d[oaam]nei Villareale, spune[-]ți că buchetul trimis la zioa mea mi-e prea scump. Fata lui Israil a gîndit la mine cum am gîndit și eu adesea la frații ei.

Pe la noi n-am avut iarnă decît de la 2 pînă la 6 febr[uarie], toată cealaltă vreme a fost o toamnă lungă ca în luna lui no[i]embrie, umed. Acum seamănă ca pe la începutul [*f. 4 v°*] lui martie.

Copilițele mele, Frusinica și Virgilio, cită vă dorește tata! Fiți cuminte, ascultați pe mama, îndreptați-vă caligrafia, siliți-vă la învățătură. Sofițo și Marițo, ascultați pe mama și pe tata. Lenăchiță, a auzit tata că faci nebunii multe, că tipi, bați pe fete, necăjești pe mama. Nu e bine[,] fătul meu, îmi pare rău că auz as[t]fel de lucruri. Ești mare acum, trebu[i]e să fii cuminte să auz că ești băiat bun, ca să-ți aduc lucruri bune cînd oi veni, să rogi pe mama să-mi scrie că te-ai făcut băiat bun.

A revedere, surioara mea, Domnul să vă ție și să vă apere.

Al vostru tată,

I. ELIADE

1846, febr[uarie] 14

⁴ ital. cameră.

⁵ Să fie, oare, vorba de Alexandru S. Sturdza, consilier al țarului și teoretician al ortodoxismului?

[F. 1 r°]

Surioara mea Marișo[.]

Am primit scrisoarea ta cu n[umărul] 10 și am primit și pe toate celelalte de la 1 la 10. Mă perde, surioara mea, neconținută ta melancolie și idee fixă ce ai. Pe lângă acestea, scrisoarea aceasta a ta din urmă, tonul ei, plîngerile cu care te [indescifrabil] asupră-mi, unite cu necazurile și suferințele mele pe toată ziua, cu nevoile de a întîmpina toate cu do[u]ă mîini, fără nici un venit sigur, neplătît, după cum știi, încă de datorii, pune virf la cele de mai-nainte. Eu, soro, nu aștept recunoștință din partea altora, nici n-am muncit vreodată cu această pretenție, însă amar este cînd îți face cineva o crimă din chiar împlinirea datoriilor cu prisos!

Cît aș vrea, surioară, să sbor între ai mei, între ființele ce îmi sunt mai scumpe pe lume, o asemenea călătorie ar fi semn de înlesnire, și cine nu dorește să aibă de toate? Contrariat de nevoi la cele mai intime ale mele dorințe, de cele mai împungătoare ardori, e singur un chin, și apoi să te mai pomeniști că îți și impută altul pentru ce nu îți îplinești dorințele! E întocmai, surioara mea, ca și cînd ar mostra cineva pe un sărac flămînd și însetoșat, căruia i se ard rărunchii de sete și n-are nici pîne, nici apă, ca și cînd l-ar mai chinui pe dinafară, cînd este îndestul de chinuit înăuntru: pentru ce nu mîncîcă? pentru ce nu bea? Nu-mi imputa, surioara mea, că e păcat.

Sunt într-o stare cum din zi în zi îmi perz speranța de a vă mai vedea. Mijloacele mi se taie din toate părțile, mă strîmtoresc din toate părțile ca să poci a aduna ban lângă ban, a plăti trimestrele tale, ca să nu vi se taie creditul. Speranța nu mai e pentru înnoirea contractului, trebu[i]e să fac [f. 1 v°] altceva, trebu[i]e să invent ceva. Mă ocup în acestea, alerg, viu obosit și mă apuc de muncă. Am pus la cale un plan, nu e tipărit încă. Peste vreo do[u]ă săptămîni ți-l trimit să-l vezi. E colosal, e viitorul copilașilor mei, gloria lor. Dumnezeu nu mă lasă în necazuri, trimite îngerul său, îngerul meu custode, ca să mă ajute și să mă sprijine, și acela înger este acea facultate inventatoare, acea nevoie după ce pornește și lacrimile și ruga f[i]erbinte, și naște cîte o cugetare, cîte o invenție mintuitoare.

Cu planul acesta voi să mă duc la Iaș[i] și prin țara noastră în cîteva județe, dacă nu prin toate, căci voie mi-s-a dat numai pentru trei săptămîni. Resultatul călătoriei mele va hotărî de poci veni să vă văz sau nu.

Altfel, pe lângă strîmtoarea mea, trebu[i]e să mă mai împrumut încă vreo 200 #, ca să-mi las casa fără căpătii, tipografia fără lucru în vreme de trei[-]patru luni, și cînd mă voi întoarce să găsesc paguba de patru luni, plățile trimestrelor tale, plata împrumuturilor 200 #, plata slugilor și tipografilor, cel puțin o îndatorire de 700 # mai mult, fără speranța de a se plăti din vistierie, căci contractul se sfîrșește, și cu planul ce mi l-am conceput acum, căzut! Nu, surioara mea, fii bărbată, aibi răbdare și credință în Domnul și toate se fac. Iar dacă vezi că nu te poți stăpîni de frica ce te-a coprins și că eu peste vreo trei săptămîni nu-ți vestesc din Iaș[i] că poci veni să vă văz, și această nevenire a mea vă face mult rău, atunci scoală[-]te și vino înapoi la cășcioara ta, că așa a voit Domnul, sau fă [f. 2 r°] ca să te muți mai aproape, [pre]-cum la Viena.

Îți mulțumesc de regimul ce îmi prescrii de dietă și de doctorii. De voi avea trebuință îl voi pune în lucrare. Acum deocamdată îmi trebuie un leac moral, îmi trebu[i]e să știu asigurată existența copiilor, hrana lor, creșterea lor și viitorul lor.

Mă bucur de stăruirea copilelor la învățătură și pe lângă celelalte, spune-le să se aplece a-și drege scrierea. Cîteva lecții de caligrafie n-ar strica, pînă sunt mai mici și mîna le e mai mlădioasă.

Mi se înfioară carnea de boalele ce îmi scrii că îmi blă aci, în Pisa. De este multă teamă, scoală[-]te și vino la Viena.

Peste vreo săptămînă plec la Iaș[i]. În ajunul departului meu îți scriu, de acolo iar îți scriu ce isprăvi fac, și la înturnarea mea îți scriu iară de mă iartă mijloacele

să poci veni să vă văz. Dumnezeu să[-]mi binecuvinte călătoria cum să mă poci înturna cu speranța de a-mi putea vedea copilașii cît mai curînd.

Copilele tati[i], Frusinico și Virgilio,

Mi se topește inima să vă văz, voi sunteț[i] mîngîierea mea, în voi speră tatăl vostru a avea ușurință. Învățați cum la înturnarea voastră să mă puteți ajuta, să nu se mai ajute tatăl vostru cu străinii. Vă sărut, copilele mele, vă înbrățez [*sic* /] cu f[i]erbințeală. Rugați pe Dumnezeu să ție pe tatăl vostru și să-l mintu[i]e prin fericirea voastră, la care zi și noapte se gîndește.

Sofițo și Marițo,

Vă sărut cu f[i]erbințeală, vă trimit binecuvîntările mele să creșteți, să fiți cuminte, să vă siliți la învățătură, să ascultați pe mama și pe tata; închinați-vă și rugați pe Dumnezeu pentru tatăl vostru.

[F. 2 v°] Ienăchiță⁶ al tati[i],

Micul meu copilaș, fii bun[,] băiețele, ascultă pe mama și pe lăle. A auzit tata că faci nebunii, că ești rău și strigi mult. Nu, copilașul meu, să nu fii rău, să faci nebunii, dar mai puținele. Tata te iubește, se roagă lui Dumnezeu ca să-i ajute să viie să vă vază...

Oh, surioara mea Marițo! ce despărțire crudă! Doamne ce lungi mi se par zilele! ce stare grea de suferit! Dumnezeu! ajută pe tot omul să-și poarte sarcina sa.

Aci am avut o lungă toamnă, de la începutul lui febr[uarie] a început a semăna a primăvară, care creștea pînă la începutul lui mart[ie], de la 18 febr[uarie], pînă la 25, am avut cele mai frumoase zile. De la 1 martie [*indescifrabil*] babele cu ploaie, ninsoare, care a trecut, dar vîntul și frigul încă nu trece; vînt și frig, însă, de primăvară.

Toți prietenii și cunoașcuții sunt sănătoși, Smărăndița și Ștefania ți-a[u] scris. Prietenile toate mă încarcă să-ți scriu. Familia toată a d[omnului] Bălăceanul, C. Văcăreasca, A. Manu, L. Cantacuzino, Z. Peret, M. Steriade, Z. Budișteanu și[i] ce[le]-l[alte] și[i] ce[le]-l[alte].

Arată complimentele mele la toți prietenii și voritorii de bine de aci ai familiei mele.

N-am nimic să-ți scriu de p-aci. Vodă s-a mutat la reparatul palat, toate miercurile a dat baluri în carnaval, în simbăta din urmă a dat bal copiilor, costumat. Acum, în Păresime, dă serate miercurea (sau luna, nu știu bine) d[omnul] Dașcov⁷. Miercurea noi ne adunăm la Bărcănescul și facem literatură. D[omnul] Știrbei a măritat cîte trele fetele. Cea mai mică a luat pe d[omnul] Plaghino [*indescifrabil*] tot cum le știi.

A revedere, scumpa mea surioară, a revedere.

I. ELIADE

1846, mart[ie] 4
București

III

[F. 1 r°]

Surioara mea, Marițo.

Do[u]ă săptămîni sunt astăzi de cînd am primit scrisoarea cu n[umărul] 11. Îți răspunz astăzi, pentru că am vrut dinpreună cu răspunsul meu să-ți trimit și programa proiectului⁸ meu despre care ți-am scris și care mă ține să nu-mi poci vedea copilașii.

⁶ Ienăchiță, al cincilea copil al lui Eliade și primul său băiat, are, în anul 1845, în jurul vârstei de doi ani, după cum se poate deduce cu ușurință din scrisori. Deci, în momentul plecării în exil, băiatul trebuie să aibă cinci ani și nu doi cum se credea pînă acum.

⁷ Consulul rus.

⁸ Acest proiect, în care Eliade își pune atît de mari speranțe, se pare că este *Începutul de bibliotecă universală* publicat în 1846 în „*Curierul de ambe seze*“.

[illegible]

The 13:15 pm ad spoke is not
used, and spoke at 13:45 is 33.
The weight of each spoke at 13:45

Atît sunt de ocupat[,] Mariço, încît astă scrisoare e începută de luni, la 25 mart[ie];
și mă năpădără atîtea trebi, încît nu am putut săvîrși și am lăsat[-]o. Astăzi ți[-]o
trimit, pentru că astăzi m-am sculat de noapte ca să nu m-apuče trebile și să p[i]erz
ocasia poștii.

Să-ți vorbesc ceva despre mine. M-am [*indescifrabil*], m-am îngrășat as[t]fel încît nu mă mai cunoști, simț o greutate în trup, o osteneală de mers și în lucrare. Somnul mi s-a schimbat, [*f. 2 r°*] sfoară[i]esc as[t]fel cum mă deștept din somn. În toate numai estimp. E anul cel dintîi cînd simț că am intrat în bătrînețe. Pe vreo zece zile am niște friguri de a patra zi, care mă prind pe după miezul nopții, în somn. Mă culc bine și mă deșteaptă frigul, tremuratul, și as[t]fel pînă la zi[u]o tremur, pînă mă apucă nădușele și adorm apoi. Frigurile, însă, nu-mi precurmă lucrarea: o să le tai și iar sunt sănătos, și gros, matur, ciudos, cum nu-mi plac nici mie. Sunt urite bătrînețele.

Am intrat în grijă despre cele ce îmi scrii de Italia în fisic și moral. De socotești că nu se mai adaogă chieltuielele, vino la Viena. Vă duc grija de călduri, trăgeți-vă pe vară la munte.

Vă mulțumesc, fetițele mele, de desemele ce mi-ați trimis. Fiți bune totdeauna după cum îmi scrie mama de voi. Mingiați[-]jo și nu o necăjiți. Cît plinge tatăl vostru că nu poate veni să vă vază. Rugați[-]vă la Dumnezeu să-i ajute să poată veni pe toamnă, sau să vă vază, sau să vă ia. Că nu poate fără voi. Ienăchiță, tot nebunatic ești? Fii bun, băiete, fii cuminte, că o să vie tata să te ia la București.

A revedere, Marițo, dea Domnul să vă văz as[t]fel cum doresc, să-mi [*indescifrabil*] grije ce îmi grăbesc sfîrșitul. Fie numele Domnului binecuvîntat. A revedere.

Fratele tău ELIADE

1846, Mart[ie] 29
București

[Un post scriptum pe marginea filei a treia] Chiemarea mea a făcut o mare mișcare, o bucurie generală, toți mă binecuvîntă și abonația crește. Socotesc că în scurtă vreme să se facă 400 abonați.

[*F. 2 v°* — destinatarul] alla Signora

Signora Maria d'Eliadi

à Pisa in Toscana

Iungo Arno, piazza della Fontana, casa Villareale,
a 2° piano, quartiere Berrena.

IV

[*F. 1 r°*]

Soțioara mea și buna mea măicuțiță.

Cu expediția trecută ți-am băgat prin d[omnul] Hilel 150 #. Cînd vei sosi în Viena vei afla alt credit dinpreună [*sic !*] cu scrisori ale mele, dacă va trebui să aștepti acolo sau dacă va trebui să-ți urmezi drumul către casă.

Nu poci să-ți descriu, măicuțița mea, starea în care mă aflu, grija și dorul ce am de tine, am uitat copilașii pe lingă grija de sănătatea ta. Zi și noapte îmi ești în minte. N-am nicidecum somn, și cînd mă fură cite nițel, răsar și nu mai poci dormi. De cite doi, trei ori scol pe Andrei de[-]mi face mușețel, care îmi calmează nervele și mai poci adormi, cînd apoi visele-mi toate îmi sunt cu tine. Am consultat toți doctorii, și toți îmi zic că n-am trebuință de nici o doctorie decît de liniștea minții, de lipsa grijei, și această doctorie nu o poci avea pînă nu[-]mi voi asigura de sănătatea ta. Aibi curagiu, scumpa mea Marițo, și fă-ți inima bună.

Ieri a mincat la mine Smărăndița și copilașii. Toată noaptea nu dormisem și m-a coprins somnul înaintea mesei: am dormit vreo trei ceasuri. Cum am închis ochii, am petrecut tot cu tine și cu copilașii: veniseși acasă, puseseseși să-[-]ți aranjezi camerele pentru comoditatea copiilor, te primblam [*sic !*] peste tot, îți plăcea grădina; eram fericit, am petrecut fără grijă cit am dormit, am petrecut întocmai ca în zioa cînd vă voi vedea odată acasă.

[F. 1. r°] Nu știu cum s-o înmeresc mai bine, ce sfaturi să[-]ți dau pentru călătorie, de socotești că ai curagiu, vino pe mare până la Trieste [sic !] ca să scapi de sdruncinatul drumului și de multa căldură, [indescifrabil] timpul, grația mării, comoditatea unei călătorii, greutatea altelea, cu sănătatea ta, cu curagiul, cu împuținarea zilelor de călătorie, și fă cum gindești că e mai bine și cum te învață inima, fă însă cum să nu să împlinesc vreo greșeală.

Eu nu-ți mai scriu în Italia. Scrisorile mele le vei afla la Viena. Altăieri, ducându-mă la Hilel, am fost nevoit să despecetlu[iesc] scrisoarea și să-ți adaog pe un peticel de hirtie [indescifrabil], că nu creditul acestor 150 # ce sunt pentru drum să curmă, [ei] creditul de fiecare lună, cite 45 #. Șederea, prin urmare, în Italia, va fi în tot chipul fatală, de să vor isprăvi acești bani; scoală-te cit mai în grabă. La Viena afli același credit.

Eu, până acum, n-am făcut nimic cu contractul, domnii au pornit alaltăieri la Rușciuc spre întâmpinarea sultanului.

Până nu se va întoarce și M[ăria] S[a] Vodă, nu se mai face nimic. Fără un răspuns hotărîtor nu poci să fac nici doi pași. Eram să mă duc și eu la Rușciuc, dar până să fac acei 150 #, Dumnezeu știe. De voi putea, și de va mai fi timp, aş vrea să mă duc și eu, căci nu-mi va fi în pagubă.

Cînd gindeam, surioara mea, că am putut să fac acei 150 # ca să vă fie pentru drum, cum și creditul ce vei afla la Viena, și că aceasta este ca să veniți acasă, văz că îmi p[i]jere neodihna [f. 2 r°] și de trei zile am început să dorm mai bine. Să te fi știut sănătoasă, aş fi putut a mă lupta și cu străinătatea, și cu singurătatea, și cu întâmpinarea cheltuielilor, căci ai fi fost în stare a munci, însă boala ta m-a oboșit și nu mai sunt bun de nimic. Dea Domnul ca ideea de a te returna la vartă, de a-ți revedea casa și alte ființe ce îți sunt scumpe, de a te vedea ocolită de toți, dea Domnul ca această idee să-ți aducă sănătatea.

Închipu[i]jește-ți, soro, un tată oboșit de gînduri și de persecuții, oboșit de cheltuieli și de grija viitorului, despărțit de tot ce are mai scump pe lume, cu o inimă iubitoare până la romantism, și această inimă roasă neîncetat de vrășmașa idee că boala îi consumă pe muma copilașilor săi, că de la dînsul până la dîșii este o distanță neînvinsă, și de loc, și de timp, că îi lipsesc mijloacele cu care să poată sbura la copii[i] săi, că, cu cît îi lipsesc mijloacele, cu atîta de inima lui apropie o disperție din cele mai deliroase. Ah, surioara mea! auziam de oameni ce își știu copii[i] în robie, și acum îmi poci face o idee.

Fie trecătoare! Și să veniți sănătoși.

Frusinica mea, Virgilia mea, Sofio, Marițo și Ienăchiță al tat[i], vă sărut și facă Dumnezeu să vă vază tata pe toți sănătoși.

A revedere, surioara mea, a revedere

Al tău Eliade.

1846, Mai 17
București

[F. 2 v° — destinatarul] < alla Signora

Signora Maria D'ELIADI,

Iungo Arno, piazza della
Fontana, casa Villareale,
quartiere Berrena,
a Pisa in Toscana >
((București))

Gr. Alexandrescu

VISURI DE DOMNIE PENTRU ION GHICA

Scrisorile lui Gr. Alexandrescu către I. Ghica¹, reunite în ms. 801¹ al Bibliotecii Academiei, se extind, cu întreruperi (prilejuite, în majoritate, de prezența lui Ghica la București), pe perioada 1842—1866².

O parte din corespondența poetului a fost publicată, cu largi tăieturi, prin nimic justificate,³ de G. Bogdan-Duică în „Viața românească” din 1906 (perioada 1842—1844). E. Lovinescu, după ce a editat, în „Convorbiri literare” din 1911, scrisorile din perioada 1849 (de fapt 1848)⁴—1856, a reluat, în a treia ediție a monografiei sale Grigore Alexandrescu. Viața și opera lui (București, 1928), textele publicate de Bogdan-Duică și de el însuși. Au rămas, așadar, inedite pasajele șterse de Bogdan-Duică și scrisorile din perioada 1856—1866 (alături de

¹ Unul dintre meritele cele mai de seamă ale lui Ion Ghica pentru istoria și cultura românească este, fără îndoială, grija cu care a păstrat (din momentul plecării sale la Iași, în 1842) scrisorile primite de la numeroșii săi prieteni, care au jucat un rol important în viața politică și culturală a țării. Nu mai puțin demne de laudă sînt eforturile sale de a face să ajungă în posesia Academiei cît mai multe din arhivele epistolare particulare; pe a sa însăși o donat-o acestei instituții în mai multe tranșe (vezi G. Zane, în N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Correspondența*, București, 1964, pp. 433—435). Pentru cititorul volumelor de corespondență și de documente din secolul al XIX-lea, este imposibil de imaginat ce ar fi însemnat documentarea noastră istorică și literară fără contribuția lui I. Ghica. Din păcate, corespondenții acestuia (sau familiile lor) n-au arătat aceeași grijă față de scrisorile primite de la Ion Ghica; pierderea acestora e parțial reparată de copiile sau ciornele făcute de Ghica însuși.

² Despre valoarea lor literară și documentară, vezi „*Gazeta literară*”, VII, 48, din 24 noiembrie 1960, p. 6.

bilete greu databile sau de scrisori inserate în ms. 801, în alt loc decît cel impus de cronologie, pe care manuscrisul încearcă s-o respecte).

Am ales pentru numărul de față două scrisori ale lui Grigore Alexandrescu către Ghica, completate cu scrisoarea acestuia din urmă către poet; cele trei epistole sînt din decembrie 1856, ianuarie și februarie 1857, moment deosebit de agitat din perioada premergătoare Unirii. Se aștepta firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc, care urmau să fixeze, în conformitate cu prevederile Tratatului de la Paris (martie 1856), viitoarea fizionomie politică a Țărilor Române. Între timp, se dădea, pe față și în culisele diplomatice, lupta pentru domnie (sau măcar pentru o căimăcămie, considerată a oferi bune șanse de domnie); în competiție se aflau peste douăzeci de personalități: caimacamul în funcție, Al. D. Ghica (fostul domn din 1834—1842), succesorul acestuia, G. Bibescu (1842—1848), frațele său, B. Știrbei (domn între 1849 și 1856), care lupta pentru el însuși sau pentru fiul său, beizadeaua Constantin Gr. Ghica, I. C. Cantacuzino și mulți alții. I. Ghica nutrea și el unele speranțe, deoarece se bucura de încrederea Porții (guvernator al Samosului din 1854, căpătase titlul de prinț domnitor în 18 februarie 1856) și de sprijinul Angliei (era prieten cu Sir Stratford Canning, ambasadorul englez la Constantinopol), dar se lovea de opoziția categorică a Austriei. În țară avea un grup de sprijinitori, conduși de Ion C. Bălăceanu³. Își dă însă seama că nu are șanse de a fi ales nici de o Adunare dominată de boieri și că nu se bucura de popularitate în cercuri mai largi. Prefera, de aceea, numirea directă de către Poartă. Circula pe atunci zvonul înlocuirii caimacamului Al. Ghica, iar ziarul „L'Indépendance belge” lansează zvonul numirii iminente de lui I. Ghica în această funcție. Grigore Alexandrescu se afla angajat în lupta în favoarea prietenului său. Se pare însă că iluziile de a-l vedea pe tronul Țării Românești s-au spulberat curînd după schimbul de scrisori pe care-l publicăm în continuare. Dincolo de acest spirit partizan, poetul rămîne un entuziast luptător pentru Unire, ceea ce-l determină, dealtfel, să publice, în 30 martie 1857, poezia Unirea Principatelor.

I. FISCHER

³ Vezi Cornelia Bodea, *Correspondență politică (1855—1859)*, 1963, p. XVI—XXI, și scrisorile lui I. Bălăceanu către I. Ghica, pp. 166, 175, 191.

21[noiembrie]/4 decem[brie][1856] București⁴

Scumpul meu prinț,

Din zi în zi mă asigur că mai mult de adevărul proverbului ce zice că iadul este pavat cu bunele noastre intenții. Aceasta arată că totdeauna intenția mea este de a-ți scri, dar că foarte rar izbutesc a realiza această intenție. Apoi ce ți-aș scri oare de aci care să nu ți le fi închipuit prin cunoștința ce ai de oameni și de lucruri? Prin urmare nu îți voi înșira cum merg sau mai bine cum nu merg deloc trebile noastre; îți voi zice numai că dacă zgomotul răspîndit pe aici de o altă căimăcămie ar avea ceva adevărat; dacă înțelegerea ce domnește între Anglia și Austria ar izbuti să slăbească opoziția celui din urmă, oricît de efemeră ar fi acea căimăcămie, tot ar fi îndestulă ca să te asigure de viitor și să-ți pregătească cea mai mare partidă.

Unii din prietenii noștri cred că dacă ai veni acum, în condițiile mărginite ale unui caimacam, n-ai face decît să perzi în opinie, după cum s-a întîmplat celui actual. Dar eu crez că el n-a perdut opinia pentru cuvîntul că este mărginit și nu poate face nimic, ci tocmai pentru [că] a cercat a face ceva și n-a știut cum. La început, și cu popularitatea improvizată ce îi făcuseră cîteva suflete creștine, rolul său (potrivit despre altele cu mijloacele sale intelectuale) era foarte lesne. El n-avea decît să vorbească mereu de bunele sale intenții, să se plîngă pe ascuns, și la toată lumea, de mărginirea în care să află și să suspine în gura mare după un viitor care i-ar dezlega miniele, ca să poată îndestula dorințele nații. Cu acest chip el ar fi hrănit speranțele unei mulțimi neghioabe

⁴ Biblioteca Academiei R.S.R., ms. 801, ff. 162—163. Scrisoare nesemnată.

cut atunci ca să fiu numit într-un acest post. Nu știu dacă numele meu s-a propus atunci, dar ceea ce este sigur este că de l-ar fi pronunțat cineva s-ar fi găsit destule limbi ca să astupe acea gură. De mai mulți ani Bibești, Știrbei, Cantacozinești, Ghici cu Eliad, cu Golești și alți buni patrioți n-au făcut alt decît să se cheltuiască ca să mă depărteze de orice probabilitate de a fi numit de către Poartă d-a dreptul în caz dacă Domnia ar fi încetat de a fi pe alegere și de un an au umplut cancelariile cu memoare împotriva mea, arătînd primejdia ce ar aduce numirea mea; să înțelege că după sfînt și tîmnia ce întrebunțau.

Acești oameni, deși vrășmași între dinșii, se înțeleg pe nevoite, *comme des larons* [sic!] *en foire*⁹ cînd este vorba de mine; înțelegi că la alegere vor sparge cisme, vor toci limbile și vor seca pungile ca să mă depărteze, căci își zic că între dinșii se pot cirpi [și] drege lucrurile, precum a și mai fost, dar odată ce aș veni eu la putere adio slujbele, chiverniseală, orice amloaiat ar fi redus la retribuția sa legiuită și magarii n-ar mai fi vizitii și oamenii cai. Tot secretu coaliției este într-aceste două principie:

abolirea abuzurilor în judecătorii și administrație
înlouirea nedestoiniciei prin capacitate.

Tu care ești pe scenă poți crede că împotriva energiei și sacrificiilor ce vor destinde acești oameni pot avea vreo probabilitate a ieși din urna cea albă? ¹⁰ Și de o poți crede un minut să știi că nu este decît o iluzie poetică care să va perde într-o satiră.

Ceea ce s-a tipărit în unele gazete despre numirea mea ca caimacam a fost iar o manœuvre [sic!] a acestii coaliții involontare, ca să poată hotări pe unii timizi și șovăitori să iscălească împotriva mea și să ia îndatoriri pe viitor cu Austria.

Oricum ar face însă nu vor avea nici glasurile nici lauda oamenilor cinstiți și capabili, cărora voi fi totdeauna recunoscător pentru buna opinie ce au de mine.

Al tău prieten

Ion GHICA

Iubite prietene!¹¹

Astă seară la 8 fevr[uarie] șăzind înaintea vetrii mele în fața focului, mai recitii o dată scrisoarea ta din 6 ghenar la care, după obiceiul meu, mă tot leneveam a răspunde. Mă oprii și mă gîndii mult asupra rîndurilor unde zici că poziția, sau dispoziția, puterilor celor mari este astfel încît ar sacrifica pentru plăcerea Austrii pe un om *de cîte palme ar fi în frunte*. Aceasta nu-mi plăcu să o iau *à la lettre*, căci, printr-o consecuență naturală, mergînd de la oameni la lucruri, ar trebui să desperăm de orice bine pentru țara noastră. Apoi deși fermanul pentru convocarea divanurilor să pare amerințător ¹², „Monitorul“ ¹³ de altă parte ne asigură despre unirea Țărilor, și acest punct odată dobîndit poate avea mari consecuențe: rămîne numai să vedem ce influențe vor prezida la alegeri. Cît pentru ceea ce te privește în parte, te înșăli dacă crezi că partidele te-au lăsat în pace cu caimacamia: chiar în zilele acestea țîrcula vorba că vii însoțit de zece mii de turci; și aceasta pe temeiul unei scrisori de la Paris, scrisă de unul din marii patrioți, poate și pretendenți, care voiește, negreșit, să te popularizeze cu chipul acesta! Atît este de adevărat că ei au convicsia că dacă vom ajunge a avea o alegere care să nu fie mărginită în cercul vechilor candidați, șansele nu vor fi pentru dumnealor, deși au mintuit patria la 48.

⁹ Ca niște tilhari în tîrg (= admirabil, de minune).

¹⁰ Votul se făcea cu bile albe (albe în favoarea candidatului, negre împotriva lui).

¹¹ Biblioteca Academiei R. S. R., ms. 801, ff. 150—153. Scrisoare nesemnată.

¹² Fermanul a fost aprobat de sultan în 14/26 ianuarie, dar publicat mai tîrziu, în 28 februarie, în cadrul unei sedințe festive a Sfatului Administrativ (Consiliul de Miniștri).

¹³ „Le Moniteur Universel“ din 5 februarie publicase un articol favorabil Unirii.

Nu știu dacă ai văzut pe acolo protestul boierilor, care pentru întâia dată protestez pentru drepturile țării, călcate, după cum zic, în picioare, în persoana D[omnii]lor lor¹⁴, în vreme ce li s-a acordă un drept care nu s-a da nici unei alte clase, adică de a să alege în județele unde au proprietăți, fără a fi domisiliați acolo, lucru foarte trist în adevăr, căci oamenii cei mai capabili, care ar avea mijloace să se aleagă pin județe, acum s-a văd escluși, și șansele rămân sau pentru boierii cei mari care au acolo creaturile lor, sau pentru niște giubelii¹⁵ de la care nu putem aștepta nimic. Cît aș dori ca deodată cu Comisarii să poți veni în țară! ¹⁶ Crez că aceasta n-ar fi fără folos, căci, după cum zice poetu:

«Mult pot puținii buni împreună»¹⁷.

Scrie-mi ce a făcut și ce rolă a jucat pe acolo junele Știrbei¹⁸. Să zice că unchiul său Bibescu nu l-a priimit căci a mers împreună cu Pereț¹⁹ ucigătorul lui. De va fi așa, apoi junele bei a arătat o mare lipsă de tact. Tatî-so dă mereu la mese și vizează la popularitate, dar lucru nu prinde. Caimacamul voiește să-l imiteze, dar nu e îndeminatec. Văz pe unii din puternicii săi protectori foarte nemulțumiți și căindu-să de reazemul ce i-au dat. Să asigure, între altele, că el ar fi cerut armie turcească, nerăspunzind de ținerea lineștii în cursul lucrărilor divanului. Adevărat să fie acest nou titlu la amorul nații?

Scriu de la Paris că s-a prins o adresă telegrafică către Șuțache²⁰, în care îl întreabă ce a făcut [cu] banii care i s-au dat la plecare-i ca să facă să vorbească gazetele în favor, căci pînă acum citește numai defăimări care nu e de crezut să fie plătite de dînsul. Uitam să-ți spuie că scrisoarea din 6 ghenar ar fi zăbovit încă multă vreme la Polihroniadis²¹ dacă nu-mi spunea Gradovici²² despre dînsa; prin urmare nu-mi mai scri prin acel neguțator, ci sau prin Gradovici sau prin Bălăceanu.

Două jurnale au început în București; cel mai nou sub redacția nominală a lui C. Crețulescu; Bălăceanu, Curcanu și alții lucrează la dînsul²³. Vom vedea cum va merge.

Te salut

[Gr. ALEXANDRESCU]

¹⁴ Firmanul electoral dădea boierilor privilegiu de fapt: vot direct, număr mare de reprezentanți (doi în fiecare județ) etc. Protestul lor era prilejuit de prevederea după care dreptul de vot era acordat nu în virtutea apartenenței prin naștere la clasa boierească, ci pe baza proprietății funciare.

¹⁵ «Boieri retrograzi» (purtători de giubea).

¹⁶ E vorba de comisarii marilor puteri, delegați să supravegheze aplicarea Tratatului de la Paris; au sosit la București în cursul lunii martie. Ion Ghica se va întoarce în țară în noiembrie 1858.

¹⁷ Vers al lui Iancu Văcărescu.

¹⁸ G. Știrbei se afla la Constantinopol, după ce fusese la Viena și Paris; urma să se întâlnească acolo cu G. Bibescu, pentru a încerca o apropiere între cei doi frați rivali. Bibescu însuși pare a fi întreprins călătoria pentru a-și mări șansele de domnie.

¹⁹ Gr. Peretz, participant la revoluția din 1848; era bătut de complicitate la un atentat împotriva lui Bibescu (10 iunie 1848).

²⁰ C. Șuțu (1804—1882), fratele domnitorului M. Șuțu. Boier reacționar, de mai multe ori ministru, a fost amestecat în diverse afaceri suspecte. Plecase, sub domnia lui Știrbei, la Constantinopol și în occident, pentru a duce o campanie în favoarea lui Al. Ghica și împotriva lui Știrbei.

²¹ Hristodor Polihroniadis, mare negustor, servea de agent de legătură între emigranți și prietenii lor din țară.

²² J.-L. Gradowicz, emigrant polonez, membru al consulatului francez din București; a participat la revoluția din 1848 și a jucat un rol important, chiar dacă nu totdeauna pozitiv, în evenimentele dinaintea Unirii. Era și el partizanul domniei lui Ion Ghica.

²³ Este vorba de „*Timpu*” (17 decembrie 1856 — 5 decembrie 1875) și de „*Concordia*” (6 februarie — 6 august 1857); la acest din urmă ziar a colaborat și Alexandrescu. C. A. Crețulescu (1809—1884), om politic, fratele lui N. Krețulescu, participant la revoluția din 1848. I. C. Bălăceanu (1825—1914), om politic și diplomat, participant la revoluție, prieten cu Bălcescu, pe care-l însoțește în emigrație, și cu I. Ghica. «Curcanu» e porecla lui I. I. Filipescu, revoluționar și fruntaș unionist; devine agent al Principatelor Unite la Constantinopol. Articolul de fond, semnat cu inițialele lui C. Crețulescu, fusese scris de G. Crețeanu, de aici precizarea făcută de Alexandrescu.

A. Alexandru

Schiță despre încă

Interesanta notiță a lui Alecsandri, pe care o reproducem în paginile următoare, aparține mss. 3370, ff. 254—256, ajuns în proprietatea Academiei Române, prin donația (din 1907) a lui G. Bengescu, bibliograful lui Voltaire și colaboratorul lui Alecsandri în ultimii săi ani, cînd îndeplinea funcția de ambasador la Paris.

E vorba de o schiță sumară despre principalele momente ale literaturii Moldovei, destinată, probabil, unei publicații străine și rămasă în stadiul de «bruion». Erorile de informație, cenușiul formulărilor, lipsa de elaborare a materiei sugerează o improvizație grabnică, pe bază de amintire, fără concursul documentării. Procedeu nu constituie o surpriză: în afară de cine știe

ce împrejurări nefavorabile redactării, imposibil de stabilit în cazul de față, Alecsandri nu s-a dovedit, în genere, înclinat spre lucrul sistematic. Era poet și răminea poet, chiar acolo unde imaginația își pierdea drepturile, privind cu detașare și un aer de scepticism afabil la ostentările erudiției, toldeaua suspecte în ochii săi de un anume pedantism.

Două indicii permit datarea textului însă, din păcate, ele nu sînt convergente. Vorbind de „Albina românească”, autorul precizează că revista «se menține pînă azi», ceea ce ar însemna că notița nu e posterioară anului 1849, ultimul în care a apărut periodicul lui Asachi. Ceva mai la vale însă e amintit Th. Codrescu, în calitate de redactor al „Zimbrul”-ui, publicație editată în 1850, ceea ce îngăduie presupunerea că textul lui Alecsandri n-a fost în nici un caz elaborat înaintea acestui an. Ultima supoziție pare mai plauzibilă, întrucît „Albina românească” a fost continuată de „Gazeta de Moldavia”, iar referința lui Alecsandri poate avea sensul de a sugera o continuitate de fond, nu neapărat una de titlu.

Alcătuită deci, după toate aparențele, în jurul lui 1850, notița lui Alecsandri nu aduce decît puține știri de prima mînă (înșre altele, confirmă faptul că Ionică Tăutu ar fi compus un poem epic despre Ștefan cel Mare). În raport cu cele două sinteze despre istoria culturii și a literaturii române întreprinse de Kogălniceanu, la 1837 (cînd era student la Berlin) și în 1839 (pentru „Societatea de istorie și anticuități din Odesa”¹)

¹ E vorba de *Römische oder Wallachische Sprache und Literatur von einem Moldauer* apărută în „Lehmann's Magazin”, Berlin, 1837,

ea se situează la un nivel inferior, alt sub raport informativ, cât și sub raport stilistic. Comparafia e totuși nedreaptă, întrucât, spre deosebire de Kogălniceanu, e sigur că Alecsandri n-a urmărit să contureze o vastă panoramă, cu pretenții de exhaustivitate, și n-a apucat să revină asupra manuscrisului, ca să-i dea nerv și lustru, după cum îi era obiceiul.

Noțiia sa rămîne, cu toate astea, plină de interes. Se poate spune că, pînă și în omisiuni sau erori, ea e extrem de revelatoare. Astfel, nu e deloc indiferent să aflăm că cele mai vechi cronici românești ar data din secolul al XIV-lea (!), că din lista autorilor notabili lipsesc Miron Costin și Ion Neculce, dar figurează, în schimb, inexistentul Simeon Movilă, că nu se fac referiri la literatura religioasă (nefiind menționat nici măcar Dosoftei) etc. Lacunele și inadvertențele acestea dovedesc cit de puține se știau încă, în plină epocă de renaștere națională, despre vechea cultură românească. Alecsandri nu dispunea, desigur, de vastele cunoștințe ale lui Kogălniceanu, nici de o inițiere metodică în tehnica muncii istoriografice. Dar fără a fi specialist, era pasionat, ca toți romanticii noștri, de trecut, și se situa printre cei ce-și propuseseră, în spiritul „Daciei literare”, să așeze literatura pe temelii neclintite

ale recuperării tradițiilor. Se întrevede, așadar, o dată mai mult, cit de jos era punctul de la care trebuiau să plece pașoptiștii în năzuința de a face ca «poporul» român să devină o «nație», cîștigîndu-și, prin cultură și istorie, o adevărată conștiință de sine.

Foarte semnificativ este și unghiul din care Alecsandri judecă mișcarea literară contemporană. El adoptă o atitudine negativă față de Asachi, stimat ca inițiator, dar respins ca poet (versuri «fără eleganță și originalitate»; «școala literară» pe care a format-o amestecă «afectarea» cu «ignoranța») și criticat ca publicist (pentru articole «insignifiante» și scoaterea unor reviste ce n-au dat rezultate «satisfăcătoare») ². Părerile sînt concordante cu cele exprimate de Kogălniceanu, după 1840, și relevă, peste orice diferend de natură personală, ruptura de ideologie și gust care-i separa pe cînturarii luminiști, formați în vremea fanarioșilor, de reprezentanții romantismului național de la „Dacia literară”.

În același sens trebuie interpretate și elogiile referitoare la „Propășirea” («cea mai bună publicație... care a văzut lumina zilei» în Moldova), precum și cele la adresa scrierilor lui C. Negruzzi și M. Kogălniceanu (alături de care se bucură de mențiuni onorabile C. Negri și G. Sion). Nu e deloc exclus ca o anumită solidaritate colegială să fi colorat aceste oprecieri măgulitoare; în cea mai mare măsură era însă la mijloc conștiința puternică a înnoirii și împropătării valorice pe care noua generație o impunea efectiv în viața culturală românească. Alecsandri acorda o cauciune, pe baza unor piese încă puțin semnificative în totalitatea lor, dar nu se înșela în privința perspectivei: viitorul avea să-l confirme din plin.

Paul CORNEA

Cele mai vechi opere găsite în Moldova sînt *Cronicele* lui Simeon Movilă, ale vornicului Ureche ș. a., scrise în limba română și datînd din secolele XIV, XV și XVI. Domnul Mihail Kogălniceanu le-a adunat, le-a pus în ordine și le-a tipărit la Iași, în 1846—47.

[F. 254 r°] Les ouvrages les plus anciens que l'on ait trouvés en Moldavie, sont les Chroniques de Siméon Movila, du vornik Oureke etc., écrites en langue roumaine et datant du 14e, 15e et 16e siècles. M. Michel Cogălniceanu les a recueillies, mises en ordre et publiées à Iassy en 1846—47.

și de cîrorna discursului din 1839, publicată în *Documente și manuscrise literare* de Paul Cornea și Elena Piru (vol. II, București, 1969).

² Între acestea e citat și „Spicuitorul moldo-român” („Le glaneur moldo-valaque”), unde apăruseră, în 1841, primele trei poezii ale lui Alecsandri (în limba franceză).

Mai târziu, principele Moldovei, Dimitrie Cantemir, cel care a împărțit soarta lui Petru cel Mare, om de mare cultură și foarte bun cunoscător al limbilor: latină, greacă, turcă, rusă și franceză a scris mai multe opere remarcabile, ca: *Istoria Imperiului Otoman*, *Datinile și obiceiurile locuitorilor Moldovei*¹, *Regulile muzicii orientale*², precum și multe alte lucrări filozofice mai mici, ale căror manuscrise s-au pierdut într-un naufragiu pe Marea Neagră.

La începutul acestui secol, s-a ivit deodată o pleiadă de poeți care au creat o școală aparte. Formată din tineri instruiți de eleniști învățați și crescuți în spiritul operelor literare franceze din ultimul secol, această pleiadă inundă țara cu un mare număr de romane de dragoste, de satire și de elegii scrise într-un stil simplu și armonios, dar într-o limbă incorectă și presărată cu foarte multe greceisme.

Aceste scrieri ușoare au avut un mare succes în momentul apariției lor în foi volante, dar, din păcate, majoritatea au dispărut ca și acestea și astăzi rareori mai pot fi descoperite câteva bucăți, cîntate de țigani lăutari.

În același timp, alături de aceste poezii fără pretenții, alte lucrări mai importante au fost întreprinse în această epocă; astfel sint: talmăcirea *Henriadei* de către Vasile Pogor, traducerea de către Conachi a poemului *Asupra omului* de Pope³, aceea a scrisorilor *Eloizei către Abeliard*⁴, de către același, a tragediei lui *Oreste* de Voltaire, de către Beldiman etc.

Aceștia doi din urmă, Conachi și Beldiman⁵), precum și Tăutu, poet de mare talent, din ale cărui scrieri nu ne este cunoscut decît un mic număr⁶), ocupă primul loc în pleiada care a apărut la începutul acestui secol.

Mai târziu, către 1830, au apărut: 1) Hrisoverghi, autorul mai multor elegii de dragoste și al unei remarcabile ode despre ruinele cetății Neamțului. 2) Negruzzi — poet

Plus tard, le prince régnant de Moldavie, Démétrius Cantemir, le même qui a suivi la fortune de Pierre le Grand, homme de grande instruction et très versé dans les langues latine, grecque, turque, russe et française, a écrit plusieurs ouvrages remarquables tels que: L'histoire de l'Empire ottoman; Les us et coutumes des habitants de la Moldavie; Les règles de la musique orientale et plusieurs autres opuscules philosophiques dont les manuscrits se perdirent dans un naufrage sur la Mer Noire.

Au commencement de ce siècle surgit tout à coup une pléiade de poètes qui créèrent une école à part. Composée de jeunes gens élevés par des héliénistes savants, et nourris dans la lecture des oeuvres littéraires françaises du siècle dernier, cette pléiade inondent le pays d'une foule de romances amoureuses, de satires et d'élegies écrites dans un style simple et harmonieux, mais dans une langue incorrecte et trop mêlée de grecismes.

Ces productions légères eurent un grand succès à l'époque où elles parurent en feuilles volantes, malheureusement comme telles, elles disparurent en grande partie, et l'on en découvre rarement quelquel morceau aujourd'hui dans la bouche des bohémiens lăutari.

[F. 254 v°] Cependant à côté de ces poésies légères, d'autres travaux plus importants furent entrepris à cette époque: tels sont la traduction de la *Henriade* par Basile Pogor; la traduction du poème de Pope sur l'homme par Conaki, celle des lettres d'Héloïse à Abailard [sic! corect: Abeilard] par le même; celle de la tragédie d'*Oreste* de Voltaire par Beldiman etc.

Ce deux derniers: Conaki et Beldiman^{a)}, ainsi que Teuto, poète de grand talent, dont on ne connaît qu'un petit nombre de productions^{b)} occupent le premier rang de la pléiade qui a paru au commencement de ce siècle.

Plus tard, vers 1830 apparaissent: 1°. Chrisovergy, auteur de plusieurs élégies amoureuses et d'une ode remarquable sur les ruines de la forteresse Niamtzo; 2°. Negruzzi, poète romanti-

¹ Desigur se referă la *Descriptio Moldaviae*.

² *Tarifă ilmi musiki ala vegni maksus* — Tratat de muzică turcească.

³ Este vorba de poemul lui Al. Pope, *Essay on Man*, tradus de Conachi sub titlul: *Cercare de voroavă asupra omului*.

⁴ Autorul este «Colardeau, poet contemporan cu Dorat, autorul *Sărutărilor* și cu Parny, erotic madrigalesc în *Les amours*» (cf. G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, I. 91).

a) Beldiman a scris, de asemenea, un poem despre nenorocirile abătute asupra Moldovei în 1821, în epoca revoluției grecești.

b) Tăutu a început un poem epic despre domnitorul Ștefan cel Mare, dar manuscrisul s-a pierdut.

a) Beldiman a écrit aussi un poème sur les malheurs de la Moldavie en 1821 à l'époque de la révolution grecque.

b) Teuto avait entrepris un poème épique sur le prince Etienne, mais le manuscrit s'est perdu.

romantic și prozator de prim ordin; el debutează cu un mic poem istoric, intitulat *Aprodul Purice*, și dobîndește curînd reputația unui distins scriitor prin nuvelele sale istorice și umoristice. Astfel, *Alexandru Lăpușneanu*, *Sobieŭski și românii*, *O alergare de cai*, *Postelnicul Zambolici*⁵ etc.; în plus, el traduce baladele lui Victor Hugo, ca și satirele prințului Antioh Cantemir (scrise în rusește), cu eleganță și talent deopotrivă.

Gheorghe Asachi apare în aceeași perioadă și urmează în Moldova aceeași direcție ca și Eliade în Valahia; a creat un săptămînal politic-literar, intitulat „*Albina Românească*“, care se menține pînă astăzi. Scrierile lui sînt lipsite de eleganță și originalitate, trebuie exceptată, însă, *Un itinerariu pe muntele Ceahlău*⁶, scris cu inspirație. Asachi e autorul mai multor fabule și al unor articole neînsemnate; de asemeni, trebuie să-l prețuim mai puțin ca scriitor și mai mult ca om de bune intenții, care a încercat de toate, fără să aibă norocul să reușească. Director al Instrucțiunii publice un mare număr de ani, el a format o școală literară, în care afectarea se amestecă cu ignoranța.

Proprietarul unei modeste tipografii, el a inițiat publicarea mai multor reviste lunare, ca: „*Spicuiorul moldo-român*“, redactat în franțuzește și românește, „*Osiris*“, „*Foaia satească*“ etc. Dar nici una din aceste publicații n-a ajuns la un rezultat satisfăcător.

Către 1844, se manifestă în Moldova o efervescență intelectuală neașteptată, iar rezultatul este apariția „*Propășirii*“, foaie științifică și literară, cea mai bună publi-

que et prosateur de premier ordre; il débute par un petit poème historique intitulé *L'Aprod Purice* et acquiert bientôt une réputation d'écrivain distingué par ses nouvelles historiques et humoristiques: telles que: *Alexandre Lapușniano*; *Sobieŭski* et les Roumains; *La course de chevaux en Bessarabie*; *Le Postelnic Zambolici* etc.; il traduit en outre les ballades de Victor Hugo ainsi que les satires du Prince Antioche Cantemir (écrites en russe), avec autant de goût que de talent.

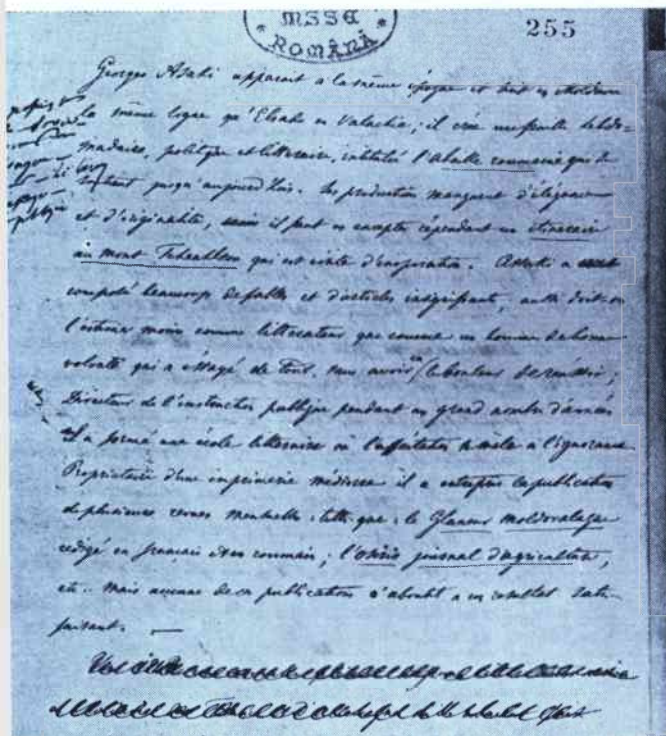
[F. 255 r°] Georges Asaky apparaît à la même époque et suit en Moldavie la même ligne qu' Eliade en Valachie; il crée une feuille hebdomadaire, politique et littéraire, intitulée l'„*Abeille Roumaine*“ qui se soutient jusqu'aujourd'hui. Ses productions manquent d'élégance et d'originalité, il faut en excepter cependant un Itinéraire au Mont Tcheahleau, qui est écrit d'inspiration. Asaky a composé beaucoup de fables et d'articles insignifiants; aussi doit-on l'estimer moins comme littérateur que comme un homme de bonne volonté qui a essayé de tout, sans avoir eu le bonheur de réussir: Directeur de l'institution publique pendant un grand nombre d'années, il a formé une école littéraire où l'affectation se mêle à l'ignorance.

Propriétaire d'une imprimerie médiocre il a entrepris la publication de plusieurs revues mensuelles, telles que: „*Le Glaneur Moldo-valaque*“ rédigée en français et en roumain; „*Osiris*“, „*Journal d'agriculture*“ etc. Mais aucune de ces publications n'aboutit à un résultat satisfaisant.

Vers 1844 un mouvement intellectuel inattendu se manifeste en Moldavie et il en résulte la création du „*Progrès*“, feuille scientifique

⁵ E vorba de nuvela *Au mai pățit-o și alții*.

⁶ Probabil se referă la: *Doquia et Trajan*, legendă populară des Roumains, suivie d'un itinéraire de mont Pion, din 1840.

cație de acest fel care a văzut lumina zilei în țară. Conducătorii ei sînt:

Ion Ghica — avînd solide cunoștințe în domeniul economiei politice și al Instrucțiunii publice.

P. Balș — bun cunoscător al legilor.

Alecsandri —

Mihail Kogălniceanu — autorul unei *Istории a Valahiei*⁷ și al unei lucrări asupra originii țiganilor⁸, scrise în limba franceză. (Kogălniceanu pare a fi chemat să devină istoricul României; el a adunat *Cronicile* moldovenești, le-a pus în ordine și le-a publicat.) Plin de entuziasm, el a creat o tipografie în 1844 și a publicat o serie de opere interesante, de diverși autori; înainte de apariția „*Propășirii*“, el a inițiat apariția lunară a „*Daciei literare*“, culegere de articole originale și bine redactate, care a avut un mare succes timp de un an, pînă cînd guvernul, influențat de consulul rus, a suspendat publicarea. El a scris mai multe articole istorice care se disting printr-un stil ușor și totodată elegant, precum și prin elanuri de un nobil patriotism.

În Moldova, la „*Propășirea*“ au colaborat:

Donici, La Fontaine-ul Moldovei, care a scris o mulțime de fabule fermecătoare și a tradus cele mai bune fabule ale lui Krilov (fabulist rus).

Domnul Negruzzi — de care am vorbit.

Domnul C. Negri — poet incîntător și distins prozator. A publicat în această culegere cîteva poeme ușoare și trei articole foarte interesante, intitulate *Serile venețiene*.

Valahia a oferit „*Propășirii*“ colaborarea celor mai buni scriitori ai săi.

Printre tinerii de talent se numără și domnul Sion, imitator adesea izbutit al lui Béranger.

Domnul Codrescu — redactorul gazetei politice și literare, „*Zimbrul*“.

Domnul Millo — autor dramatic și mulți alți (autori) de viitor.

et littéraire, la meilleure publication de ce genre qui ait vu le jour dans ce pays. Les redacteurs en chef sont:

Jean Ghika — possédant des connaissances solides en économie politique et en instruction publique.

P. Balche — versé dans la connaissance de la législation.

Alecsandri —

Michel Cogălniceanu — auteur d'une histoire de la Valachie et d'un opuscule sur l'origine des Tzigans, écrits en français (Cogălniceanu semble appelé à devenir l'historien de la Roumanie; il a recueilli les Chroniques Moldaves, les a mises en ordre et publiées). Plein d'enthousiasme, il créa une imprimerie, en 1844 et publia une série d'ouvrages intéressants de divers auteurs; avant l'apparition du „Progrès“ il avait entrepris la publication mensuelle de la „Dacie littéraire“, recueil d'articles originaux et bien rédigés qui eut un grand succès pendant une année, jusqu'à ce que le gouvernement influencé par le consul russe en eut suspendu l'impression. Il a écrit plusieurs articles historiques qui se distinguent par un style aussi facile qu'élégant, ainsi que par des élans de [sic] correct: d'un] noble patriotisme.

Le „Progrès“ eut pour collaborateurs en Moldavie: M. Donitche, le La Fontaine de la Moldavie, qui a composé une foule de fables charmantes et traduit les meilleurs fables de Krilow (fabuliste russe).

[P. 256 r°]. M. Negruzzi, dont nous avons parlé. M. C. Negri, poète charmant et prosateur distingué; il a publié dans ce recueil quelques poèmes légers et trois articles fort intéressants, intitulés Les, Soirées de Venise.

La Valachie fournit au „Progrès“ la collaboration de ses meilleurs écrivains.

On compte encore parmi les jeunes gens de talent M. Sion, imitateur souvent heureux de Béranger.

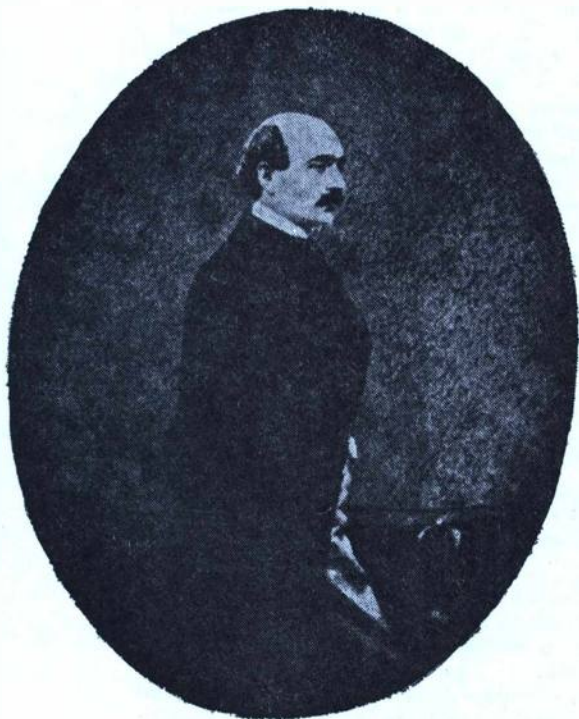
M. Codresco, le rédacteur de la feuille politique et littéraire le „Bison“.

M. Millo, auteur dramatique et plusieurs autres qui ont de l'avenir.

⁷ *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens*, un singur volum, apărut în 1837.

⁸ *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains* (Berlin, Behr, 1837).

Vasile ALECSANDRI: INTERVENȚII PENTRU APLANAREA UNUI CONFLICT DIPLOMATIC

Pentru a preîntîmpina izbucnirea unui scandal diplomatic, Vasile Alecsandri scrie, de la Paris, generalului Ion Em. Florescu, în cursul lunii ianuarie 1862, două scrisori alarmate.

Poetul se găsea în capitala Franței din martie 1861, înlocuind pe fratele său în postul de agent diplomatic al Principatelor Unite, Ion Alecsandri fiind obligat să meargă și să zăbovească mai mult în țară pentru aranjarea unor chestiuni personale. Adevărul este însă că, în dificultățile împlinite în primii ani ai Unirii, Cuza avea nevoie în Franța de un reprezentant de mai mare autoritate, cunoscut în cercurile politice europene, cu prestigiu și abilitate, pentru a putea rezolva chestiuni majore și dificile, ca recunoașterea Unirii, soluționarea conflictului diplomatic provocat de transportul clandestin de arme prin Principate, pentru obținerea participării noastre la Expoziția de la Londra, pre-

cum și pentru alte sarcini de ordin politic și cultural, menite să ridice prestigiul Principatelor Unite peste hotare.

Preocupările diplomatice nu-l împiedică pe poet ca, în această perioadă, să se ocupe de colecția de poezii populare, să colaboreze la „*Revista Română*”, să publice *Grammaire de la langue roumaine* și să pregătească *Istoria misiilor mele politice*.

Alecsandri va rămîne la Agenție pînă în luna iunie 1862. În septembrie se va întoarce în țară, pentru a reveni, în anul următor, tot în misiune diplomatică.

La sfîrșitul anului 1861, în gazetele franceze: „*Le Constitutionnel*”, „*Le Pays*”, „*Le Nord*” apar corespondențe trimise din București, în care erau atacate, atît conducerea politică a Principatelor, cît și încercările de modernizare a instituțiilor țării. Pe de altă parte, „*Monitorul*” publicase, la 20 noiembrie 1861, o notă a guvernului prin care protestează și respinge calomniile venite din partea inamicilor săi. Nota este trimisă lui Vasile Alecsandri la Paris, pentru a fi inserată în unele ziare franceze.

În țară se începe o intensă campanie de presă, în care revoltei pentru ofensa adusă românilor i se alătură rivalitățile politice. „*Independința*” începuse, încă de la 22 noiembrie, publicarea unui studiu, în serie, intitulat: *Care este scopul corespondențelor din jurnalele străine*. Nota din „*Monitor*” este publicată și comentată de mai multe gazete. „*La voix de la Roumanie*”, care își asumase răspunderea de a reprezenta națiunea română în Europa, va fi cea dintîi care o va reproduce în coloanele sale, urmată de toate informațiile și protestele care s-au ivit în con-

tinuare prin publicarea în „*Le Constitutionnel*“, la 22 decembrie 1861, a unui articol semnat de B. Lonik, care încearcă să provoace neîncredere între Domn și guvernul său, ridiculizînd, totodată, organizarea armatei. Revolta îndreptățită a ofițerilor este exprimată într-un protest scris, semnat, prin tragere la sorț, de generalul Florescu, colonelul Manu și maiorul Donici și adresat ziarului „*Le Constitutionnel*“. Protestul s-a publicat tot în „*La voix de la Roumanie*“, în numărul din 28 decembrie 1861—9 ianuarie 1862.

Între timp, ziarul „*Unirea*“ publicase vestea alarmantă că cei doi ofițeri români, aflați la Școala de Stat Major din Paris, care erau însărcinați să se informeze despre sursa corespondențelor din presă, aflaseră că ele fuseseră comunicate chiar de guvernul francez, știre care periclita bunele raporturi dintre cele două țări, dar care a fost imediat dezmințită. Ca urmare însă, Verron — vinovat pentru apariția acestei note—este destituit de la Direcția politică și li-terară a ziarului „*Le Constitutionnel*“.

Vasile Alecsandri se adresează, la 19 ianuarie, generalului Florescu, șeful Statului Major la acea dată, nu ca agent diplomatic, ci ca prieten, cu rugămintea de a nu duce mai departe campania împotriva ziarului francez. Argumentul pe care îl folosea, pentru evitarea unui scandal, era că redactorul Limayrac publicase chiar în acea zi o scrisoare prin care dădea satisfacție armatei insultate. Tactul diplomatic îi dicta lui Alecsandri să cedeze în fața unei chestiuni mai puțin grave, pentru a se putea impune în cele majore pe care le avea de rezolvat, căci, altfel, scrisoarea lui Limayrac era departe de a fi o « răsunătoare » scrisoare de scuze, cum o pretindea generalul român! După cum reiese din epistola cu data de 31 ianuarie, Alecsandri l-a convins să renunțe la intentarea unui proces și pînă la urmă — dovedindu-i că nu are cui cere satisfacție — să se mulțumească cu retractările publicate de „*Le Constitutionnel*“.

Marta ANINEANU

I

Paris, 19 ianuarie 1862

Dragul meu Florescu,

Îți trimit un mic articol¹ din „*Le Constitutionnel*“, cu data de astăzi, care dă satisfacție armatei române. Cred, deci, că afacerea trebuie considerată închisă. A dori să o împingi mai departe și să pornești la atac, în fața retractării onorabile de sub semnătura lui Paulin Limayrac, ar fi un donquichotism de prost gust, al cărui rezultat s-ar traduce prin noi ostilități împotriva oamenilor și a lucrurilor din țara noastră. Or, este o politică sănătoasă să ne facem presa favorabilă, mai curînd decît să ne-o înstrăinăm prin pretenții prea mari, mai ales cînd onoarea este salvată. „*Le Consti-*

I

M. L. R. 17743

Paris. 19. Janvier 1862

[F. 1 r°]

Mon cher Floresco,

Je vous envoie un petit article du „*Constitutionnel*“ en date de ce jour, lequel donne satisfaction à l'armée roumaine. Je crois donc que l'affaire doit être considérée comme vidée. Vouloir la porter plus loin et mettre lance en arrêt devant la retractation honorable signée du nom Paulin Limayrac, cesserait du Don Quichottisme de mauvais goût, dont le résultat se traduirait par de nouvelles hostilités contre les hommes et les choses de notre pays. Or, il est de saine politique de se rendre la presse favorable plutôt que de se l'alléner par des exigences trop fortes, surtout lorsque l'honneur est sauvé.

¹ Articolul semnat de Paulin Limayrac, redactorul-șef al ziarului „*Le Constitutionnel*“, cu data de 19 ianuarie 1862, a fost reprodus de „*La voix de la Roumanie*“, II, nr. 5, 30 ianuarie 1862, p. 9. Autorul regretă că ofițerii s-au simțit ofensați, dar crede că aprecierile severe nu exclud simpatia și interesul pe care Franța îl poartă dezvoltării Principatelor. Amintește articolul din 4 ianuarie care face elogiul calităților militare ale românilor.

On lit dans le *Constitutionnel* du 19 janvier ce qui suit sous la signature de son rédacteur en chef:

Le *Constitutionnel* a publié dans son numéro du 12 décembre 1861, une correspondance de Bucharest, qui s'occupait de l'organisation des Principautés Unies. D'après quelques articles de journaux valaques et diverses protestations que nous avons reçues, cette lettre paraît avoir produit une vive émotion parmi les officiers roumains, qui ont cru y voir une piquante blague pour l'armée à laquelle ils appartiennent.

Nous n'hésions pas à exprimer franchement le regret d'avoir involontairement provoqué de telles susceptibilités toujours fort honorables. Comme nous le disions tout récemment, la sévérité des appréciations n'exclut pas les véritables sympathies, et le *Constitutionnel* a tenu à témoigner chaque jour en assez chaleureux termes à la cause moldavo-valaque, pour qu'on n'ait pas le droit de douter de ses intentions.

Nous avons toujours dévoué et défendu l'union des Principautés. Nous désirons leur développement; nous avons foi dans leur avenir; et quant à l'armée roumaine, pour lui prouver que nous ne voulons ni la dénigrer, ni la juger de parti-pris, nous la prions de lire en sa revue notre correspondance de Bucharest, insérée dans le *Constitutionnel* du 4 janvier, où l'on se plaît à rendre un juste hommage à cette brave milice, qui existe profondément au cœur de l'officier et du soldat, et qui rendra l'armée roumaine digne de son noble métier, et de l'être nouvelle dans laquelle les Principautés viennent d'entrer.

L'union. L'insigne.

tutionnel“ a recunoscut greșelile sale, a făcut chiar mai mult, s-a angajat, după raportul domnului Botianu², să nu mai insereze nimic jignitor pentru noi; aceasta ajunge, cred, din partea unor oameni care au putut fi induși în eroare și care, recunoscînd-o ei înșiși, cedează unui sentiment de echitate și de curtoazie, și nici decum unei porniri nedemne a caracterului lor.

În ce mă privește, sint tot atît de gelos ca oricare de onoarea țării mele și a tinerei noastre armate pe care o iubesc, după cum știi, cu entuziasm și nu aș fi suportat nici cea mai mică atingere a demnității sale, dar după mărturia de astăzi din „*Le Constitutionnel*“, nu m-aș putea împiedica să regret orice nouă manifestare de nemulțumire din partea corpului ofițerilor.

„*Le Constitutionnel*“ a reconnu les torts; il a fait plus, il s'est engagé, d'après le rapport de Mr. Botiano de ne plus rien insérer de blessant pour nous, cela suffit, il me semble, de la part d'hommes qui ont pu être [f. 1 v°] induits en erreur et qui en le reconnaissant eux-mêmes, cèdent à un sentiment d'équité et de courtoisie et nullement à un sentiment indigne de leur caractère.

Je suis pour ma part jaloux autant qu'un autre de l'honneur de mon pays et de celui de notre jeune armée que j'aime, comme vous le savez, avec enthousiasme, et je n'aurai jamais souffert la moindre atteinte à leur dignité, mais après l'aveu du „*Constitutionnel*“ d'aujourd'hui je ne saurais m'empêcher de regretter toute nouvelle manifestation de mécontentement de la part du corps des officiers.

² Probabil sublocotenentul Aurelian Botianu, aflat atunci la Școala de Stat Major din Paris, care împreună cu alt camarad au fost delegați de generalul Florescu să culeagă informații despre sursa articolelor infamante și să ceară satisfacție. Ziarul „*Unirea*“, IV, nr. 1, 2 ianuarie 1863, pp. 1—2 și nr. 2, 5 ianuarie, pp. 5, 7, publică, după o corespondență din Paris, date despre demersurile celor doi ofițeri, cărora, inițial, li s-a spus că nota defavorabilă armatei române a fost trimisă de Ministerul de Interne, provenind de la guvern. Li s-au dat asigurări că în viitor articolele vor fi semnate de L. Boniface, ca toate cele emise de guvern.

De altfel, permite-mi, dragă prietene, să-ți atrag atenția că publicarea, în „*La voix de la Roumanie*”³, a scrisorii dumitale, trimise ziarului „*Le Constitutionnel*”, este un fapt contrar uzanțelor presei periodice. Cînd se comunică un articol unui jurnal, nu este permis să fie reprodus mai înainte într-o altă foaie. În acest caz, este posibil ca articolul să fie respins.

Oricum ar fi, cele cîteva rînduri ale domnului Limayrac sînt capabile să potolească îndreptățita susceptibilitate a iubiților noștri ofițeri, și dumneata ești acela, dragul meu Florescu, care trebuie să îi faci să o simtă.

Înainte de a încheia, cred de datoria mea să declar că sublocotenentul Botianu s-a purtat, în toată această afacere, cu demnitate, curaj și abnegație. El s-a pus curajos sub ordinele dumitale, cu riscul ca, în caz de duel, să fie scos, poate, din Școala de Stat Major, și a dat dovadă de tact și de energie.

Adio și cu totul al dumitale,

V. ALECSANDRI

[P. S.] Îți scriu nu ca agent al Principatelor Unite, ci ca un simplu particular, neluînd parte la afacerea ziarului decît indirect și în calitate de român.

D'ailleurs, permettez-moi de vous observer, mon cher ami, que la publication dans „*La voix de la Roumanie*” de votre lettre envoyée au „*Constitutionnel*”, est un fait contraire aux usages de la presse périodique. Quand on communique un article à un journal, il n'est point permis de le produire [f. 2 r°] préalablement dans une autre feuille. L'article en ce cas est susceptible de subir un refus d'insertion.

Quoiqu'il en soit, les quelques lignes de Mr. Limayrac sont de nature à calmer la juste susceptibilité de nos chers officiers, et c'est à vous, mon cher Florescu, à leur faire sentir.

Avant de terminer, je crois de mon devoir de déclarer que le souslieutenant Botiano s'est conduit dans toute cette affaire avec dignité, courage et abnégation. Il s'est mis bravement à vos ordres, au risque, en cas de duel, d'être renvoyé peut être de l'Ecole de l'État Major, et il a fait preuve de tact et d'énergie.

Adieu et tout à vous

V. ALECSANDRI

[P. S.] Je vous écris non comme Agent des Principautés Unis, mais comme simple particulier, n'ayant pris part à l'affaire du journal qu'indirectement et en ma qualité de Roumain.

³ Scrisoarea datată: 23 decembrie 1861/4 ianuarie 1862, semnată de generalul Florescu, colonelul Manu și maiorul Donici, s-a publicat în „*La voix de la Roumanie*”.

Paris, 23 ianuarie 1862

Dragă prietene,

Sint foarte bucuros că ai revenit asupra ideii de a intenta un proces de defăimare ziarului „*Le Constitutionnel*”; asta înseamnă să eviți cu prudență un nou scandal și te aprob din toată inima că dorești o satisfacție răsunătoare din partea autorului articolului⁴ apărut la 12 decembrie. Din nefericire, Lonik⁵ este un nume în vînt și domnul Vêrron este un bătrîn de 60 de ani. Nu pot fi, deci, provocați nici unul, nici celălalt. Singurul lucru care rămînea de făcut era de a obliga ziarul „*Le Constitutionnel*” să retracteze articolul din 12 decembrie, lucru pe care l-a făcut în două reprize⁶. Mi se pare că aceasta este deajuns pentru a calma susceptibilitatea ofițerilor noștri.

Cît despre scrisoarea dumatilă, adresată ziarului „*Le Constitutionnel*”, îți voi repeta ce ți-am spus în ultima mea scrisoare. A fost o greșeală de a o publica în „*La voix de la Roumanie*”, înainte ca ea să fi ajuns măcar la Paris. Această greșeală face jocul ziarului francez, dar încă o dată, cred că este mai bine să se pună capăt la toată această afacere, mulțumindu-ne cu retractarea pe care ți-am comunicat-o.

Al dumatilă,
V. ALECSANDRI

II

M. L. R. 17744

Paris. 23. Janvier 1862

Cher ami,

Je suis content que vous ayez [sic!] revenu à l'idée de faire intenter un procès en diffamation au „*Constitutionnel*”; c'est éviter sagement un gros scandale; et je vous approuve fort de vouloir une satisfaction éclatante de l'auteur de l'article du 12 Décembre. Malheureusement, Lonik est un nom en l'air et Mr. Vêrron est un vieillard de 60 ans. On ne peut donc provoquer ni l'un ni l'autre. La seule chose qui restait à faire c'était d'obliger „*Le Constitutionnel*” à retraire l'article du 12 X bre et il l'a fait à deux reprises. Il me semble que cela suffit pour calmer la susceptibilité de nos officiers.

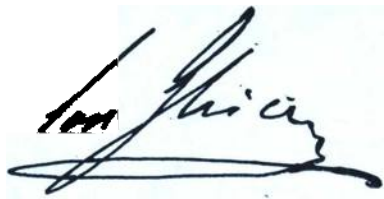
Quant à votre lettre au „*Constitutionnel*”, je vous répéterai ce que je vous ai dit dans ma dernière lettre. On a eu grand tort de l'imprimer dans „*La Voix de la Roumanie*” avant qu'elle ne fût même arrivée à Paris. Cette faute donne beau jeu au Journal français; mais encore une fois je crois qu'il vaut mieux mettre un terme à toute cette affaire en se contentant de la retraction que je vous ai communiquée.

Tout à vous
V. ALECSANDRI

⁴ Textul articolului, semnat de Lonik, nu ne este cunoscut decît din comentariile presei românești și din răspunsul pe puncte, trimis ca protest, în numele armatei, de generalul Ion Em. Florescu.

⁵ Redacția ziarului „*Le Constitutionnel*” pretindea că, din eroare, nota fusese semnată de Lonik.

⁶ În afara scrisorii de retractare a lui Limayrac (cf. nota 1), mai apăruse un articol, semnat: Le Boniface (Cf. „*Unirea*”, IV, nr. 1 din 2 ianuarie 1862, p. 2 și nr. 2 din 5 ianuarie, p. 7.) O a doua retractare nu ne este cunoscută.

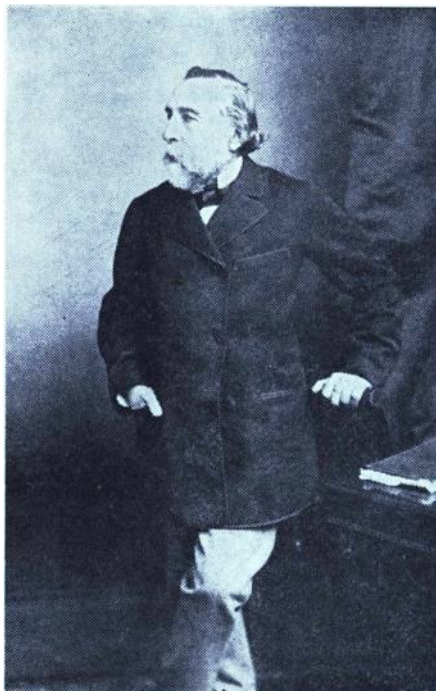
Prezentarea scrisorilor

Fiind, alături de C. A. Rosetti, N. Bălcescu, I. C. Brătianu, A. G. Golescu, Gheorghe Magheru, unul din principalii organizatori ai revoluției de la 1848 din Țara Românească, Ion Ghica a fost, totodată, și primul său diplomat. La 17/29 mai 1848 el pleacă la Constantinopol cu o plenipotență semnată de toți membrii comitetului revoluționar pentru a reprezenta revoluția românească — și apoi guvernul acesteia — pe lângă Înalta Poartă.

Odată cu plenipotența comitetului, Ghica ducea cu sine și recomandările consulilor englez și francez de la București către ambasadorii Angliei și Franței — Stratford Canning și generalul Aupick — acreditați la Constantinopol. Această calitate avea să-i deschidă largi perspective de activitate diplomatică și, totodată, strânse și cordiale raporturi atât cu demnitarii Porții cât și cu reprezentanții diplomați din capitala Imperiului otoman, Ghica lămurind tuturor cauzele revoluției românilor și aspirațiile poporului român.

Numit de Alexandru Ioan Cuza prim ministru al Moldovei (6 martie 1859), și apoi al Țării Românești (11 octombrie 1859), Ghica a avut o însemnată contribuție la obținerea din partea Porții a recunoașterii dublei alegeri a lui Cuza și apoi a desăvârșirii unirii Principatelor.

În octombrie 1876, într-un moment în care guvernul român desfășura o vie activitate diplomatică pentru viitoarea sa intervenție în Balcani și pentru proclamarea independenței țării, Ghica a fost trimis la Londra — unde încă din perioada guvernării Samosului se bucura de alese aprecieri — pentru a sonda guvernul englez cu privire la atitudinea sa față de evenimentele din răsăritul Europei și față de intențiile României. Ca pretext pentru sondajul proiectat, guvernul român a propus guvernului

Marii Britanii încheierea unui acord comercial bilateral, acord pe care, pînă atunci, considerată ca țară supusă Imperiului otoman, România nu-l avea decît cu Austro-Ungaria, încheiat însă în condiții profund dăunătoare economiei naționale.

Deși Anglia era în acel moment o ferventă susținătoare a integrității imperiului turc, totuși Ghica a izbutit să convingă pe ministrul de externe englez, E. H. Stanley, să semneze, la 30 noiembrie 1876, o Declarațiune pentru a orîndui provizoriu relațiunile comerciale cu România.

Succesul obținut de Ghica la Londra a fost considerat la București, și pe drept cuvînt, ca un indiciu pentru viitoarea atitudine a Angliei față de proclamarea independenței României.

În preajma deschiderii congresului de pace de la Berlin (1/13 iunie 1878), Ghica a fost trimis din

de acreditare la Curtea Angliei

nou la Londra, în misiune specială, spre a solicita concursul guvernului britanic pentru problemele românești ce aveau să fie supuse aprecierii congresului din capitala Germaniei.

Noul său partener de discuții a fost marchizul de Salisbury, viitorul premier al Marii Britanii.

După recunoașterea independenței României de către congresul de la Berlin, în vederea consolidării relațiilor noastre pe plan extern, Ghica a fost trimis iarăși în orașul de pe malurile Tamisei, de astă dată în calitate de ministru plenipotențiar, unde avea să rămână aproape zece ani. Numirea s-a făcut la 1/13 iulie 1881, în urma demisiei lui M. Kogălniceanu din fruntea legației de la Paris și înlocuirea lui cu Callimaki Catargi, care funcționase pînă atunci în aceeași calitate la Londra. Nici la Paris Callimaki Catargi nu va rămînea însă prea mult, fiindcă, în 1885, în locul său va fi numit Vasile Alecsandri, interesele României în cele două mari capitale ale Apusului — Londra și Paris — avînd să fie reprezentate astfel, timp de cîteva ani, de cei doi vechi amici: Ion Ghica și Vasile Alecsandri.

Cum aceasta a fost cea mai lungă perioadă de activitate diplomatică a lui Ion Ghica, și totodată cea din urmă, redăm, în cele ce urmează, actele inedite — aflate în arhiva Ministerului Afacerilor Externe — privitoare la numirea sa ca ministru plenipotențiar la Londra, cîteva din amănuntele audienței de prezentare la regina Victoria, și, totodată, unele precizări asupra activității desfășurate în capitala Marii Britanii.

Propus de Eugen Stătescu, la 1/13 iulie, Ghica primea, peste două zile, aprobarea Palatului, iar la 7/19 iulie i se înmîna scrisoarea de acreditare pentru regina Victoria, care avea totodată și titlul de împărăteasă a Indiei. Din acest document, reținem un scurt pasaj privind recomandarea noului ambasador:

«...j'ai fait choix du Prince Ion Ghica, Sénateur, ancien Président de mon Conseil de Ministres, et je l'ai nommé pour résider auprès de votre Majesté en qualité de mon Envoyé extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire. Son dévouement à ma personne et les qualités dont il a donné des preuves multiples dans les hautes fonctions qu'il a précédemment

occupées, me persuadent que Votre Majesté voudra bien l'accueillir avec bienveillance et accorder foi et créance en toutes les communications qu'il sera dans le cas de lui adresser, conformément à ses instructions, lesquelles auront principalement pour but de rechercher les moyens les plus propres à maintenir et à considérer les relations de bonne intelligence...»

«...eu am ales pe prințul Ion Ghica, senator, fost Președinte al Consiliului meu de miniștri, și l-am numit pe lângă Majestatea voastră în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Devotamentul său față de persoana mea și calitățile de care a dat dovezi multiple în înalte funcțiuni pe care le-a ocupat anterior, mă fac să cred că Majestatea Voastră îl va primi cu bunăvoință și-i va acorda încrederea cuvenită în comunicările pe care vi le va adresa, conform instrucțiunilor sale, care vor avea în principal scopul de a căuta mijloacele cele mai potrivite pentru a menține și consolida relațiile de bună înțelegere...»

La 12/24 iulie, înarmat cu această scrisoare, Ion Ghica sosea la Londra, unde afla ca prim ministru pe W. E. Gladstone, ca ministru de externe pe G. L. Granville, iar ca primar pe lordul Hartington.

Prima vizită a făcut-o ministrului de externe care, după raportul trimis la București, l-a primit « în modul cel mai amical și mai grațios ».

Audiența de prezentare la regină a fost stabilită pe ziua de 10 august, ea urmînd să aibă loc la castelul Osborne de pe insula Wigt, una din reședințele preferate ale suveranei.

Prezentarea avea să-i fie făcută de lordul primar, Granville fiind bolnav.

De la Londra pînă la portul Porstmuth, călătoria a fost făcută cu trenul. În port îl aștepta iachtul « Ducele de Wellington », care urma să-l transporte pe insulă. La debarcader îl aștepta trăsura reginei. Audiența a fost fixată pentru ora lunchului (prînzului). Ea s-a desfășurat în salonul reginei, care era asistată de fiica sa, principesa Alice.

În fața reginei, Ghica a rostit în limba franceză, conform uzului diplomatic, scurtul discurs de mai jos:

« Madame,

J'ai l'insigne honneur [...] de continuer et de fortifier la confiance qui doit toujours exister entre le Gouvernement de Roumanie et celui de la Grande Bretagne.

En remettant ces lettres entre les mains de Votre Majesté mon vœu le plus cher serait qu'en servant les intérêts des deux Etats je puisse mériter l'estime et la bienveillance [...] de l'Auguste Souveraine dont le monde entier admire les grandes qualités. »

« Doamnă,

Am distinsa onoare [...] de a continua și întări încrederea ce trebuie să existe întotdeauna între guvernul României și cel al Marii Britanii.

Remițând aceste scrisori Majestății Voastre, dorința mea cea mai arzătoare este ca, servind interesele celor două state, să pot merita stima și bunăvoința [...] Augustei Suverane admirată în lumea întreagă pentru marile sale calități. »

În urma lui Ghica au fost primiți în audiență ambasadorii și miniștrii Marii Britanii, numiți recent la Petersburg, Washington, Copenhaga, Cairo.

În timpul lungii sale șederi la Londra, Ghica s-a bucurat de numeroase atenții din partea reginei, care l-a invitat personal la diferite recepții, fiind prezentat și prințului de Gales, viitorul Eduard al VII-lea.

În anii 1882 și 1886, cu prilejul sărbătorilor pascale, Ghica a luat cuvîntul la recepțiile oferite de lordul primar în numele întregului corp diplomatic, numele său fiind trecut de ziarul „The Times” în fruntea listei tuturor invitaților.

Ca activitate diplomatică, el a purtat, în lunile decembrie 1881 și ianuarie 1882, tratative cu lordul Granville, cu privire la secularizarea averilor mănăstirești din România, chestiune ridicată din nou de guvernul turc la cererea șefilor comunităților religioase grecești, respingînd intervenția engleză cu mențiunea că respectivele averi făceau parte din « patrimoniul național », întreaga chestiune avînd un caracter românesc pur intern.

În anii 1882—1883 a urmărit dezbaterile conferinței Dunării, convocată la Londra, la care România n-a fost invitată, comunicînd președintelui conferinței că țara sa nu va recunoaște nici o hotărîre luată fără consimțămîntul ei. A acordat, în același timp, o largă atenție intensificării schimbului de mărfuri dintre România și Anglia și a participat la congresul internațional al poștelor ce s-a ținut la Lisabona. În rapoartele diplomatice trimise la București, el a făcut, totodată, substanțiale și amănunțite expuneri și analize asupra vieții politice și economice a Angliei¹.

British Museum — Interior.

La începutul lunii septembrie 1890, la scurtă vreme după moartea lui V. Alecsandri, a cărui memorie a omagiat-o în ședința Academiei Române din 14 septembrie, Ghica, reintors la București, și-a dat demisia din funcția diplomatică pe care o avusese la Londra, considerîndu-se prea bătrîn pentru eforturile cerute de ea (avea 74 ani).

Cum avea să scrie unul din colaboratorii săi, Ghica « a lăsat la Londra suvenirurile cele mai plăcute și cele mai măgulitoare pentru România »².

Vasile NETEA

¹ Vezi pentru detalii, *Diplomați iluștri*, III, București, 1973; Vasile Netea, *Ion Ghica*.

² Gr. Bengescu, *Cîteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899.

Creangă

Adnotări la un «cumplit meșteșug de tâmpenie»

Despre învățătorul Ion Creangă și despre excepționalul lui dăruire își amintea scriitorul Jean Bart, care l-a avut învățător în clasa a II-a primară la Iași: «Patima lui era gramatica și punctuația... Ținea la scrisul limbii curate românești, după firea ei ».

Această imagine e confirmată atât de prezența, în biblioteca personală a lui Ion Creangă, a lucrărilor curente de gramatică românească, cât și de Regulele limbii române pentru începători (clasa a II-a primară) a lui Titu Maiorescu, «retipărită cu învoirea autorului» de Ion Creangă, la Iași, în 1879 (pe copertă, 1880), de fapt o prelucrare făcută de povestitor cu exemplificări și adaosuri.

Însemnările autografe, pe care exemplarul aflat azi la Biblioteca Academiei, și aparținând lui Ion Creangă, le prezintă, în cerneală și creion, dovedesc interesul acestuia pentru îmbunătățirea ediției a II-a.

În aceeași ordine de preocupări se înscrie și prezența în biblioteca lui Creangă a Manualului de gramatica limbii române, cu deprinderi pentru aplicarea regulilor, întocmit pentru gimnazie și licee de M. Strajan, din care părțile I și II, fonetica și etimologia, apăreau într-un volum la editura „Socec”. Pe copertă figura ca an de apariție 1881 — pe foaia de titlu, 1880. Tot pe foaia de titlu, o ștampilă ovală, aplicată în colțul de jos din dreapta, ne informează că volumul a fost procurat de la librăria Petre C. Popovici & Co. din Iași. Pe verso-ul folii de titlu, o mențiune manuserisă, în cerneală neagră, are următorul cuprins: «Dăruită de mine d[omnu]lui Creangă pentru a fi cercetată, căci am hotărât să editez una făcută de dînsul, așa cum mi-a explicat că voia să o facă. Noroc și izbîndă. P. C. Popovici Iassy 30 septembrie 1880 ». Nepotrivirile de datare dintre foaia de titlu și copertă se explică printr-un procedeu curent în epocă: lucrările apărute la sfîrșitul anului se datau, adesea, din considerente comerciale, cu anul următor.

Autorul gramaticii, profesorul ardelean Mihail Strajan, cunoscut atât prin activitatea sa didactică, cât și prin aceea de traducător literar sau ca autor al unei Istorii a vieții lui A. Schopenhauer, era membru al societății Junimea din 1875 și a fost profesor la școlile secundare din Iași, Botoșani, București și Craiova. În prefața manualului său din 1880 se sublinia lipsa unei gramatici române mai dezvoltate pentru gimnazii

și licee, cea a lui Timotei Cipariu, singura de proporții în limba română, fiind « prea grea pentru școale, de o parte fiind prea întinsă și cuprinzând multe amănunte care se adresează mai mult oamenilor de specialitate decât începătorilor, de alta pentru sistemul și ortografia ei curat etimologice ». De fapt, după cum mărturisește autorul, chiar și manualul său nu reprezenta, în bună măsură, decât o prelucrare a gramaticii « acestui venerabil filolog », completată pe baza « eruditelor serii ale lui Hașdeu și A. T. Laurian », precum și prin consultarea « gramaticii comparate a limbilor romane de Diez ». În partea fonetică și cea etimologică, autorul fusese « silit a se abate de la modelele ce aveam înainte », iar capitolul despre ortografie « este luat întreg după principiile ultimului proiect de ortografie al Academiei Române, datorit cu puține excepțiuni d-lui T. Maiorescu, ale cărui studii pline de erudiție despre scrierea limbii române, au revărsat lumină asupra problemei ortografiei la noi și au pus-o pe calea de a putea fi deslușită definitiv ».

Interesul lui Ion Creangă pentru gramatica lui M. Strajan fusese stîrnit, fără îndoială, atît de elogiile aduse mentorului Junimii, de cît de un junimist ca și dînsul, cît și de faptul că autorul manualului adăuga, pe lângă regulile teoretice, « exemple de deprindere, fără cari studiul gramaticii oricărei limbi nu și-ar putea ajunge scopul de oară ce școlarul ar ști regulile, însă i-ar lipsi îndemînarea de a le aplica în vorbire și scriere ». Cu « această inovație », M. Strajan se apropia de modalitatea predării limbii române, caracteristică lui Ion Creangă, pentru care definițiile și regulile gramaticale trebuiau însușite în mod conștient, ceea ce contrasta în mod flagrant cu practica pedagogică din multe școli ale vremii, pe care povestitorul însuși o condamnase cu minie în ale sale Amintiri din copilărie.

În aceste condiții, e explicabil interesul deosebit cu care Ion Creangă urmărește textul gramaticii lui M. Strajan, făcînd numeroase adnotări marginale în creion negru, și dacă în partea întâi, Fonetica (cap. I, Ortoepia, cap. II, Ortografia), se reduce, în general, la diverse sublinieri în text sau marginale, partea a doua — Etimologia — prezintă, în plus, numeroase modificări ori completări. Sînt două excepții la cap. II, Ortografia. Adică, la § 30, Despărțirea silabelor unui cuvînt, Creangă nu se declară de acord cu separarea în silabe a cuvîntului *cus-cru*, notînd marginal cu *scriu*, iar la adaosul Alfabeta și ortografia cirilică, pct. 5, povestitorul notează marginal, în dreptul unui întreg pasaj: « contro-versă ».

În partea a doua, Etimologia, la § 32, Împărțirea cuvintelor, Ion Creangă însemnează pe marginea paginii, vertical: « (derivație) pref.[ix] = des-cînt prefix — în-surat-ă derivație », iar mai departe « (compoziție) rădăc.[înă] = caș-caval = sufix compos.[iție] răd.[ăcină] = porc-os = sufix » (p. 91).

Ion Creangă face o adnotare marginală la pct. A, Declinațiunea, § 34, Împărțirea numelor după însemnare, din care reiese că opinia sa coincide cu cea a autorului, afară de separarea substantivelor în concrete și abstracte, pe care o înlocuiește cu aceea de substantive reale și ideale, ca în cartea sa Regulele limbii române pentru începători: « s.[ubstantive] reale s.[ubstantive] ideale printre reale 1. comune 2. proprii. Dintre comune 1. colective. Dintre colec.[tive] 1. materiale, spr.[e] deos.[ebire] de cel.[e] colect.[ive] » (p. 92).

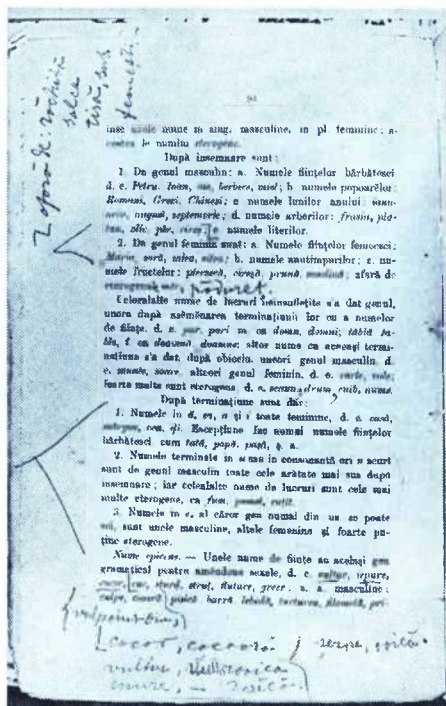
La § 35, Împărțirea numelor după terminațiune, scriitorul notează marginal, vertical, de jos în sus:

« trei	Decl.[inașiunea] I a s[ubstantivelor] term.[inate în] ă, ea, ă
declin[ări]	„ II „ „ u într.[eg] sau în consoană
„	„ III „ „ e » (p. 93)

La § 35, Genul, după regula prin care substantivele se împart în masculine, feminine și eterogene (astăzi, neutre), la exemplificarea « după însemnare » a substantivelor de genul masculin, pct. d, numele arborilor: frasin, platan, oliv, păr, cireș, Ion Creangă precizează: « afară de: răchită, salcie, tisă, sub.[stantive] feme[ie]ști » (p. 94). Tot aici, la exemplificarea substantivelor de gen feminin, pct. c, numele fructelor, Ion Creangă adaugă la excepția eterogenului măr, pe aceea de pădureț, ca fruct aparte (p. 94).

Grija proverbială pentru ortografie și corectitudine, observată de contemporani, se reflectă și în însemnările din Manualul de gramatică al lui M. Strajan. Atunci cînd semnele diacritice sînt omise, fie și din greșeala tipografului, scriitorul le adaugă în creion.

În numeroase rînduri îl contrazice pe autorul gramaticii. Astfel, în dreptul definirii numelor epice, ca fiind « unele nume de ființă care au același gen gramatical pentru amîndouă sexe, d. e.

vultur, iepure, cocor», Ion Creangă, după ce subliniază exemplele, adaugă în marginea de jos a paginii: «cocor, cocoară; vultur, vulturoaică; epure, roaică; șerpe, oaică».

Aceeași corectură la exemplele privind regula folosirii formei feminine și la masculin: «vulpe-vulpoi; cioară-oi», iar deasupra substantivului ciocirile, aduoc: «ciocirlan» (p. 94).

La § 36, Numărul, în legătură cu trecerea de la singular la plural, scriitorul consemnează pe marginea albă a paginii, vertical și orizontal, «(sufix) tinăr anțărt (sufix) dop argint-ării tineri — (prefix) în-dop bale (prefix) ză-bale»

Pasajul: «Iarăși alte nume, mai ales colective, au pluralul cu aceeași însemnare, însă cu o nuanță deosebită, d. e., linte (p. 97), lapte, vin, sare, carbă, apă, lemn, gilecă; plural linți, instrumente optice (lentile, n. n.); lapți, quantități anumite de

lapte» are următoarea notă marginală: «lapți (și la pești de part.[ea] bărb.[ătească])» (p. 98).

La § 37, Casurile, e contrazisă regula: «Vocativul [...] arată totdeauna persoana a doua d. e.: amice! fraților!», prin exemplul: «o, ticălosul de eu! (mine) și de mine» (p. 98).

Alături de observația: «Fragă, frunză, care are ca (p. 107) soleicism moldovenesc, pluralul fragi frumoși, în loc de fragi frumoase», Ion Creangă, căruia îi aparțin sublinierile, însemnează contrariat în legătură cu forma «fragi frumoase»: «așa-i moldovinește» (p. 108).

La nota 8, «Uele nume [...] se întrebuințează azi mai mult la plural», fiind se dă exemplul: «lipsă, pl. lipsuri, în înțeles de defecte, însă rău», Ion Creangă, notează vertical, în marginea din dreapta: «Lipsuri = neajunsuri, nu defecte». Iar jos, orizontal: «Știe el ceva din medicină, dar are încă multe lip[suri]» (p. 109).

Nota 6 de la § 40, Declinațiunea II/Articulat, «friū, griū, briū au pl. grine, brine, frine, în n., care la sing. înmuindu-se înaintea lui u s-a lăsat afară», următoarea adnotare: «se zice și: gri[i]e, bri[i]e, fri[i]e D. e. Fră[i]ele și le mușcă...» (p. 113).

La § 46, Adiectivele numerale sau cantitative pct. e., Adverbialele, în dreptul observației: «Co-dru (a patra parte de la lat. quadrum?), la început pădure, ca și astăzi, apoi trecut în înțelesul de teritoriu delimitat, ca și germanul Mark, și de aici în înțeles de bucată: «flămîndul codri visează și vrabia mei», exemplul luat din Cuvente den betrani era subliniat de I. Creangă, care adaugă, vertical, în stînga: «vrabia malai visază și calicul comăndare» (p. 136).

În dreptul observației de la Pronumele posesive, care sună astfel: «Posesivelor românești corespund cele lat.: meus, tuus, suus, noster, vester; it. mio. tuo etc. [...] La latinii vechi se pronunță și mieus», Ion Creangă notează vertical exemplul românesc corespunzător: «Laudă suf[ite] al meu (în căr. [i]le) biser.[icești]» (p. 147), iar la pct. 3. Pronumele relative și întrebătoare, în dreptul regulii: «Din ce și cel se compune relativul compus cel ce, ceea ce, în care numai cel se declină», subliniată

Presvitera Smărăndița Possa în mijlocul unui grup de humulețeni.

unghiular, exemplifică: « cel ce, ceea ce ești mai cinstită » (p. 148).

La capitolul Verbele, § 48, Definițiunea și împărțirea verbelor după înțeles, scriitorul subliniază cuvântul sar la exemplele de verbe netranzitive, adăugând marginal: « Sar (a sări gardul) e verb netransitiv? (sar în sus, dr.) », iar la observația: « Unele verbe se pot întrebuința atât ca transitive, cât și ca netransitive, cum sunt: cînt, plîng », Ion Creangă adaugă marginal la stînga textului tipărit: « sar » și la dreapta paginii, vertical:

cînt din vioară
plîng din inimă
strig din răputeri

cînt prohodul
plîng părinții
strig puii »

(p. 153)

Puțin mai departe precizează marginal: « Supinul n-are nici gen nici număr », iar la regula că supinul nu se întrebuințează totdeauna ca locuțiune adverbială pe lângă verbe cu prepoziția pe, Ion Creangă adaugă exemplul: « s-a pus pe mîncate și pe beute » (p. 172).

Foarte bun cunoscător al limbii populare, Ion Creangă are obiecții la unele forme socotite de autor învechite. Astfel, la § 56 bis, Modul imperativ, nota 2, « Persoana a 2-a pl. negativă se află foarte des la cei vechi terminată în reți: nu lăudareți, și în cărțile bisericești, deși din ce în ce mai rară, dar s-a păstrat pînă astăzi. Din limba poporului însă a dispărut », notează marginal expresia: « Nu vă temereți » (p. 197), iar la § 61, De conjugarea III [Abateri], pct. c, « La cei vechi se mai zice a cure, în locul căruia se zice azi a curge », observă marginal că forma cură persistă în popor: « cît a cură, n-a da-n gură » (p. 207).

Referindu-se la afirmația: « Pronume simple sunt numai: eu, tu, el; meu, tău, său; ăst, ăl, cest, cel, care, ce », Ion Creangă adaugă vertical, în stînga, și pe aista: « aistuia mai n-ai ce-i face » (p. 226).

La § 73, Verbe, Despre compunerea verbelor cu adverbe, « de exemplu binecuvîntez, bine-volesc; și neologismele mal-tratez, satisfac », Ion Creangă notează vertical în stînga, explicația, « mal-tratat (batjocorit) », jos, orizontal, « neologism.-/satisfac (resbun) », iar vertical, pe marginea din dreapta a textului tipărit, continuînd orizontal în partea de sus, apoi în spațiul liber din pagina anterioară:

« Neologisme se chiamă toate cuvintele introduse în limbă, unele fără trebuință, și pentru care putem găsi un cuvînt rom.[ănesc] corespunzător: d. e. fructifer (roditor) (p. 227), patern (părintesc), precauțiune (îngrijiri trebuitoare) » (p. 226).

Anii 1880—1881 au corespuns, pentru Ion Creangă, nu numai unei activități didactice deosebite, povestitorul fiind chemat la Consiliul general al Instrucțiunii, dar și izbucnirii violente a bolii, motiv pentru care se află adesea în concedii medicale sau chiar internat la Spitalul Brîncovenesc din Bucu-

rești. Faptul acesta explică atât notarea pe prima copertă a unor leacuri, iar la sfârșit a unui descîntec¹, cît și mențiunea, ca exemplu de neologism, pe spatele primei coperți:

« Am fost în căutarea lui

Am fost în cura lui »

Chiar dacă lucrările didactice ale lui Ion Creangă nu au depășit nevoile învățămîntului elementar, iar gramatica originală pe care o pregătea n-a fost scrisă niciodată, însemnările pe marginea Manualului de gramatică a limbei române de M. Strajan sînt suficiente pentru a ne demonstra, dacă mai este nevoie, în ciuda unor bizareii care fac pitorescul textului, excelența cunoaștere a limbii, mai ales sub aspectul ei vorbit, popular, de care dădea dovada marele scriitor.

Nicolae LIU

¹ Însemnarea autografă a lui Ion Creangă, cu creion negru, începe din colțul de sus stînga al copertei: « Sol[u]ția Lisabona e c[ea] m[ai] b[un]ă. O ovl. d[eu] lc[ă]nă d[eu] ap[ă] oc.: c. c. c.l. boabe f[i]erbe cu apă bună d[eu] dim[i]neață p[ă]nă în sară, pînă scade, apoi o ump[ă]li cu 2. o[ra] de vin și m.p. de m. fân; p[ă] ur[mă] o lași de se răcește și ap[ă] o torni la șip

și iei d[eu] trei ori pe zi cît.[eu] 1/4 lit.[ru] ». Vertical, stînga: {Cris. Cremă[?] — Tartar[?] C. cad. d[eu] salce.) »

Pe prima față a copertei a doua, notat cu același creion negru, un descîntec cu ecouri din *Povestea poveștilor*.

La începutul descîntecului se indică vertical: « cu 2 ling.[uri] se bate ».

DACĂ
AUTORUL
AMINTIRILOR
AR FI
VĂZUT
PARISUL

Păstrez, provenind din surse diferite, două documente care se referă la Ion Creangă și la familia sa. Primul este o însemnare pe care N. A. Bogdan a scris-o la rugămintea unui prieten și care cuprinde unele date biografice despre autorul Amintirilor. Publicistul N. A. Bogdan, cunoscut de altfel prin câteva serioase contribuții la biografia lui Ion Creangă — studii citate și de G. Călinescu în excelenta sa monografie —, îi fusese elev și stătuse în gazdă la marele povestitor pe cînd acesta locuia în casa din curtea Bisericii Golia.

Nota, pe care o reproducem mai jos, aduce unele precizări demne de relevat asupra diverselor locuințe ale lui Ion Creangă, din Iași, ca și asupra ultimelor sale clipe de viață:

«În 1865, toamna, și o parte din 1866, eu am fost în gazdă la Creangă, ce locuia în casa, cu bolți, ce există și astăzi în curtea Bisericii Golia, cum intri pe sub clopotniță la dreapta, în fund, aproape de colțul (turnulețul) dinspre nord.

Nu știu unde va fi locuit Creangă înainte de anii ceilalți. E posibil ca să fi locuit în strada Palatului (așa numită astăzi) în șirul de case de dincolo de unde a fost «odinioară» Gimnaziul Alexandru cel Bun, șir numit și «casele lui Mincu» (unul din proprietarii din acel șir), pentru motivul că în una din acele case locuia un bătrîn Cozodin, ce era rudă cu soția lui Creangă... Așa am auzit, dar sigur nu știu, — căci alții spun că după divorțul lui Creangă, fosta sa soție s-ar fi mutat la acel Cozodin... nu știu bine în ce calitate.

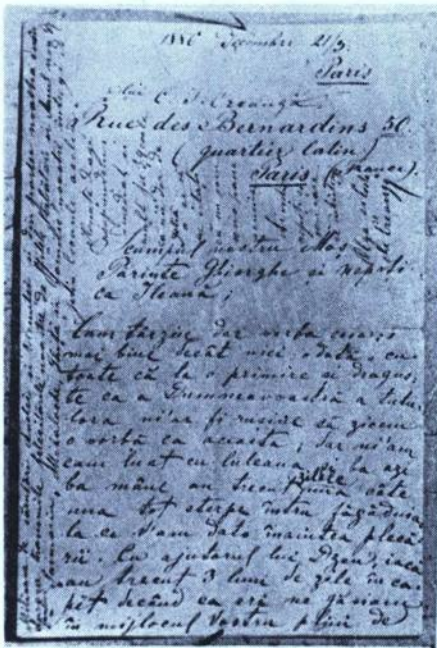
Am auzit și eu pomenindu-se că a stat și în curtea bisericii 40 de Sfinți, dar cînd și în ce calitate nu știu.

Pe unde a mai locuit Creangă, — în epoca dintre Golia și bojdeuca din Țicău, nu știu sigur, — știu însă că a fost institutor, după ce a părăsit Trei-[I]erarhii, la o școală primară din apropierea Cișmelei Păcurari (Șoseaua Arcu), apoi la alta din strada Săulescu, unde i s-a întimplat cel întîi [sic] acces de epilepsie.

În ce privește discuția asupra locului în care a murit Creangă, — apoi actul de deces, adresat de Starea Civilă din Iași, este perfect adevărat, — căci Creangă, ducîndu-se să facă «revelionul» la

Costache I. Creangă
și soția sa Olga
(născută Petru,
originară din
Brăila).

dugheana (debitul) lui frate-său Zahei, din strada Golia, — probabil a mincat acolo mult, noaptea, cum îi era și obiceiul, și a fost lovit de un nou atac de *apoplexie*, — care i-a sfârșit viața instantaneu... Neputînd fi ținut deloc ca mort în acel debit, compus din o odaie mică și în dos o bucătărie, unde mai locuia și Zaheu, cu nevasta și cu două fete mari ale nevestii sale, s-a recurs imediat la constatarea medicală a cazului morții, și îndată după eliberarea buletinului de constatare, cadavrul va fi fost dus la bojdeuca în care locuia de obicei din Țicău, de unde apoi s-a răsîndit știrea că Creangă a murit în casa din Țicău. Asta, din cauză că toți cei ce s-au informat despre moartea lui Creangă, și au vrut să-l vadă mort, au fost îndrumați la casa din Țicău, unde va fi fost ținut, pînă cînd a fost dus la Cimitir.

N. A. BOGDAN

16 Martie 1931

[*Ștampila personală ovală*]

N. A. Bogdan

Publicist

4 Strada Albinetz

Iassy (Roumanie).

Amănuntele despre locul în care a murit Creangă l-au interesat mult și pe Mihail Sadoveanu, care revine asupra lor în mai multe rînduri.

Al doilea document este o scrisoare a fiului lui Ion Creangă, trimisă din Paris, în anul 1886.

Costache Creangă (1860—1918) și-a ales cariera de militar genist. Studiile și le-a desăvîrșit în străinătate, la Viena, Bruzelles și Torino. Fire nestatornică însă, dornic de independență, căpitanul Creangă demisionează din armată și se apucă de comerț. A publicat și câteva lucrări, fără răsunet, redactînd ziarul „Deșteptarea” de la Piatra Neamț și „Iridența Română”, pe vremea cînd era președinte al Societății Dacia-Traiană. În campania din 1913 este rechemat în armată și i se încredințează comanda Regimentului 8 Vînători din Botoșani. Costache Creangă moare tînăr, la numai 57 ani, în martie 1918.

Scrisoarea pe care o prezentăm datează din timpul studiilor în Belgia, unde era însoțit de soția sa, Olga, și este adresată fratelui bunicii sale, preotul Gheorghe Creangă din Țirgul Neamț. Băiatul lui David din Pipirig și frate cu Dumitru, cunoscut nouă din Amintiri, Gheorghe Creangă l-a ajutat mult pe marele povestitor — care îl numea bădăie — sprijinindu-l în anii grei ai bolii. Legăturile au continuat la fel de strînse și cu strănepotul, Costache Creangă, după cum se poate vedea și din epistola de față.

Interesant este pentru noi mai ales faptul că fiul, conștient sau nu, caută să se apropie cît mai mult de felul de a scrie al tatălui, atît prin grafia aproape identică, precum și prin stil și chiar prin chipul aparte în care receptează realitatea. Citînd rîndurile scrise la Paris, în 1886, avem uneori impresia că îl auzim minunîndu-se pe însuși marele Creangă, în călătorie pe malurile Senei.

AL. BARDIERU

« 1886 Decembr[i]e 21/3 Paris

D[omnu]lui C. I. Creangă

Rue des Bernardis 50

(quartier latin)

Paris (France).

Scumpul nostru Moș

Părinte Ghiorghe și nepoțică

Ileană;

Cam tîrziu dar vorba cea: „mai bine decît niciodată” cu toate că la o primire și draguste [*sic* !] ca a Dumneavoastră a tutulora mi-ar fi rușine să zicem o vorbă ca aceea; dar ni-am cam luat cu luleaua și ba azi ba mine au trecut zilele una cîte una tot sterpe întru făgăduiala ce v-am dat[-]o înaintea plecării. Cu ajutorul lui D[umne]-zeu, iacă au trecut 3 luni de zile în capăt de cînd ca [i]eri ne găsim în mijlocul vostru

plini de bucuria și satisfacțiunea aceia pe care numai noi țărani am mai rămas s-o simțim cind ne poartă inima unuia de alții.

Să de[i]e D[umne]zeu sănătate și zile lungi fiecăruia din noi și ca mine de-a trece vadeaua [sic /] străinătății să Vă putem primi și cinsti vreo dată și noi la bordeiul și gospodăria noastră care-a fi să fie aceia!

Dar de unele ca acestea să nu mai vorbim că după cum cinstea avusei a v-o spune mai sus numai printre noi a rămas obiceiul că pe la cei boieri din obicei s-a prifacut în modă și moda cum îi ea schimbăcioasă, a ajuns calicia să-și de[i]e mîna cu fudulia care făcea odată cinstea adevăratelor case boierești. Nu vedeți că azi la modă îi nici dulcetii să[-]ți de[i]e cind i[-]ai intrat în casă ca altă dată.

Alte vremuri alte obiceiuri!!!!

Să vă spun acuma ce ni s-a întîmplat în scurgerea de vreme de cind ne-am despărțit: Am plecat[-]o întins pînă la Berlin unde ne-am oprit numai vreo 3 zile deoarece îl mai văzusem altădată; de acolo iar am întins-o drum într-una pînă la Colonia unde am stat iarăș[i] ca vreo 2 zile și de acolo ni-am oprit de dreptul la Bruxelles ținta călătoriei noastre. Acolo am găsit școala pe începutele iar eu nu tocmai pregătit am rămas să dau examenul de admitere peste vreo 40 de zile.

De atunci și pînă mai acu vreo 2 săptămîni am lucrat și zi și noapte doar oi izbuti cum am izbutit. Ne-am mai învîrtit pe ici pe colea vreo 2 săptămîni și acuma venind vacanța Crăciunului iată[-]ne fără multă gindeală în tren și din tren la Paris de unde avem cinstea a vă scrie cam din fugă. V[-]am povestit ceva de pe aici, dar în 4 ori 5 zile de cind suntem în Paris nu-i chip să spunem cuiva ceva nici cit îi negru sub unghie: Ce voiți? Suntem amețiți în toată puterea cuvințului de ce ni a fost dat a vedea aici în Capitala lumii întregi.

Nici Viena, nici Berlinul și Bruxellul și de o sută de ori mai mari și mai frumoase decît dinsele nu se pot asemui cu o parte numai cu mahalale[le] Parisului. Dacă or mai trece cîteva zile nădăjdum să vă putem da cîteva deslușiri asupra orașului, felul vieții și al petrecerilor în general, să înțelege foarte pe scurt și incomplete căci dealtmîntrelea nici hirtie nici cerneală nu cred să se găsească spre a povesti cu de-amănuntul impresiunile Parisului; destul să vă spun că astăzi chiar am vizitat la Palatul invalizilor mormîntul lui Napoleon I Bonaparte a căruia cenușă a fost adusă la 1840 de la S[fin]ta Elena. Numai mormîntul costă peste 3 milioane, închipuiți-vă restul!!

[În continuare, scrisul soției lui C. I. Creangă] Și ca să nu termine fără a fi scris și eu măcar două rînduri, vă cer la toți mii și mii de scuze pentru întîrzierea acestei scrisori care presupune o nespusă neglijență din partea noastră. Sper însă în indulgența D[umneavoa]stră a tuturor și te rog pe D[umnea]ta Moș Gheorghe în special să[-]ți îmbunezi pe toți rugîndu[-]ți să ne răspundă imediat: dacă sunteți sănătoși cu toții, cum petreceți și ce s-a mai petrecut nou pe acolo? Milioane de sărutări Anei și Elenței și din partea noastră amîndorora transmite felicitările noastre de sfi[n]tele Sărbători și Anul nou 87 Domnului Șoimariu, Mihalache, Ghiță și familie[i] noastre întregi de prin locurile acelia.

Îlenuță dragă răspunde-mi imediat și mult pe 3/4 coale că ni[-]je dor de D[umneavoa]stră și să ne [i]jertați că nu am scris pînă acum.

Ai voștri nepoți și veri care vă îmbrățosează

OLGA și COSTACHE CREANGĂ

[Adresa pe plic:]

Preotului
Gheorghe Creangă
în Tîrgul-Neamțului
județul Piatra
(Romania).

După ce Costache I
gă abandonează
militară, se avîntă
mergî înghelind
că de fabrică propriu
tru foitele de țigară
gă și Panama.
popularizarea lor
cele mai ingenioase
me, care invadează
piețele, tîrgurile, p
cu deviza:

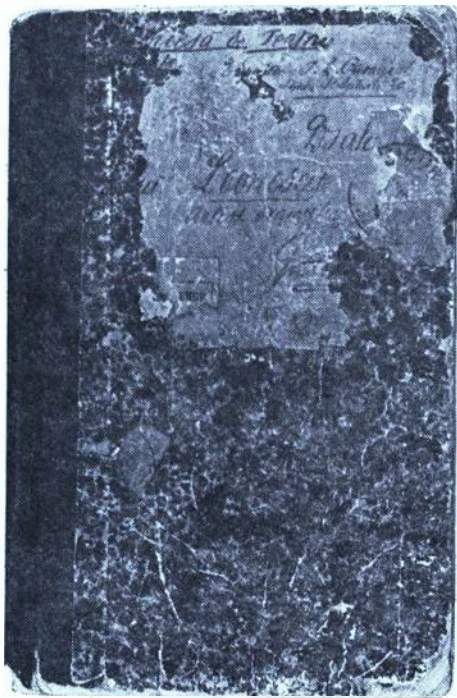
«Vol fumași hirtia
Vol dați dracul tu

întîmplarea face
printre hirtile nu
foale învelitoare a
de țigară Creangă.

I. L. Caragiale

UN ALT FINAL PENTRU «MANASSE»

De poetul și dramaturgul Ronetti-Roman, autor al piesei în patru acte *Manasse*, ce ocupa în epocă un loc aparte în repertoriul teatral românesc, I. L. Caragiale a fost legat printr-o strinsă prietenie. Relațiile dintre ei au debutat în redacția ziarului „*Timpu*” și s-au manifestat ascendent pînă la moartea lui Ronetti-Roman, la începutul anului 1908. Mai mult, Caragiale continuă să se ocupe, după această

dată, de soarta familiei prietenului său și se gîdea chiar, în perioada respectivă, să reediteze lucrările lui Ronetti-Roman. Dovadă, adnotările lui I. L. Caragiale pe un exemplar al primei ediții din *Manasse*. Legat în pinză și carton, exemplarul adnotat al ediției din 1900 păstrează, parțial, pe copertă, eticheta de expediere cu autograful lui I. L. Caragiale, în cerneală neagră:

« PIESĂ DE TEATRU

Expeditor: I. L. Caragiale Strada Sculpturii 20
D[omniei] sale [Domnului] Leonescu artist dramatic Ga[la!].».

Cel căruia i se adresa era Al. Leonescu, cunoscut în lumea teatrală sub numele de *Leonescu Vampiru*, apreciat ca un bun actor, după cum observa Liviu Rebreanu în 1912: «mai ales în unele tipuri e foarte bun [...]». Cei mai de seamă dintre artiștii noștri au jucat cu dînsul, în tovărășia lui sau în trupa lui». Nu știm dacă, așa cum afirma Rebreanu, «Caragiale a colindat țara cu dînsul». Cert este că marele dramaturg îl prețuia. Era normal, deci, ca după moartea autorului, Leonescu să fi apelat la experiența lui Caragiale pentru reprezentarea piesei lui Ronetti-Roman de către trupa sa. Lui Al. Leonescu îi aparține, probabil, dintre numeroasele intervenții făcute în text de diverse mîini, o serie de energice amputări și modificări cu creion negru. Că este așa, o dovedesc și unele însemnări ale lui Caragiale, asupra cărora vom reveni. În schimb, o serie de alte intervenții, în creion chimic, par să fi aparținut unui anume A. Stănescu(?),

care semnează la sfîrșitul piesei, în colțul din stînga, cu mențiunea « 7/10/908 Fălticeni », sau lui M. Constantinescu, care semnează, ca sufler, în colțul din dreapta, lângă data « 1908/8/2/Corabia ». La sfîrșitul actului I, mai întîlnim mențiunea cu cerneală: « Mitică Constantinescu, Pitești/1908, octombrie 18 ».

Caragiale a folosit, în intervențiile sale, mai întîi creionul albastru, apoi a revenit asupra textului, cu cerneală neagră, aceeași cu care a scris și adresa. În dreptul unor tăieturi făcute, cum am arătat, probabil de Leonescu însuși, dramaturgul a notat marginal dezacordul său prin mențiunea cu creion albastru: « *bun* » (vezi pp. 8, 10, 26, 28, 41). Astfel, Caragiale nu era de acord cu renunțarea la unele replici caracteristice sau la eliminarea unui personaj ca Natalia Frunză, în schimb, acceptă contopirea replicilor lui Ghiță cu cele ale Dinei, aducînd pe scenă doar un singur personaj.

Sînt încadrate, marginal, cu creion albastru, și eliminate, în schimb, pasaje întregi, cum este cel de la pp. 28—29, cu discuția despre croitoreasă și familia ei, discuție care întrerupea inutil acțiunea. Și mai amplă e tăietura operată între pp. 133—144. Inițial, eliminarea s-a limitat — se pare — la pasajul de la pp. 143—144. S-a păstrat astfel, la p. 143, nota sa marginală, cu creion albastru: « *N. B. După dincolo (îndată) la p. 144, la semnul B.* ». Cînd marele dramaturg a reluat pentru o ultimă revizie textul, el înlătură nu numai toate paginile intermediare, dar lipește jumătatea va-

labilă din p. 133, peste textul, tăiat acum cu cerneală neagră, al paginii 143.

Asistăm, cu acest prilej, și la unele adaosuri sau modificări făcute tot în cerneală. Astfel indicația, « Nisim intră, în ușe strigă înapoi » se transformă, sub condeul lui Caragiale, în: « *Nisim reintră foarte tulburat și strigă înapoi* » (p. 144). La pagina următoare, figura contabilului, apariție efemeră, dispare. La p. 152, după replica lui Șor despre Manasse: « Și bătrînul? Ce face bătrînul? A aflat? » Caragiale adaugă indicația: « *se uită după Horn, apoi...* » pentru a marca și mai mult dispariția din scenă a soțului impus de familie și repudiat în ziua nunții. Cuvîntul *Cortina*, cu care încheie modificările și tăieturile de la actul III, ar putea să indice, fiind și ultima sa mențiune cu cerneală neagră, că pentru marele dramaturg versiunea scenică se încheia aici. Cu atît mai mult cu cît actul IV contribuie prea puțin la cursul ascendent al acțiunii și însuși Leonescu pare a fi intervenit, tăind fără cruțare din text. Totuși, în finalul actului IV (pp. 179—180) regăsim din nou intervenții cu creionul albastru, chiar dacă la unele dintre acestea s-a renunțat ulterior. Ceea ce dovedește, că, cel puțin inițial, marele dramaturg eliminase numai replicile supărător melodramatic.

În continuare, reproducem integral finalul actului III din drama *Manasse*, așa cum ar fi arătat el în viziunea lui I. L. Caragiale.

Nicolae LIU

MANASSE

[fragment]

NISIM: Lazăr e în odaia lui (*arătînd în dreapta*) alături de salonașul. Vezi de-l împiedică a se întîlni cu Emil, nu vreau ceartă în ziua nunții. Și dacă-i vezi împreună vorbind, dă-mi de știre.

ȘOR: Lasă pe mine. Dacă sunt eu la mijloc nu se mai ceartă.

NISIM (*tulburat, mergînd spre stînga*): Nici să vorbească, auzi?

Nici să se apropie unul de altul. Îndată mă chemi. Auzi? ([*I*ese.)

ȘOR: Ciudată nuntă! (*O pauză.*) Ciudată casă!... dar strașnică băutură!

- NISIM (*reintră foarte tulburat și strigă înapoi*): Ester, Lelia nu e aici. (*Îi ia pe Lazăr deoparte.*) Lasă, Lazăr, am vorbit eu cu Lelia, ea ne înțelege.
- LAZĂR: De asta nu m-am mirat. Dar o înțelegeți voi pe ea?
- ESTER (*intră fuga cu Roza*): Cum să nu fie Lelia aici? Aice trebu[i]e să fie. (*Către Roza.*) Unde ai lăsat-o?
- ROZA: Am lăsat-o aici un moment cu mirele.
- HORN: Aice a fost. Unde să fie! Poate c-a trecut dincolo. (*Arată în dreapta. Lazăr [i]ese prin dreapta. Șor pe ușa din fund.*)
- ESTER: Nu se poate! Cum să se ducă singură între musafiri!
- LAZĂR (*se întoarce palid, cu ochii măriți*): Nu-i! Unde-i Lelia, tată?
- NISIM (*din piept, înăbușit*): Nu știu, Lazăr, nu știu, caută, să căutăm...
- ȘOR (*intră cu Dina*): Dina spune...
- DINA: Duduia a fost lângă scară și mi-a spus să-i aduc un pahar cu apă.
Eu m-am dus încolo (*gesticulează cu mâinile*) și duduia s-a dus încolo. Când m-am întors cu apa, n-a mai fost duduia. Poate s-a suit în odaia unde ține cărțile.
- NISIM: Hai, Lazăr, sus în pod, repede. (*[I]es grămadă, Lazăr, Horn, Dina și Șor prin fund, Ester și Roza prin stînga. La ușa din fund Șor îl oprește pe Nisim.*)
- ȘOR: Nisim, poate...
- NISIM: Asta nu, Lelia nu fuge. (*[I]ese cu Șor. Prin ușa din stînga se aud țipetele Esterei: Lelia! Lelia! Din dreapta se aude muzica. Intră din fund Nisim cu părul vîlvoi, Lazăr cu ochii zgîlbiți, Horn aiurit, Șor foarte abătut, din stînga Ester cu Roza.*)
- ESTER (*tremurînd*): Ei?
- NISIM (*gemînd*): Nu-i!
- DINA: A tras cupeaua la scară și a spus vizitiul că a văzut pe duduia lângă fîntînă...
- NISIM: Fîntîna! (*Cade pe un scaun.*)
- DINA: Și apoi n-a mai văzut-o pe duduia lângă fîntînă...
- NISIM (*Vrea să se ridice și nu-l țin picioarele*): Du-te, Lazăr, du-te... (*Cearcă să se ri-ridice.*) Du-te, alergați toți. (*Lazăr, Șor, Horn și Dina [i]es prin fund; Ester țî-pînd: «Lelia, Lelia», [i]ese cu Roza în stînga, din dreapta se aude muzica.*)
- LAZĂR (*Venind din fund*): Nu e încă două, dar am închis biroul pentru ziua de azi. Am dat drumul la tot personalul. Cred că am făcut bine. Vroiesc să vie în corpore să vă feliciteze. (*Desface pachetul și depune pe masă un teanc de depeși.*) Poftim telegramele de felicitare cari au sosit pînă acum la birou, mai toate din străinătate.
- NISIM (*întoarce capul și se uită năuc la depeși*): Nimic!
- DINA: A venit un birjar cu o birje, cu un om cu o scrisoare... Duduia a scris!
- NISIM (*fără suflare*): Adă! Adă! (*Ia scrisoarea dar nu o poate deschide.*) Vezi, Lazăr!
- LAZĂR (*o desface și citește*): «Iubiți părinți, am avut alegerea între a [i]eși din viață, sau a [i]eși din casă. Mă iubiți și veți fi mulțumiți că m-am stăpînit în clipa din urmă și că mă veți găsi la Natalia, în loc de a mă găsi undeva moartă. [I]jertați-mă, n-am putut altfel. Lăsați-mă să mă liniștesc. Mii de sărutări, în vecinică iubire, Lelia.»
- NISIM: Ei, Lazăr, fuge sau nu fuge? (*Extaziat de fericire.*) A fugit!
- (*Cade pe un scaun.*)
- ESTER (*grozav de speriată*): Nisim! Ce ai, Nisim?
- NISIM: Ce am? O fată nou născută am. Ce știi tu, feme[i], prin ce am trecut eu? Am văzut moartea cu ochii... Ce, moartea? zece morți. Uită-te la mine. Am văzut-o zvîrcolindu-se otrăvită, spînzurată în pod, înecată în fîntînă, cu cuțitul la gît, împușcată în timpică, singe și moarte am văzut, ce știu eu? (*Îi curg lacrimile pe obraz.*)
- ESTER: A! A! A! (*Leșină serios.*)

La integraci3n sugerida en el apartado anterior para el sistema de integraci3n de la informaci3n en el sistema de gesti3n de la informaci3n, se puede aplicar a los sistemas de gesti3n de la informaci3n en el sector p3blico, al igual que a los sistemas de gesti3n de la informaci3n en el sector privado.

Eu zădăresc să fiu la Iași
 în cel puțin o săptămână
 pentru a vă vedea.
 Salutare.

Societatea „Tinerimea Română“ a avut, timp de peste 6 decenii, o activitate diversă cultural-educativă în rindurile tineretului.

Adeziunea lui Caragiale, la seria conferințelor „Tinerimii Române“, rămâne un fapt deosebit de semnificativ. Neapartenența dramaturgului, din cauză de boală, a constituit un incident neprevăzut.

O COLABORARE REFUZATĂ

Sper că astă piederă ce mi se opune la bunăvoință
ce aş avea să vă fiu plăcut, nu va altera prietenia
ce mi-ati arătat totdeauna.

Al D[umnea]v[oastră]
servitor

I. L. CARAGIALE»

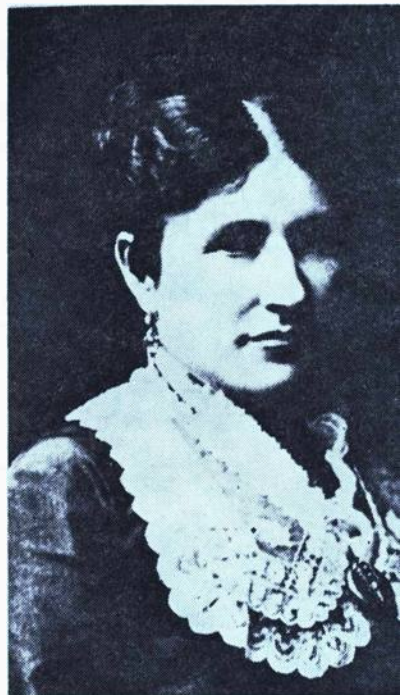
Liminate domnule Karion.
 Vi rog eu mă iertați ca-mi vor petrușii
 face brentă. Cu micușul prof mi pot
 scrie curia împotol + a reproducie în
 domniile mele, deservu eu micușul omu
 în curind cu la moștele, într-o scribi
 populară.
 Spun cu toată credința ce mi va fi
 la bunavintă ca al meu eu să fi
 mi va altă prietina a mi-ai
 felucina.

Al. Dr. con.
 + L. C.

În această calitate, s-a adresat marelui scriitor cerîndu-i aprobarea pentru reproducerea uneia din lucrările sale. Caragiale, care, probabil, pregătea pe vremea aceea volumul *Șchițe ușoare* — editat peste un an la „Socec” — i-a trimis răspunsul de mai sus.

Paul B. MARIAN

CERCETĂTORII BIOGRAFIEI LUI EMINESCU — chiar și cei mai recenti — prezintă viața de familie a lui Ioan Slavici într-o perspectivă ce este tributară memorialisticii sale. Unele pasaje, ca acelea din *Amintiri*¹, privitoare la manifestările poetului în ajunul prăbușirii sale, sînt învestite, prin utilizarea repetată, cu tărie de document. Slavici este învinuit că, deși îi oferă găzduire lui Eminescu, vexează spiritul de libertate al poetului prin zelul său de «găzdoi șirian»². Dar Slavici numai asemenea preocupări nu putea avea, în prima căsătorie fiind el însuși «tolerat» în casa soției sale. Căsătoria cu Ecaterina Szöke Magyarosy se oficializează în septembrie 1875, în comuna Pantelimon, ca urmare a unor presiuni exercitate asupra scriitorului³. Maiorescu dezaproabă pasul făcut de Slavici, fără știrea sa, și-i cere să divorțeze. Scrisorile lui Slavici către Maiorescu, prin care caută să justifice hotărîrea sa, constituie un document bibliografic de mare însemnătate pentru cunoașterea concepției despre viață a scriitorului. Căsătoria încheiată prin șantaj merge rău și, în 1882, Slavici părăsește casa soției sale. Scrisorile Ecaterinei Szöke Magyarosy către Slavici aduc informații prețioase privind viața lor de familie. Ioan Slavici este învinuit că se dezinteresează de gospodărie, că fusese întotdeauna nesoțit și risipitor. Soția lui Slavici știe că scriitorul

intrase în legătură cu Eleonora Tănăsescu, profesoară la Azilul Elena Doamna, și la vechile supărări privind dezinteresul scriitorului pentru sporirea averii se alătură și gelozia, care o împinge la manifestări violente. Slavici se reîntoarce în casa soției sale în toamna anului 1882 și-l aduce în gazdă și pe Eminescu. Îi lega o strînsă prietenie încă din 1869, din anii studiilor universitare la Viena, și îl putea socoti pe poet cel mai bun aliat împotriva «găzdoaciei». Se explică de ce Eminescu nu face, în însemnările sale, nici măcar aluzie la măsuri restrictive, ca venind din partea prietenului său, dar o mustră pe «madam Slavici» pentru purtarea sa în familie⁴.

¹ I. Slavici, *Amintiri*, București, 1924, pp. 25—27.

² Augustin Z. N. Pop, *Contribuții documentare la biografia lui Mihail Eminescu*, București, 1962, p. 410.

³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 199 și următoarele.

⁴ Augustin Z. N. Pop, *Op. cit.*, p. 410.

rea unui divorț

Slavici părăsește definitiv casa soției sale în martie 1884, când pleacă la Sibiu, ca director al „Tribunei“. Se căsătorește aici, în martie 1886, cu Eleonora Tănăsescu, după ce Tribunalul de Ilfov confirmă sentința de divorț de prima soție. Ecaterina Szöke Magyarosy scoate Foaia de zestre din 1875, semnată de Slavici și legalizată, tot atunci, de Consulatul austro-ungar din București, și pornește proces împotriva scriitorului, pentru restituire de dotă. Procesul se judecă pe toate treptele instanțelor judecătorești și ajunge pînă la Curtea de Casație. Scrisoarea lui Slavici din 10 noiembrie 1896 adresată, probabil, lui G. Lahovary, președintele completului de judecată de la Curtea de Casație, aruncă o privire retrospectivă asupra primei căsătorii a scriitorului, dar pune în discuție și probleme de drept. Curtea de Casație confirmă sentința din instanțele anterioare și-l obligă pe scriitor la plata sumei înscrisă în Foaia de zestre.

Slavici valorifică experiența sa de viață în scrierile literare, fapt care merită, de asemenea, să fie remarcat. Spirescu din nuvela Un democat semnează o «foaie de zestre» și, cum căsătoria se desface, este silit să restituie suma «pe care o subscrisesse a o fi primit». Zoe, eroina principală din romanul Cel din urmă Armaș, deține, ca și Ecaterina Szöke Magyarosy, «scrișuri fonciare» și acțiuni la exploatarea de la Baia de Aramă; prezintă și ea, la căsătorie, o «foaie de zestre» pe care Iorgu Armaș o semnează, asemeni lui Slavici, fără să se gîndească la consecințe. Și restituie, tot prin sentință judecătorească, sumele înscrise în ea. Documentele pe care le prezentăm oferă și juristilor subiect de meditație. Căci forme legale acoperă totuși o mare injustiție.

D. VATAMANIUC

I

Viena, 30 octombrie, 1875

Stimate Doamnă!

Nu pot începe această scrisoare fără a Vă fi mulțumit pentru scrisoarea, ce mi-ați trimis, și în deosebi pentru bunăvoința, cu care mă întîmpinați într-însa. Poate nu sunt vrednic de atîta ori poate, în urmă, nu mă veți crede vrednic. Atunci apoi cu atît mai rău de mine. Pierde cine numai ce are și știe că are.

Vorba e poate aspră. Dar numai comorile fac pe avari. Prea mult mă bucur și sunt om: este oare minune, dacă mă tem, că e furată și această bucurie?

Vă mulțămesc și Vă rog să mă credeți și în viitor vrednic de bunăvoința D[omniei] Voastre. Ieri am primit atestatul, de care aveam trebuință.⁵ A întîrziat opt zile,

⁵ Slavici este trimis la Viena de Maiorescu să-și treacă ultimele examene («riguroasele») la drept. Solicită de la Universitatea din Budapesta «atestat» pentru anul universitar 1868/1869, cînd frecventează, un semestru, cursurile Facultății de drept de aici.

deoarece la Universitatea din Pesta nime nu ştia cine e competent a da un extras din registrele de Quăstură. Minunat e că şi după opt zile decanul s-a crezut competent.

Până la 15 Noemvre toate termenele sunt luate. Aşa numai, de la 15 înainte voi putea căpăta termin. Cred că voi găsi o zi între 15 şi 20, aşa ca în 20 să pot pleca la Iaşi. Hotărît voi şti m[il]jercuri. Poate voi găsi un om, care să-mi cedeze terminul.

Cred dară, că va fi bine să rămân aici. La Berlin nu voi putea călători. Nici nu ştiu, dacă va fi şi altminterlea cu putinţă: am cheltuit mult pînă acum. Voi fi mulţămît, dacă voi putea sosi bine la Iaşi, deşi acuma va trebui să renunţez a fi de faţă la aniversarea *Junimei*.

După aceste — răspunsul, ce aţi dorit. La o întrebare, ce mi-aţi făcut într-un ton atît de binevoitor şi «sincer», nu îmi rămîne decît să răspund ca unui părinte, unui frate, ori poate unui aspru judecător.

Să vă dezvălesc întregul meu suflet, să vă fac o mărturisire, pe care poate aş fi fost dator a Vi-o face de mult.

În urmă veţi vedea, pentru ce Vi-o fac numai acuma.

Sînt în deplin foloasele ce ar trebui să am putînd locui împreună cu D[omnu]l Burghelia⁶. Mai mult: simt trebuinţă, nu de soţietatea unui om ca D[omnia]Sa, dar de a D[omniei] Sale soţietate în special. Şi am avut întotdeauna gîndul acesta, îl am şi acuma, nu mă voi lăpăda de el. Pentru aceea am fost dispus, ca Vancu să închirieze o locuinţă, în care şi D[omnu]l Burghelia să aibă o odaie, după plac.

Nu e cu putinţă, ca eu să mai rup legaturile cu familia Vancu.

Incuviinţaţi-mi, să Vă desăşurez şirul de cauze, prin care am ajuns a fi silit să Vă fac această mărturisire.

Pentru fiecare om lumea este precum şi-o face însuşi. Într-asta consistă răsplata faptelor, urmate de porniri subiective. Dar: «Jeder gilt bloss was er ist!».

După ce mi-am întrerupt studiile am petrecut un an de zile în Arad. Eram bolnav în anul acesta. Trăiam numai eu ştiu cum.

Apoi mi-au murit părinţii. E poate ridicol a vorbi de asta în vîrsta de 27 ani, ca despre o nenorocire. E însă vorba de mine şi eu nu pot fi ce nu sunt. Pentru mine moartea părinţilor a fost ce pentru ei ar fi fost moartea mea. Singurul simţămînt care m-a cuprins la mormîntul lor s-a manifestat într-o scurtă întrebare: «Zu was nun all'dein Sterben!?»⁷

Am căzut apoi greu bolnav [...], încît femeia care m-a iubit opt ani de zile, s-a hotărît a nu mă mai vedea. Oare nu era lucru firesc, dacă ne punem întrebarea: „Zu was nun auch zu «Sein»?!”⁸

M-am însănătoşat. În lunile ce am petrecut la Brühl, sufletul iarăşi a început a se întrîma. Eram însă o fire asemenea «unui bulbuc pus în mijlocul lumii», o existenţă care nu avea alt temei decît acela că este. Deşi lucram ceva, lucram deoarece nu puteam să nu lucrez.

Aşa m-aţi găsit la Iaşi şi tot aşa am sosit la Bucureşti. Aici să începe pentru mine o nouă viaţă. Iarăşi mă simţeam legat de cineva. Am găsit un om, pe care îl puteam pune în locul părinţilor mei. Eram îndemnat a lucra deoarece aveam credinţa de a procura mulţămire unui om, ce are drept la ea.

Şi iarăşi am ajuns zile bune, cele mai senine zile în viaţa mea. În familia D[omniei] Voastre am găsit o lume, în care am putut să mă renasc. Şi totuşi! De cîte ori şedeam în odaia întunecoasă plîngînd ceasuri întregi. Eram singur în lume! — Oamenii, pe care îi iubeam atîta de mult şi de care atît de aproape mă simţeam, erau atîta

⁶ N. Burghelia, director al Bibliotecii centrale din Bucureşti, membru al *Junimii*. Vizitează, împreună cu Slavici, în iunie 1875, monumentele istorice din Muntenia şi Oltenia şi întocmesc un raport.

⁷ Elena Slavici, mama scriitorului, moare în 28 iunie 1873, de «uscăţiune» (tuberculoză), iar Şavu Slavici, tatăl său, în 20 iulie 1873, de «coleră» (holeră).

⁸ Informaţii bogate privind boala lui Slavici se găsesc în scrisorile sale către I. Negruzzi, dintre anii 1873—1874 (I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, Bucureşti, 1932, p. 249 şi urm.).

PENTRU CASĂTORITI

Helen Hastings } Martin
 Judge Baker }
 Lord Chamberlain }
 John }
 Printers } C. George

U. S. 475 *Cornelius J. Fioravanti*

Iertați-mă, pentru acestea, dar voiesc să mă pricepeți. Da! Eu sunt căsătorit. Acum știți, pentru ce nu Vi-am spus pînă acum. Am luat ca soție pe o femeie, cu care va trebui să mă credeți nenorocit. Era mai bine să nu știți, cel puțin să nu știți pînă cînd această știre nu Vă va putea procura și un fel de bucurie. Și apoi — de unde puteam eu să-mi iau cutezarea a Vă vorbi despre niște lucruri atît de delicate.

Turburat prin mișcărilor sufletești, care mă stăpănesc acum, poate nu voi putea să Vă arăt cu destulă claritate cum am ajuns și eu a mă căsători și în ce chip sunt căsătorit. Eram însă încredințat și sunt și astăzi, că cunoscind toate împrejurările și punându-le în raport cu firea mea, veți fi aplecat a zice: Altfel, decît așa, n-ar fi bine.

Trebuința de a avea un confident, a fost puterea care m-a apropiat de familia Vancu. Vancu e din Șiria, o rudă depărtată a mea; pe mumă-sa o numesc « Mama » și am pruncit în familia lor. În București el trebuia să fie pentru mine, ce și eu, în grad mai mic, eram pentru el: un dar al împlinirii. La el am făcut cunoștință cu sora nevastei sale, o femeie blondă, blândă și tăcută. În celea dintii cunoștința noastră s-a mărginit la « te văd » și « mă vezi ». Mai târziu am observat că ea are afecte pentru mine, care trec peste marginile unei simple cunoștințe. Am început a vizita pe Vancu mai arareori, deoarece nu puteam gândi la ace[le]a să intru în relații mai de aproape cu această femeie[...].

În vremea asta m-am mutat la Vancu. Locuiam sub un acoperămint; dar eu nu eram omul care să fi știut a se folosi de ocazie. Am fost spus soției mele de astăzi: « Bine, te iubesc, dar vezi prea bine, că nu te pot lua ». Iară ea era destul de serioasă pentru a fi însăși convinsă despre mărturisirea mea.

Cînd Vancu s-a mutat de la București ea a plecat la o mătușă a sa. Eu am rămas singur acasă. Acuma iniția oară am simțit, că am trebuință de apropierea ei. Am plecat la Galați; dar la Mizil am întîlnit-o venind spre București.

« Nu-mi pasă: fă ce voiești cu mine ». Abia au trecut opt săptămîni și... ce îndumnezeit moment trebuiește să fie acela, în care soția șoptește soțului său o scumpă taină, vestea despre un om, ce se gătește a intra în lume!? Dar groaznică este această taină pentru un om, care nu e soț și mai groaznică pentru o femeie, care nu e soție. Pentru mine ea a fost o bucurie cu care nu știam ce să fac... Bine! Pentru un om, care a avut părinți ca și mine, lumea întreagă cumpenește mai puțin decît un copil. Acest copil era însă să fie osîndit din naștere a purta pe frunte pata zămisirii sale. — Copilul meu!? Nici cînd Muma copilului meu nu poate fi decît soția mea. Aceea, ce pentru alții este izvor de bucurii, pentru mine nu poate fi un izvor de muștrări.

O dată trăiește omul. Cine și astă singură viață și-a mîngit-o, acela tocmai, și-a mîngit-o. Contra vitam falsam praetor in integrum restitutionem non dat. Dar ușor este a pune aceste vorbe frumoase pe hîrtie: e greu a șterge din suflet icoana, ce ți-ai făcut despre viitor și greu a te pune, chiar de dragul societății, în protiva convențiilor sociale. Zece zile am tivit această luptă cu mine. Cred, că nu e dovadă de ușurință dacă nu am tivit-o mai departe. Senină voiesc să fie viața mea și senină nu ar fi putut fi simțind că sunt vina nenorocirii omului, pe care mai mult îl voi iubi în lume.

Negreșit, era mai ușor să fac altfel. Dar alt om trebuia atunci. « Dă nume copilului. Ia-mă de soție și după un an te desparte de mine. Iară în vremea asta nime să nu știe, că suntem soți și soție! » Aceste sunt cuvintele, prin care Catina s-a făcut soția mea.

Căsătoria noastră în toate formele s-a făcut la primăria din Pantelimon și la biserica de lingă Vitan, în firea de față numai a martorilor ceruți de lege.⁹

Nu știu cum să numesc împlinirea, că tocmai înainte de a merge la cununie, adică în aceeași ziua ați binevoit a-mi oferi catedra de la liceul Matei Basarab. A fost o pedeapsă? Pentru mine, atunci, negreșit, era cea mai aspră pedeapsă.

M-am căsătorit pentru mine; cred dară, că nu am putut face mai bine decît scutind pe alții de a mă privi ca pe un om cu soție. În special D[omniei] Voastre și familiei D[omniei] Voastre cred că era mai bine să vă fac această comunicație numai după ce îmi veți [fi] zis: « Aber Slavici! Sie sind ja ein junger Mann geworden ».

⁹ Căsătoria se oficializează la 11 septembrie 1875. Ecaterina Szöke Magyarosy (1842—1912) era fiica lui Samuel Magyarosy și a Barbarei Ghece. Se notează că era casnică. (Registru pentru actele stării civile ale anului 1875, comuna Pantelimon, vol. III. Dosar 4746. Arhivele statului, București. Slavici figurează la poziția 21.)

Atunci puteam să răspund: « — und das — seit ich ein Gatte bin ».

Poate am greșit; atunci iertați-mă. Eu v-am consultat fără să vă fi întrebat.

E trist poate, c-a urmat așa, deoarece putea să urmeze mai bine. Acuma însă binecuvântează ceasul bun, în care m-am hotărât să fac, ce am făcut. Altă lume este, în care trăiesc azi. Da! De cite ori gîndesc, că voi avea un copil, mă cuprinde frică, că voi muri înainte de a-i fi lăsat destulă moștenire. Nu eu am dat începerea unei vieți; ci a mea viață a început încă o dată.

Soția mea este o femeie blîndă și destul de pricepută pentru a înțelege îndeplin poziția mea. Ea nu are pretenții; este mulțămîtă știindu-și asigurat viitorul copilului său. Acuma, de cînd sunt depărtat de ea, simt imediat indestul, că zile triste nu voi avea cu ea.

În sfîrșit, mă simt fericit și sperez a rămînea, ce mă simt acum. Cu atîta mă cred dator oamenilor, cu care stau în legături.

O nenorocire ar fi pentru mine căsătoria mea numai întrucît ea va schimba relațiile bune, în care cred a fi fost pînă acuma cu D[omnia] Voastră. Binecuvîntarea definitivă numai D[omnia] Voastră o puteți da căsătoriei mele. Asta o cer, dacă mă găsiți vrednic de ea.

Așa stau lucrurile. Aș dori ca D[omnu]l Burghelia să locuiască la mine și atît eu și soția mea vom stărui să-l mulțămim într-o toată. Poate nu va fi aplecat D[omnu]l Burghelia să se mute în odaia în care am locuit eu pînă acuma. E cam departe. Dacă însă se va hotărî a se muta la noi, îi punem toate mobilele la dispoziție. Săbă noauă s-a făcut în odaie. Igrasie nu este.

Altă locuință nu am luat, deoarece soția mea a cumpărat o casă, în care nu ne putem muta încă.

Îmi faceți onoarea a mă întreba, dacă încă tot va fi bine a da societății studenților de aici subvențiunea ce ați hotărît a-i da ¹⁰. Negreșit, scrisoarea mea din urmă a fost scrisă așa încît putea să provoace întrebarea asta. A fost însă în contra intențiilor mele. Certe, între membrii societății nu alterează cituși de puțin scopul societății. Cred dară că e chiar bine a trimite societății subvențiunea, fără nici o condițiune. Cele mai bune condițiuni, care pot fi puse, sunt deja în statute. Și nu este cu putință ca oamenilor să le treacă prin minte, a lucra în contra statutelor. Zic, nu e cu putință, deoarece și elementele, care astăzi s-ar putea zice că predominază sunt indestul de molcomite. Ieri seara, am asistat la o ședință a societății și m-am încredințat că oamenii nu își prea cunosc rolurile. Anume un anumit Lazăr a cetit o traducție a lui *Cid* de Herder ¹¹. Ritmu[l] destul de ușor și limba prea bună pentru un ardelean. Alt ardelean însă, face observarea: nu se poate zice « heredită » cînd noi avem « moșteni », nu « molesta » cînd avem « supăra » și nu « catene » cînd avem « lanțuri » și « cătușe ». Ei! Negreșit aceasta nu se învață la Blaj.

Bucovinenii iarăși au intrat, anume ieri seara, în societate.

Astăzi am citit raportul anual, ce comitetul voiește să publice în curînd despre activitatea societății. Mărturisesc că am fost surprins, văzînd deosebirea între părerile de astăzi și acelea din vremea cînd eram aici, ale acelorași oameni.

Asta despre *România Jună*.

Dacă însă D[omnu]l Burghelie nu s-ar hotărî să se mute la noi, voi stărui să mi-l cîștig la primăvară.

Ori — cine știe!? — poate voi găsi altă locuință cînd voi sosi iarăși la București.

Al D[omniei] Voastre devotat:

Ioan SLAVICI

¹⁰ „România Jună”, societatea studenților români din Viena. Slavici a fost primul ei președinte, iar Eminescu « bibliotecar ».

¹¹ B. M. Lazăr face lectura *Cidului*, poem epic de Herder, în ședințele din 30 octombrie și 18 noiembrie 1875 (I. Grămadă, *România Jună*, Arad, 1912, p. 153).

Stimate Domnule Maiorescu!

Ați dorit să mă pronunț față cu sfatul binevoitor ce mi-ați dat. Am întârziat și ne-greșit veți fi înțeles pentru ce. Nu puteam să mă pronunț, precum știu că doriți. Cu mihnire treb[ui]e să Vă mărturisesc că nici acum nu pot. Ar fi în protiva vederilor mele despre viață și viețuire.

Zic aceste cuvinte dindu-mi în deplin seamă despre greutatea lor: m-am hotărât a purta mai departe sarcina, pe care am luat-o asupra mea. În momentul, în care am luat această sarcină, m-am făcut dator în față cu mine însumi, cit și în față chiar cu D[omnia] Voastră — a o purta pînă la sfîrșit. Chiar și dacă aș fi făcut un pas greșit, el nu poate fi reparat prin alt pas mai mult decît greșit. Și nici un moment n-am stat în indoială în această privință: dacă de cităva vreme păream nehotărît, era pentru că știam cit de mihnit va trebui să fiți de starea, în care sunt și speram că în urmă vă voi vedea împăcat cu ide[e]a de a mă găsi în această stare, întocmai precum m-am împăcat și eu însumi.

Nu știu, dacă Veți fi împăcat pînă acuma. Vă rog însă să priviți întreaga întimplare ca o nenorocire, pe care eu am întimpinat-o, precum un om de felul meu putea și trebuia să o întimpine.

Înțeleg prea bine, că D[omnia] Voastră, ca binevoitor al meu, sub cea dintâi impresie a faptelor, ați dorit să mă ajutați și să mă scăpați pin un pas rezolut. Nu mă îndoiesc însă, că după ce Vă veți fi împăcat cu ide[e]a nenorocirii mele, veți mărturisi că acest pas deși într-adevăr binefăcător, ar fi mîngit viața mea.

Cred că nu voi părea îndrăzneț, dacă Vă mărturisesc că mă privesc ca pe unul dintre oamenii, care nu au viață privată. Viața mea este pentru toți o carte deschisă și datorita mea, singura datorie, pe care o am către societate, este a face o dramă ori o tragedie din această carte. O farsă ar dovedi că — în sfîrșit — totul era numai farsă.

Mă simt astfel dator nu numai pentru ca să fiu însumi mulțumit de viețuirea mea, căci, în sfîrșit un suflet sănătos totdeauna se justifică. Tocmai atât de puțin m-ar hotări motivul, ca să statoresc un exemplu în viața mea, deși asta e una dintre cele mai aspre datorii ale omului public. Sunt însă literat, pot zice că sunt și pentru aceea, ce cred că voi fi. Îndată, ce m-aș hotări la un pas, care se împotrivește cu vederile mele etice, s-ar naște o împotrivire în viața mea, împotrivire care ar trebui să tulbure lucrarea mea literară: îndată ce eu nu viețuiesc precum gîndesc treb[ui]e să îmi falsific și gîndirea, căutînd a justifica greșeala mea. Ori innebunesc, ori mă sinucid, ori devin un om al vieții zilnice.

Să nu se zică că am făcut acest pas greșit și în momentul acesta caut tocmai a-l justifica pin sofisme ori cel puțin paralogisme. D[omnia] Voastre cunoașteți vina mea de pînă acuma, cunoașteți scrierile mele mai bine decît oricine: pasul pe care l-am făcut acuma este o bucată, care se înșiră de celelalte. Totdeauna am fost stăpînit de aplecările firești în față cu preocupățiunile sociale; nici cînd n-am lăsat pe om să mediteze, susținînd că el are să fie purtat. Purtat trebuiește să fiu și eu însumi! Un om, care în vîrstă de douăzeci și opt de ani plinge ca și un copil, cînd își aduce amînte că nu mai poate îmbucura pe părinții săi! un om, care nu poate privi la poza unui copil mort fără ca să i se miște ochii a plîns; un literat, care abia mai poate scrie ceva, unde să nu nfățișeze iubirea între părinți și copii: nu, acest om nu are drept să facă deopotrivă cu alți oameni, respingînd pe muma copilului său pentru că a fost o femeie nenorocită, ori, rătăcită, tocmai pentru c-a fost și are în ochii unui asemenea om mai mare, drept la mîngăiere.

Să fie greșita vederilor mele. Dacă voi urma consecvent pînă la sfîrșit, nime nu mă va osîndi, căci eu numai după aceste vederi pot fi judecat. Dacă sunt o obscuritate

voi rămănea în întuneric și acolo e locul meu: dacă viața mea va fi însă vrednică de a fi luată aminte și vederile mele vor putea să-și facă cale în lume, atunci e lămurit că sunt oameni, care între anumite impregiurări trebuie să facă ca și mine. Dacă într-adevăr ar fi pagubă de mine, atunci pasul pe care l-am făcut mă ridică: « Ich gehe wieder eigenen Kraft zugrunde ».

Simt însă în mine mai multă putere primitivă, decît să mă pot teme că nenorocirea în care sunt va altera mersul vieții mele. Eu sunt trainic și răbduriu, dacă nu zic prea mult, — o fire într-adevăr românească.

Viitorul meu, mențiunea, ce poate aș avea în societate, nu mă preocupă cituși de puțin. Nu pentru că aș fi indiferent, dar pentru că mă stăpînește o credință nestrămutată: că în vremea mea chiar dacă m-aș feri, nu scap. Tot, ce mă cred dator, e a mă face cunoscut. Cînd societatea va avea trebuință de mine ea mă va chema și-mi va cere puterile intrucît va avea trebuință de ele. Deocamdată stau privitor cu luare aminte și Vă mărturisesc, c-aș dori ca tot așa să pot rămănea. Cînd vine rîndul și la oamenii, precum sunt eu atunci nu e bine. Oricît de blănd aș părea la fire, eu, în societate, nu sunt omul păcii. Cine m-a auzit vorbind, acela poate să o știe. În cuvintele mele, cit și în fapte, poate din nenorocire, totdeauna se arată un ascendent pasionat.

Mă voi despărți de soția mea, mă voi despărți însă după ce îi voi fi dat sprijinul moral, de care are trebuință.

Eu nu m-am căsătorit numai pentru a da un nume copilului meu și apoi a respinge pe muma-sa pentru trecutul ei. Asta ar fi o farsă pe care mi-o joc mie, rizîndu-mi de sfințenia căsătoriei. Îndată însă ce am intrat în relațiuni cu o femeie, nu m-am coborît la ea, ci am ridicat-o la nivelul etic la care eram însumi. Dînd de un om, care nici nu putea înțelege starea ei, cu atît mai mult o simțeam ea însăși. Am luat-o de soție, pentru a nu o lăsa să cază de la acest nivel. M-am împotrivit cu dorințele D[omniei] Voastre, pentru a ținea pe muma copilului meu, la înălțimea la care este. Și cînd zic: Ich will meiner Frau die nötige Achtung verschaffen! atunci o face prin singurul fapt, că zic: « Ich will! » Femeia, pentru care mă expun, este ridicată cel puțin în ochii săi. Iară dacă nu ies cu ea la braț în lume, o fac, pentru că nu voiesc, ca fiecare moment să simță greutatea trecutului ei.

Mă voi despărți de soția mea, cînd își va avea sprijinul moral, copilul ei pe braț și nici atunci nu mă voi despărți pentru că ea a fost o femeie rătăcită, ci pentru că sunt destul de serios pentru a cunoaște, că nu putem fi fericiți. Astăzi sunt mulțămît: dar tocmai în vederea nemulțămirii, de care mă temeam, a trebuit să ne împăcăm chiar înainte de căsătorie cu ideea, că poate va trebui să ne despărțim.

Atita e, ce, după vederile mele sunt dator societății.

La bunăvoința D[omniei] Voastre, Vă mărturisesc fără sfială, nu renunț. Nu sunteți în drept a Vă supăra de sincera mea îndărătnicie, întocmai precum eu nu sunt a mă supăra de asprimea D[omniei] Voastre.

Dacă însă totuși m-ați osăndi, atunci nu-mi rămîne decît să mă mulțănesc a nutri în tăcere simțemintele, cu care mă alipesc către familia D[omniei] Voastre.

Al D[omniei] Voastre,

Ioan SLAVICI

București, 10 Faur 1876

Mss. Academiei Române S ⁶⁰⁽⁵⁾
XVII

Academia Română
Institutul Otetelișanu

Măgurele
10 Noembrie v. 1896

Stimabile Domnule și Amice,

Am peste cîteva zile, la 15 ale curente, sorocit la Curtea de Casațiune un proces urit și, neputînd să lipsesc de aici, Te rog prin scrisoarea aceasta să nu-mi pui în rîndul cauzelor bagatele.

Sunt acum douăzeci și unu de ani, o femeie trăită și cu vreo cinci ani mai bătrînă decît mine, la care stăteam în gazdă, pretinzînd a fi rămas însărcinată de mine, m-a amenințat, că se va sinucide, dacă nu voi legitima copilul prin căsătorie. Nevoină să mă prezint cu ea la Oficiul stării civile, un fost « boier » al ei mi-a adus acasă condicele de stare civilă de la comuna Pantelimon. Am subseris, însă declarînd, că voi cere anularea căsătoriei*, ceea ce am și făcut în urmă.

* Dăm în notă cîteva dintre scrisorile Ecaterinei Szöke Magyarosy către scriitor, cuprinzînd sugestii semnificative privind viața lor de familie.

I

București, 13 iulie 1882

Iubite Ioane,

Mă iartă, că iar te incomodez cu scrisoarea mea, dar simt că acum trebu[i]e să ne desfacem definitiv și de aceea aș dori să-ți comunic ultima mea dorință.

Cît, pentru mine, nu e deprimator numai, că în tine pierd tot, dar tot ce am avut în lumea aceasta mare, — fără de tine viața-mi va fi o nesfîrșită noapte întunecoasă, dar și starea mea materială mă pune în disperație.

Tu știi că întreaga sumă de care voi dispune, abia va aduce pe an 8—9 000 Lei: cum aș putea trăi din atita? De aceea ultima mea rugăminte către tine e să-mi asigurezi 100 Lei pe lună, ca din zina în care vom fi divorțați să-i pot primi în fiecare lună. Căci știi că e peste puțină să trăiesc numai din camătă, iar speranțe n-am nici una.

Oh, Ioane! — ca să nu fiu nevoită a face ace[le]a — ori și unde aș trăi — pentru ce aș trebui [sic!] să blăstăm viața. Voiesc a trăi memoriei tale, așa cum o dorește aceasta inima mea și precum are să trăiască fosta soție a lui Ioan Slavici, altfel sunt pierdută, dacă nu voiesc să îmbrac mantia rușinei. Tu cunoști natura mea și astfel poți să știi că cea mai fierbinte a mea dorință e să trăiesc așa, ca să n-am nevoie a roși în fața Dumnezeului meu care vede și în inimă.

Împlinește, Ioane, această singură și ultimă dorință a mea. Aceasta are să fie singura mărînimie pe care o vei face pentru sărmana nenorocita ta soție, pentru care te-a binecuvînta cît va trăi.

Crede-mă, va fi dulce munca ce vei săvîrși pentru aceasta. Conștiința că vei face suportabilă viața celei ce te-a iubit, mai fierbinte pe pămînt îți va da putere de-a lupta.

Ioane, aceste trei zile m-au deprimat cu desăvîrșire, am suferit mult. Dorința de-a te vedea m-a făcut aproape nebună, dar nu, tot nu veni la mine, căci aș crede, că toate acestea sunt numai vis, căci iar a venit acasă Ioan a[le] meu. Iar cu aceasta trebu[i]e să mă deprind, cum scrii tu, fiindcă vorbești cu mîntea, și ai dreptate căci se apropie timpul, cînd nu te voi mai vedea, nu va fi iertat să te văd.

Rog pe Dumnezeul meu numai să-mi arate drumul, de-a scăpa de aice, ca să n-o ajung aceasta, căci gîndul că mă aflu aice și luni de zile nu te pot vedea, asta ar fi grozav pentru mine, care te-am iubit cu pasiune și abnegațiune și tot te mai iubesc. E oare păcat, că-mi iubesc soțul atît de mult și nu pot fi atît de schimbăcioasă ca dînsul? Căci nu mă îndoiesc că și tu m-ai iubit odată, nu se poate, ca iubirea atît de fidelă și curată plină de abnegațiune ca a mea pentru tine de la început, adu-ți aminte, să nu afle răsunset într-o inimă înșelătoare; dar azi bate pentru alta, n-o nega, căci inima mea iubitoare o simte, și bănuiesc și de ce grăbești să încep, cel puțin procesul de divorț. Să fie, Ioane, voința ta; apoi știi prea bine, că cu mine poți să faci ori și ce vrei.

În aceeași condițiuni mi s-a prezentat și o « foaie de zestre » legalizată de un amic al ei, care era funcționar la consulatul austro-ungar, — vreo 7 000 l.[ei] și restul fel de fel de lucruri, toate la un loc vreo 18.000 lei. Am subscris și această hirtie, căci eram convins că nici un judecător n-o va lua drept foaie de zestre, iar după dreptul roman, cu care mă ocupam atunci, e nul actul, care nu e ceea ce pretindea a fi.

O! Iubite Ioane! tu, toată fericirea vieții mele, de ce n-am putut să-ți jertfesc deplin viața mea!? de ce a trebuit să fie asta așa!? Unde sunteți timpuri frumoase, cînd era și pentru mine un mic loc în inima lui!? Dacă aș putea, să revie prin farmec numai o bună săptămînă, ori chiar și numai o zi scurtă din trecut, ce dulce mi-ar fi apoi moartea, dar aceasta e numai iluziune deșartă, ba încă mai puțin. Toate sunt sfîrșite, toate au fost o atît de scurtă fericire. Căci orice zici, fericire a fost, dacă-mi reamintesc acele timpuri plăcute, cînd te așteptam cu sete și vedeam zîmbet în fața ta, crede-mi, nu era nimeni mai fericit decît mine. Oh! Ioane! e trecătoare orice bucurie pe pămîntul acesta și numai întristarea ține pînă la moarte? Scrie dacă capeți, am mai scris una. Dumnezeu cu tine! Te îmbrățișează și te sărută soția ta fidelă.

KATA

(Fond Curtea de Apel. Secția III. Dosar 84/1892. Fila 48. Arhivele Statului, București.)

București, 10 septembrie 1884

II

Iubite Ioane,

Din scrisoarea ta am aflat că Luisa a sosit cu Irena și iarăși a așezat-o acolo pe Irena. Îți mulțumesc că ai fost atît de bun, și ai plătit pentru Irena cei 3 fl. Fii, te rog, cu atențiune și de azi înainte, ca să se plătească regulat. Dacă ai cîteodată timp, vizitează-o; îi mai faci cîte o bucurie. Scrie ce a zis Luisa.

Unde să mă duc și la ce, cînd pentru mine răsare numai soarele durerii pretutindenea; viața pentru mine e întunecoasă și pustie. Numai un loc mai e spre care mă simt atrasă. Dar acolo n-am voie să mă duc.

Ceea ce-mi scrii despre Ioan* îmi face și mie mare bucurie, să și fie bun, bun ca unchiul lui, ca toți să-l poată iubi.

Îți scriu o noutate tristă (dar poate că nu e noutate). Sărmanul Davila** acum în adevăr a murit. L-am plîns și eu. De ce și trebuie să moară asemenea om atît de curînd și trăiește cîte o ființă amărită, care bucuros ar fi mers în locul lui.

De la Nina am primit chiar acum scrisoarea din Craiova, unde s-a dus pentru procesul ei; procesul de diviziune cu Arsenie. Scrie că i-a dat lui Burghardt 1 500 lei, pînă ce va putea să adune și pe ceilalți, căci zău nu i-au plătit încă toți. Scrie c-ar fi bine să plătesc eu partea ce mai rămîne la Burghardt și ea ar face un contract de vînzare și moara ar fi a mea și să te întreb și pe tine. Dar eu nu vreau așa, deoarece bonurile mele aduc mai mult decît ceea ce plătește camătă la Burghardt. Scrie Nina să te întreb și pe tine, dar pe tine acum puțin te interesează soarta mea. Mai scrie, că Arsenie a mai căpătat, într-un sat vecin, de tre[i]jerat și totuși abia pot să adune mai mult de 4 000 lei. Lui Burghardt îi mai trebuie 1 500 lei pentru piatra de moară, 600 lei pentru aranjarea morii și repararea ei și așa mai departe, deci de acolo n-am speranța să-mi trimită. Cînd se întoarce la Calafat, asta n-o scrie, poate că nici n-o știe. Am mai trimis o procură, și fiindcă tu nu ești aici, numai cu subscrierea mea, ca să (ridice) cheltuielile de proces ce mi-au adjudecat (coada securei pierdute) 220 lei, căci a mai cerut pentru cheltuieli 30 lei, fiindcă n-au fost destul cei 90 lei ce am trimis. Mi-au adjudecat 125 lei; așa stau lucrurile aice.

Eu din odăi n-am dat cu chirie și poate că nici nu voi da, căci nu le caută nimeni. M-am mutat și aici și am scos murdăria iar acum n-am nici aici rămînere; e lucru grozav a trăi aici.

La cunoscuți nu prea mă duc căci zic numaidecît că sunt tristă, și întrebă de ce și nu-mi vine bine, dacă mă consolează. Altfel, îmi petrec zilele mai mult acasă.

Dar Barbu Constantinescu*** a răspuns în ceea ce privește pe Ioan? Ce faci cu el? Îl trimiți aici ori rămîne acolo?

* Ioan Rusu, nepotul de soră al lui Slavici. Este Ioan Russu-Șirianul, cunoscutul ziarist de mai tîrziu.

** Carol Davila.

*** Barbu Constantinescu, director al școlilor Societății pentru învățătura poporului și director de studii la Azilul „Elena Doamna“.

Deși binevoitorii mei, între care d[omnu]l Maiorescu, erau supărați nu numai că n-am dat pe față escrocheria ci, ferindu-mă de scandal, am și dat încetul cu încetul acelei femei chiar mai mult decît 18.000 l.[ei] — ceea ce iese învedereat din scrisorile alăturate la dosar. Timp de vreo 12 ani ea m-a exploatat cu atîta nerușinare încît mărturisește într-una din scrisori, că nu numai a trăit din roadele muncii mele, dar a mai și economisit vreo 20.000 l.[ei] în vreme ce eu n-aveam nimic. Nemulțumită cu atît, ea mă neliniștea și după ce m-am căsătorit și aveam copii, în cele din urmă cinci. I-am trimis deci vorba, că voi cere intervenirea procurorului dacă nu mă va lăsa în pace.

12-
D O V A D Ă Dosar No. 1041/4-10c

Asăzi la 10 Februarie, anul 1893,
Am primit Cătălia cu No 351 a Anului
De apel J. H. din Maiorescu — cu termenul înălțîșărel
la 10 Aprilie 1893 — și am dat această dovadă
Semnătura primitorului *Eusebia I. H. Maiorescu*
Se atestă semnătura d-lui *Eusebia I. H. Maiorescu* fiind proprie.
Agent. *J. H. Maiorescu*

13-
D O V A D Ă Dosar No. 1041/4-10c

Asăzi la 15 Februarie, anul 1893,
Am primit Cătălia cu copie cu No 352 a Anului
De apel J. H. din Maiorescu — cu termenul înălțîșărel
la 10 Aprilie 1893 — și am dat această dovadă
Semnătura primitorului
Se atestă semnătura d-lui *Ioan Slavic* fiind proprie.
Agent. *J. H. Maiorescu*

Lucrurile tale (mobilele) le-a pornit Costică și ți-a scris. Cred că le vei fi primit. De la Luisa n-am primit încă scrisoare; nu știu ce s-a întimplat cu ea, că nu mi-a scris pînă acum. Mă doare și asta; mă doare și viața, toate mă supără. Eu nu mai sunt decît pentru pămînt. Scrie-mi, dacă te iartă timpul și dă-mi știre și despre Irena.

Te sîrută
KATA

(Dosar 84/1892, Fila 50.)

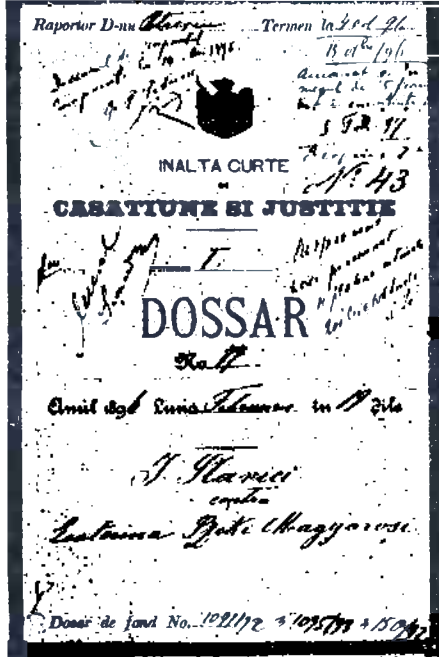
III

București, 9 aprilie 1885

Iubite Ioane,
Am primit scrisoarea ta, precum și pe cea trimisă la Calafat, dimpreună cu banii.
Despre venirea ta aici n-am știut nimic, nu mi-ai scris despre asta nimic. Așa ai voit și așa [a]i și făcut. La urma urmei toate se întimplă după voința ta, și asta așa trebu[i]e să fie.
În epistola ta [i]mi scrii să mă ajut cum știu, căci tu nu-mi mai poți da.
Știi că aceasta mă aduce în mare încurcătură, fiindcă toată speranța mea era numai să primesc bani de acolo.
Încă anul trecut am avut foarte multe greutăți din cauza strîmtoarei de bani. Nină-eștii m-au încurcat încă anul trecut și de atunci nu mă mai pot aranja. Și acum în curînd nici nu pot spera la dinșii.
De aceea te rog frumos fă ce poți ca să capăt acei bani, pe cel puțin o lună. Dacă n-o faci aceasta, nu știu ce voi face. Poți gîndi că tot felul de cheltuieli am și eu: să plătesc chiria, să-mi cumpăr ceva haine, căci n-am nimic.

Recunosc, Ioane, că mi-ai scris în mai multe rînduri despre procesul de divorț, dar de aceea el tot a fost o grozăvie lovitură pentru mine. Și dacă nu mă înfățișez îți ajungi scopul; dar dacă mă duc, nu vor pronunța divorțul, căci n-ai cu ce să mă învinuiești. Dar nu-ți stau în drum, fii fericit, atît de fericit cum inima mea fierbinte iubitoare ar fi dorit odată să te facă, dar ceea ce durerea nu mi-a dat prin putință, căci asta ar fi fost foarte mare fericire pentru mine.

Nu-ți fac, Ioane, imputare, că nu mi-ai asigurat viitorul. Ai făcut cît ai putut face pentru ca Dumnezeu să te răsplătească. Dar de aceea recunoaște și tu, că dacă tu ai muncit cu sîrguință, eu am făcut frumos economii.

Acum ea a scos la iveală «foaia de zestre», crezind că-i voi da ceva, ca să scap de scandal.

Nu m-am prezentat. Deși însă în lipsă «Tribunalul» a respins cererea ei de dotă, dar m-a condamnat să plătesc vreo 18.000 l.[ei] valoarea lucrurilor cuprinse în pretinsa foaie de zestre.

Am făcut apel și sentința a fost confirmată.

E de mult de cind nu mă mai ocup de cestiunile de drept; după mintea mea de laic însă sentința confirmată a fost dată cu ușurință.

Dacă femeia aceea nu mi-a dat zestre atunci ce mi-a dat? Ce sunt dator să-i înapoiez?

Un împrumut? — Nu!

Un depozit? — Iar nu!

Nu e pe lumea aceasta jurisconsult, care ar putea să o spună lămurit, care anume e contractul bilateral ce a existat între noi, fiindcă actul fals, fie el făcut chiar bona

Și dacă a rămas în minile noastre asta putem s-o mulțumim spiritului meu de economie, căci dacă aș fi fost ca multe altele, foarte ușor aș fi putut cheltui tot. N-ai fost, ce-i drept, nici tu risipitor, dar adu-ți bine aminte, că nici nu prea era din ce.

Ai obiectat că am pus la o parte 2 000 lei pe an, dar asta nu stă, căci atîta n-am putut să pun la o parte. Dar tu, scumpe Ioane, care ai avut de două ori atît și chiar mai mult pe lună, tu ce-ai adunat? Nimic. Din asta dar poți să vezi, că dacă stai azi rău, cauza nu sunt eu, ci viața și natura ta fără calcul. Te asigurăz că dacă mie nu mi-ai fi dat nimic, tot atîta ai avea. Acum vezi tu ce ți-am fost.

Despre starea averii mele îți dau o mică lămurire; n-o lua în nume de rău, te rog. Cînd m-ai luat am avut 20.000 lei vechi; ceea ce face cam 8.000 franci. Am mai avut 100 galbeni, ceea ce n-am pus în socoteală. Hirtiile toate cu zece procente. Să luăm pe an numai 500 franci, face în zece ani 5 000 lei, puși la 8 000 lei face 13.000 lei.

Acum am în bonuri 12.000, 10.000 fonciere și 2.000 Baia de Aramă (din care nu vînd nimic).

Fiind la Nina ne-am răfuit cu ea; am scăzut cele trei bonuri ce mai erau la mine, din datorie, și a rămas de dat mie 3.675 franci, am dar cu totul 16.000 și nici atît. Nu 20.000 cum ai calculat tu. Din asta poți vedea cît am economisit de la tine.

Dar orișicum stau lucrurile, dacă m-aș prezenta mi s-ar adjudeca, dacă nu a treia, a patra parte din leafa ta. Dar nu vreau să port proces cu tine. Una însă am dreptul de-a cere și o merit, ca cel puțin pre un an să iau leafa ta de acum.

Pînă cînd Nină-estii nu se vor aranja, ca să plătească procentele, pînă atunci n-am din ce să trăiesc.

Iar acum primește mulțumirile mele pentru buna pornire și dărnicia ta față de Irena. Eu de asemenea de cele mai multe ori petrec sărbătorile cu Ioniță. Mă vizitează aproape în fiecare zi.

Din odăi n-am închiriat încă. Slugă n-am. Mă chinuiesc numai așa singură.

Ioane, te rog, scrie-mi cît mai curînd, căci aștept foarte.

fide nu poate dovedi nimic în ceea ce privește voința contractanților. Tocmai de aceea dreptul roman îl considera ca nul, numai ca început de dovadă.

Nu poate să fie în cazul acesta vorba de un contract, ci numai de o escrocherie: ori eu am înșelat-o pe ea luînd de la dînsa lucrurile prin acel act fals, ori ea mă înșeală pe mine cerînd valoarea lucrurilor, pe care nu le-am primit. Judecătorul trebuie deci să înlăture actul și să se convingă prin alte mijloace legale despre adevăr.

Nu știu cum veți fi privind D[omniile] Voastre, supremii judecători, cesiunea aceasta; eu însă am făcut recursul în urma convingerii, că sentința confirmată e un nonsens juridic și te rog să te interesezi de cauza aceasta și să interesezi și pe alții. Lăsînd la o parte persoana mea, cesiunea merită ea însăși prin sine să fie studiată mai cu dinadins, căci vorba nu e, în adevăr, de un proces civil, ci de una din cele mai îndrăznețe escrocherii.

Femeia aceea știe foarte bine, că n-are să ceară nimic de la mine și că eu am dovezi destule chiar de la dînsa, că nu am luat de la dînsa nici bani nici lucrurile al căror preț mi-l cere. Dacă o zestre ar fi la mijloc, ar putea zice că lucrurile au fost uzate. Îndată însă ce nu e zestre și eu pot dovedi, că am părăsit casa ei și nu am luat nimic cu mine, nu are să-mi ceară nimic. Are, cu toate acestea, nerușinarea de a cere 18.000 lei și mi-e peste putință să cred că se poate lucrul acesta, fără ca să-și primească pedeapsa cuvenită.

Nu mă îndoiesc, că veți înțelege scrisoarea aceasta tot așa cum am înțeles-o și eu: mi-am făcut datoria față cu nevasta și copiii mei rugînd pe unul dintre judecătorii mei să cerceteze cu toată inima cauza mea și să facă dreptate și numai dreptate.

Al D[umii]tale devotat amic

Ioan SLAVICI

O, Ioane! cît doresc să te văd; dac-ai ști cîte lacrimi amare vărs. Eu nu pot trăi departe de tine. Vreau să te văd, numai să te văd.

Sărut pe Elena și pe Irena.

Nu uita pe sărmana mică Irena, Dumnezeu te va răsplăti pentru aceasta. Iar acum Dumnezeu cu tine.

Te sărută iubitoarea

KATA

SĂRBĂTORIRI UNESCO

MITROPOLITUL

DOSOFTEI

✙ ☙☙☙☙☙☙☙ ☙ ☙☙☙☙☙☙☙☙ ✙
Стіхъ рї ллѣмннѣтѣ гхѣб ѣчѣрѣ шѣровїѣ

350 DE ANI DE LA NAȘTERE

DINTRE CEI CINCI MARI IERARHI PE CARE I-A dat biserica românească, trei au fost moldoveni: Varlaam, Dosoftei și Veniamin Costache. Unul a lucrat între hotarele Țării Românești: Antim Ivireanul, iar ultimul — cronologic, cel din urmă — Andrei Șaguna, a odrăslit la sud de Dunăre și a părăsit peste Transilvania. Dintre cei cinci, doi au fost și poeți: Varlaam și Dosoftei, amândoi plămuzire a Moldovei și premergători lui Conachi, Alecsandri și Eminescu. Dar între Varlaam și Dosoftei ne-ar fi mai greu să aruncăm o punte de legătură, deși ultimul a fost socotit uneori drept continuatorul celui care a încetățenit tiparul în Moldova. Pe Dosoftei ar fi drept să-l asemuim cu Antim, deși n-au fost contemporani. Au avut amândoi aceeași prodigioasă cultură. Au stăpinit și unul și celălalt o sumedenie de limbi. Dosoftei rămâne creatorul versului cult românesc, Antim Ivireanul ridică poezia cuvântului rostit pe culmi neatrinse de nimeni încă o sută de ani după dispariția sa. Amândoi s-au dovedit abili diplomați. Până și tragedia sfârșitului îi apropie. Mărturiile scrise ale lui Dosoftei — și despre Dosoftei — nu sînt prea numeroase la noi în țară.

«Adecă eu Dumitrașco Roșca, vornicul de gloată, scriu și mărturisiscu cu acestu adivărat zăpis al meu, precum de nime silit, nici asuprit, ce de bună voia mea am socotit și m-am tocmît cu măriia sa doamna Dafina ce-au fostu a domnului răpousatului Evstratie Dabijla voevoda, ce-au fostu domnu Țării Moldovei și am făcutu schimbu cu nește ocine. Dat-am eu, măriiei sali, doamnei Dafinii, o seliști, anume Manulești, ce-s la țănutul Lăpușnii și să înpreună cu hotarul Iureștilor, care seliști au fostu mic dirăptă ocină și da<a>nie de la unchiu-mieu Gheorghie Roșca vistiarnicul, ca să fie măriiei sali, doamnei Dafinii, direaptă ocină și moșie, cu tot vinitul, neclătită în vîoci. Iar măriia sa, doamna Dafina, datu-mi-iau mie o parte de ocină din sa<a>t din Vodrești, ce-s la țănutul Cîrligăturii, cu vatră de sa<a>t și cu pămînturi în țărină și cu locuri de fînăț și din tot hotarul, cu tot locul și cu tot vinitul, cît să va alege dentr-acea parte de ocină, care parte de ocină au fostu măriiei sali dirăptă cumpărătura de la

În parte, lucrurile se explică prin faptul că la plecarea lui silită în Polonia, în 1686, el a luat cu sine nu numai odoarele și moaștele Mitropoliei din Iași, ci și documentele acesteia, care, în acele vremuri, se confundau ușor cu hîrțile personale. Și nu este greu să ne imaginăm cît de importante vor fi fost aceste mărturii, dacă ne gîndim la corespondența pe care a purtat-o cu «frățiile» ortodoxe de la Liov și Uniev, pentru imprimarea monumentalei Psaltiri în versuri, la corespondența cu spătarul Nicolae Mălescu și cu patriarhul Ioachim al Moscovei, pentru reintroducerea tiparului în Moldova, la corespondența cu patriarhul Dosithei al Ierusalimului, pe care îl cunoștea încă din anul 1664, ca să amintim numai legăturile sale îndeobște cunoscute.

Dintre scrierile lui Dosoftei în românește, după a noastră știință, în afară de manuscrisul Psaltirii în versuri, păstrat la Biblioteca Academiei, toate celelalte manuscrise s-au pierdut. Interesant este că ni s-a transmis manuscrisul Psaltirii, imprimată în afara țării, dar s-a pierdut acela al prelucrării Vieții sfinților, tipărită la Iași în ultimii ani de arhiepiscopat, ca să nu mai amintim de celelalte! Firește că ni s-a păstrat întreaga operă tipărită, care, din fericire, ne comunică peste ani numeroase elemente asupra politicii culturale întreprinse de Dosoftei pentru ridicarea Moldovei și a mijloacelor folosite pentru înzestrarea Trei Ierarhilor cu o nouă tiparniță.

Cîteva documente istorice, conservate în fondurile Academiei, amintesc și ele prezența poetului în viața socială a Țării Moldovei, ca prim sfetnic al domnului, ca prim membru al divanului, chemat să judece, după dătină, anumite pricini.

Cel mai vechi dintre ele poartă data de 9 august 1672. Este un zăpis de învoială dintre Dumitrașcu Roșca, vornicul de gloată, și Dafina doamna, soția răposatului Dabija vodă, pentru niște proprietăți. Actul se redactează în prezența lui Dosoftei, care semnează și parafează învoiala cu pecetea Mitropoliei:

Alexandra, sora postelnicului Iorgăi, ce-au fost postelnic mare, ca să fie mie di-riaptă ocină și moșie, cu tot vinitul, neclătită în vîaci.

Și aceasta tocmală și schimb noi l-am făcutu denaintia svenției sali părintelui Dosofteu, mitropolitul de Suceav[a]. Și au fost ș-alți boiari, pre nume Vas[i]lie biv vel vornic, și Toderășco Iordachie vistiarnicul cel mare, și Manulachie al doilea comis, și Toader Ciocîrlie comisul, și Iane Hadîmbul postelnicul, și Alecsa Arapul și Dămiian, vornicii din casă, și Enachie C[i]rstea ce-au fost vornic, și alți mulți s-au prilejit la tocma noastră.

Și pentru mai mare credință pusu-mi-iam pecetia și am și iscălit. Și svenția sa, părintele mitropolitul de Suceav[a], Dosofteu au iscălitu și au pus și pecete și toț[i] acești boiari au iscălit, ca să fie mării ei sal[e], doamnii Dafinii, dreaptă ocină și moșie, cu tot vinitul. Și să aibă măriia sa doamna a-ș face și dires domnescu de pre acestu adivărat zapis al meu.

Și eu Tiron diacul am scris zapisul, să să știe. U Ias, v[ă]l[ea]t 7180 (= 1672) av-[gust] 9. »

Sub text, la mijlocul documentului, este aplicată, în cerneală, splendida pecete a Mitropoliei Moldovei, cu legenda în limba slavă, înfățișându-l pe sf. Gheorghe ucigînd balaurul. Dedeșubtul ei, semnătura autografă a lui « Dosoftei mitropolit Suceavskii », iar în jurul acesteia, semnăturile unora dintre martori¹.

Doamna Dafina — care îngropase trei bărbați și care va mai trăi zece ani după încheierea zapisului de mai sus — își aplică frumoasa pecete inelară, de formă octogonală, cu inscripția lapidară a numelui în interior (sub care este gravată o ramură de dafin), dedeșubtul tuturor semnăturilor. Documentul poartă cota 39/DCCI.

Dosoftei era abia în al doilea an de stăpînire a scaunului mitropolitan² și dacă atestarea de mai sus nu este cea mai veche mărturie a sa în această calitate, este, în orice caz, una dintre cele mai vechi. Ne găsim în vremea în care versificarea Psaltirii era de mult încheiată. Dar cu cîtă amărăciune va fi constatat mitropolitul că tiparul, adus cu strădanii de marelă său înaintaș Varlaam, era inutilizabil!

Demersurile sale pentru imprimare, la Liov mai întîi, și apoi la Uniev, în Podolia, au fost

încununată de succes. În 1673, cartea care statornicea metrica atît de variată a versului românesc era la îndemîna tuturor. Și generații după generații vor transmite unii din psalmii versificați, îi vor cînta la sărbători și îi vor integra în folclorul atît de vast al poporului de dincoace și de dincolo de Carpați³.

Un alt document, păstrat sub cota 69/XIV, și datat 4 noiembrie 1676, ni-l înfățișează pe Dosoftei judecînd o pricină încurcată dintre doi frați vitregi, pentru avere, după ce a cercetat părțile și legile scrise ale vremii.

Sub pecetea Mitropoliei, greu imprimată din cauza porozității hîrtiei, seamnează: « Dosoftei mitropolit Suceavskii ». Urmează semnăturile celor prezenți. Aceea a egumenului de la Barboi, mănăstire închinată, este în grecește. O mențiune în colțul de jos, în stînga, atestă transcrierea integrală a actului în condica Mitropoliei. În dreapta, grămăticul își lasă și el nemuririi numele: « Și eu Ursul am scris zapisul ».

Documentul de mai sus este dat de Dosoftei după o perioadă critică apărută în viața sa, care

¹ Am redat în întregime acest document, deși el a fost publicat de către regretatul Aurel Sava în *Documente privitoare la tirgul și finutul Lăpușnei*, București, 1937, p. 127, pentru vechimea lui și pentru a corecta cele cîteva greșeli de lectură care s-au strecurat atunci. Dealtfel, lucrarea, greu accesibilă astăzi, justifică efortul nostru de transcriere. De menționat că Gh. Ghibănescu, în *Ispisoace și zapise*, vol. III, partea II, Iași, 1912, pp. 51—53, publică un al doilea document, al doamnei Dafina, exact pentru aceeași problemă, redactat, de asemenea, în prezența mitropolitului Dosoftei, care poartă însă data — evident greșită — 20 august 7175 (1667). Probabil, zapisul, care făcea parte din fondul Casei Spiridoniei din Iași, a fost redactat în același an, 1672, la 20 august.

² Episcopul Melhisedec, în *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, București, 1874, p. 282, atestă prezența lui Dosoftei ca mitropolit al Moldovei, la 31 iulie 1671.

³ *Psaltirea în versuri* este descrisă în bibliografia retrospectivă a cărților, sub numărul 65. Cf. I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tomul I, București, 1903, pp. 209—214. După manuscrisul original, verificat de Dosoftei cînd era episcop de Roman, și dăruit Academiei de către D. A. Sturdza în anul 1877 (Manuscrise românești, nr. 446), și după textul imprimat la Uniev în 1673, a întocmit I. Bianu o ediție critică tipărită la București în anul 1887. În prezent se află în curs de apariție, la Iași, o ediție științifică sub îngrijirea profesorului N. A. Ursu.

se întinde pe aproximativ trei ani și care a dus la înlocuirea lui provizorie din scaun.

Lucrurile s-au întâmplat în timpul domniei lui Ștefan Petriceicu (august 1672 — noiembrie 1673), când s-au purtat luptele între poloni și turci pentru Camenița. Victorioși în 1672, turcii părăsesc Moldova, lăsându-l pe domn în scaun. Un an mai târziu, hatmanul Poloniei, viitorul Ian Sobieski, repurtează o mare victorie asupra turcilor, ajutat pe ascuns și de domnii Țărilor Române; în Muntenia domnea Grigore Ghica. Dar, preocupați de succesiunea la tron, polonezii nu s-au folosit de izbândă, ci s-au retras, determinându-l pe Ștefan Petriceicu, după o scurtă rezistență în fața turcilor, care au pătruns în țară, să fugă și el. Dosoftei, părtaș politiciii de apropiere cu polonii, a fost nevoit să-și părăsească scaunul și să-l întovărășească pe domn în Polonia. În timpul absenței sale, succesorul lui Ștefan Petriceicu, Dumitrașcu Cantacuzino (noiembrie 1673 — noiembrie 1675) l-a ridicat în scaun pe Teodosie, fostul episcop de Roman. La întoarcerea sa din Polonia, Dosoftei și-a găsit refugiu în chiliile mănăstirii ieșene Sf. Sava. Abia după mazălirea lui Dumitrașcu Cantacuzino, în vremea blindului Antonie Ruset (decembrie 1675 — noiembrie 1678) și-a recăpătat Dosoftei locul. Aceasta trebuie să se fi petrecut în primăvara anului 1676.

De aici înainte păstoria lui se va scurge liniștit, pînă la sfîrșitul ei. Va fi perioada de rodnică activitate culturală, cum Moldova n-a mai cunoscut de pe vremea lui Vasile Lupu, cînd Varlaam a dat țării nu numai Cazania în românește, ci și primele texte de legi.

Dar, cum aminteam mai sus, din tipărița adusă de Varlaam de la Petru Movilă, mitropolitul Kievului, nu rămăsese aproape nimic în picioare. Ba se pierduse și meșteșugul tipograficesc, în îndelungații ani de urgie abătută asupra Moldovei, încît nu mai știa nimeni să lucreze cu teacurile. Aceasta l-a făcut pe Dosoftei să încerce repararea vechii tipografii cu utilaj și meșteri aduși de la Uniev.

« Se ubo mi (= adică noi) Dosofteu, arhiepiscop i mitropolit Suceavski, Ioan, episcop Romanski, i Sărafim, episcop Radăuți, i Calistru episcop de Huși, i Miron Costin vel log[o]fātu, Neculai Racoviț[ă] biv vel log[o]fātu, Gavril Costachie vel vornic Dolniai Zemle (= Țara de Jos), Ilie Sturdzîa biv vîal vornicu, Gligorie Ghianghia vîal vornic Vișnei Zemle (= Țara de Sus), Alecsandru Buhuș hatman i pîrcălabu Suceavski, Co[n]stantin vîal postîalnic, Alecsandru Ramandi biv vel postîalnic, Tudosie Dubău vel spătar, Ion Racoviț[ă] vel ceașnic, Chiriac Sturdzîa biv vel ceașnic, Vasile Gheuca vel vistîarnic, Ursachie biv vel vistîarnic, Contăș vel stolnic, Scărletu Șerbu vel comis,

Tipărește în condiții precare o carte de importanță capitală pentru introducerea limbii române în biserică: Liturghierul, în anul 1679, primul Liturghier românesc. O parte din litera folosită la tipărirea Liturghierului va servi și la imprimarea celei de a doua cărți capitale pentru preoți, Molitvenicul, din anul 1681, tot în limba română.

Dosoftei avea însă planuri mai mari. Intenționa să tipărească mult mai numerosae opere decît putea să suporte bătrîna tipăriță adusă de Vasile Lupu, mai ales că Viețile sfinților erau la acea dată în curs de prelucrare în românește. Din această nevoie a fost purtată o largă corespondență cu spătarul Mălescu și cu patriarhul Ioachim al Moscovei pentru cumpărarea unei tipografii noi și a unor caractere tipografice mai variate și mai elegante⁴. Demersurile au fost încununete de succes, iar prefețele și epilogurile Parimiilor de peste ani ale Vieții și petriacerei svinților, tipărite între anii 1682—1686, relatează cu amănunte strădaniile lui Dosoftei și împrejurările înzestrării Moldovei cu o nouă tipăriță.

De un incontestabil interes ni se par însă alte patru documente pe care mitropolitul și-a pus semnătura. Primele trei se succed la intervale relativ scurte de timp: 1680, 1681, 1682, ultimul datează din anul 1685, august, cu numai un an înainte de ieșirea definitivă din scaun. Pe trei dintre ele vom întîlni semnăturile boierilor divani — în fruntea cărora a stat întotdeauna mitropolitul țării —, la loc de frunte fiind aceea a cronicarului Miron Costin, sau a fratelui său Velicico; iar un document cuprinde un autograf al lui Dosoftei, mai prețios decît simpla semnătură.

Păstrat sub cota 46/CXCII, documentul datat 9 ianuarie 1680, ni-l dezvăluie pe Dosoftei finit să judece, împreună cu divanul, un proces interesant între domnul țării, Gheorghe Duca, și vistiernicul Toader Iordache, pentru dreptul de proprietate asupra satului Glăvănești:

⁴ Cf. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în *Analele Acad. Rom., Mem., secț. ist.*, s. II, București,

1912, pp. 126—133; G. Ștrempele, *Sprijinul acordat de Rusia tiparului românesc în veacul al XVII-lea*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, I (1955), pp. 15—40.

Velico Costin biv vel comis, Ilie Moțoc vel medelnicîar, Prodan Drăgușăscul biv vel medelnicîar, prcălab Hotinski, Co[n]stantin Jora sărdar, Cantemir biv sărdar, Mavrodin vel clucîar, Enachie Cîrstia biv vel clucîar, Manolachie vel sulgîar, Savin biv vel sulgîar vornic ot Botășani, Ghiorghie Bogdan vel jitnicîar, Gavril Brăescul biv vel jitnicîar, Ghiorghiță Albotoă vel armaș, Andronic biv vel armaș, Deadul biv vel armaș, Zosin Bașotă vel sătrar, Panaitachie vel ușîar, Nîanul vtori log[o]fātu, Ion Postolachie vtori spătar, Ștefan Cerchiăz vtori ceașnic, Sandul Sta<a>matie vtori comis, Apostol Catargiul biv postfalic, Ghiorghiță] trei log[o]fātu, vornicii de poartă: Ghiorghiță, i Ursul, i Pahomie, i Rusul, i Vasilie Gilcă, facem știre cu această scrisoare a noastră pentru satul Glăvăneștii, care satu ăste pre Jijiă, în ținutul Iașilor, aproape lingă Andriișani și lingă Berehoesti, de să împreună hotarul satului Glăvăneștilor cu hotarul satelor Andriișanilor și a Berehoieștilor, ca<a>re aciaste sate Andriișanii și Berehoieștii sintu dirapte cumpărături a mării sale a domnului nostru, a Ducăi voevoda, cumpărate de măriia sa încă den boeriia mării sale.

Ce fiindu măriia sa den afară de țară, cu domniia Țării Românești, au eșit satul Glăvăneștii la vînzare, de ocinași, căroră au fostu acea moșie, și dumniului Toader Iordachie vistiarnicul au cumpărat acel satu, Glăvăneștii. Și înțelegîndu măriia sa c-au eșit satul Glăvănești la vînzare și fiindu acel satu, Glăvăneștii, aproape lingă satele mării sale, lingă Andriișani și lingă Berehoesti, au poroncît măriia sa în citeva rînduri la dumniului Toader Iordachie vistiarnicul să nu cumpere acel satu, Glăvăneștii, că să vine mării sale să-l cumpere. Și trecîndu măriia sa den oaste de la Cehrin⁵, în anul cîndu au înblatu v[ă]l[ea]tul 7183 (= 1675), au trimis pre Co[n]stantin Ca[n]ta-zozino, marile stolnic de Ț[a]ra Româniască, cu poroncă la dumniului Toader Iordachie vistiarnicul tot pentru acesta satu, pentru Glăvănești, să nu-l cumpere dumnealui Toader Iordachie vistiarnicul, precum noi toți știm această povîaste. Iară dumniului Toader Iordachie vistiarnicul l-au fostu cumpăratu acel satu, Glăvăneștii.

Iară dacă au adus Dumn[e]dzău pre măriia sa vodă în scaunul Țării, s-au socotitu cu mare direptate și cu giudeț direptu pre légia țării, pentru acestu satu, pentru Glăvănești, fiindu aproape lingă satele mării sale, lingă Andriișani și lingă Berehoesti, împreunîndu-să cu hotarele acestor trei sate la un locu. Vinitu-s-au mării sale să în-

⁵ Lectură incertă. Documentul este rupt.

toarcă banii dumisale, lui Toader Iordachie vistiarnicul, deplin; și i-au dat banii, 500 de lei, dumisale, lui Toader Iordachie vistiarnicul, ce-au fostu datu dumnăului pre acel satu, pre Glăvănești. Așjidiră și pentru moară ce-au făcutu dumnăului Toader Iordachie vistiarnicul la acel satu, la Glăvănești, și ce s-au aflatu cheltuitu de dumnăului, tot lucrul prețuitu, i-au întorsu măriia sa și cheltuiala ce-au făcutu, iară deplin.

Pentru aciața, fiindu la știria noastră această poveaste, făcut-am această mărturie de la noi, tot divanul Țării. Și pentru mai mare credința am și iscălit. U Ias, m[e]s[e]ța ghen[arie] 9, v[ă]l[ca]tu 7188 (= 1680). »

Documentul este semnat de 36 din cei 46 membri ai divanului. Prima semnătură este aceea a mitropolitului Dosoftei, întărită cu pecetea Mitropoliei. Urmează acelea ale episcopilor, care își pun și ei pecetea. Imediat, dedesubt, urmează sancționarea actului de către marele logofăt Miron Costin, printr-o semnătură energică, ce trădează pe omul deprins cu condeiul. Tot pe prima pagină semnează și cărturarul Tudosie Dubău. Fratele lui Miron Costin, Velicico, boier fără funcție, iscălește pe pagina a doua, împreună cu cei mai mulți dintre divaniți. Actul are un caracter solemn, intrucit

era implicată însăși persoana domnului în hotărîrea luată de divan și nu sînt prea dese cazurile cînd domnul țării este nevoit să apeleze la divan pentru rezolvarea unei chestiuni particulare.

Un an și cîteva luni mai tîrziu, mai exact la 20 mai 1681, Dosoftei întărește un zăpis de dănie pe care o face fostul său vâtaf, călugărul Ionichie, unor rude apropiate. Înregistrat sub nr. 96/CV, documentul pe care-l transcriem mai jos are o remarcabilă valoare prin autograful pe care marele mitropolit îl așterne la sfîrșit:

« Adecă eu, monah Ionichie, care am fost vătav la mitropolitul Dosoftei, scriu și mărturisescu cu această adevărată scrisoare a noastră precum am dăruit niște viișoare ce-am avut, VI[ă]d[i]c[ia]n[i], în dialul Mîndrul, 2 vii<i>, le-am dăruit ginere-miu, lui Gheorghie Paicul și nepoată-mîa Sandei. Le-am dăruit acăstia vii ca să aibă ei a mă griji di ce mi-a trebui pînă oi fi viu; iară după moarte să mă comînde.

Și dănia mîa aceasta s-au făcut de-naintîa s[v]ințîii sal[e] părintelui mitropolitului Dosoftei și de-naintîa protopopului Constantin ot s[vea]tîi Nicolai ș-a popei lui Gavril, tij ot s[vea]tîi Nicolai, ș-a starostelui de neguțători, a Berdei, ș-a Mihăi neguțătorului. Și viile sîntu pre lîngă dumnăului ș-a alalți vecini di pren pregiur.

Pentr-aceasta să n-aibă călugării de unde mi-i podvigul⁶ a să amesteca la aceasta dăniia a mîa, sau alți din rudeniia mîa nîmi să nu să amîastece întru nemică, ce să fie dăniia mîa adevărată și aședzată. Iară cine s-a ispiti să strice da<a>niia aceasta adevărată, să hie neertat de Dumnedzeu și de mine.

Și pentru credința am și iscălit, de[n]preună cu acești oameni buni ce mai sus scrie și ne-am pus și pecetea, ca să fie de credință. VI[ea]to 7189 (= 1681), mai 20. »

Iscălitura lui Dosoftei, de pe acest zăpis, nu mai este aceea stilizată, întilnită pe toate celelalte documente, ci una spontană, cu scrisul său caracteristic, personal, ce se recunoaște de către specialiști de la prima vedere. Deasupra ei este aplicat sigiliul Mitropoliei. În dreapta zăpisului, lîngă semnătura « munahului Ionichie », Dosoftei scrie: « De mirenîe l-au chemat Ionașco Căpățînă ». Este unul din puținele autografe pe care vremea

ni le-a transmis și senzația pe care o încercăm în fața lui este dintre cele mai copleșitoare.

Un alt document reprezintă mărturia divanului, pentru schimbul unor locuri de casă din Iași, care a intervenit între doamna Anastasia, a lui Duca vodă, și vecini, cu prilejul reclădirii Bisericii Albe și lărgirii locului afectat înmormîntărilor, datat octombrie 1682 și înregistrat sub cota 4/CXXXIII. Peste data zilei a fost aplicat sigiliul episcopului de Huși, încît precizarea ei este imposibilă. Fără să aibă caracterul solemn al actului dat domnului, prin care îl obliga pe Toader Iordache vistiarnicul la restituirea Glăvăneștilor, documentul de față

⁶ Adică metania, mănăstirea de care ținea Ionichie și unde fusese călugăr.

este redactat totuși în fața celor mai mulți din membrii divanului, din rîndul cărora nu lipsesc nici mitropolitul Dosoftei și nici cronicarul Miron Costin. În fine, întîlnim semnătura lui Dosoftei mitro-

politul, pe documentul ce poartă cota 10/CLXXVI și care cuprinde hotărîrea divanului ca mănăstirea din Cetatea Neamțului să intre sub oblăduirea mănăstirii Secul⁷.

« Se ubo mi: Dosofteu, arhiepiscop și mitropolitul de Suceava i Sava⁸, episcopul de Roman i [Serafim]⁹ episcopul de Radăuț[i], Mitrofan episcopul de Huși i Tudos[ie] Dubău vel log[o]f[ăt], i Gavril Costachi vel vornic de Ț[a]ra de Gios i Ion Racoviț[ă] vel vornic de Ț[a]ra de Sus, i Ionașco Balș ce-[a]u fostu vornic mare, i Alecsandru Ramandi ce-[a]u fostu vornic mari, i Velicico hatman i pîrcalab Suceavskih, i Zosim Bașotă ce-[a]u fostu hatman, i Costantin vel postelnic, i Deadlul vel spătar i Vasilii Costachi vel ceașnic, i Ghiorghiț[ă] vel vistîarnic, i Toader Iordachii ce-[a]u fost vistîarnic mare, i Ghiorghiț[ă] Albotă vel ban, i Gavril Brăescul vel solnic, i Ștefan Cerchezul vel comis, i Eni vel medelniciar, i Pătrășcanu vel cluciaru, i Pavăl Bujoranul vel sulgiaru, i Pavăl Ciocîrlan vel jicnicar, i Silion vel șătrar, i Vasilii Baenschie sărdariul, i Donici biv sărdaru, i Ștefan Frățița vel armaș, i Vîrlan biv armaș, i Caplan Cilibi vel ușlar, i Lupașco Bogdan aga de dăr[ă]bani, i vtorii log[o]f[ăt], i vtorii sp[ă]t[ar], i vtorii ceașnic, i Vasilii Dămian trettii log[o]f[ăt], i Vasilii Gugescul vtorii comis, i vtori cluciar, i vtori sulger, i vtori jicnicer, i Andrei Săpotianul, i Dumitrașco Murguleț, i Pahomii, i Frîncul, i Beblea vornicii de poartă, și alți boiari și feciori de boiari, scriem și facem șt[i]ri cu această scrisoare a noastră, precum au vinitu înaintîia noastră părintele și rugătorul nostru, igumănu și cu tot săborul de la sv[i]nta măn[ă]stire Xeropotami, ce să spune Săcul, de ni-a <a>u arăt înaintîia noastră ispisoc de la domnul nostru Io Costandin voevoda și dirés de la răpăusatul Irimia Moghila vod[ă] și de la ctitorul ei răpăusatul Vasilie vod[ă] și ispisoc de întăritur[ă] de la Ștefan Vasilie vod[ă] și de la Dabijia vod[ă] și de la Ștefan Pătru vod[ă], scriindu precum au dat Ceta<a>tea Niamțului să asculte de mănăstirea Săcului și să fie egumănu și cu tot săborul de la Săcul volnici a pune egumenu și călug[ă]ri într-acea m[ă]n[ă]st[i]re în Cetat<a>e Niamțului, unde ȳaste hramul întru numele sv[i]ntului arhierarha și făcătorul de minuni a lui Hristos, Neculai, dintr-a sa măn[ă]stire din Săcul, ca s[ă] aibă a asculta de aceia sv[i]ntă m[ă]n[ă]st[i]re, de Săcul, căce și aceia sv[i]ntă măn[ă]st[i]re ȳaste zidit[ă] pre locul Cetății Nia<a>mțului, cum ȳaste scris și în diresăle de la acești domni, ce mai sus scriem.

Pentru aceia și noi, vădzîndu acestea adivăra <a>te ispisoaice, scriindu cu mare bl[ă]stăm, și de la noi de la toți am făcut această scrisoare [ca să fie] de mare credință părintelui și a tot săborul de la sv[i]nta m[ă]n[ă]st[i]re, ce mai sus să dzice, Săcul. Și pentru mai mare credința am iscălit noi toți, cu mîinile noastre, ca să [să] criadză și eu Gligori am scris, ca să s[ă] șt[i]e. U Ias, 7193(= 1685), av[gust] 25 dni. »

De menționat aici pecetea cu legenda în românește a episcopiei Romanului, semnătura lui Mitrofan, episcopul de Huși, viitorul mare propagator al curentului românesc de la Buzău, prin cărțile pe care le va tipări acolo spre finele veacului XVII, precum și semnăturile lui Tudosie Dubău, Vasile

Demian (al treilea logofăt și cunoscut cărturar) și aceea a lui Velicico Costin, hatmanul și portarul Sucevii.

Vremurile pe care le trăia Moldova erau însă nespus de grele. O sărăcie cumplită, rezultat al incursiunilor tătărăști, leșești, căzăcești și turcești,

⁷ Documentul a fost publicat, cu omisiuni de rînduri întregi și mari erori de lectură, de către V. A. Ureche în studiul său: *Biserica din Cetatea Neamțu și documente relative la Vasile Lupu și Doamna Ruxandra*, apărut în *Analele Academiei*

Române, Mem. secf. ist., s. II, tom. XI (1888—1889), pp. 122—123.

⁸ Adaos ulterior.

⁹ Loc gol în original. Numele a fost completat la finele veacului trecut, deasupra textului.

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

*În deosebită stimă
Pavel dan
prof.*

PAVEL DAN SAU PROIECȚIA OBSESIVĂ A BIOGRAFIEI

CU APARIȚIA ÎN 1938, LA „EDITURA FUNDAȚIEI”, a volumului de nuvele, Urcan bătrînul, Pavel Dan intra postum în conștiința literară a unei întregi generații și, prin aceasta, desigur, în circuitul valorilor naționale.

Publicarea celei de a doua ediții a prozelor sale, la distanță de numai șase ani, reîmpărțirea nuvelor Iobagii și îi duc pe popă, într-unul din numerele colecției „Cartea refugiei ardelean”, ridicarea monumentului funerar de la Cluj « prin jertfelnicia românilor din Ardealul de nord, 2 aug. 1943 », ca și evocările și articolele ample închinale omului și operei, de-a lungul anilor 1942—1943, în paginile unor gazele și reviste cu profil și orientare diferite, cum erau „Tribuna Ardealului”, „Luceafărul” sibian, „Dacia redivivă”, „Viața”, constituie o elocventă dovadă că, la puțin timp după cuprinderea ei între coperși de carte, creația scriitorului de la

Blaj devenise reprezentativă. Prozatorul încetase de a mai oferi, așadar, o realitate estetică izolată și existența operei lui implica — în acea perioadă cînd funestul Dictat de la Viena sfîrșeca în mod arbitrar și abuziv hotărârile sîrții — un sens mai general cu rezonanțe mai largi, cu semnificații mai adînci.

Caracterul specific ardelenesc al literaturii lui Pavel Dan fusese relevat încă de Ion Chinezu, care — remarcînd originalitatea viziunii, particularitatea psihologică a universului uman investigat, proveniența folclorică a fantasticului, ce dublează statornic notația realistă — observa, totodată, în acel « simf al concretului », în « pasiunea pentru amănunt », în claritatea desenului, în predilecția pentru pasta groasă, pentru culoarea violentă, ca și în « savoarea dialogului autentic »¹, însemnele esențiale ale unui fond spiritual capabil să germineze opere viguroase, într-o tradiție robustă, ilustrată magistral de Slavici, Agârbiceanu, Rebreanu.

La rîndul său, G. Călinescu, analizînd nuvelistica lui Pavel Dan, reținea — în Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent — « prospețimea sobră a vieții locale, apărînd în toate tipicele ei mișcări » și identifica, de asemenea, aici, « talentul de prozator al unui Slavici », filtrat prin « ochiul observator al lui Rebreanu ».

Mal toate comentariile și marginaliile critice consacrate scriitorului la apariția volumului Urcan bătrînul și-au grupat, dealtfel, argumentația în jurul acestei trăsături esențiale. Dacă pentru Mihail

¹ Vezi: Prezentare, în volumul Urcan bătrînul, București, „Editura Fundației”, 1938, pp. VII—XXV.

Sebastian, bunăoară, paginile prozatorului purtau, în mod vădit, « sigiliul provinciei de unde vine »², iar pentru Octav Șulufiu, descrierea vieții țăranului transilvan din Cimpie avea menirea, în cazul de față, de a reabilita « subiectul țăranesc compromis de idilismul semăndorist, artificial și sterp »³, pentru Ion Breazu, în schimb, opera supusă discuției, intruchipa, la dimensiunile sublimului, chintesența spiritului creativ ardelenesc, deștinat prin toate acele caracteristici ce contribuie masiv la configurarea unei psihologii naționale⁴.

Se impunea, așadar, dintr-un început chiar, în interpretarea literaturii lui Pavel Dan, ceea ce însuși scriitorul intenționa să impună în contemporaneitate: esența pregnantă a unui prozator ancorat profund în tradiția Ardealului.

Atunci când Ovidiu Papadima descifra în substanța povestirii *Drumul spre casă* — publicată în „Pagini literare”, an I, nr. 6, 1934 — pe romancierul posibil « al tragismului existenței » generației sale⁵, autorul s-a arătat a fi, se pare, adine nemulțumit, întrucât aspectul elogiat devenea, în viziunea lui, minor și nesemnificativ, în raport cu problematica nuanțată și complexă a realităților transilvane cărora tindea să le dea glas.

Sub același unghi de vedere trebuie examinată, credem, și aderența scriitorului la o seamă de inițiative, grupări și proiecte organizatorice, sortite să revitalizeze viața intelectuală a provinciei, în spiritul acelui localism creator nu o dată invocat.

Este oarecum surprinzător să constăți că un artist reflexiv ca Pavel Dan, dotat cu o hipersensibilitate aproape maladivă, chinat de condițiile mizere ale unei existențe precare, măcinat de o boală incurabilă, mereu obsedat de spectrul tulburător al unui destin meschin, a găsit, în resorturile înalte ale firi sale,

² Un prozator ardelen: Pavel Dan, în „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 3, martie 1939, pp. 656—662.

³ Pavel Dan: Urcan bătrînul, în „România literară”, an I, nr. 1—2, aprilie 1939, pp. 21—22.

⁴ Literatura română contemporană a Transilvaniei, în volumul *Literatura Transilvaniei*, București, „Casa școalelor”, 1944, pp. 331—363.

⁵ Pavel Dan, în „Gândirea”, an XIII, nr. 8, decembrie 1934, pp. 367—368.

resursele necesare participării la suita de acțiuni și șezători literare patronate de „Asociația scriitorilor români din Ardeal”, în cursul anilor 1936–1938, sau a activității efective în comitetul de conducere al „Astrei”, totul în scopul stabilirii «unei legături de ordin moral și spiritual între scriitorii din Ardeal și Banat» și al creării «unei edituri literare în Ardeal»⁶.

Conștient de faptul că «procesul de grupare al tinerelor talente din Ardeal a intrat într-o fază decisivă»⁷, prozatorul năzua dealtfel — încă din perioada în care era preocupat febril de apariția „Blajului”⁸ — să inițieze o publicație de prestigiu și seriozitate⁹, capabilă să fie «expresia întregii generații de scriitori noi», în același timp, «marea revistă a Ardealului pe care o visează neconținut ardelenii de la „Luceafărul” încoace»¹⁰.

⁶ Apud Monica Lazăr, Pavel Dan, București, „Editura pentru literatură”, 1967, p. 76.

⁷ Vezi epistola, din 24.XI.1933, către Ion Chinezu, publicată, cu unele omisiuni, de V. Fanache în volumul „Gînd românesc” și epoca sa literară. Studiu și bibliografie, București, „Editura Enciclopedică Română”, 1973, p. 137.

⁸ În cele câteva file răzlețe de posibil Jurnal, păstrate printre manuscrisele scriitorului, găsim următoarea însemnare, intitulată *Note pe marginea vieții mele*, cu data de 19.IX.1933: «Revista merge. Comitetul s-a adunat azi a doua oară, tot la părintele Lupu. Cercul franco-român ne stă mereu în coaste. Covrig și Dizi n-ar vrea să se certe nici cu Ghizdavu, care ne profește că nu vom reuși, și se cam opune la părerile mele de a intra pe față în luptă cu cercul. Eu aș vrea să începem lupta cu întreg Blajul dacă va fi nevoie, numai s-o ducem la bun sfîrșit». Devine evident astfel rolul primordial jucat de Pavel Dan în comitetul de redacție al „Blajului”, ca și greutatea întâmpinate, imposibilitatea de a impune o directivă, o atitudine fermă revistei, ceea ce a transformat, cu timpul, entuziasmul începutului într-o obligație împovărată, greu disimulată: «Noi închidem „Blajul” cu acest număr de pe Decembrie! [...] Acum sunt mai liber, lucrez numai pentru noi. Nu-ți închipui ce fericit mă simt scăpat de psihologia amicului Comșa». (Într-o scrisoare inedită către Ion Chinezu, provenind din noiembrie 1935). Și, în altă parte, către același corespondent: «Acum sîm înmormîntăm și „Blajul” și apoi mă voi simți ca divorțat. Aici ne batem capul o seamă de tineri „pro maiore gloriâ Blasit” și în loc de mulțumită avem ponosul, în loc de ajutoare, sicileti».

⁹ «De dragul tinereții nu trebuie să jertfim seriozitatea și altele alte lucruri care impun în ochii publicului serios», avea să-i recomande prozatorul lui Teodor Mureșanu (Scrisoare, datată Blaj, 27.X.I.1933, publicată cu inexplicabile tăieturi de Sergiu Pavel Dan, în volumul Pavel Dan, Jurnal, Cluj, „Editura Dacia”, 1974, p. 154.)

¹⁰ În scrisoarea din 25.X.1933 către Ion Chinezu, publicată de V. Fanache în volumul citat.

până „la al doilea”. Livadă li simți apropierea după cutremurul patului.

Ca mai toți administratorii de cîminuri studențești, avea un frate profesor universitar. Din „greutatea” fratelui își luase și el o părțică, deși n’avea lipsă de ea; îi era destulă a lui. Cu studenții nu purta și el „părîntește”, celor mai bătrîni, îndosebi celor dola medicină, le zice „colega”; pe cei tineri li tuitua.

— Ce o Livadă? Voinicule! Tu și deodată, pac. La pat, marod. Făcînd „pac”, administratorul își lipi limba de cerul gurii, dînd un sunet pocnitor așa cum știu să scoată numai copiii mahalalelor.

— Ei, iacă nu-i nimic, murmură Livadă, neputîndu-se uita la administrator.

Acești clipi din gene; cu fața sîngerie, lungușă, pe care o lungea și mai mult un smoc de păr ridicat pe fruntea-i lăguită ca un iepure pe o dungă de răzor pîrea că se arde.

— Frite-său fiind medic îi plăcea și lui să [dă] omului [pe] care nu e străin de un talent, așa de [talentat] în [acest] [artă]. Pune mîna pe fruntea lui Livadă: [scrie ceva].

— Arde!

— Nu e nimic. Răceală.

— Vremea, vremea, băiețule. E primăvară, te înșală!

Iată de ce, atunci cînd se întreba dacă nu cumva autorul lui Urcan bătrînul a dus cu el în neființă, pe lângă alte neliniști, aspirații și neîmpliniri, și dorința aprigă de a se impune în lumea literară a Capitalei, deci în centrul vieții noastre culturale, Mihail Sebastian glosa gratuit, de fapt, în jurul unui complex de inferioritate provincială pe care Pavel Dan nu l-a restimțit niciodată. Dimpotrivă. Căci «ambitia de a trimite la „Gîndirea” Priveghiul, nu a fost numai un capriciu de moment, o eretică sustragere de la un program prestabilit, o verificare, în ultima instanță, a valențelor estetice ale prozei sale»¹¹, în stare să intrunească aprecieri favorabile și să-și cucerească locul singular, aparte, și în alte cercuri literare decît în cele pentru care artistul optase deja¹². Mărturisirea că ar fi salvat «cu mare greutate» înmormîntarea lui Urcan bătrînul «din gura „Gîndirii”, de unde mi-a scris Papadima de patru ori să le trimit ceva»¹³, ascunde nu numai satisfacția de a se și solicitat, dar și o oarecare doză de ușoară cohe-

¹¹ Aceeasi semnificație o avea, desigur, și gestul, făcut cu aproape un an înainte, de a expedia „Revistei Fundațiilor Regale”, povestirea *Drumul spre casă*, întîmpinată însă cu refuz de Camil Petrescu (apud Monica Lazăr, volumul citat.)

¹² Că era vorba de o opțiune nu poate fi îndoială. Ruptura intervenită între scriitor și redacția „Pașinilor literare” este o dovadă, ca și sprijinul acordat lui Chinezu de a aduna în jurul „Gîndului românesc” un grup distinct de colaboratori: «Cu Biriș am vorbit. N-a trimis nimic la Crainic și cred că nici nu va trimite. Rămîne și el definitiv la „Gînd românesc” și numai acolo.» (Epistolă datînd din decembrie 1936.)

¹³ Vezi scrisoarea din aprilie 1936 către I. Chinezu, reproducută de V. Fanache în volumul citat.

țarie, de vreme ce, în perioada respectivă, scriitorul încetase orice altă colaborare, în afară de aceea din paginile „Gîndului românesc”, convins efectiv că revista condusă de Ion Chinezu « ocupă în ochii publicului un loc cu mult mai mare decît „Gîndirea” ».

Atitudinea partizană, dimensiune proprie a celui energic transilvănean, ciudat altotî, în cazul de față, pe trunchiul firav și plăpînd al unei structuri sufletești introvertite, își puna de altfel amprenta asupra tuturor manifestărilor scriitorului.

E interesant de observat că însuși debutul editorial Pavel Dan îl concepea strîns legat de climatul cultural al Ardealului. Prozatorul, care se arăta indiferent față de soarta povestirilor și navelor lui risipite în presă, ce, peste ani, aveau să-l asigure, tocmai ele, parcă printr-un joc sarcastic al destinului, o poziție distinctă în literatura noastră modernă (« de lucrările mele publicate, mă lepăd eu cel dintîi »)¹⁴, vedea posibilă semnătura sa pe coperta unui volum, « cu lucrări de valoare », de-abia cînd vîrsta de treizeci de ani ar fi fost depășită, așadar atunci cînd stadiul acumulării unor experiențe existențiale trăite plenar, ar fi atins nivelul maturizării artistice. « Nu sunt grăbit să apar. De la literatura românească de azi am învățat să nu mă grăbesc — îi va declara scriitorul, cu o altă ocazie¹⁵, comentatorului său celui mai avizat.

Intenția de a intra cu adevărat în literatură prin acel amplu roman al Cîmpiei transilvane, care ar fi trebuit să fie *Ospățul Dracului*, « un mare cîntec al satului cu șapte frați în centru »¹⁶ — după cum ne lasă să înțelegem Ion Chinezu — deși l-a preocupat îndelung pe Pavel Dan, revenind ca o obsesie în corespondența lui din ultimii ani către mentorul „Gîndului românesc”, a rămas doar un deziderat

nelimplinit, o aspirație mai mult, sportînd suita proiectelor și planurilor de creație ale prozatorului.

Evoluția rapidă, agravantă, a bolii care-l mina trecerabil organismul, îl determină însă, cu vremea, pe Pavel Dan — încurajat și de inițiativa „Astrei” de a lansa, sub auspiciile „Gîndului românesc”, o editură și o colecție cu caracter specific, destinată tinerilor scriitori ardeleni — să-și pună din ce în ce mai acut problema de a strînge, într-o carte, capabilă să-l reprezinte, o parte dintre navelle și schițele sale publicate anterior în diverse reviste. « Îmi stă în gînd să scot un vol[um] de povestiri numai cu țărani de pe Cîmpie », îl scria el lui Chinezu prin aprilie 1936, fixîndu-și totodată și etapele de lucru, socotind obligatorie revederea structurală a bucișilor, în scopul retpărțirii. « De ce să mai stau? », se întreba însuși, mai departe, nu fără o cutremurătoare notă de tragicism, proprie omului care-și cunoaște perfect destinul. Și apoi, îndemnul firesc: « Începeți colecția „Gîndului” ». Soarta colecției se confundă chiar, o bună perioadă de timp, în concepția lui Pavel Dan, cu soarta volumului pe care-l proiectase: « Ce faci cu colecția „Gîndului”? Pune-o pe roate! În orice caz scrie-mi din vreme să știu ce fac. Dacă ămi scoți tu navelle, atunci încă mai jertfesc vara asta pentru ele, scriind cîteva părți din *Povestea țărănească* (Ludovica, Valer, Traian), se justifică scriitorul, cuprins de o neașteptată febrilitate, o lună mai tîrziu. Explicația interesului asiduă manifestat față de situația și perspectivele colecției editoriale a „Gîndului românesc”, o găsim cîteva rînduri mai jos, în aceeași epistolă: « mă leg de gîndul că povestirile mele țărănești trebuie să apară în Ardeal ».

Tergiversările intervenite în crearea prozatorului o stare de continuă surescîtare și neliniște. Își dă seama

¹⁴ Vezi epistola din 2.XI.1933 către Teodor Mureșanu tipărită, de asemenea, cu intervenții și eludări arbitrare, de Sergiu Pavel Dan în *addenda* volumului citat mai sus.

¹⁵ Rînduri desprinse dintr-o scrisoare inedită, către Ion Chinezu, datată noiembrie 1935.

¹⁶ În legătură cu tematica și viziunea romanului, Ion Chinezu avansa ideea că scriitorul ar fi avut nenumărate planuri și ar fi întreprins anchete amănunțite « printre țărani din Triteni și din satele vecine », stringînd un material bogat de observație, în structura cărții urmînd a fi tipărită o parte din ciclul *Urcăneștilor*. Între manuscrisele lui Pavel Dan am identificat însă o singură însemnare mai detaliată — ceea ce nu exclude, bineînțeles, posibilitatea ca numărul lor să fi fost, într-o anumită perioadă din existența prozatorului, mult mai mare — referitoare la subiectul și semnificația romanului. Faptul că însemnarea respectivă, destul de sumară de altfel, a fost păstrată, ne face să credem că, în ultima instanță, conflictul cărții ar fi evoluat conform acestor coordonate, care nu sînt, după opinia

noastră, deloc cele strict realiste — cum sugera Chinezu —, ci mai curînd fantastice — am spune chiar baladești. E o atemporalitate mitică aici, un blestem care stăruie tragic, creînd o atmosferă magică, peste viața unui sat străniu, împins pînă la dimensiuni folclorice:

« Un mare cîntec al satului. O familie cu șapte feciori în centru; alții pe la margini fac tot felul de isprăvi. La urmă se dau mereu slujbe și se prădăscu cu toții. Unul nu poate muri pînă nu cere tertare celui căruia i-a aprins căldie, altul e împușcat de jandarmi, al treilea în pragul morții fuge cu lepedeul în spate de acasă pînă la o mătușă, stringînd [de]-a lungul satului: „Cine a face ca mine, ca mine să pășească” ».

Cartea, concepută ciclic — « Îmi stă pe cap să mă apuc de un roman mare (3 vol[ume]). Îl rumeg mereu și cred că voi reuși » — nu se cristalizase, deci, nici în intențiile scriitorului, rămînînd în faza simplor tatonări, a unor frământări de creație neconcretizate (vezi epistola din 20 mai 1936 către Ion Chinezu).

cu perfectă luciditate de situația în care se află, din punct de vedere biologic, ceea ce concentrează, ca într-o lentilă, disperatele sale eforturi spre atingerea unui scop unic, tipărirea grabnică a volumului de nuvele, nu fără a ridica însă pretenția « să apară în condiții tehnice alese », încredințat că « atita e tot ce ne rămâne în urma unei trude de care fericit[i] oameni habar n-au cît e de grea: o biată iluzie că ai făcut ceva, o cărămidă cît de mică ». E o cursă contra cronometru, acceptată pînă la epuizare cu o lenacitate impresionantă și o desăvîrșită conștiință a valorii. « De obosit, sunt și eu. Pe deasupra mă ține și un reumatism feroce. Apoi necazuri și iar necazuri », lasă să-i scape, ca un oftat, una dintre puținele mărturisiri de acest gen asupra infernului fizic pe care-l străbatea¹⁷. Și în locul deznașdădii și al dezarmării firești, încredințarea unei nedeșmînțite pasiuni: « am credința mai mult decît voi toți că am s-o scot la căpătii cu literatura asta păcătoasă »¹⁸. Rudelor sale de la Galați le va scrie în termeni și mai categorici, comunicîndu-le preocupări legate de volum: « cred că de la Balade și idile n-a mai apărut în Ardeal o carte mai ruptă din pămîntul ăsta »¹⁹.

Propunerea lui Ion Chinezu, care — lipsit atunci de mijloace financiare spre a putea să-și sprijine el însuși, ca editor, prietenul — se oferea să joace rolul de intermediar, sperînd să intereseze în publicarea imediată a nuvelor lui Pavel Dan una dintre editurile bucureștene prestigioase, poate chiar „Fundatiia“, primită cu recunoștință, dar și cu oarecare indifeerență, ce trăda o undă de agasare greu disimulată, nu-l mulțumea totuși pe autor. « O carte în care se încheie o parte din sufletul Ardealului », tipărită în perimetrul spiritual care o generase, căpăta, în viziunea prozatorului, proporțiile unui eveniment cu semnificații maxime pentru o întreagă mișcare culturală.

Silit, așadar, din nou, dincolo de voiaja și aspirațiile lui, să se supună împrejurărilor prezente, Pavel Dan se dovedește a fi astfel primul scriitor transilvan de mari dimensiuni, care — e adevărat, într-un climat istoric substanțial modificat — nu a simțit

nevoia să migreze, ca să se afirme pe plan național, spre rampa de lansare a Capitalei²⁰.

Perspectiva, deși nedorită, de a-și vedea publicat volumul de către „Editura Fundației“, în cu totul alt context decît cel proiectat, impunea prozatorului o restructurare a sumarului, conformă unei diversități de motive tematice, capabilă să valorifice « avantajul unei încadrări » în fluxul de idei al generației sale, problemă pe care Pavel Dan nu și-o pusese niciodată pînă atunci. Dacă împlinirea unui asemenea desiderat, a avut repercusiuni nefaste asupra unității cărții, căci scriitorul va căuta din mers soluții, nu întotdeauna dintre cele mai fericite, a sporit, în schimb, exigența estetică, fiindcă buciile refăcute, mai ales « cele dintru început, trebuie să le scriu de două, trei ori, cît puțin. [...] Nu le dau la tipar pînă nu prezintă o formă care să satisfacă pe orice pretențios cu gust și cu simțul artei ».

²⁰ Față de marile orașe, scriitorul manifestă încă de la primele sale încercări literare — vezi și povestirea *Bani, bani!* reproducă în paginile ce urmează — o tipică rezervă semănătoristă, așa cum observa dealtfel Cornel Regman în *studiu introductiv* al ediției de *Scrieri* apărută în 1965 la „Editura pentru literatură“. Nu e mai puțin adevărat însă că, printr-un hazard al sorții, întîlnirile sale cu metropola s-au soldat de fiecare dată cu cite un eșec, marcînd în biografia lui Pavel Dan momente dintre cele mai dramatice. Experiența examenului de capacitate susținut la București, în februarie 1935, mașinațiunile secrete ce se declanșează în jurul său, intervențiile de tot felul, transformînd atmosfera concursului într-o penibilă parodie (« simți că toți sunt legați ba de Iorga, ba de vreun alt „Tare“ al zilei și că tot examenul acela e fesusătură cu nevăzute fire de paianjen în centrul căreia stă comisia care o să mince pe nenorocitul care nu o avea puterea să se acafe de vreun fir »), îi creează scriitorului o stare de calvar, îngroșeză spiritul de seriozitate și cînte al ardeleanului din el. Adăugați, la aceasta, crizele și operația de cancer la care se supune cu puțin timp înaintea concursului, ca să aveți imaginea complexă a șocului psihologic pe care-l suportă sensibilitatea sa ulcerată. Contactul cu Viena, accentuează, mai apoi, impresia nefavorabilă. Cum trebuie să se fi simțit prozatorul epuizat fizic și lipsit de bani între « zidurile sure », « acoperite cu afișe tipătoare », ale capitalei fostului imperiu habsburgic, nu e greu de presupus. « Mi-au făcut un tratament de mîntuială și m-au dat afară din spital, lăsîndu-mă noaptea în stradă cu geamanianul în mîna, [foarte] bolnav și fără bani. Dar asta n-are nici o importanță. E doar o verigă din seria fericitelor împliniri care formează așa-zisa viață a mea », se destăinuia Pavel Dan, profund afectat de neomenie. În aceste condiții, concluzia drastică devine mai mult decît evidentă: « Între noi fie vorba, oamenii-s toți șnapani, chiar cînd strada e curată și ei se numesc vîenezi sau parizieni ». (Scrisoare din 17.II.1937, publicată fragmentar de V. Fanache în volumul citat).

¹⁷ Două luni mai tîrziu, într-o scrisoare plină astăzi inedită, expediată din Viena, constatînd că « analomicește o duc mai rău, dar asta n-are nici o importanță », avea să se întrebze retoric, cu superioritatea celui care a cunoscut secretul existenței: « Mă gîndese adevsea la tine și la alții. Ce v-ați fi făcut voi cu boala asta? Poate pentru mine e mai bine așa ».

¹⁸ Am extras citatele de mai sus din finalul epistolei datată ianuarie 1937, epistolă reproducă, bineînțeles, fără acest pasaj final, de V. Fanache în volumul amintit.

¹⁹ Apud Monica Lazăr, monografia citată, p. 86.

Plecarea precipitată la Viena, recomandată de medic, pentru un tratament cu substanțe radioactive — ultimă soluție într-o maladie fără soluții — îl constrânge, pe Pavel Dan, să încredințeze lui Ion Chinezu manuscrisele parțial revăzute. Din clinică, odată cu aparenta ameliorare a stării în care se află²¹, solicită cu insistență să i se expedieze de urgență nuvelele ce nu apucase a le corecta: «Vreau ca vol[umul] să apară de săptămîna cărții». Nici un moment nu-i trece prin gînd autorului că s-a putea totuși ca «Editura Fundației» să nu fie prea înclinată de oferta făcută de Chinezu în numele său. Și totuși, un răspuns nefavorabil, se pare, a existat înclinată. Întîrzieră, aproape o lună, a manuscrisului — ceea ce-l irită, firește, pe Pavel Dan, care îi scrie din ce în ce mai nervos lui Breazu să intervină spre a i se trimite lucrările nerevizuite — ascunde, așadar, talonările și discuțiile criticii de la «Gînd românesc» cu conducerea editurii respective. Dezamăgirea prozatorului nu fine altă de faptul că «volumul nu mai poate apare, cred, în sezonul ăsta»; ca este, mai curînd, de alt ordin: «bucățile trimise sunt mici, fără importanță», nu îl mai mulțumesc sub nici un aspect și nu mai poate face nimic spre a îndrepta lucrurile.

În urma prestațiilor lui Chinezu, de-abia la sfîrșitul lui iunie 1937, deci cu numai cîteva săptămîni înaintea tragicei sfîrșit al scriitorului, Al. Rosetti constată lapidar: «nuvelele sînt interesante. Rogu-te trimite-ne tot materialul ca să putem alege»²². Înfelegem, astfel, că directorul «Fundației» nu se împacă deloc cu sumarul și structura cărții pe care Chinezu i-o înaintase, în conformitate cu dorința lui Pavel Dan. Apariția volumului de nuvele nu devinise, așadar, o certitudine nici chiar în clipa morții prozatorului. Singurul avantaj — de care însă Pavel Dan nu mai apucă să beneficieze — este avansul de zece mii de lei, pe care conducerea editurii se simte datorare să-l expedieze pe numele autorului, din cei douăzeci

de mii cit prevedea proiectul de contract, pentru cele două mii de exemplare ce urmau să apară în cursul anului 1938.

În 29 noiembrie 1937, Chinezu revine cu unele precizări testamentare, înștiințîndu-l pe Al. Rosetti: «Volumul e dedicat soției sale; aceasta a fost ultima lui dorință. De aceea am schimbat dedicația inițială („Unchiului Paul“). De asemenea, trebuie să vă spun că în ultimele zile ale vieții sale, chemîndu-mă la el, Pavel Dan mi-a spus că fine ca nuvela Înimmortarea lui Urcan bătrînul să-mi fie dedicată mie. Am notat și această dedicație la locul potrivit²³».

Contractul s-a încheiat la 16 mai 1938 între «Editura Fundației», reprezentată prin Al. Rosetti, și Georgina Pavel Dan, moștenitoarea legală a scriitorului.

Volumul publicat astfel, cîteva luni mai tîrziu, nu corespundea nici pe departe intențiilor lui Pavel Dan, spiritului și viziunii sale. El este rezultatul imixtării arbitrare a unor factori străini de voința lui, ceea ce a dus la cuprinderea în sumar a unor nuvele pe care autorul nu le vedea republicate acolo și a omisiunii altora care fuseseră deja pegătite pentru tipar. De aici lipsa de unitate a cărții și inegalitatea ei valorică.

*

În februarie 1935, cînd se prezenta la examenul de capacitate, Pavel Dan îi mărturisea lui Ion Chinezu, printre alte considerații, nemulțumiri și speranțe: «Nu mi-ar trebui decît un an de liniște, de tihnă, ca să pot lucra la literatură și să refac miile de lucrări, care dorm în ciorne prin casă și cînd trec printre ele mă apucă de picioare, să le dau drumul în lume».

E interesant de observat că laboratorul de creație al scriitorului, extrem de nuanșat și divers — îndreptînd metafora lui Cornel Regman privind acel spectacol al voinței de a serie, — dezvoltă un drum invers decît cel îndeobște presupus de comentarii săi, ce vedeau, în nuvelistica lui Pavel Dan, faza pregătitoare a unor opere de mari proporții pe care acesta ar fi intenționat să le elaboreze în viitor. Romancierul intuit de G. Călinescu în nuvele, exista însă, ca atare, căci toate lucrările cunoscute ale prozatorului sînt, într-o etapă primă de creație, miezul concentrat al unor ample proiecții epice.

Iată de ce povestirile reproduse aici sînt, și ele, fragmente desprinse din romane autobiografice, pe care Pavel Dan le-a scris sau intenționa să le scrie.

Povestirea Bani, banii reprezintă astfel primul capitol dintr-un roman al vieții studențești clujene, al cărui plan era următorul:

²³ Se lămurește astfel și nelămurirea lui Cornel Regman, care, în notele ediției amintite mai sus, punea la îndoială autenticitatea dedicației respective.

²¹ În realitate — așa cum constatăm din corespondența către Chinezu și Breazu — omul simula însănătoșirea pentru cei de acasă: «...trebuie să fiu vesel, să le spun că toate îmi merg bine, așa cum le spun mereu de un an încoace, și nu mai pot: n-am putere», pentru ca, într-o altă epistolă, să-i împărtășească lui Chinezu: «Am plecat de-acasă cu sufletul sfîrșit și vai de capul meu: am umblat aci de la om la om și i-am văzut pe cei mai buni doctori frămîntîndu-și mințile și spunînd că nu pot nimic». Convertirea religioasă din ultimele clipe, departe de a reprezenta căutarea unui reazem — după cum crede Monica Lazăr — ni se pare a dezvoltă astfel, mai curînd, împăcarea desăvîrșită cu destinul, seninătatea țărănească a trecerii în moarte.

²² Într-o epistolă, pînă astăzi inedită, din 22.VI.1937, către Ion Chinezu.

«1. Moartea studentului (clinica, boala, doctorii!).
2. Însmormintarea (mama de la țară, discursurile).
3. Dragostea. 4. Studentele (cămin, băluri). 5. Socie-
tățile studențești. 6. Chefuri. 7. Examenе (fete,
f[...], profesori venali etc., ...). 8. Cursuri (Panaiteșcu).
9. Plecarea de acasă, după bacalaureat. 10. Învă-
țații (Macrea — Coman, Pașca).»

*Din corpul aceluiași roman ar fi făcut parte
și bucata cunoscută, Studentul Livadă, cu care
paginile de față prezintă multe puncte comune.*

*Cealaltă povestire — neterminată — pe care o pu-
blicăm aici, Ultimul capitol, este, desigur, nuvela
despre care Pavel Dan vorbea soției sale, scriindu-i în
1937 din clinica de la Viena, și înștiințind-o că ar fi
terminat o bucată epică inspirată din viața de spital,
episod ce urma să fie topit într-un amplu roman cu
același subiect. După cum se vede însă, nuvela a
rămas într-o primă schiță, departe de proiectele
scriturului.*

Nicolae FLORESCU

BANI, BANI!

Abia înghițise două linguri de supă și se opri, se uită distrat la colegul din față întrebându-l din ochi dacă îi place mîncarea, dar cum acesta îi răspunse scurgînd ultimele picături își făcu curaj, vîntură supa și goli farfuria mai mult în silă. <Își propusese să mănince bine căci era cam slăbit și muncise mult. Avea întotdeauna o poftă nebună; cum de nu poate mîncă [acum] nici supa?>

Se sculase, azi dimineată, cu o stranie durere de cap, dar nu i-a dat nici o atenție, s-a udat cu apă rece, a luat cafeaua și-a plecat în cimitir să învețe deoarece erau în preajma examenelor. Spera să-i treacă pînă la masă, așa se întîmplase de multe ori; acum durerea nu l-a slăbit o clipă, i se îngreunase capul și în timp ce-i aduse felul «2» simțea cum îl cuprind fiori reci, pe la spate, pe subsori, parcă i s-ar fi vîrît niște fire subțiri de gheață.

Îi trecuse pofta, dete la o parte farfuria cu carne ca să n-o vadă și mai rămase acolo numai ca să nu dea de bănuir că nu-i place mîncarea și să ajungă rău cu administra-
torul.

Ieși apoi afară, în stradă; era o zi splendidă de primăvară, soarele-i ardea fața fierbinte.

[.....]

Umbrele serii se lasă încet, mîngîitoare, ca un lînțoliu uriaș; uruitul trăsurilor se aude tot mai rar, se aprind luminile, în grădini cîntă păsările și prin curtea căminului miroase a flori de liliac.

E o seară de primăvară, caldă, liniștită, și seara asta îl găsește în odaia lui, singur cu genunchi[i] strînși sub barbă; îi dîrdîie dinții de frig și de durere.

De la amiază n-a mai văzut pe nimeni, temperatura crește, îl dor toate oasele; ar fi vrut să cheme un doctor, dar pe cine să trimită. N-are pe nimeni pe aici care i-ar fi putut face binele ăsta și n-are nici un ban.

— Bani, zice singur fără să-și dea seama.

Apoi se gîndește pentru a nu știu cîta oară: «Toate necazurile-s pe mine. Poftim, acum cînd credeam că [o] să-mi dau examenele <liniștit, mă îmbolnăvesc>. Dar ce mă fac aicea singur, cui să scriu, cui? De la cine să cer să mă ajute?» Aici își aduse aminte de părinții lui slabi, bătrîni; ei abia au cu ce trăi. Dacă le-ar scrie să-i trimită bani și-ar vinde haina de pe ei.

— Nu, nu le scriu, și așa nu-mi pot face nimic, săracii părinți, ar plînge și atîta tot. <El nu plîngea în clipa aceasta, dar ochii i se umplură de lacrimi.>

Își aduse aminte de mama lui, o bătrînă gîrbovită care plîngea ori de cîte ori <îl știa departe de ea> își aducea aminte că el e departe de ea, mîncă pînea amară a străinului.

— Nu, nu, nu le scriu, zise el cu glasul plin de lacrimi. Ce să le scriu, ce să le spun [?] Mi-o trece mie, numai de m-ar ajuta D[umne]-zeu [!]

În clipa aceea intră un coleg și aprinse lampa.

— Noroc D[ane]. Ce-i cu tine [?] și-i puse mîna pe frunte.

— Nimic.

Colegul aduse termometrul; arăta patruzeci [de] grade. Aleargă la D[octo]r[ul] căminului și se întoarce cu un bilet pentru spital.

— Mi-a spus că la 39° nu mai poate nimeni sta în cămin, îl lămuri colegul, înjurînd pe D[octo]r că-l ținuse afară un ceas.

Acum îi trebuiau bani, bani ca să meargă, ca să dea [ciubuc]. Colegul aleargă în zece locuri și aduse 30 lei pentru trăsură.

La spital îi primi un doctor tînăr cu ochelari, necăjit că-l deranjează așa tam-nesam și mai cu seamă pentru un cine, «un student».

Un student nu-i o marfă de preț, nu valorează [ni]ci măcar ca un cîine de rasă, doar mor atîția de foame și mizerie. Și doctorul vizitîndu-l îi spuse:

— Eu nu știu ce oameni sunteți D[umnea]voastră, [pentru] nimica fugiți la doctor. D[umnea]ta ești sănătos, ai ce-i drept, puțină temperatură, dar asta nu face să scoli oamenii noaptea.

Studentului simțea cum se întunecă înaintea ochilor, ar fi dorit să-i spună multe omului ăstuia, poate să-l lovească în cap, să-i strige și să plîngă. <: Sunt student d[omnu]le> Ce să-i spună? Îmbrăcîndu-se îi spuse cu glas stins:

— Sunt sărac, <d[omnu]le Doctor, sunt sărac> [!]

În stradă colegul înțelese că nu e loc în spital, îl trimise pe doctor... departe și porniră spre casă, încet, răsărîndu-se de ziduri și oprindu-se la fiecare colț.

<După trei zile îl primiră la spital>. Peste trei zile stătea la adm[inistrația] clinice, în fața biroului de primire, cu fața aprinsă, buzele înfierbîntate; învîrtea între degete boneta roșie de student. Funcționarul termină de scris, pecetlui și spuse:

— 10 lei [!]

Studentul tăcu o clipă, apoi rușinat îi spuse:

— N-am d[omnu]le, am scris să-mi trimită și o să vă dau cînd ies.

N-a scris nimănui, dar speră că 10 lei îi va căpăta de la vreun coleg. Cînd să intre în salon infirmierul îl oprește. Biletul de intrare e pentru clasa [a] III [-a]. Zadarnic stăruie dînsul că e student, infir[mierul] îl trimite la birou pentru nu știu ce iscălitură. Merge, dar tot mai lipsește ceva. Mai bate pe la vreo două uși și cînd se întoarce, cade pe o bancă; îl dor picioarele, se învîrte lumea cu dînsul, nu știe ce să facă. Stă acolo

împietrit, nu se gîndește la nimic, n-are nici o putere să-și concentreze atenția, vede oameni care trec pe dinaintea lui ca printr-o ceață, îi aude, dar nu înțelege nimic [din] ceea ce spun. Își aduce [aminte] de ceva departe, departe; trebuie să fie dureros căci îl podidesc lacrimile. Și stă acolo nemaiafînd puterea să se scoale și să plece. Omul cu halatul alb, cu mustața retezată se apropie și ia hîrtia.

— Ei, d[omnu]le, ai văzut că nu-i bună [?]

El tace, face o sforțare, se scoală și spune ceva în șoaptă, de altfel nici n-ar putea vorbi mai tare. De pe chipul omului dispăre zîmbetul de dispreț, fața i se luminează de mulțumire, îl ia de pe bancă de subsoară și cum pășesc amîndoi parcă-s doi bătrîni.

II

Îi deteră un pat lîngă ușă și în timp ce se dezbracă, îi ardeau obrazii, mîinile îi tremurau și ochii lui aveau o sclipire ciudată.

Sala nu era mare; mai erau acolo cinci persoane: un șef de gară ofticos, un evreu cu boale lumești, un preot și doi învățători. Aceștia nu prea erau bolnavi, căci, toată ziua, jucau cărți ori discutau cu glas tare despre oamenii politici și femeile de stradă.

Studentul se trînti în pat și neputîndu-i asculta se întoarse cu fața spre ușă. Îl durea capul și toată fruntea i se părea încercuită în fier, avea temperatură mare. Lumina îl supăra și închise ochii. Înăuntru însă, în întuneric, se deschise o lumină nouă, mai vioaie, mai neastîmpărată, asemenea lumii ce se mișcă pe scenă după ce s-a lăsat cortina.

Prin fața conștiinței se arătau, ca un stol nesfîrșit de păsări, gînduri care veniau, veniau cu iuțeli vertiginoase, vîjăind și ondulîndu-se în zig-zaguri fantastice, se învîrteau, țipau cum croncănesc toamna ciorile flămînde.

Tabloul se tăia deodată, o lumină gâlbuie umplea locul întunerecului. Mii și mii de figuri ciudate apăreau din haos, veniau, se încruc[ia]u ciocnindu-se: oameni, animale sălbatice, gînganii cu gurile pline de bale, apoi scene întregi din viața lui, gînduri, iluzii pierdute, toate se întîlneau, alungîndu-se și încăleceîndu-se într-o goană <haotică> fantastică. Și printre toate acestea, făcîndu-și loc ca printr-o pădure deasă, înainta mama, slabă și zbîrcită, pe fața căreia se întipăriseră adînc urmele șiroaielor pe lacrimi. Îi înlănțui gîtul cu brațele, îl sărută cu foc, apoi, uitîndu-se în ochii [lui], îi aude glasul rugător:

— Să ne scrii, Dragul mamii, să ne scrii [!]....

Pe fața de perină se prelingeau lacrimi limpezi.

Vede pe profesorul de istorie, în clasă; răsuțește între degete creionul și face game nervos cu stînga pe masă:

— Gheorghe, [sic!] ești un băiat rău, nu-ți faci datoria.

El ascultă cu capul plecat; de atîtea ori l-au dojinit degeaba. Ei nu știau că el trebuie să-și petreacă zile muncind pentru pîine și învață numai în timpul pe care-l fură somnului. Nu, ei nu s-au interesat de aceasta și repetă refrenul: ești un băiat rău.

Acum nu mai poate răbda, e gata să-l podidească lacrimile:

— Domnule prof[esor], am învățat, am învățat și <cade cu capul pe bancă.> ...

Cuvintele lui sunară așa de ciudat. <Așa de pe neașteptate.> Parcă erau un strigăt de ajutor.

Un învățător se opri cu o carte ridicată în aer gata să taie; șeful de gară se întoarse <capul> spre ușă și dete din cap.

[.....]

Pe peretele din față se urcă o gînganie mare, uriașă aproape, un păianjen negru cu două capete, se apropie încet parcă ar vrea să-l surprindă — și cum vine îi aude labela lopăind pe perete și din gură îi iasă o duhoare nesuferită.

Studentul se ghemuiește într-un colț, apucă un drug enorm de fier, încît nu-l poate ridica.

— Ajutor, ajutor [!]...

Gîngania se apropie, scade, își schimbă forma ca prin minune și cînd ajunge lîngă el e o domnișoară blondă. Îl mîngîie cu mîna pe frunte:

— Cum îți mai e?

El zîmbește fericit <ca în vis>.

— Bine, ar vrea să zică, dar în clipa aceea deschide ochii mari: lîngă pat evreul îl scutură încet:

— D[omnu]le, scoală că vine profesorul!

Se uită buimăcit. Învățătorii lăsaseră cărțile, se întinseră sub plapomă stînd drepti, priveau tavanul și trăgeau cu <ochiul> urechea spre [ceilalți]; păreau în așteptarea unui eveniment mare.

În mijlocul salonului, infirmiera se învîrtea îngrijorată <da> sfătuind pe bolnavi să stea liniștiți, potrivea îndoiturile cuverturilor. Pe coridor se auzeau pași. Ușa se deschise larg și «marele doctor» își făcu intrarea urmat de un șir nesfîrșit de halate albe.

Era un om voinic, cam de patruzeci de ani, pășea rar, apăsător, mișcîndu-și mîinile liber, vorbea puțin cu ajutorul, dar ochii lui mici, care începeau să se afunde în grăsimi, păreau că rid și din cauza asta făcea impresia unui om vorbăreț; în realitate era masca unci mulțumiri îndelungate care i se așezase pe față.

Trecea pe lîngă bolnavi, uitîndu-se <tot> la al treilea pat înaintea, pe cel de lîngă dînsul punea mîna. În urma lui halatele albe se înghesuiau; înălțîndu-se din călcîie se uitau peste umeri să nu piardă nici unul din gesturile șefului.

Cînd ajunseră lîngă student se strînseră cu toți în jur: era «nou».

Și «marele doctor» îi puse mîna pe cap, așa cum fac măcelarii cînd caută în tîrg animalele bune de tăiat:

— D[umnealui] ce are?

Internul făcu drept și-l lămuri, dureri de cap, de șira spinării etc., etc...

«Marele doctor» tot pipăind carnea bolnavului spuse ceva, încet, așa de încet că nimeni nu-l înțelese, numai îi văzură ochii mici învîrtîndu-se și se grăbiră să-l imiteze. Șeful ridea! Tot așa trebuiau să facă și ei și mutrele din halatele albe se puseră pe rîs.

«Marele doctor» îl mai bătu pe bolnav cu palma pe spate:

— Mna, bine [!] și ieși cel dintîiu, apoi ajutorul. Și doi asistenți neștiind care erau mai mari domni începură să se împingă de spate. Scena se repetă la toți internii, externii[i], supra și subexternii[i].

Bolnavii respirară ușurați. Un învățător îi trimise... hăt departe. Șeful de gară se întoarse spre student:

— Ai fost la profesor, d[omnu]le?

— Nu!

— Nu? Apoi ești tînăr, domnule! <Învățătorii zîmbiră.> Preotul zîmbi binevoitor. Nu ști[i] cum se procedează azi, continuă șeful. Ehei, trebuie să cunoști lumea. <Ascultă> Ia-i o mie de lei și mergi la «șeful» la vizită, nu aici, acasă.

— Vizită? Vorbă fie [!] se amestecă un învățător.

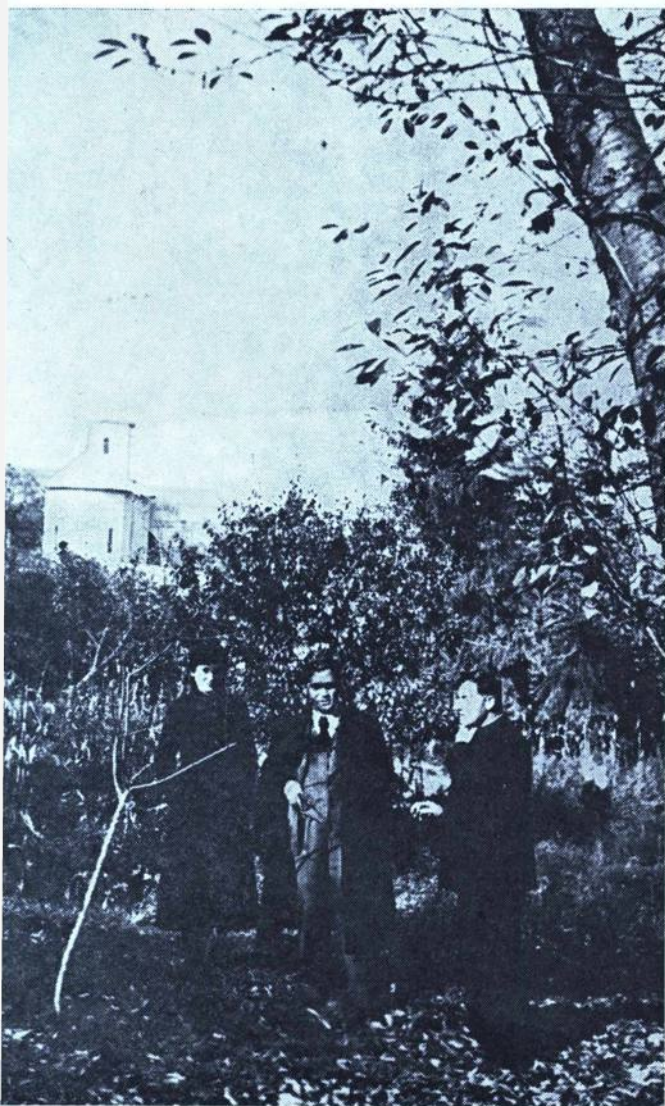
— Ce-o fi! Dar dacă vii aici așa trebuie să procedezi. Și «șeful» îți dă un bilet cu care te primesc în clinică.

— Aici te primesc și fără asta — completă dascălul.

— Păi desigur că te primesc, să stai, dar nu se uită nimeni la tine, pe cînd cu biletul, șeful te cunoaște, te întreabă «ce mai faci» și ceilalți repetă întrebarea de zece ori pe zi. Altfel? Ai văzut cum l-au vizitat pe D[omn]ul! Bătaie de joc [!]

— Să am o mie de lei m-aș însura[!]

Vorbele astea nu împrăștiară norii din sală. Studentul tăcea. Știa el cam cum se procedează dar: bani, bani, bani — și mintea i se opri ca înaintea unui zid imposibil de sărit. Bani, bani, bani repetă încet, cu buzele tremurînde ca în vis.

Toată ziua nu se mai gîndi decît la vizita asta și vorbele șefului de gară prin crudul adevăr îl făceau să sufere și mai mult. Știa el că-i sărac, dar acum, cînd i se descoperise rana asta, sărăcia, neputința lui, cînd își da seama ce mic e fără bani, mai neînsemnat decît oricare din obiectele din sala de disecție, acum suferea de zece ori mai mult și nu putea decît să plîngă. Așa trecu ziua dintîiu și cele care urmau.

Noapțile care urmau fură nesfîrșite. De cum apunea soarele trăgeau perdelele și aprindeau lampa. Lumina albă se reflecta palidă de pe pereții portocalii dîndu-le tuturor o culoare spălăcită de ființe moarte.

Se strîngeau, fiecare la patul lui, încetînd poveștile în doi, se priveau cu toți[i], vorbeau în comun ca o mică familie și lumina aceea făcea singura legătură de rudenie. Vorbeau despre ziua trecută, despre doctori, infirmiere etc, ascultîndu-se cu atenție; în realitate erau plictisiți, dar obișnuința îi făcea să stea liniștiți.

Șeful de gară vorbea de o femeie cu care trăise cînd era soldat și care-l ținuse cu pui fripiți și cu plăcinte.

Evreul își aduse aminte că și lui i se întîmplase același lucru în Sighetul Marmăției. Aicia cei doi învățători găseau ocazia să-și bată joc de ridurile bietului om.

Deși povesteau numai lucruri trăite și adesea se înțepau cu vorba, nu se infierbîntau niciodată; vorbeau încet, rar, ca și cînd nu i-ar fi auzit nimeni, numai ca să-și omoare vremea, întrerupîndu-și discuțiile cu lungi căscături. Săreau de la un subiect la altul fără nici un rost. Se cunoșteau ca și cînd ar fi fost împreună toată viața. Știau care sunt înșurați, cum le sunt femeile: blonde sau brunete, cine le-a făcut curte înainte de a se mărita, știau care ce profesori a avut, de unde sunt și ce planuri de viitor are [fiecare], înșfîrșit știau tot ceea ce pentru oamenii sănătoși sunt secrete familiare.

Toate acestea și le povestiseră de multe ori sub alte și alte forme; acum se repetau și se plictiseau. Din cînd [în cînd] se întrerupeau <acoperindu-și gurile cu pal> lovindu-se cu palmile peste gură ca să acopere căscături lungi.

— Cît o fi ceasul[?]

— Ce-o fi făcînd nevasta mea acum[?]

Adormeau tîrziu, visîndu-se <acasă între> sînătoși, acasă, în mijlocul celor pe care îi iubeau.

Dintr-un colț a[!] tavanul[ui] lampa roșie părea un ochiu injectat cu sînge.

Studentul vrînd nevrînd îi ascultase toată seara. Durerile nu-l slăbeau, noaptea temperatura se urca și adesea chema doctorul. Se zvîrcolea pînă dimineața în prada aceluiași vedenii pe care mintea înfierbîntată le trecea prin fața conștiinței cu o stăruință deznădăjduitoare. Nu avea putere să-și strîngă gîndurile, să le oprească și ele alergau fără încetare răscolind colțurile tainice ale vieții, frîngîndu-se, treceau peste [indescifrabil] ca peste niște șesuri întinse... În dunga unui deal, pe un răzor, șade un copil și sculptează flori în coaja unui baston alb ca varul. La dreapta lui e traista, aruncată alandala încît pîinea e jumătate pe pămînt, mai încolo oile pasc, mieii sar pe răzoare și soarele de primăvară, alb, strălucitor, se uită la ei și pare un ochiu de fată mare care ride, ride...

Dunărea e o pînză foarte lată, de sticlă alburie; așa de încet merge că de n-ar plescăi la fărîm nici prin gînd nu ți-ar trece că e apă. Colo, departe, spre apus, între munte și apă se văd acoperișuri de căși și turnuri de biserici; la răsărit s-au înălțat <din apă> cîteva păsări de apă de parcă ar fi niște stropi albi de forme ciudate pe perdeaua întinsă a cerului albastru; într-acolo se îndreaptă privirile unui elev care se plimbă singur pe marginea epei lovind cu o nuia în glesnă. Acolo a lăsat el tot ce a avut mai scump: părinți[i], casa și oile...

...Pînză se rupe deodată:

« Și tunuri sute bubuiau,
Se clătina pămîntul
Și mii de bombe văjăiau
Trecînd în zbor, ca vîntul?... »

Studentul deschide ochii <mari>; tot e numai apă.

Odaia pare plină de un praf roșu, fin, strălucitor, de-abia se vede. E tîrziu; ceilalți bolnavi dorm; se aud sforăituri și gîfăiala șefului de gară.

Studentul se scoală, se așează [pe] marginea patului, se apleacă și își privește vîrfurile picioarelor. Mintea îi umblă mereu.

Deschide încet ușa și iese afară. Pe coridorul lung o lumină albă, strălucitoare îi ia pentru o clipă vederile. Se oprește buimăcit.

De ce a ieșit?

Se uită în toate părțile; într-un colț o maică citește, încolo nu e nimeni. Tăcere.

Deschide o fereastră și se așează pe calorifer. Răcoarea nopții îi mîngăie fruntea înfierbîntată.

Spitalul e așezat pe o colină și de aici, din fereastra asta, se vede întreg orașul.

E o noapte liniștită de primăvară. Luna se leagănă în văzduh ca un măr alb pe o mare fără margini. Pe cer, ici-colo, cîte o picătură de lumină tresare zgribulită de frig. E așa de mare și de liniștit cerul și jos, la picioarele lui, marelui oraș doarme. Se vede departe Universitatea, înaltă, masivă ca o cetate; colo... scaldată în lumină e gara și apoi Calea Ferdinand pe care lămpile electrice par o văpaie neîntreruptă. Pe acolo a venit el mai întîi la Cluj. Se văd casele poleite de lună și coșurile fabricilor ce par niște străji uriașe.

Depart, se aude fluieratul unei locomotive și vîjăiala unei fabrici...

Ochii lui trec peste case uriașe ca peste firele de iarbă, caută. A! <se opresc> Colo e Salvarea și a treia casă e casa ei. Nu o vede dar închipuirea lui i-o arată: o casă mică, cu două ferești <pe drum> ce par că sunt doi ochi care se uită veșnic pe drum, din grădinița dinaintea casei.

Acolo doarme ea, Lenuța, întîiul vis de primăvară. S-au văzut, au vorbit și odată a condus-o acasă, de la teatru. Atîta tot! Nu! Lenuța e o studentă, are un păr buclat,

ochi[i] strălucitori de copil zvăpăiat și un glas dulce mîngietor: bună ziua[!] Cuvîntul acesta e totul, de cîte ori îl spunea plecîndu-și căpșorul ei mic, ochii ei parcă-l întrebau și glasul ei subțire apăsa pe fiecare slovă ca atunci cînd vorbești din inimă... Și ea doarme acum, doarme liniștită...

Ochii lui nu se opriră pînă jos, în curtea spitalului, la pomii care se clătinau încet rîrindu-și frunzele argintate de lună.

— Dacă voi muri[!] Să mor, zise iar gîndul lui ca trezit din vis. Lucrul acesta i se păru tot așa de imposibil ca și prăpădul lumii.

— Să mor!? Ce-ar face mama!

Nu mai îndrăzni să se gîndească mai departe. Așa erau de puternice aceste gînduri că nu știe că a vorbit sau s-a gîndit numai.

— Să mor! repetă, de data asta tare, mirat cum de s-a și putut gîndi la o astfel de imposibilitate.

Pe la spatele lui treceau bolnavi în halate albe ca niște stafii; se tîrăiau încet trăgîndu-și sandalele după ei, cu capetele plecate, nedîndu-și nici o atenție, mergeau ca și cînd fiecare ar fi fost niște filozofi care cugetă la cine știe ce probleme. În colț maica cetea și luna albă se uita la ei cu ochi scrutători.

Pe student îl pătrunse răceala. În adîncul sufletului gîndurile morții începeau să se arate iar. Intră în salon. Toți dormeau, numai preotul se ruga în genunchi, lingă pat.

— Te rogi, părinte?

— Toți trebuie să ne rugăm.

Tăcere... Preotul se culcă.

— Ce fericire-i să te poți ruga. Eu nu mă mai rog, nu mă mai pot [ruga]. Nu știu de ce. Și, Doamne, fericit eram cînd puteam să mă rog. Pînă la clasa [a] cincea m-am rugat <mereu> și eu; mi-aduc aminte că mă rugam noaptea pe la colțuri, pretutindeni, așa învățasem de la mama — și eram sigur de viitor, de ziua de mîine, fericit căci aveam o credință, un punct de rezim. Acum nu mai am nimic. Prin clasa a cincea, am început să citesc și citeam noaptea tîrziu. <tot felul de cărți>. Am cetit mult. Nu știu cum s-a făcut, destul că, după un an de cetire, nu mă mai rugam. M-am uitat atunci în jur: eram singur, fără nici un sprijin și atunci am căutat credința în ideile filozofice. Nimic! Ce spuneau unii, răsturnau alții și eu eram slab, mă băteau cum bat vînturile arborii, în toate părțile. Am încercat iarăși să mă rog. Degeaba. Nu mai pot, s-a dus credința. Cînd mă rog, recitez de pe buze, dar sufletul mi-e sec și degeaba încerc să cred ca altădată. Nu mai pot, nu mai cred. Și nu sunt fericit deloc. De știință nu mă pot acăța căci n-apuci să te așezi pe o creangă și din zece părți te trag jos; credința pentru mine e un trunchiu luciu ca sticla pe care iarăși nu mă pot sui și eu sunt prea slab, prea fricos ca să stau singur în fața vremii care vine.

Preotul tăcea, în sală se simțea vibrarea ultimelor vorbe.

— N-ai fost niciodată necăjit!

— Am fost, părinte, dar atunci nu m-am rugat, m-am gîndit că sunt un laș și că cer ajutorul lui Dumnezeu numai la necaz <și vezi asta nu mi-a plăcut> și vezi, asta n-am putut s-o fac. Cînd am fost necăjit nu m-am rugat și în fericire nu puteam. Preotul tăcu un răstimp, apoi, începu, rar, cu un glas cîntător, parcă fiecare cuvînt ar fi fost un ban scump pe care, înainte de a[-]l da, îl răsucea pe toate fețele. Vorbi despre Dumnezeu și despre oameni așa cum vorbește unul care a suferit și vorbi mult. Cuvintele lui picurau încet, monoton, în liniștea nopții, de[-]jasupra bolnavilor adormiți, păreau niște lilieci în întunericul nopții pe care nu-i vezi dar le auzi fișăitul aripilor și te cuprind fiorii. <Cînd tăcu preotul, în sală și în sufletul studentului se auzi multă vreme vibrarea vorbelor lui.> Multă vreme tăcerea fu singura stăpînă în sală.

— Au, au, au — șeful de gară se lovea cu palma peste gură înghițînd un căscat lung. Nu dormiți, d[omni]lor! Oare cît o fi ceasul[?] Și răspunse singur: trebuie să fie trei. Am visat un vis ciudat, începu șeful. Parcă mergeam pe un cîmp, un șes fără margini; cît vedeai cu ochii nu era nici un răzor, nici pomii, doar ici colo cîte un spin. Și cum mergeam, înainte, uitîndu-mă în zarea fără fund, dau peste o groapă largă

cît o fîntînă înainte de a-i pune coșul. Și am căzut în ea. Doamne, adîncă și întune-coasă mai era și plină de apă, ori, mai bine zis, de noroi pînă la genunchi[!] Am încercat să ies, dar nu aveam nimic de ce să mă acăț, mă acățam de pămînt cu unghiile. Și pămîntul se surpa pe mine, un pămînt negru, cleios, ud, așa cum e pămîntul primăvara după degerătură. Îmi cădea în cap, pe mîni, și tot eram plin de noroi. M-am trezit strigînd după ajutor.

— Și n-a venit nimeni să te scoată[?]

— Nu.

Iarăși tăcerea se făcu stăpînă; o tăcere grea, apăsătoare, în care inimile necăjite își spun mai mult decît prin toate vorbele din lume. Într-un tîrziu șeful completă:

— Apoi asta și așa nu-i viață[!]

Afară, în streășină cînta o pasăre, întîiu rar <apoi> ca o rugăciune, apoi tot mai des; altele îi țînură isonul și în curînd un cor întreg cînta în triluri <săltărețe> un cîntec de dimineață ca serenadă tîrzie bieților bolnavi. La răsărit se înălțau umbre de lumini roșietice ale căror săgeți ascuțite străbăteau perdelele.

Așa treceau nopțile.

În zilele care urmară, studentului îi era tot mai rău. Temperatura înaltă se menținea, durerile creșteau, se înmulțeau, aproape nu mai știa ce-l doare și apoi îl mai chinuia și gîndul că e singur și că se poate să moară acolo, departe de părinți. Tuturor bolanvilor le veniau rudenii, cunoștințe, le aduceau reviste, de-ale mîncării, la el însă nu venia nimeni. O singură dată veni poetul, colegul de cameră, dar fiindcă avea temperatură <înaltă> nu-i dederă voie să intre. La început, cît puterea îl mai țînuse tare nu-i prea păsa de singurătatea asta, dar o dată cu înainterea boalei îi slăbise moral[ul] îngrozitor. Nu mai dormea aproape deloc, aiura nopți și zile întregi. Doctorii veniau, schimbau rețete, dau din cap și plecau. O ducea într-o toropeală continuă, toată ziua nu deschidea ochii deloc, avea friguri și plîngea de i se udase toată perina.

Într-o zi, spre seară, se mai liniști. Ceru preotului Biblia și încercă să citească. Îl durea însă groaznic capul și ochii oboșiți pierdeau șirele. O închise și ceru infirmierei o foaie de hîrtie să scrie acasă. Încercă să se scoale cu toată împotrivirea femeii care-l ruga să stea liniștit căci are temperatură ridicată. Făcu totuși o efortare mare, se ridică, se uită în cameră, respiră adînc ca a unul care a scăpat de o povară grea.

Ceilați bolnavi îl priveau ca și cînd l-ar fi văzut pentru întîia dată. Fața îi era roșie, buzele îi tremurau și ochii aveau o sticlire ciudată. Totuși încercă să zîmbească. <În cele din urmă privirea i se opri asupra hîrtiei de scris pe care i-o adusese infirmiera.>

— E greu, e greu[!]

— Și-i dealul mare, răspunse zîbind un învățător.

În cele din urmă privirile i se opriră asupra hîrtiei de scris, de pe somieră <pe care i-o adusese infirmiera>. Se gîndi să scrie singur, dar renunță la gîndul ăsta rugînd pe evreul care se plimba prin odaie și făcea scamatorii. Acesta se așeză la masă cu o mișcare comică imitînd pe un artist de cinematograf.

— Pofțiți, domnule!

— Scrie-le, te rog, că sunt bine, scrie-le, dar, ah, ce spun eu... Scrie... Dragă mamă, nu așa, dragii mei părinți, e mai bine... Iertați-mă că nu v-am scris nimic, dar sunt cam slab,... da, da, slab.

Ultimele cuvinte le spuse în șoaptă, se vedea că se chinuiește grozav și să vorbească. Evreul aștepta cu vîrfurile tocului în gură; îl privea pe sub gene.

— Nu v-am scris... și îl podidi un plîns năvalnic. Făcu o efortare și-și șterse ochii. Ah sunt așa de obosit, așa de obosit, și se trînti cu toată greutatea pe perină.

Ca la lumina unui fulger o văzu pe mama lui alergînd cu brațele deschise:

— Nu mă lăsa, nu mă lăsa[!].

Urmă o zguduitură care mișcă patul ca atins de un curent electric. Ochii mari, dilatați de friguri, se uitau în cameră cu o expresie de groază ca și cînd ar fi cerut ajutor, apoi pleoapele se lăsară încet, greoaie ca două perdele groase și <dincolo> după cortină liniștea își întinse larg aripile.

Ion Chinezu printre eroii lui Pavel Dan.

III

Mirosea a vară, în casă era o căldură înăbușitoare și pe ulițe vîntul ridica nori de praf, îi arunca în ochii trecătorilor <cu valuri de căldură> grăbiți să-și aranjeze gătelile, pentru o clipă deranjate. Cafenelile își aruncase[ră] mesele pe stradă; încolo, pe prag se vedeau fustele albe ale chelnerilor cu ștergere în mînă, care ieșiseră și ei să vadă o înmormîntare. <Pe o stradă se tîra încet un convoiu funebru.>

Și convoiul se opri în fața Universității — întâi trăsura cu sicriul, apoi studenții, care-l urmau, și toată mulțimea de gură-cască, care făcea cordon pe marginea trotuarului.

Dintre studenți sări unul pe pedestalul unei statui și țipă ascuțit ca și cînd ar fi vrut să amenințe sau să sperie pe cineva:

— <Studenți> «Colegi!...»

Chipiele roș[i] înălțară cozoroacele, cei care vorbeau se opriră o clipă, înălțîndu-se în călcîie să vadă pe cel care vorbea.

Studentul care țipase așteptă să se restabilească de deplin liniștea, aruncă o privire asupra mulțimii de chipie roș[i], uitîndu-se în special după domnișoare și apoi începu. Vorbea tare, atît cît putea să zbiere; stînd într-un picior cu profilul spre mulțime

figura lui frumoasă se desena admirabil pe perdeaua cerului <albastru>. Vorbea aruncînd cuvinte sunătoare, din care se observă în special coada: rînd, avînd, suferind, trăind, muncind, luptînd... În definitiv nu spuse mai mult decît să știe despre fiecare om: s-a născut, a trăit și a murit. Doar la sfîrșit caută să înduioșeze mulțimea pomînd de părinți[i] celui mort.

Mulțimea studenților nu-l mai ascultaseră de cum îl văzură; știau cam ce avea să le spună, erau sătui de astfel de oratorie. Cei care la început își întrerupseră vorba acum își continuau discuțiile; <cei mai> mulți făceau curte la domnișoare și oratorul era subiect de rîs.

— Vorbește Ganea?

— El e.

— Se apropie alegerile la cerc...

Apoi cei care începuseră discuția asta continuau susținînd pe diferiți candidați la viitoarele alegeri.

Trăsura porni; în urma ei un bătrîn cu barba albă, fața arsă de soare și mînele butucoase mergea încet, clătîindu-se ca și cînd ar fi avut pe umeri o cruce grea. Pe față se scurgeau ultimele picături de lacrimi așa cum se scurge apa dintr-un burete aproape uscat pe care o greutate enormă îl mai strînge. Nu se gîdea nici la copilul mort, nici la bătrîna nevastă pe care o lă[sase] paralizată de durere: ci numai plînge, merge încet, încet, cu capul în pămînt...

În dreapta lui, susținîndu-l, un student se ținea de rama trăsurii uitîndu-se cu coada ochiului la domnișoarele studente care se rînjeau pe marginea străzii; în stînga un altul, ținîndu-se drept, își suga mereu buzele, și în urma lor convoiul lung de chipie roșii, <care> înaintau încet, în șiruri de cîte șase, legănîndu-se ca un lan de flori de mac în bătaia vîntului.

Mergînd, vorbeau de studii, de fetele de stradă, de tot și de toate, făceau spirite, rîdeau împingîndu-se și punîndu-și piedici, sau, mergînd țepeni, își compuneau mutre de ocazie, nici pomeneală însă de cel mort, de singurătatea în care murise. Și erau și printre dînsii mulți săraci de bună seamă!

În urma lor se ridică un vînt care șterse praful urmelor celui mort.

2. IX — [1]928

ULTIMUL CAPITOL

După două nopți nedormite, care, din pricina durerilor, i se păruseră scriitorului nespus de lungi, a treia zi, dimineața, veni la patul lui profesorul. Un om cumplit, cu un cap enorm, fața pătrată, fruntea mare și barbă puternică. De departe părea un om nespus de aspru, un fel de «spaimă» a copiilor, dar în realitate era un blînd, om de petreceri ca toate firile copilăroase și foarte iubit de bolnavii, care aveau în el o încredere desăvîrșită.

Se așeză cu familiaritate pe marginea patului scriitorului și privindu-l drept în ochi — îl văzu cît e de perit (la față) și de stors de puteri — îi zise:

— Te rog să mă ierți că vin așa de tîrziu să te văd, dar mi s-a întîmplat și mie o nenorocire: un copil mi-a fost lovit de un cal. I-a rupt o uretră, a trebuit operat. De aceea mă și găsesc la clinică; altcum sunt în concediu.

Scriitorul ros de o aprigă durere care parcă îi tăia cu ferăstrăul șira spinării se svîrcoli puțin pe pernă, zicînd:

La spusele scriitorului că a stat mereu sub control medical, doctorul începu să-și înjure tagma. Era un om slăbuț, cu fața îngustă și nasul ca o muche de cuțit. Avea pretenția că e doctor mare și examinându-l în camera de radioscopie, plină de aparate negre, care se întindeau în întuneric ca niște masive brațe de șerpi, părea un vrăciu ce chinuie un biet trup slăbănog, lipsit de viață.

•

Printr-o fereastră cu geamurile tivite în alb ca toată camera asta mare și moartă se vedea o ruptură buni[c]ică din pînza curții. Din apropierea geamului ieșea o limbă lată de asfalt care ducea în stradă; de o parte și de alta se zăreau ronduri cu flori, arborasi de podoabă, la umbra cărora, în zilele călduroase de iulie, se culcau bolnavii în halatele lor vărgate, spălăcite. Drept sub geamul lui, era o bancă pe care se aduna seara servitorimea spitalului, fete și flăcăi, cîntînd și hîrjonindu-se. Mai încolo, la umbra unui arbust mic, cu crengile prospăiate ca rochiile multe a[le] unei fete de la țară în toiul horei, își făcuse cotlanul o pisică mare, neagră; animalul lui Pavăl, cum i se zicea în spital, din pricina servitorului care o pripășise pe aici. Pisica dormea acolo toată ziua și spre seară se ridica, se uita din umbră cu ochii lucitori spre geamul scriitorului și după ce-și peria și își punea în rînd blana lucitoare, sărea gardul în curtea vecinului. În fața, de o parte și de alta a stradelei, se aflau cele două clădiri componente, camera de roentgen și laboratorul. Laboratorul era adesea pustiu. În veranda lui se aflau cîțiva ficuși și filodendroni. Ușile clădirii ăștiea erau adesea încuiate; rar da pe aici vreun doctor. Numai laborantul subțire, elegant în halatu-i alb, pe care o anumită madamă avea grijă să-l spele și să-l scrobească. (Așa spunea madama care făcea serviciu de noapte). Laborantul venia rar, uda florile din verandă, da porunci să se măture, să nu se facă murdărie în jurul institu[tu]lui. Apoi nu se mai arăta cu săptămînile. Doctorul a venit o singură dată, a vizitat laboratorul, făcînd laborantului diferite observații în legătură cu lucrările pe care le vor face, apoi, mic și ghebos, — cum era — a plecat spre clinică unde mai avea un post, lăsînd vorbă să-l anunțe dacă s-a întîmplat ceva.

Din ceilaltă clădire, <din sala de roentgen> curgea întruna în aerul cald de vară tîrzie respirația grea, gîfiiitoare a razelor ca un sunet îndepărtat de batoză, ca un cîntec de toamnă. Aici veranda era veșnic plină de bolnavi de toate națiile, unguri de la Tisa, români de pe malul Dunării, ovrei din nordul împădurit, cu perciunii cîrlionțați și pălării înfășurate în cozi de vulpe, în sfîrșit oameni <feluriți> oameni, fiecare cu portul, cu sufletul și cu boala lui.[...] Își spuneau necazurile, vorbeau despre copii și nevasta de acasă, despre atîtea lucruri din care oamenii sănătoși își fac un cuvînt greu să nu le spună. Dar mai ales vorbeau despre boală, despre chinurile pe care le îndură fiecare — pe unul îl durea stomacul, pe altul pieptul, — vorbeau despre doctorii la care au fost și care adesea nu-și cunoșteau meseria. Unuia i-au [prescris] aspirină, altuia băi calde la picioare și unei femei care suferise înainte de malarie i-au slobozit sînge cu o briceagă cu plăsele de lemn. Unii, arși de boală, stau pe la colțuri, rezimîndu-se de părete și ținîndu-se de partea dureroasă [...]

[1937]

Hortensia Papadat-Bengescu

Am cunoscut-o pe Hortensia Papadat-Bengescu fugitiv, în cenaclul lui E. Lovinescu, marele ei admirator și prieten. Era, prin ținuta ei, o « doamnă ». * Nu i-am lăudat toate cărțile, ba chiar la apariția Logodnicului, am semnat o cronică severă. Asta nu m-a împiedicat ca să fiu, — cel puțin după aprecierea lui Liviu Rebreanu, — inconsecvent și s-o propun, în anul următor, pentru marele premiu de 25.000 de lei al Societății Scriitorilor Români. Favoritul autorului lui Ion era Mircea Eliade, cu nu știu ce roman (cred Huliganii). Eram ambii în juriu. Am răspuns că Mircea Eliade mai luase un premiu literar pentru un alt roman al său, Maitreyi, ce e drept, nu din partea S. S. R.-ului și că înțeleg să distingem pe doamna Hortensia Papadat-Bengescu pentru întreaga ei operă literară, care nu fusese pînă atunci onorată cu nici un premiu. Ședința juriului s-a încheiat fără rezultat. La ședința a doua, Tudor Arghezi, care lipsise de la cea dintîi, s-a raliat punctului meu de vedere, iar Liviu Rebreanu a cedat. Am avut satisfacția să aflu că beneficiara pe merit și-a plătit cu acea sumă înția călătorie la Paris, visul ei de o viață. * Îi admiram talentul epic, nu și limba, în care calcurile după limba franceză, și numeroase stîngăcii, erau de toată evidența. Se pare că la Viața Românească, unde debutase înainte de întîiul război mondial, fraza ei fusese serios revizuită de G. Topîrceanu, căruia i-a păstrat, mulți ani, o bună amintire. Lovinescu era așa de « căzut » înaintea ei, încît nu sesiza frecvența erorilor ei flagrante: * „Don Cioculescu, sînt simple greșeli de tipar!“ * Îi răspundeam din memorie, cu sintagme absolut străine spiritului limbii noastre, ca să-i dovedesc că nu eram atît de cîrcotaș ca să mă leg de greșelile de tipar. * Obstinat și, cred, responsabil de aceste stîlciri ale limbii noastre, întrucît nu i le observase spre a le cenzura, E. Lovinescu rămînea pe poziție și afirma că Hortensia Papadat-Bengescu este o desăvîrșită scriitoare. * Într-un tîrziu, ea a comunicat lui E. Lovinescu o serie de poezii în limba franceză, unele de o surprinzătoare ardență. Erau încercări de tinerețe sau de maturitate? N-aș putea spune. Nutrea romanciera ambiția de a se afirma ca scriitoare bilingvă? Poate... În orice caz, Lovinescu s-a entuziasmat și de aceste poeme, recomandîndu-mi-le ca de aceeași forță cu acelea ale Contesei de Noailles. Exagerarea era enormă. M-a izbit de la început lipsa de ureche muzicală a autoarei, care în necunoașterea regulii lui e (e muet — e mut) lungă sau scurtă alexandrinul, într-o dezordine ritmică permanentă. Mi-am comunicat impresia, stîrnind din nou protestele vii ale magistrului: * „Don Cioculescu, ești de rea credință!“ * „De ce de rea credință. Dați-mi voie să vă citesc versurile șchioape. Mi-e teamă că niciunul nu va rezista, dacă mai există respect pentru prezodia pe care autoarea a acceptat-o. * Lectura mea nu l-a putut convinge pe E. Lovinescu, care i-a dat poemele spre publicare în Revista Română lui N. Carandino. * Acesta, la rîndul lui, mi-a oferit poemele autografe, pe care le păstrez, fără nici un fel de iluzionare asupra valorii lor, pur documentară. * N-aveam cunoștință de piesa de teatru, cu titlul Povîrnișul, care nu știu să fi fost jucată pe scena Teatrului Național din București. E. Lovinescu considera Bătrînul o capodoperă a teatrului nostru, ca tot ce ieșea din mîna ei. * Rețin, din această

Sac zile ca supravietuiți a
luat rasna peste câmpii
Va dorim sarbatori mult
mire cu sanatate

27. martie 1909 T. H. H. N. H. H. H.

«Fiecare din noi e un instrument,
fiecare suflet are sunetul lui.»

«E mult mai ușor să mori pentru cineva,
decît să trăiești pentru el.»

«Așa se va fi strecurat prin umbra
florentină, către tine, vreo amantă
mascată, mîndră patriciană...»

« Priveam,
în turburea
neliniște a în-
tinerii vie, ritul
sacru care, la aceeași
oră, durează pe jumătatea
astrului pămîntesc religia
noptei... »

« În misterul ei era atîta den-
și în portul ei era
seninăt

« ... Ca o signoră mascată. »

«Erai tu un nepăsător copil cam
pallid și buclat, sălbatec
ca vinatul?...»

« La vie est faite de renoncements. »

Co. 29 Mars 909. Tuna. mămule.
Bourne quoi l'histoire se répète
sans cesse.

« Un domn serios, co-
rect, sobru, plin de bun
simț și destul de inte-
ligent, dar cu scrupulul
laudabil că nu e
destul. »

« În mijlocul mulțimii, mă izolez
și mă adun limpede cu mine,
judec, cîntăresc, gîndesc, visez... »

6 Jan 1906. B.
Foarte bucură să ne rev
Veni, prieten și prieten
gă amicele cele mai bune u
iri pentru 1906. În cordiale
lucrări partener cele mai fr
noare amicitii. M. Parada

« De crime, de sacrificii,
de dureri și de devotamente,
de moarte, și mai ales de viață. »

interesantă suită de fotografii, cea cu broboada albă!, cu care tinăra mamă își ferește pruncul de lumina soarelui și cu inscripția autografă: * « Ce 29 Mars 909 — Măgurele. Comme quoi l'histoire se répète sans cesse ». * Da, maternitatea intră în ritmicitatea naturii, în timp ce operele spiritului își păstrează caracterul accidental. Am zărit-o uneori pe inegalata romancieră, între cele două fiice ale ei sau flancată de soțul ei, un magistrat rigid, de modă veche, așa cum îl arată pozele, cu melon, guler tare răsfrint, cravată-pieptar și mustățile răsucite. Când s-au acordat primele pensii scriitorilor, Hortensia Papadat-Bengescu n-a primit suma maximă lunară, de 25.000 de lei, ci treapta imediat următoare, de 20.000 de lei. Aflind această știre, E. Lovinescu a căutat-o la telefon pe colaboratoarea sa, ca să i-o comunice. Doamna lipsea de acasă. I-a răspuns soțul. Aflind' de sumă și nesesizînd jena lui Lovinescu, față de nedreptatea săvîrșită de comitetul care-și rezervează clasa supremă, vrednicul magistrat, nu de mult pensionar, a răspuns sufocat:* — „Cum? i s-a acordat 20.000 de lei? pentru scîrța-scîrța pe hirtie? Iar eu, care am fost în magistratură patruzeci de ani, n-am decît 15.000 de lei! Păi drept este?“ * Stupoarea indignată a soțului e revelatoare. Domnul consilier de curte socotea literatura ceva nesianos, iar pe practicanții ei, niște pierde-vară.

An povest de copil cu doua vintute puternice si purtate
de frumusea si al fetei: de au patrat doi innoata
prin expunerea triptali cu caletatea tot mai
cu realitatea.

[illegible][illegible]

Investițiile în artă provin din partea unor artiști și
marilor burse, pe lângă pe stat, și din partea unor
bani. În România este în mare măsură o investiție în
artă pentru felurile asfalte din aceste țări unde
este important o artă care are în vedere
de a avea în de de -

... la mult poporul Căminatopraf - pri mult
... înseamnă ad. fort fort june. Deu co' i a reu
... deo pri mult - pri mult o ad' care
... june a no difanșe. Deu suprapoziție de plau
... de purific, succorțean, aprofundare
... de tufare pialente; succorțean
... înseamnă june i fort june în mure
... de mure? Cămin - mure
... de mure penten mure mure

PER ASPERA AD ASTRA

Mateiu I. CARAGIALE

ARHETIPURILE CRAILOR DE CURTEA VECHE (IV)

DAR CUM SE ÎNCHEIE ANUL 1907 PENTRU corespondentul din București? Scrisoarea din 22/9 decembrie 1907, simbătă, ne lămurește: «Dragă Amice, să mă scuzi că întârziez cu răspunsul, dar am fost foarte contrariat. În sfârșit Lunia [sic!] trecută m-am prezentat la gonzessa cea bătrână, și dacă aș povesti cuiua orele petrecute acolo, și-ar imagina că-i recitez un capitol din Balzac. Nu era nimeni acasă, nici o slugă, curtea era părăginită, casa se sfărâmă și din când în când se aude cum cad olandele care se dezlipesc de pe acoperiș (mi-era frică mare, putea să mi se întâmple o nenorocire ca regelui Pyrrhus)¹. După o așteptare de un sfert de oră în mijlocul curții, după ce inspectasem totul, geamurile de la subsol deschise, ușa de la casă dată

de perete, am auzit o violentă bubuitură într-un geam după o perdea, și o mină făcându-mi semn să intru. M-am suit, și a început o întrebare: cine e? ca la un castel corsican. Iar eu mi-am declinat numele și am intrat ca o bombă. A fost o conversație la la Jambirboc^{*1} numai franțuzește, în sfârșit, ce să-ți spun, am zăpăcit-o. Salonul era ceva bizar, un tablou antic inestimabil, o pendulă cu un turc, un căfel empaillé^{*2} cu niște ochi fascinatori și unul nelășos viu, care era să-mi mănince melonul. Eu însă n-am înțeles nimic, știam că e putred de bogată, dar ea mi-a spus că e săracă, că au ruinat-o niște procese, că vinde o pădure, și cele ce mi-a spus acum nu prea concordau cu cele de astă primăvară. Cu toate că e foarte sfioasă și fricoasă m-a primit singură fiind, și m-a rugat să mai viu. Eu am submerjat-o^{*3} sub un deluge de galanteries fines^{*4}. La plecare mi-a spus brusc că vin pentru bani? Eu nu m-am deconcertat, și ea a ris. Nu e un pont de sporturi fine, are o fire rece, nu vibrează, sau își dominează sensurile. Dar o voi cultiva în speranța unui testament — nu are rude deaproape, are ură pentru oameni, și se poate să-mi lase ceva. Sunt într-o așa deșă, și atât de iritat de ghină, că m-aș mulțumi cu orice. Dacă vreodată am să fiu bogat, eu cred că am să tresar din somn în fiecare noapte când îmi voi aduce aminte de vârsta de acum „l'age de la noire deche“^{*5}. Tu, dragă amice, ești fericit, cel puțin, că ești în Paris, dar eu mă distrug și

^{*1} Termen argotic.

^{*2} ...împăiat...

^{*3} ...încercat-o...

^{*4} ...un potop de galanterii fine...

^{*5} ...„vârsta negrului ghinion“.

¹ Ucis cu o cărămidă, se zice, aruncată de o babă, în timpul asediului unui castel.

mă consum inutilmente în acest oraș de dezastru. Săptămîna asta am dinat de două ori la Enescu cu Vlădoianu, care mă invitase. Îmi datora un pol. E un tip care are un filon sigur, și aceasta îl ajută să se menție. Și-a făcut o uniformă chic, dar roșu[1] nu-l prinde, nu e ca noi un gentilom brun, e blond „und ist er doch so fad“ *⁶. Dragă amice, pontul cu babele e ceva mai dificil decît cu tinerele, sunt mult mai rutinate. Dacă aș fi stat cu o tină (nu domnișoară) 3 ore en tête à tête, după o oră mîinile ei ar fi fost în ale mele, după două ore [...], și după trei[...] Dacă aș avea noroc pe jumătate ca escrocul Bernadotte², aș reuși într-altă parte. Eu nu părăsese partida cu monstrul meu, sunt curios ce mai are să fie și mă antrenez. Ce pîi[er]de, n-am. Dacă ar crăpa hoo[ia] de Madame G., mama Jeannei, ne-am putea combina forțele și da un coup double *⁷ acolo. Am găsit o agentă fină. On doit penser a tout *⁸. Sunt curios de ce ai făcut cu Illustrissima Mlle de Semelles³, la douze fois millionnaire, la Remspelmayer *⁹. Mă gîndesc mereu la asta, și la cei 28 „hunters“ irlandais *¹⁰ ai ei. Te rog să nu uîți cînd îmi răspunzi, și fă-o cît de repede, dacă poți, ce e afacerea Boni de Castellane — (Clélie de Talleyrand — Périgord, prince de Sagan? Ce a fost lupta aia în biserică? Gazetele, cred eu, sunt rău renseignate *¹¹. Am citit că Sagan, care fusese rugat de B. de Castellane, să intervie supplantase *¹² la Madame Gould pe vărul său, și acum o ia ei. Am citit că Boni C. care risipia pe an milioane în sporturi sadice, n-are acum nici un pol, abia se ajunge și marele circ Barnum i-a propus să-l expună ca pe o curiozitate. Eu cred că Sagan e un mare pontagiu ca strămoșul său

în linie feminină, Biron de Courlande. Actualul principe B. de Courlande rezidă la Paris, a l'hotel de Jancourt rue de Varennes. Eu dragă amice pentru moment sunt un bon homme foutu *¹³. Duc o viață obscură, dar mîndră. Nici un amor măcar nu-mi îndulcește tristețea ca la Berlin. Dar nu-mi pîi[er]d curajul, mă gîndesc că suntem doi, și că e imposibil să nu se spargă deșe în mii de cioburi, și să nu găsești tu în Paris, unde tourbillonul aurlui e așa formidabil, un filon abundent. În tot cazul dacă îmi reușește o afacere cît de mică, sau vinde tata partea lui din Frățești, o lună ne vom revedea. Te credeam plecat pe Riviera. Dragă amice, profită de tinerețe, de cel mai neînsemnat moment, anii trec și cu ei forțele și entuziasmul, de cîte ori peste 10—15 ani n-ai să regreți vîrsta de acum și n-ai să simți o rană că n-ai avut de la majorat un venit somptuos. Dar în tot cazul, orice ar surveni, nu te întoarce în România decît atunci cînd ai veni cu o sumă importantă să-ți cumperi un domeniu și apoi în fulger să fugi ca Grigore Bălăceanu (nu tinărul, dar cel[ă]lalt, fiul baronei Ruthmann). În România e prea infect să trăiești, eu cred că dacă într-o zi te-ai pomeni în București ai crede că fug casele după tine și-ți cad în cap. Eu mă voi duce în curînd la gorgona mea, poate că are să lasă ceva. Măcar locul din București dacă mi l-ar lăsa, tot am avea ce grignotta *¹⁴ cîteva sezoane fine. Nu se știe, eu sunt sceptic, nu vreau să cred în nimic, dar cine poate ști ce ne rezervă viitorul. Serie-mi ce a fost cu Illustrissima Semelles, la douce tendresse de ton coeur *¹⁵ și nu ezita, aruncă-te fără rușine gîndindu-te la Piron Semigalles și Sagan și la porcul de Bernadotte. La mulți ani, dragă amice, grande et bonne chance *¹⁶ și-ți urez ca anul

*⁶ „...și este atît de fad“.

² Mareșalul lui Napoleon. (Se pare parvenit în grațiile împăratului prin soția sa.)

*⁷ ...o lovitură dublă...

*⁸ Trebuie să te gîndești la toate.

³ O domnișoară de 40 de ani, cu o avere de 12 milioane de franci, rudă cu contesa Yves d' Ancy. Avea castelul de la Mulette.

*⁹ ...cea de douăsprezece ori milionară, doamna Remspelmayer!

*¹⁰ ...„hunteri“ irlandezi...

*¹¹ ...informate...

*¹² ...înlocuise...

*¹³ ...nesinchisit...

*¹⁴ ...ronțăi...

*¹⁵ ...dulcea dragoste a inimii tale...

*¹⁶ ...mult noroc...

Biblioteca Jud. Hued - Deva
SALA DE LECTURA1908 să te treacă în condica de aur a millionaireilor,
Ca un frate Matheiu»

Bilanțul anului 1907 rămâne în cumpănă pentru Mateiu Caragiale. Tentativele de a găsi o soluție materială, e drept că de fantezie, eșuează, micile aventuri sentimentale nu se încheagă, spectrul examenelor rămâne la fel de amenințător. Tonul amar, ironic, de dandy întirziat, prietenile de crîsmă sau de club apar ca specifice acestui moment, în care tinărul expune o fizionomie încă contradictorie, unde luciditatea frizînd cinismul se topește în naivitate și reverie. Observator acut al realităților sociale din vechea Românie, el nu le surprinde mecanismul de clasă, pe care i-l ascund propriile-i fantasme de heraldist. Scenele pe care le descrie în lungile-i scrisori de taină amintesc citeodată de atmosfera crepusculară a Ghepardului, alteleori, și cu atît mai straniu, se alcătuiesc într-un frapant proustianism balcanic, de o savoare tot atît de suspectă, sub lustru. Un singur element care să ne conducă direct către Craii... — mesele luate în trei, asemenea mușchetarilor, cu prieteni purtînd nume răsunătoare (cel al povestitorului nu e pomenit, în carte) încărcate de ecourile trecutului, dar căroră le dă ocol umbra malefică a lui Pirgu. Fiindcă, după cum s-a văzut, nici acesta nu lipsește.

*

O carte poștală ilustrată, datată « 27 Février (din București) », deschide corespondența anului 1908 cu o muștrare: « Dragă amice, Nu înțeleg lungă tăcere. Sau ai fost absorbit de vreo complicație, sau vrei să-l nenorociști pe Szeckenyi smulgîndu-l bucășica, sau mi-ai scris, și bizantinii mi-au furat scrisoarea (Am mari bănușii). Îți scriu din fugă. Scrie-mi și tu ce s-a mai întîmplat, ce ponturi au mai fost. Totdeauna te felicit pentru ziua ta de naștere urîndu-ți un filon superior și multă sănătate. Ca un frate: M. » De fapt, corespondența începe să se rărească, N. A. Boicescu fiind, probabil, mai acaparat de viața pariziană decît în anul precedent.

Într-adevăr, scrisoarea următoare este datată 14 Avril 1908: « Dragă Amice, De cînd nu ne-am mai scris s-a mai schimbat situația. Eu am atribuit tăcerea ta unor încercături ale poștei, dacă nu chiar indiscreției vreunui vecin, sau vecină, care sunt epatați de felul cum trăiesc singur la mahala, nu am nici o slujbă, primesc scrisori și telegrame din Paris și Berlin, și [i]es sau à la fonfé, sau deguisat noaptea. Tata s-a întors în țară pentru a-și aranja afacerea (a le deranja poate) și ceea ce e mai principal, pentru politică. De-acum am un filon politic la Take Ionescu ceva sigur, dacă există siguranța pe pămînt. Îmi pare bine că te amuzi și zici despre viață că trebușile să fie „courte et bonne“^{*17}. Frate-meu⁴, care e un om pontagi, mi-a spus că dacă nici vara asta nu-mi găsește un filon la Berlin, nu mai înțelege nimic. M-me R.⁵, care joacă pe lingă mine rolul baroanei de S. pe lingă tine, se va însărcina cu „prezentările“. Există o rusoaică putredă la creșter, vîrstă și pungă, o sentimentală, cu villa în Charlottenburg, castel și păduri. E o combinație de care nu știam nimic, așa că deocamdată nu cred nimic. Nu se știe însă. Dacă comiși imprudența să nu încerci mereu, oricînd și la oricine, niciodată nu vei reuși, și rămîi un tip „raté“^{*18}. Eu am avut în București cîteva ponturi iarna, dar e ceva mesquin (parșiv). Zilele astea voi dețuna la F. de Montesquiou — Fez. care întreabă mereu de mine. Peste o săptămînă Mme R. — știi cine, — vine în București. Pentru ca să mi-o fac devotată îi voi propune un mic joc între caisa ei și banana mea (are un béguin^{*19} pentru mine). Princesa Olga M... a avut o toquada^{*20} pentru Cantemir Cîmpineanu, dar acesta, care e un om moale și plictisit, n-a știut să chautfeze și afacerea a rămas baltă. Mișighă spune că vrea să o ia el. Emile Sturdza e suboficer de ambulanță, are un chîpiu de șef de gară și s-a aruncat la o dotă de 80.000 venit dar pentru moment a fost rebutat. Era o d[omnișoa]ră Cînu. El însă tot speră, și face pe nebulul, zice că pleacă în Maroc! Dacă ar reuși ar deveni ceva vertiginos. Ar zbura în două auto-uri, ar strivi sute și mii de victime pînă cînd l-ar arunca motorul în vreun arbore. Astă vară era oribil, nemîncat, neras, slab ca un spectru,

*17 „...scurtă și bună“.

*18 Luchî.

*19 Renditsch (Rendici)

*20 „...ratat“.

*21 „...slăbiciune...“.

*22 „...toană...“.

cu un fel de juben cabossé*²¹ și cu ghetele eculate, iar ca o culme, monoculul îi era spart în mii de tăndări, dar tot în ochi! Acum nu-și mai aduce aminte de toate astea, cum dormea prin Cișmigiu, și vrea să devină milioner. Vlădoianu e tot în armată, îl văd rar. Are planuri mari. În momentul cînd îți scriu aceste rânduri, primesc o carte poștală cu portretul lui Charles X bătrîn, în uniformă „Restauration“. E un tip adevărat Bourbon, foarte simpatice. Nu ți-am scris încă pentru că am fost ocupat, și în urmă răcisem. Hortense P... și cu Custiga tră[i]esc într-un zbor violent, nu se mai ajung din petreceri. Au cumpărat auto-ul lui Țoțoi și i-au adaptat o caroserie fină, iar noaptea zboară în el luminat. Custiga e însă foarte plictisit. Au un filon rezistent, vreun adulter lucrativ poate. Bizantinii au cam sărăcit; nu mai e ca pe vremea expoziției: muscal, Capșa, bancheturi. Se plimbă pe jos, totuși. Adevăratele ponturi solide sunt rare în București. E Jeanne Ghermani, care e foarte vițioasă după cîte aflu, era Jeanne Știrbey, și poate niște evreici sau nemțoaice necunoscute. Și ca o culme toate au fost luate de niște bogumili, cea dintîi de Iakovake, a doua de R. Rosetti-Răducanu, un om insuficient. Eu am fost invitat deunăzi la un dejun fin la Splendid, cu tata, de o cucoană din Moldova, Mme Roman⁶, iar după masă am zburdat aproape două ore cu Mișca la chaussee, cu micul Roman. M-am gîndit ce bine ar fi să continue toată viața așa, numai în lere moi, Pommery și muscal. Cei cari au însă fonduri tră[i]esc la noi ca les petits bourgeois *²², [i]es cu tramvaiul, seara nu aprind decît o luminare, și-și întorc hainele pe dos spălîndu-și mînușile cu benzină cînd merg în lume. Sunt tipi cu 250.000 rentă îmbrăcați ca funcționarii comerciali. Astfel încît seara m-am culcat melancolic întrebîndu-mă dacă scopul nostru se va realiza, și dacă bannierele noastre vor străluci ca ale lui Bernages la Vau-plassans⁷. De Paști cred însă că mă voi amuza nițel (îți voi scrie). Eu m-am izolat completamente în București, așa că dacă aș deveni mîine milioner, nimeni nu ar putea să mă interpeleze. Isprăvesc urîndu-ți, dragă Amice, toată chanța unui Bernadotte, sau Godoi, să devii prince-consort în Luxemburg, unde sunt numai femei.

P. S. Nu știu cum mai stai tu, dar starea mea financiară e lamentabilă. M-am epuizat făcîndu-mi ghete, și alte fleacuri utile, dar nu mă eă[i]esc, am o serie de ghete fine, și aștept și eu ceva serios. Am urmat principiul tău. M. [P. S.] dar pînă atunci profită că ești în Paris „des mecs le paradis“ *²³, și amuză-te ca un adevărat byzantin. Bonne chance, Ca un frate:

Mathieu ».

Se pare că nici corespondentul bucureștean nu mai este atît de activ. Dar iată motivele sale:

« De Bucurest Strada Popa Tatu, 70
Vendredi, 7 Mai

Dragă Amice,

Te rog să mă scuzi că-ți scriu așa de tirziu, dar realmente n-am avut timp să o fac. Capul meu e un Infern, o locomotivă, sunt encom-brat *²⁴ de o mie de griji, și cum am fost foarte supărat, am devenit foarte solitar și din ce în ce mai sombru. Afacerile mele, pe care tata le înecă întotdeauna, au început să se limpezească și pînă la transarea primelor greutăți mai sunt puține zile. Apoi va trebui să brosez *²⁵ ca un nebun, altfel nu e scăpare. Ți-aș spune multe, și tot aș mai avea de spus, dacă s-ar putea aci, dar serisoarea e un mijloc insuficient de comunicare, tot între patru ochi e mai bine. Nu mai vo[i]esc însă a anticipa nimic. Mai bine să așteptăm evenimentele. Pe nymfa cu ochi de culoarea violetelor (la fille du chambellan)*²⁶ am zărit-o cu sora ei (une grande allumeuse) *²⁷ și cu un monstru de guvernantă prin Lipscași. Erau îmbrăcate așa de simplu încît nici harpa-goana Cămpiniancă n-ar fi putut imagina ceva mai [i]lefin și mai solid. Ghetele erau aceleași pe care le știu și care cu toate reparațiile succesive tot durează. Cum? e scurt și mare myster. Pe la fille de commandeur *²⁸ n-am mai vă-zut-o. În București a fost Kronprinzul german. S-a encanailat *²⁹ enorm. Regina l-a luat în entreprisă. L-a plimbat, l-a giuguiuit, l-a dus la Vatra luminoasă, la monastire, la păcură, la teatru, eu am crezut că vrea să-l violeze într-un acces de erotism senil. Așa cum era,

*²¹ ...mototolit...

⁶ Văduva scriitorului Ronetti-Roman.

*²² ...ca micii burghezi...

⁷ Mr. de Vauplassans, personaj dintr-un roman de Maurice Maïndron.

*²³ ...„paradisul apașilor“...

*²⁴ ...împiedicat...

*²⁵ ...mă străduiesc...

*²⁶ ...[fiica șambelanului]...

*²⁷ ...[foarte ațîțătoare]...

*²⁸ ...fiica comandurului...

*²⁹ ...declăsat...

blond spălăcit, subțire ca le comte d'Artois și îmbrăcat numai în alb și argint, el a fost poate cea din urmă pasiune a bătrinei gougnotte^{*30} Carmen-Sylva. Dar nici mătușa lui (la princesse Maria), care în fond e singura lui rudă adevărată din familia regală română, nici princesa Maria nu s-a lăsat mai jos. Sunt pătruns de ideea că a avut pentru acest blond cuirassier nordic un béguin fin, prea s-au frecat mult. Și într-o dimineață au plecat în auto amindoi, au inspectat la înțelea regimentul de roșiori (al 4-lea), apoi au șters-o singuri pe la marginea orașului, oprindu-se la hipodrom, unde erau antrenări. Dacă în tot timpul acesta nu s-a petrecut nimic, nici măcar pelotaje, ciupeli [...] și alte sadisme aristocratice, atunci eu cel mai ilustru herald al acestor timpuri decăzuți proclam că cea din urmă scintile de galanterie și de eroism s-a stins în vinele familiilor regale. Nu se poate altfel și pe urmă prințesa nu e așa godiche, ni moche^{*31}, ea să lase să-i scape o așa trufanda rară. De aici Kronprinzul a mers la Viena unde a vizitat pe Franz-Joseph, der alte Kaiser, der Kuckuck soll ihn holen!^{*32}. Dragă amice, dacă soarta ar fi înfipit deasupra armelor noastre găunoasa coroană a Serbiei, Greciei sau Muntenegrului, am fi ciupit și noi cite o bucățică, dar se vede că zeilor le-a fost frică să nu abuzăm prea mult, așa ca Edouard. Vreau să-ți comunic că Vlădica din Muntenegru (Nikita) profitind de conflictul austro-serb a șters de la Ruși o mulțime de bani pe cari l-a dilapidat. Acum a trimis pe Mirko la Petersburg să se pomangească să-i mai dea, dar țarul care are o pică pe ei, l-a dat afară, trimițându-l să stea la hotel, și ne mai oferindu-i apartament la palatul de iarnă. Afacerile de la Stambul m-au indignat văzind triumful [...] escrocilor în contra reacționarismului. De cînd ai plecat din București, eu m-am izolat așa cum n-am mai fost niciodată trăind singur și lucrînd la realizarea planurilor la care am pus bazele împreună în lungile plimbări < pe cari le > de astă iarnă, ca Henckel-Donnermark⁸ și Dohna-Schlobitten⁹. M-am < convins > asigurat însă de un mare adevăr, că toată energia unui om nu poate face nimic decît dacă împre-

jurările îi sunt favorabile, dacă norocul îl ajută. Poți fi cel mai frumos, mai elegant, mai spiritual, să zbirnii 10 ani în Paris, Londra, Nisa, Baden-Baden, Biarritz și Ostenda și să nu găsești nimic și să vii pentru 10 zile de la țară într-un oraș, netuns, neîmbrăcat sau mai bine zis îmbrăcat alandala și să-ți cază norocul în cap ca o ploaie de aur, să pîljerzi trenul ca să faci cunoștință cu viitoarea-ți jumătate, și alte combinații de felul acesta, care spuse dinaintea și se par ridicule, imposibile, și după ce s-au întîmplat foarte naturale. L-am văzut o dată pe fiul borfașului bătrîn, dase de ceva parale, era infect ca apparență, se vedea că nu se poate schimba. Te-a calomniat. Eu l-am întrerupt cu mindrie zicînd că să treacă la alt subiect mai imediat, neîfiind eu chemat să fac aprecieri asupra unor lucruri ce-mi sunt indiferente sau a peu pres^{*33}. Acuma Bucureștii au devenit... de creux^{*34}, de fără mînduivă, fără viață. Cursele se alegară fără cai. Moruzi¹⁰ și-a desfăcut ecurile, și se zice că pomanagiul Duca o pe cale a se însura cu Adina Știrbey, cîci devan Murusi. Dacă ar fi așa ar trebui să convocăm statele generale să declarăm falimentul bunului simț și al rațiunii. Dar se vede că un blestem distruge pe acești oameni cari s-au ridicat prin adopție, furt și usurpări și se vor prăbuși prin mesalanțe și encanaiare. Am văzut, în „Illustration Salon“, castelul din Lignières al lui Bourbon-Lignières (le comte Charles). E un frumos castel stil Louis XIV înconjurat de apă cu o terasă strîmtă cu vase și flori. Trebuie să-l fi văzut și tu. Ah! dragă amice, eu toate că m-ar seca oribil în pungă, dar dacă am ceva bani, < sbor > cad la Paris, unde să mai putem fixa ceva norme de existență fină la un ceal aristocratic. M-ar costa însă enorm, dar m-aș ratrapa stînd o lună, o lună jumătate la Berlin. Am devenit foarte econom, văzînd ce greu e cînd îți lipsește moneda, și ești mindru, nu poți să trăiești tu ca annexă. Zilele astea un fel de cuistre^{*35} m-a tapat cu 5 lei. Pe urmă a dispărut și mi-am zis că eu orice preț trebuie să prind pe bandit și să-l rançonnez^{*36}. În adevăr

*30 ...lesbiană...

*31 ...bleagă, nici proastă...

*32 ...Kaiserul cel bătrîn, lua-l-ar cucul (Joc de cuvinte.)

*33 Cel mai mare magnat al finanțelor din Prusia.

*34 Conte a cărui familie data din secolul al XIII-lea.

*33 ...aproape.

*34 ...găunos.

¹⁰ Generalul de cavalerie Moruzi, căsătorit cu Adina Știrbey. Fiul cneazului Dimitrie Moruzi, prefect de poliție, conservator, care fusese căsătorit cu Smaranda Cantacuzino, sora Nabului.

*35 ...bădăran...

*36 ...jupoi.

după 2 săptămâni l-am încolțit și mi-a plătit. De atunci nu a mai fost posibil să mă mai ciupească cineva cu cinci parale. Nu voi mai da nimănui nimic. Am primit de mult scrisoarea în care îmi descriu scena cu suedeza tomate [?] și cu damele care o engueau *³⁷. Mi-a plăcut mult.

Mon cher, odată cu bătrînețea vine și înțelepciunea. Cu femeile trebu[ile] să fii neîncrezător și perfid, să nu te iei după preținse reguli medievale cari n-au fost inventate decât de niște dobitoaci sub dominația femeilor. Numai chiulul le impune respect, m-am gândit și eu. De aceea nu e bine să trăiești în ideea existenței femeilor pure. E posibil să existe, dar rar, și cite din aceste sfinte n-au pagini secrete în istoria vieții lor. Să nu te îneci nici în ochi albaștri, nici să nu te iei după roșata care le acopere fața cind le privești, poate să fie numai un efect al circulației singelui, o constituție particulară a epidermei care să n-albă nimic a face cu onestitatea. — A murit la Nisa o Darvari, care are două fete bogate (Marie Joseph Darvari). Vorbeam noi, și-aduci aminte. Am făcut cunoștință cu un Sturda între două virste cu care am făcut două chefuri și care cunoaște bine pe beșadelele de la Dieppe. Mi-a spus lucruri pe care altfel nu le-aș fi putut afla. Astfel marquisa de San-Esteban care era foarte naivă, avea nasul strîmb și bec-de lièvre *³⁸. La Berlin s-a supus la o operație grea și i-a rectificat nasul. Acum vrea să-și coasă buzele. Cel care a luat-o pe Olga M. (80.000 rentă zestre exact) are un fel de majorat transmis de la domnitorul Mihai astfel că e mult mai bogat ca marquisa și cel mic. Cel mic e un om sălbatic, care nu știe niciodată unde e, umblă din loc în loc fără să-și dea adresa decât cind are bani. Are 3 amici nedespărțiți cari-l urmează pțretutindeni: o metresă, a doua metresă și pe bărbatul acesteia, un căpitan de artilerie francez trăind ca niște adevărați feudali în disprețul moralei șnapanilor și amuzîndu-se de îmblînzirea cailor și cu trasul la semn. Olga a făcut un băiat, asta o știi. Acest Sturda pe care-l cunosc e un om cult, dar nocturn și misterios, învîrtind niște afaceri, asupra cărora eu nu am insistat. De altfel îl văd rar acum, o singură noapte am stat cu el pînă la 8 dimineața și apoi ne-am întîlnit iar la dejun. A mai trăit încă acum 20 de ani în București, apoi a dispărut și acum s-a ivit iar. Ce oameni! ce timpuri! Dragă amice, credeam că abia am să-ți înlecesc o pagină, dar văd că am încă de spus multe, și acum sunt obligat să mă mut din prețina celor nouă găini care mi-au rentat peste două sute-trei-zeci de ouă cu totul, dacă nu mai mult, și vreau să le pun pe unele să clocească. De altfel,

însă, sunt trist, și dacă n-ar fi singurătatea și libertatea aș fi și mai nenorocit. Racoviță ¹¹ s-a însurat. L-am văzut venind de la țară cu soția lui în auto. Isprăvesc, trimițîndu-ți noua mea adresă, Popa Tatu 70, de unde în curînd mă voi muta la țară. Serie-mi însă curînd, ce mai faci, și ce părere mai ai; e pentru mine o mare resursă să nu ne desperăm căci nu se știe ce ne rezervă viitorul. Eu cred că în curînd [i]eșind din norii cei negri ai deșei, vom străluci. Serie-mi dar. La revedere. Ca un frate: Matheiu ».

În scrisoarea următoare, spectrul examenelor se precizează: « De Bucurest, Jeudi 21 mai, Atelierului 10. Dragă amice, sunt foarte supărat din nou, deșă și un examen de trecut peste o lună. Are să-mi trebulască să timpesc cite 8 ore pe zi. Amica mea Mme R. a sosit în București, ceea ce îmi va înduleci exilul, dar nimic nu mă poate despăgubi de faptul că vara aceasta nu voi vedea Berlinul, unde damele sunt atît de binevoitoare pentru niște nobili principii slavo-bizantini cum suntem noi. Mme R. va sta puțin timp. Dacă ar fi bogată s-ar schimba afacerea, totuși ea mi-a dat să înțeleg că la Berlin n-ar fi totmai greu de găsit un filon pentru mine, dar trebu[ile] multă supleță și discreție. (Știi bine că după modelul curților franceze din vremea lui Louis XV, fiecare damă „de la noblesse” *³⁹ era și o mare gourgandine *⁴⁰ și o maquerelle de forță și că tradiția nu s-a p[er]dut încă de persoanele fine.)

Eu [i]les către seară regulat, e un timp prea frumos cînd apune soarele, uneori merg la chaussée, mais ça coûte cher *⁴¹, n-am cu cine merge să plătesc în doi. De obicei însă merg pe terasă la Capsa și privesc cinematoul bucu-reștean, comparînd cu ce vedeam de pe terasa lui Rieber pe Unter den Linden, și-mi amintesc cum damele îmi făceau cu ochiul, cum toți gardes du corps *⁴² treceau în echipaje și auto-uri, cum suna muzica de la auto-ul Kronprinzului, și mă cuprinde o sfișietoare melancolie. La Grunewald te asfixia parfumul cel dulce al teilor cînd cu Geneviève, Gertrude Flatow, sau epileptica Fernande mergeam în trăsura la Hundekehl pe terasa rozelor. Nu se știe însă dacă în iulie nu mă voi afla acolo. Timpuri sunt indeciși, sunt sceptic, dar nu renunț; și ce mă miră e că tu n-ai flambat o milionară, dar nu trebu[ile] să ne mirăm de nimic, timpul nu e p[er]dut, noroc să avem. Eu dacă îmi iau hleața

¹¹ Alex. Racoviță, din familia lui Ștefan Vodă, după spusele lui N.A. Boicescu. Căsătorit cu o domnișoară Cesiuanu.

³⁹ „...din aristocrație”...

⁴⁰ „...desfrînată”...

⁴¹ „...la șosea, dar asta costă scump...”

⁴² „...gărzile de corp...”

*³⁷ ...băteau la cap.

*³⁸ ...buză de iepure.

voi da o lovitură în sensul să vin la Paris, obținînd prin Take I.onescu o subvenție și cu ce mai am eu, așa ca să am 450—500 lei pe lună. (Asta la toamnă în noiembrie.) Am observat că unele planuri și se par imposibile și dacă ajungi la scop nu și se mai pare extraordinar, ca și cum ar fi fost decînd lumea.

Alaltăieri, la Capșa pe terasă, s-a așezat Cuștica Paciurica lângă mine, avea o pălărie fină de pa[i]e ca a mea (un Delion de 18,00 fres), era în frac sub pardessus și cu niște escarpins ca o damă, foarte fini cu fundă mică. Toți se uitau la el ca la o curiozitate. A povestit unuia cite aventuri de amor a avut el în tinerețe, cum s-a amoretzat de el o englezoaică care era cea mai splendidă feme[i]e din une ville d'eaux⁴², cum ea îl trimitea lui în fiecare seară un trandafir să i-l puș[i]e pe masă, cum el nu dădea atenție crezînd că e o farsă. Atunci ea i-a trimis un billet în engleză dar el n-a înțeles și s-a dus la unul să i-l traducă, cum și-au scris ani întregi etc., etc. Era ceva poetic. Pe urmă a plecat cu Arthur Rosetti să dîneze (Hortense trebu[i]e să fie la Paris). Marie Ghika (fostă Hertz) a înnebunit, [i]eșea în cămașă cu un chipiu în cap și striga „Salutați pe fiica principelui Ghica!” Atunci fiica ei Iza Exarcu a transportat-o la Viena. În gara de nord a fost un spectacol care a indignat publicul, pentru că nu voia să se suie în tren,

și se lupta ca un elefant cu 7—8 hamali cari i-au sfîșiat hainele, s-au pumnuit, s-au luptat, s-au rostogolit. Apoi s-a trîntit jos și n-a mai vrut să meargă. A trebuit să o ia cu forța pe sus. Fata ei stătea impasibilă pentru că o ura enorm pe mă-sa. A nebunit și cealaltă Mme Ghica a lui Iancu G. Popolani. Au să nebunească toți. I-am văzut de mult pe Radu și Jeanne V. Radu cu o chică mare pomadă, ea a întîrîrit, e bine la față ca o adevărată sensuală, are niște priviri vampirice și languroase: e la apogeu. La curse era să merg odată, numai e prea costisitor și fără tine n-am cu cine sta și calomnia. Derby-ul și atît. Pascal Toncescu a fost propus la Jockey și blackbowlat. Pe Vlădoianu l-am văzut de citeva ori, a devenit imposibil cu lăudăria [sic], ai crede că mor toate gonzelele după el. În uniformă e găunos, și are să iasă din armată soldat după cite vîd.

Dragă Amice, eu m-am mutat de unde stau și-ți trimit adresa cea nouă. Serie-mi și tu ca să nu p[i]jerd curajul. Mme Boicesco douairiera a stat tot în București iarna și primăvara. De citeva zile n-o am mai văzut. Dragă amice, termin fiind grăbit, trebu[i]e să merg în oraș să fac citeva emplette, și să-mi găsească femella prin Lipsani. (C'est une raffinée et une sadique).⁴⁴ Esențialul e că nu mă costă. Dama care seamănă cu Issa Morousi mi-a făcut [i]eri cu ochiul. Nu știu dacă și-o mai amintesci, dar e foarte distinsă, se îmbracă „à la fonte” într-un genre personal. Ar fi un pont, dacă n-aș avea examenul ăsta. Pourtant, je vais essayer, je sais qu'elle marche⁴⁵. La revedere, dragă amice, sănătate, și bonne chance. M.

[P. S.] Cu toată protestarea familiei Glogoveanu, Ulysse Petrescu a reapărut în București, și sfidează lumea îmbrăcat în doliu, iar seara apare în smoking la parcul Ottetelișanu. Bani rulează, nu e căzut încă. Pitzic nenorocitul s-a ruinat, avea o damă care l-a tocat și a p[i]jerdut la curse mult.

1) Să mă scuzi că nu și-am scris mai repede, dar am fost foarte plictisit, am avut citeva zile parșive, m-am îmbolnăvit, o serie de complicații. Știi că a murit generalul Haralamb, locotenent domnesc. S-a publicat un „faire-part” în care Petreștil au avut abilitatea să strecoare pe Ulysse Petrescu ca rudă. A doua zi Glogoveanu, nepotul generalului, a publicat în gazete o notiță eclatantă prin care dezmința aceasta. E dovedit că mama lui Ulysse nu e fata generalului. Montesquieu a plecat la Paris, și azi sau mîine se întoarce (Paști). Aseară am zărit la Kretzulescu pe Mme Boicesco douairiera. Bucureștii au devenit foarte parșivi pentru mine, nimic nu mai îmi place, iar afacerile mele trenează mult.

⁴⁴ (Este o rafinată și o sadică.)

⁴⁵ Totuși, am să încerc, știu că se pretează.

⁴² ...dintr-un oraș cu ape minerale...

Tata e un om cu niște planuri pe care eu nu le înțeleg, cum nu le-am înțeles niciodată. Ce e fin, e că voi avea un bun filon la Take Ionescu, altceva slabă speranță. Astfel că o plecare a mea la Paris ca să stau acolo, e pentru moment exclusă. E posibil însă să viu chiar de toamnă două trei săptămîni. În ultimul moment, cum am de trecut 2 examene succesiv, e ipotetică chiar o viligiatură la Berlin vara asta, ceea ce e într-adevăr nenorocit. O vară în București are să mă suprimă, atîta învățătură, atîta balamuc. Ce vrei moncher? C'est la vie. Dacă aș avea și eu cîteva pogoane altfel ar merge treburile, dar așa, trebu[ie] să joci cum îți cîntă altul, legat de nas, ca ursul. Nu-mi răspunde nimic pînă nu-ți voi comunica o adresă nouă. Mon cher ami, profită de viață, cu atît te alegi, dar ferește-te să nu te avariezi, syphilisul e îngrozitor ce victime face. Mme R. mi se pare că nu mai vine, astfel că văduvia mea se prelungește. Quelle horreur *46. La revedere M.»

Este cit se poate de limpede că ideea examenelor îl tortura pe Mateiu, care vedea în ele o curată pierdere de vreme, avînd alte soluții pentru reușita în viață. Ceea ce-l interesează mai mult chiar decît situația socială și averea, este însuși spectacolul lumii, căruia îi acordă întreaga lui atenție. Acestuia îi și dedică, de fapt, timpul său, pe acesta îl analizează permanent, acesta îi produce satisfacții sau îl exasperează. În fapt, a se vorbi de dorința lui Mateiu Caragiale de a se îmbogăți, fie și la vîrsta taturor speranțelor, ar constitui o eroare psihologică. Tinărului Caragiale îi trebuiau mijloace «de reprezentare» pur și simplu. Ideea unei firi achizitive se exclude de la sine, după cum nu încapă îndoială că nici o clipă nu i-a trecut prin gînd să-și dobîndească diploma spre a intra într-o viață de afaceri sau pe terenul politic. Izbitoare este în toată corespondența sa grațuitatea și chiar maroata care-l bîntuia, a unei căsătorii care să-l scape de griji, nu poate fi interpretată altfel decît prin prisma incapacității materiale. Aceasta, prin chiar naivitatea ei și în ciuda impurității soluțiilor scontate, ba chiar în pofida concepțiilor de viață care-l situează pe baricada unui profund conservatism este impresionantă, conferind un soi de idealism a tocmă ceea ce se înfățișează drept contrariul acestuia. Căci:

«De Bucarest, 22 Juin 1908
Atelierului 10

Dragă amice,

Să mă scuși, te rog, că nu ți-am răspuns încă, dar am fost foarte ocupat și sînt încă, dar ieri și azi mă am odihnit rezervîndu-mi toată ziua

și toată noaptea libere. Recitesc scrisoarea ta, care-mi face electul unui Cherry-Brandy, și mă remontează dîndu-mi un curaj mare. Alaltă-[i]eri am trecut „par force“ *47 primul examen (penalul) cu Tanoviceanu. Mai am trei (voi avea de lucru nopți și zile întregi, cum am făcut zilele trecute, nedormind decît două ore pe noapte în ajunul examenelor).

Tot timpul, cu toate astea, mi-am făcut o specialitate să embauchez de trotlines *48. Îmi place foarte mult, et ça ne coûte presque rien *49. N-am mai văzut pe comtessa R. Poate chiar a sburat înapoi în Germania. Dar am uneori un flirt foarte fin cu o domnișoară, care m-a silit să fac niște jurăminte atroce (mais qu'a cela ne tienne) *50. Ne întîlnim seara tîrziu, misterios. Luăm o birje (așa ca pr. Alexandre Bibesco) și eu coșul ridicat ne baladăm prin niște străzi sinistre luminate cu lămpi chioare, pe lingă niște maidane la Cotroceni, unde sunt teii înfloriți, sau pe la Dimbovitza. Am avut cîteva ședințe fine „à la Vauplassans“ mais rien de sensuel *51. Las lucrurile să-și urmeze cursul lor, am devenit și mai sceptic, mă aleg cel puțin cu ironia. Pentru că dacă-mi aduc aminte că nu avem un venit potrivit cu originea mea, ca să facem să ne respelidseze pentru cea din urmă oară blasoanele la Versailles și la Caserta, mă cuprinde o melancolie sfîșietoare. Conseillează-mă tu ce să fac să o ating (ca un galant mousquetaire *52 [...], sau ce să fac mai bine? Sunt de la o vreme foarte inconstant, acum dau un rendez vous, iau o adresă, mă invirtesc ca un bourgeois *53 între flori sans frein, ni temps *54. Cine mi-a plăcut însă mult este Madeleine Rosetti, sora huliganului qui s'est sauvé au Transvaal *55 și a fericitului soț legitim al Jeannei Știrbey — Are o manieră să reluqueze *56, că te săgetează, și de cite ori o văd, îmi reamintesc de declarația contelui de Bernages d'Avenelles din Vauplassans către Madeleine de Blanquefort. Aseară cînd mă înforceam cu flirtessa mea ne-a întîlnit nenea Ghitză Bursan, maitre sau metru Ghitză calomniatorul, care mînnecă cinci porții de chioffele și-apoi ia o cafea cu lapte, și împinge fronzela cu degetul. S-a uitat cu multă poftă, regreta poate că nu era el în locul meu. [I]eri s-a sinucis unul Franasovici, care umblă cu Butculescu,

*47 ...cu forță“...

*48 ...să agăț fete de stradă.

*49 ...și asta nu costă aproape nimic.

*50 ...[vorbă să fie].

*51 ...însă nimic senzual.

*52 ...muşchetar galant...

*53 ...bondar...

*54 ...neînfrînat și grăbit.

*55 ...care a fugit în Transvaal...

*56 ...să-ți arunce ochiade...

*46 Ce mizerie,

unul cu o barbă care nu se mai isprăvea, îi atirna din trăsură ca o salcie plîngătoare. E pe moarte, și cauza e amorul pentru Madame Arion (din str[ada] Corăbiei). Ce oameni, ce timpuri! E o adevărată epidemie de sinucideri și crime, poate că mine, poimîne, citești și de mine că m-am sinucis, dar să nu crezi, are să fie numai o înscenare, cu un pistol de chocolată. E prea dulce viața ca să o tai, nu se știe ce aduce ziua de mîine. Pe vremea strămoșilor noștri, dragă amice, „les gentilhommes de la maison du Roy“^{*57} se luptau în Flandra, beau, mincau, spuneau o mie de minciuni la damele galante, făceau un tur la Bastilia, pîlîjideau și furau la cărți (ca Gramont), dar nu le trecea prin cap să se sinucidă. Același sunt și eu: „Au bon plaisir“^{*58}. Nu trebuie să-ți fie nici frică, nici emoție, nici să ai regrete.

Am aflat că Jeanne Ghermani nu e toemai așa bogată cum se spune, dar tot ar fi suficient pentru cei din urmă seniori de drept ce suntem. În România o foarte castă, dar la Berlin trăiește într-un cerc vișios, cu două lesbiene „gräfin Bob und gräfin Boss“^{*59}. Cîntă un repertoriu de cîntece porcoase: Alter Faun, Schöne schoeßlich Cheverauschuh sau Montecarlivette. A cerut-o un fel de cavalier de industrie în căsătorie, dar a fost silită să-l refuze. Era un sadic și un homosexual. Familia Potocki [în text desenul blazonului, n. n.] a fost ridicată la demnitatea princiară, pentru fidelitatea pe care a arătat-o lui Ferentî Ioșea.

Putem felicita pe beșadeaua cea micuță, a făcut un pont fin. Știi, cred că erau 2 fete. (O Morousi și Olga) și un băiat Georges care și-a făcut stagiul la gendarmii călări și a murit repede și cam misterios vara trecută, la 20-21 ani, trecînd o nouă avere surorilor sale.

Tînărul Trouville¹² pretinde că e un om ideal. L-am văzut într-o zi pe generalul Beller, civil, are un juben-melon crême, ȕucaloform imens și cade pe nas, și niște haine scurte cu pantaloni strîmți. A vrut să se suie în tramway să meargă la moși, dar l-au bousculat toptangii[!]. Atunci el a strigat: „Iacă un tramway mai mult decît complet!“ Și colonelul Jaki Bogdan e aici, Trouville o nouă frică mare de el, că-l încheide dacă-l prinde. E foarte sever, și Ghica-Budești (un om comic) mi-a spus că nevasta lui Jaqul [sic!] Bogdan, colonela, se ocupă cu cultura găinilor și a păsărilor în București chiar.

Astăzi noapte, am stat pînă la 4, l-am îmbătat pe unul foarte inteligent, îl știi, Lică Odobescu. Și cînd mă gîndesc la restul oamenilor, peuh,

horreur! horreur! Le-am văzut pe Cécile și Jenny, cele două principese din ilustra casă Pignatelli-Zucealas. Elles on beaucoup baisse^{*60}. Cécile mai are însă un reflect fin, ceva de rasă care seduce. Mai aș avea multe de scris, dar timpul mătrădează. Trebu[ile] zilele astea și să pîstinez și să pioșez, pour sauver au moins les apparences^{*61}. E lucru mult, massiv, ingrat și indigest. Nu știu dacă mai poți învăța, eu, greu de tot. Cînd mă așez să citesc, mă apucă o amețeală și-mi vine să fug. A trebuit efforturi enorme[sic!] să dau penalul (e foarte greu), muncind o zi de la 5 dimineața la 12 noaptea și de la 3 noaptea pînă la 5 fără un sfert, dormind în 48 de ore, 2 ore. Celă éreinte^{*62}. Și mai sunt trei.

Essențialul e că bine, rău, trebu[ile] să dăm pîlîpt cu comissia. Au mai fost și alte examene, unde eram nuli, și tot am învins.

Bonne chance, dragă Amice, îți scrie-mi ea să mă remonteze nițel să nu plec banniera napuletană. La vedere: Ca un frate, M.

P. S. Unchiul tău cu barbă umblă noaptea cu tramvaiul la șosea ca un ipocrit. »

Scrisoarea care încheie corespondența anului, și de fapt întregul grupaj, cea mai « tenebroasă » dintre toate, este și cea mai lungă: « De Bucarest Lundi 16 novembre Atelieru-lui 10.

Dragă Amice, Te rog din suflet să mă scuzi că nu ți-am mai scris de atîta vreme, căci am fost așa de supărat, mă mir că nu am înnebunit. Eu am mai primit de la tine în septembre o cartă poștală din Geneva. După ce gingașa mea amică a plecat din București, am rămas singur. Am făcut atunci cunoștința unui monstru de femeie, o fostă călugăriță franceză expulzată de D. Combes, și care poartă numele de Mariette Lamboley. Acum e profesoară de franceză. E cea mai urîtă femeie pe care am văzut-o [...] În septembre am rămas sans le sou^{*63}, tata mi-a interupt renta, spunîndu-mi să mai aștept 15 zile (după ce așteptasem două luni). Atunci pentru a mă distra, am găsit ceva rar. La șosea operează o bandă de satyri neumoseuți de nimeni, niște tipi de galeră, foarte decizi și primejdioși și dacă te prind cu o damă îți fac șantaj și fiind totdeauna în grup ți-o violează. Eu le-am spus după ce am intrat cu ei în vorbă, că nu sunt un tip prost și că dacă mă aventurez noaptea cu o damă vin numai cu 2—3 lei, însă eu un revolver cu care am și ucis un tip la Cernica (piroane) și escortat de doi amici mușchiuloși. Atunci tipii mi-au spus că sunt un om zdrăvăn și că nu se pun cu asemenea tipi, dar cer numai baeșîș ca să profite ceva [...]

*57 „...gentilomii casei regale“...

*58 Vezi romanul lui Henri Régnier: *Le bon plaisir*.

*59 „...contesa Bob și contesa Boss“.

¹² Vlădoianu.

*60 Arată mult mai rău.

*61 ...ca să salvez cel puțin aparențele.

*62 Asta te spetește.

*63 ...fără un ban...

De cîtva timp, de cînd am fost la Berlin, am noroc la dame. Multe se embeuginează^{*64} de mine, dar eu evit collajul cu tîpese sîrăce. Îmi place însă soția unui doctor despre care îți voi scrie în curînd. Am un toupet de balamuc, un om în toată firea n-ar putea ce cutez eu. Luna august și o parte din septembrie am fost adeseori la Ferdinand de Montesquiou cu care sînt în buni termeni. Toți imbecilii au rămas cu gura căscată văzîndu-mă cum mă plimb cu el în trăsură. Mi-a spus că nobleța franceză e aproape ruinată, „pauvres comme rats d'église”^{*65}, că toți își mînîncea capitalurile în așteptarea unei lovituri zestreale. De exemplu, ducele de Luynes se ruinează cu politica royalistă, și de cîte ori vine la Paris vreun suveran străin îl primește la Dampierre. E însă foarte adevărat că în fiecare an vînd cîte o serie de tapiserii, sau un lot de bijuterii istorice, sau obiecte de artă. Cel mai forte era Boni de Castellane cu 4.000.000 rentă, acum însă i s-au tăiat aripile și abia mai poate sări din loc. Fernand de M. e foarte lăudăros, un adevărat gascon, spune că cea mai ilustră casă din Paris, și avînd un lustru mai mare, e a mamei lui. — Vlădoianu cu care am raporturi foarte rezi, mi-a propus un plan de a merge la Paris cu el avînd 500 de franci net. Eu am declinat propunerea. Într-adevăr pentru a merge la Paris îmi trebu[ie] 1° asigurarea unei sume de 400 lei lunar minimum, și 2° un fond de cel puțin 6.000 franci ca să mă instalez și equlpez. Pînă la venirea takștilor e greu. Dacă tot din acei 400 trebu[ie] să-ți faci totul aș renunța dinainte. În sfîrșit abia acum mi-au sosit bani, dar am dat aproape tot, sînt dator peste măsură. Peste 1000 de lei, și mă încarc eu timpul din ce în ce pe nesîmșite. Nu știu pentru ce am convingerea intimă că tu ai să dai în curînd o lovitură care are să scandalizeze Europa, ceva ca Sagan. M-am întîlnit cu Mareș, care mi-a spus că a fost la Paris la un coafor. Cînd coaforul a auzit că Mareș e român a spus că are și el un client român: pe prințul Bolcesco. Mareș te-a dezmințit și te-a calomniat. Ce păcat, dragă Amice, că nu putem avea o întrevvedere cu [sic!] Donaueschingen, aș avea atîtea lucruri de spus, unele tragice și compătimitoare, altele comice și goguenarde. Nu am decît un singur dor, să părăsesc Bucureștii, unde am rămas singur, ca un exilat. L-am văzut pe principele Demetru Știrbey¹³. E un om bine, care umblă mult pe jos, și pare foarte pontagiu. E de mult aci la Brîncovenaea unde e efor, și umblă cu Greeceanu, ginerele harpagoanei Cîmpineanu și cu Rapino¹⁴ (doi răpinoși!). [I]ese seara singur

*64 ...se aprind...

*65 ...cărăci ca niște soareci de biserică“...

¹³ Principele Demetru Știrbey, fiu al domnitorului.

¹⁴ Rapino, un Ghica, artist desenator, frate

(cu o pălărie mare gris) de la Capsa. (Montesquiou l-a calomniat și pe asta.) Custica Patzomir a dispărut din capitală. Sînt pe deplin sigur că tră[iește] din ce cîștigă abila sa soție, altfel nu-mi pot explica de unde. Tatăl lui nu-i dă mult și mama lui urăște pe Hortense. Madame Grandpierre (Florence) e văduvă, Grandpierre a crăpat repede după nuntă, și eu cred că ea împrună cu Hortense practică arta subtilă a galanteriei în marile centre de lux și luxură ale Franței. Dragă Amice, răspunde-mi urgent dacă ești în Paris și dacă menții adresa, ca să-ți pot scrie regulat. Eu tră[iesc] foarte retras, nu mă mai amestec cu vulgul. [I]eș rar, pînă cînd se va ivi un nou pont, sau mi se va reîntoarce zîna. Mme R., amica din Berlin, a fost aci primăvara, dar nu era liberă nici ea, nici eu. Vara n-am mai plecat, căci familia mea a venit aci pentru a asista la lunga agonie a bătrînel Burelly. Asta mi-a adus însă pe o parte multă pagubă, la Berlin fiind ponturi fine. La revedere, dragă Amice, vezi, omoară tu mai întîl înfiul mandarinul că acolo sînt lovituri sublime, în București bani nu mai au decît [...]. Grande et belle chance!^{*66} Ca un frate: Mathieu ».

Fără îndoială, așa cum cad cărțile în acest pachet de scrisori, portretul omului, în tinerețe, se desenează cu destulă precizie, deși lasă loc mai multor interpretări, dintre care cel puțin două, opuse. Totuși, liniile mari ale caracterului se pot corobora cu cele pe care alte informații, mai tîrzii, le completează. Este drept că nici acesta nu se prezintă unitar și pe deplin, cum era și fatal. Dacă încercăm să sistematizăm materialul, cîțiva factori se statornicesc, revenind cu insistență, ca de pildă ceea ce am putea numi, dar cu oarecare ambiguitate, **temperamentul aristocratic** — cu consecințele ce decurg de aci — idealul de dandy, firea melancolică, sceptică, rezervată, înclinată spre inacțiune și observație, paseismul, mizoginismul etc., etc. Și tot astfel, dacă Crail... ar fi fost conceput într-o perioadă imediat următoare anilor 1906—1908, cîteva figuri din cele ce populează această corespondență ar trebui să fie reținute neapărat: Montesquiou, ca parte a prototipului Pașadia, acel Sturdza misterios, pentru Pantazi, Vlădoianu, pentru Pirgu. Citeodată cîte un singur amănunt ne poate permite o ipoteză. Vorbînd, de exemplu, despre Vlădoianu, Mateiu îl numește „fiul borfașului bătrîn”, așa cum nu va neglija să precizeze că Gorică era fiul lui Sumbasacu. Nu e mai puțin adevărat că tot Vlădoianu apare, aproape nedeghizat, într-un personaj cu totul episodic,

cu monseniorul Vladimir Ghica și cu D. Ghica ministru la Paris.

*66 Cît mai mult noroc!

Poponel. Atmosfera din casa Tasian să fi contribuit la crearea atmosferei din cea a adevăraților Arnoteni? Marie Ghica (născută Hertz) să-i fi împrumutat citeva trăsături Penei Corcodușa? Mai sigură și mai ușor de urmărit este ceea ce aș numi **filiera mușchetarilor** (Cantemir Câmpineanu, Fr. de Montesquiou și Mateiu Inșuși) ca triadă și ca idee dominantă. Romanul lui Dumas tatăl reprezintă, firește, o sursă mai prozaică și un strămoș cum amestecat, dar însăși realitatea aristocratică se înfățișează din cînd în cînd astfel heraldistului. Mai cu seamă dacă ne gîndim ce rol însemnat joacă în acțiunea **Crailor** (care aproape că nu are acțiune) întîlnirile nocturne, colațiunile, chefurile, mai pe românește, taclalele și birfa, atunci nu vom putea nega drumul drept care duce de la autorul scrisorilor la autorul cărții. Bineînțeles, **Craii** reprezintă mult mai mult, însă nu e mai puțin adevărat că parcurgînd aceste scrisori, cercetînd lumea care foiește în ele, dezgropăm un strat al ilustrei povestiri de mai tîrziu. Un element, dealtfel, trebuie neapărat subliniat, și anume, atitudinea lui

Mateiu Caragiale față de aristocrație care, după cum se știe, a fost totdeauna cosmopolită, istoric anterioară fenomenului patriotic așa cum a fost el conceput cînd s-a redeșteptat ideea națională. Cînd corespondentul iscălește conte de Karabey, sau cînd se prezintă Basaraba-Apaffy, cînd, cu alte cuvinte, nu se mulțumește cu o origine locală oricît de eminentă, ci îi mai adaugă embleme pe blazon, el procedează cu cea mai adîncă cunoaștere a fenomenului aristocratic. (Nu altfel va proceda G. Călinescu, în **Scrinul negru!**) Este o deosebire între expresia glumeață și complice de «prinți slavobizantini» (ambii termeni peiorativi!) și insistența cu care își caută origini magnifice pe alte plaiuri decît cele dunărene. Și astfel nu e de mirare că o aristocrație de-adevărat nu-l mulțumește îndeajuns sau că se arată alt de critic față de familia domnitoare valahe, Bibestii de pildă. De fapt, apropierea care-l mulțumește este aceea de Bourboni! Un monarh britanic este pomenit pe numele său mic, fără vreun alt adaos, cum se vorbește despre un văr. Nu alta era atitudinea Guermantes-ilor lui Proust, în multe privințe mai iluștri decît unele case domnitoare. Însăși mizeria (fiziologică sau psihică) a aristocrației din romanul lui Proust are mari asemănări cu cea pe care o relevă investigațiile lui Mateiu Caragiale, pe care după cum s-a văzut, evenimentele din fiecare casă nobiliară, și chiar cele mai mărunte, îl interesau personal. Chiar latura cea mai echi-vocă a acestei corespondențe, indicînd investigațiile pentru găsirea unei susținătoare materiale, pierde aspectul delicat, în cazul în care o raportăm la obiceiurile din cercurile aristocratice, așa cum dealtfel Mateiu și procedează. Sintem în fața unui fantastic caz de automistificare, ale cărei urmări mai tîrzii au fost chiar **Craii de Curtea-veche**. Dacă autorul scrisorilor către N. A. Boicescu n-ar fi fost un literat, dacă aceste scrisori ar fi aparținut unui anonim, ele nu s-ar fi cuvenit ignorate și orice cercetător le-ar fi trecut în categoria atmosferei din **Craii...** Multe alte întîmplări și chiar cunoștințe noi, în viața acestui om singuratic și nefericit, vor fi putut mai tîrziu adăuga trăsături esențiale operei sale viitoare. Dar dacă este adevărat că momentul cristalizării este hotărîtor, atunci îndrăznim să afirmăm că anii 1906—1908, ani ai ultimului deceniu antebelic și ultimii ani ai unei aristocrații cu veleități politice, anii cînd se petrece chiar acțiunea **Crailor**, au furnizat în bloc materialul cărții viitorului romancier și, cu probabilitate, i-au oferit prototipurile personajelor sale, dintre care, firește, cel mai savuros și mai enigmatic totodată, rămîne însuși povestitorul: Mateiu I. Caragiale.

Barbu CIOCULESCU

Amintirile ierodiaconului Iosif

Tudor ARGHEZI

JURNAL

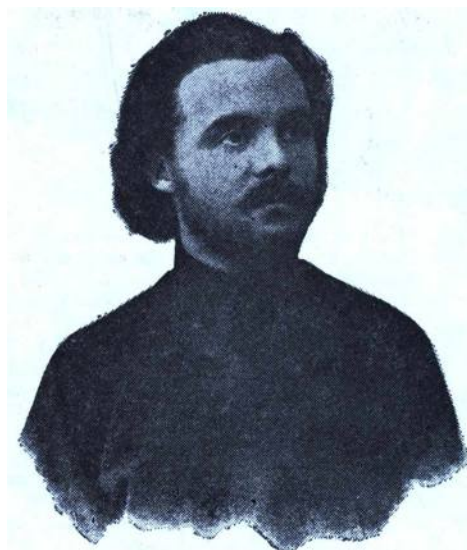
MOMENTUL LITERAR ICOANE DE LEMN
își are obârșii în viața mîndăstirească dusă de « Ierodiaconul Iosif » între anii 1900—1905, atît la mîndăstirea Cernica de lingă București, cît și la Mitropolie.

Intrat în mîndăstire din dorința de a-și găsi un loc de liniște, pentru a se « căuta și găsi pe sine », T. Arghezi va cunoaște toate aspectele vieții monahale, luminate sau umbrite de slujitorii ei.

Alături de studierea atentă a limbii românești vechi pe care o descoperea, de pildă, într-una din cele mai vechi ediții ale celor 12 Mincie și, în paralel, cu îndeplinirea tipicului călugăresc, el nu va abandona pînă și scrisul, iscînd neliniști și confuzii printre confracți. Spionîndu-l noaptea și constatînd că în loc să doarmă sau să facă metanii, scrie la lumina unei lămpi, unii l-au pîrît Mitropolitului că face... « liturghia neagră ! », adică slujește diavolului.

În 1904 el inițiază și tipărește revista „Linia dreaptă“, dar neavînd dreptul, în calitate de călugăr, să participe la viața publică, îl asociază pe Vasile Demetrius, prieten, învoindu-se ca el să fie trecut pe copertă director.

În 1905, chiar de întîi ianuarie, începe o serie de notări într-un caiet, sub titlul general Jurnal 1905, prima însemnare avînd titlul unei tablete de mai tirziu : Sărbătoarea Anului nou la Mitropolie. Stilul, vocabularul folosit, ca și turnura frazelor din aceste însemnări, se regăsesc în articolele lui anti-monahale de mai tirziu, ca și în paginile volumului Icoane de lemn, apărut în 1929. Titlul inițial, anunțat pentru volum, fusese Amintirile ierodiaconului Iosif, titlu mai apropiat de paginile alăturate, inedite.

*Scumpului meu Grigore, în pa-
rerea unui simbr
1903 June Chio*

Jurnal 1905 reprezintă numai câteva însemnări, unele date, altele nu. Din caiet au fost rupte de scriitor o serie de pagini, probabil unele folosite, ca pretext și poate chiar ca text, în tabletele publicate mai târziu — sau pur și simplu eliminate de el.

Trasierii exact textul, modernizând ortografia epocii, și menținând prescurtările unor nume, așa cum există în manuscris, mai puțin câteva paragrafe pe care autorul știm că nu voia în nici un chip să le publice; ele făceau parte, cum spune el, « din zgura atelierului de lucru ». Acestea sînt marcate prin puncte de suspensie în paranteză. Unei însemnări îi lipsește începutul care poate fi însă intuit cu destulă ușurință de cititor pe măsură ce parcurge pagina respectivă.

Jurnal 1905 deschide de fapt seria scrierilor lui T. Arghezi despre viața mîndăstirească a epocii,

pe care a părăsit-o dezgustat și revoltat în toamna anului 1905, după care a plecat în Elveția. Acest caiet l-a întovărășit de-a lungul peregrinării lui europene, fără a i se adăuga însă nici o notă de altă natură. Tîrziu de tot, prin 1960, caietul a fost regăsit și, după dactilografiere, citit împreună — moment în care s-au făcut și precizările de rigoare. La revizuirea de către T. Arghezi a întregii sale opere cuprinse în seria de Scrieri, el nu a considerat util să integreze și aceste pagini, după cum nici altele care priveau strict un anumit moment sau un personaj dintr-o epocă oarecare.

Publicarea acestor pagini din Jurnal 1905 nu trebuie luată decît în sensul unui punct de culoare pe o pînză definită.

Mizura și Barbu ARGHEZI

M Î N Ă S T I R E — 1905

1 ianuar 1905. Trompetele, uralele, armata, haimanalele — s-au risipit; sus, în sala de recepție se mai ciocnesc resturile cupelor: călugării, slugile, funcționarii dau pe gît solidari, și înțelegi că ei se potrivesc la un loc, mai bine, șampania de pe fundul buteliilor și paharelor. Marginea unde și-au muțat mustățile Vodă și prelații laici, poarte-le noroc și satisfacă-le orgoliul de pahonți. Ei vin în urmă ca pe-aiurea corbii — neche-mați; ca jefuitorii de cadavre, mîndri că descheie tunica unui general și, — bagă mîinile la țîță unde poate șade punga. Mediocra lor importanță și persoană nu poate ospăta cu prinții; ce-are-a face! ei tot vin să mîncească și să bea unde mincară ei, fie pișcoturi mușcate, fie pahare pe drojdii.

Mulțumită rolului de figurant, îndeplinit cu liniște și independență, am luat parte imediată la toate scenele acestei sărbători pestrițe, aș zice chiar o parte de căpetenie, nu întru valoarea recunoscută a reprezentațiunii, ci negreșit în cea decorativă. Am primit, ieri, însărcinarea de-a fi permanent la dreapta Mitropolitului, cu umilînța tăcerii nemulțumite; nu-mi înfățișasem încă decorul și atribuțiunile, și duhul capricios al arhiepiscopului, dîră față de mine, mă enerva imaginativ atît cît trebuia să-mi împiedice chibzuința. Deducerea se procede singură, făcînd altceva, gîndind aiurea; în definitiv ca justificare de grupare, statura mea învăluită în veștminte, aur și argint, nemîșcată lingă primul în ierarhie, prețuia mai mult decît silueta șifonată a unui comisar lingă un ministru; aghiotant, mareșal — un fel de telefon sau *vade mecum* necesar și apreciat de aptitudinile unui cabinet de miniștri și de-o curte militară. A fost mai mult: regele și moștenitorul coroanei alături, și după ei, tot alături, simetric, uniformă bisericească: Mitropolitul și eu ținîndu-i cirja. După noi: cabinetul conservator în vre-o douăzeci și cinci de capete, printre cari câteva nule. Aceștia dupe Mitropolit m-au salutat fiecare, înșelîndu-se probabil despre dregătoria mea; sau: de ce înșelîndu-se? n-aveam în jurul meu haina sacrală a instituției lor de credință, oficială?...

Iosif apoi a fost blind cu mine; mi-a zis pe nume, mi-a comunicat trei-patru scurte reflecțiuni în vremea slujbei; în valul oficialității, emoționat la urmă, m-a chiar prins ușor de mînă, ca și cum s-ar fi susținut de-o grilă. Glasul lui parcă descompus,

e duios și cald în haltele nevrozei lui; ca glasul oricărui bătrîn înștiințat că vremea trece mai repede de-atunci înainte.

Pișculescu, Dr. Panaiteșcu (mi-a dat teza lui), Demetrius — am cinat la Ilie de la Bărăție pentru 9 lei, și am isprăvit la 10 în cofetăria de la Sf. Gheorghe, unde Panaiteșcu ne-a povestit despre Drul Grecescu, inteligentul botanist și excelent medic. Lucru mare n-am pus la mijloc, sintem alții, foarte alții și spectacolul nostru, reuniți e al vreascurilor risipite în ocnita unei vetre, unele arzînd, altele innăbușindu-se negre.

Masa a plătit-o Grigore, prăjiturile Panaiteșcu.

24 ianuar [19]05. În cancelaria Mitropoliei comandă: un director prim-motor și un vicar, prim-motor eventual și el numai cînd exercită în lipsa lui drepturile Mitropolitului. Acesta lipsește, și plecînd, a prezîntat atențiunii directorului pe un candidat de preot, licențiat în teologie, ocrotit de ministrul (liberal) Stoicescu. Vicarul ocrotește pe altul — ambii spectatori cu termen ai oficiilor cotidiene — fost învățător, numai seminarist. Directorul și vicarul s-au certat; se ceartă des și se injură; directorul e român în toată puterea Oltului negustoresc, vicarul e pui de mahalagioaică, influent în familiile bogate de-acî și manierat de pe formula lor. Se ceartă, dar se și împacă; nu apune soarele de 10 ori între minia lor; sînt oameni gingași. — Licențiatul se constituie paroh la o biserică din Ploiești la care liceu și profesează Religionea (Sf. Împărați — și pe el Iordănescu, coleg lui Pișculescu) în urma citorva sute de iscălituri pe cari, sub rugămîntea singurului candidat prezent la Ploiești, le-a adunat chiar preotul care peste cîteva zile va cădea al doilea și sub control.* E mai bătrîn, chiar bătrîn. Acest preot bătrîn-bătrîn e prieten cu vicarul (și la un loc: conservator) și rațiunea pentru care levent și bucuos s-a prefăcut că adună iscălitura mahalalelor a fost tocmai creditul pe lingă vicar. Candidatului i-a spus: le-am adunat, iată-le, bucură-te; mă duc cu ele la Mitropolie. Vicarului i-a spus: un păcătos de licențiat (liberal) mă uzurpă: am fost silit să-i cer adesiunea parohioților; iată iscăliturile, ia-le și pune-le la dosar. Vicarul le-a pus. Candidatul pricepe șiretenia și lucrează; vicarul sub presiunea neaccentuată, scoate hîrțile din latrină. Un ordin iscălit de Mitropolit trimite pe Iordănescu ecle-siarhului care îl și instalează « hipopsifu ».

Directorul e certat cu vicarul și primește pe Iordănescu întru ale sale în special; pentru candidatul vicarului trage un ordin teribil de stil delicios și-n cadență de bătaie,

* Aflu în urmă că preotul e socru, candidatului. (n. a.)

iscălit tot de Mitropolit. Ecclesiarhul îl primește și se miră de jargonul ordinului, bănuind că demnitatea lui e atinsă — și oftează, — instalându-l, și pe-acesta, asistent la strană.

Mitropolitul pleacă.

Iordănescu e urmărit pentru cel din urmă termen de militărie, trecut: cere să fie liberat mai devreme decât termenul impus, de-o lună. Directorul admite, ecclesiarhul întreabă și se face raportul cel mai favorabil care să fie dat în chiar mina directorului mai devreme decât orele 9 când sosește vicarul; acesta în fața rezoluției puse n-are decât să iscălească, scrișnind. Dar cum rămîne cu al doilea candidat, al lui, căci el n-are cu cine să se învoiască la farsă? Foarte lesne: s-au împăcat; și aceasta se operează cam astfel: directorul, mindru ca un profesor universitar ce este, de la biroul lui privește spre cel mai mic, acela al vicarului, numai cu spatele; acela, din colțul lui sufocă și geometria locului nepermițându-i să ia o atitudine tot dorsală, stă cu ochii lăsați greu peste hîrtii. Cîteva zile nici un cuvînt; directorul din alt birou scoate fraze numai cu aluziuni, la un vicar ce s-ar părea că stă într-altă capitală; vicarul în cazul vreunei înțelegeri pentru o hîrtie, de-alături de director, nu întinde mina ca să i-o dea acestuia sau să i-o lase pe masă; el chiamă pe servitor: dă această hîrtie d-lui Director și întreabă-l ce e de făcut cu X din anul X, luna X? — Servitorul (e șchiop) suride și transmite pe aceiaș cale răspunsul pe care fiecare dintre cei doi s-au prefăcut că nu-l aude, din gura chiar a celuiilalt.

Peste două zile vicarul ia cafeaua la director; directorul îl laudă etc. rebeli ordinari, plini de streche și posedați de capricii de mahalagiu beat, toți oamenii bisericeii într-acest blid urinar se-nvîrtesc, ca lipitorile.

[...] În Mitropolie a existat un tip curios: diaconul Eftimie, colegul arhim. care narează. L-am văzut și eu de cîteva ori cuprins într-o figură cu aspect demonic, blind însă, le-neș, și prost nevoie mare. Acest om de treabă are un stomac de-o sensibilitate isterică și călugării farsori din neam și din educațiune l-au persecutat de multe ori. Arhiman-dritul Valerian scupă gros, e-un potir cu flegmă, și tușește ca un malac; există o tuse idioată care-ți face explozie în timpan. Eftimie nu scupă flegmă sau avea groază de mucii laringilor celuiui corp de animal enorm; acesta își căuta flegmele cu minuțiozitate de cum convorbea cu el și simula accese vomice; Eftimie, cu gura plină, scobora scara precipitat, val-virtej, și se-nchidea în odaie, unde umplea un lighean și orăcăia, și-l izbeau spumele și ghiveciul dejunului din stomac mereu în cerul gurei, pînă ce golit, ostenit și bolnav, se rostogolea pe pat — în uralele călugărilor strînși la ușă.

E un capitol original de scris, asupra distracțiunei dintre călugări și el va sta în cartea despre Biserică [...]

Simbătă, ziua de 22, am întilnit pe M. S. așteptîndu-mă, — precum hotărisem în ajun acasă. [...]

Ne-am dus la Ateneu, în sala Școalei de Belearte, și Serafim ne-a primit afabil; [...] i-a dat o listă de ustensile, al căror preț total nu trece peste 15 lei, chevalet, cartoane, cărbuni etc. [...] am inspectat împreună expozițiunile două: una a unui militar portretist, în care am găsit un cap cu efect de sepia, semi-umbrit, femeesc, de mărimea unui pod de palmă — pe care l-aș fi cumpărat. N-are școală dar pare că peste 10 ani pot da portrete bune; simț artistic, din ce văd, n-are.

Salonul „Cercului Artistic“ i-a părut slab lui Cocca, mi-a spus, și îi e îngăduit să-i pară; eu îl găsesc superior celor trecute inițiate de el. Serafim, în Henner convertit la icre și mercur, domină; are o Magdalenă de cacao și-o Mare la Constanța pe care valsează soarele mai bine decât în toate marinele românești — e cel mai bun tablou.

[File rupte de autor.]

Trebuiau să lucreze conform principiilor activității și ale creștinismului, religie învățată de el și patronată. Confiscau broșurile și vinzătorii cari nu ziceau amin, și nu se simțeau destul de fericiți de-această onoare, erau « duși la poliție ». Un evreu tînăr, cu fes tur-

Journal 1905

La fiece cuvînt strivesc un flutur dintre zecile cari planează în jurul globului Jupiter de lampă. Cît țese natura și cît geniu risipește în ceea ce eu distrug cu invierșunare, lăsîndu-mi numai palma. Și cum natura nu se socotește umilită, și nu oste-nește, ca păianjenul acela ce-și întinde voalul rupt fără înteneală nici întristare. Nouă cînd ne pleznește ghiata ne întristăm și cu copilul mort ne întunecăm și forța și idealurile.

Evghenie — acest zăpăcit formidabil — cit sint de nobil! — a fost înflăcărat de campania anti-greacă, în care orgoliul lui ortodox a functionat în reclamă. A stat pe

[illegible]

scenă; l-a văzut toată lumea; și mai era acolo Sofronie, tot pe scenă; cum să nu-ți dai seama de calitatea ta importantă — membru remarcat al « mișcării » — cum să nu te solidarizezi cu românii? De-aceia 3 zile, crunt și agresiv, s-a lepădat de un nefericit grec idiot, cîntăreț aci, protejatul său, amic de beții și de alte excremente. În vremea ceasta și-a adus aminte de mine, iar eu am băut bere cu el și cu un diacon prost și blind, pentru că nu-mi displace studiul și documente îmi trebuiesc. A 4-a zi, cînd nu mai e nici meeting nici prilejuri publice de-a manifesta, ce s-o fi răzgîndit omul! Ieșia beat din camera grecului...

În seara cea am aflat citeva obscurități. Ghenadie mitropolitul s-a dus în localitatea sifiliticilor, căci era sifilitic, după mărturia doctorului de-acolo, Nadhall, unde acum stă Iosif care nu pare sifilitic. A stat o zi în otel și voia să închirieze o vilă pentru care a mijlocit Evghenie prin tîlmăcirea unuia azi inspector școlar și grație unei nemțoaice tinere s-a fixat chiria la două sute și niște zeci pe lună. Ghenadie a dat, Evgh. a plătit. A doua zi o telegramă chiamă pe Ghenadie la Minăstirea Cernica unde fratele lui, un pirat impus stareț, adormise întru Domnul. Ordin lui Evghenie să ceară banii înapoi; Evgh. ezită; Ghenadie îl gonește și-l injură. Arhidiaconul și candidatul la licență Evghenie, s-a arătat un viitor bun prelat român; și-a luat tîlmaciul, i-a dat bere și l-a convins că el Evgh. a cheltuit o sumă pe care trebuie imediat s-o împlinească și că în 2 sau 3 zile primește banii și-i restituie nemțoaicei care trebuia convinsă și ea. Sarcina, pe-atunci a studentului, a fost spinoasă; nemții înnuiți de disperarea lui Evghenie, i-au înapoiat banii, Evgh. rămînîndu-le dator pentru citeva zile de-aceiași sumă, poate și cu procent. Arhidiaconul dă banii Mitropolitului; acesta suride, îl felicită promițîndu-i din ochi un grad mai mare. Nemții așteaptă și reclamă zadarnic prezența la proces a unor popi români pe care nu știa cum îi chiamă. Ghenadie își înmormintă fratele și o șterge la Wiena, pe urmă la Karlsbad unde își chiamă telegrafic arhidiaconul rămas în București, nemulțumit de felul cum îl sluja valetul său, Badea Cireșanu, profesor universitar. Arhid. venea pe 4 picioare de la bere: Sofronie, pe atunci preot-protosinghel, îl întilnește: « Du-te la Mitr., ești căutat ». El ajunge; eclesiarul îi dă 400 de lei, leafa înaintea, din care cu 200 i se plăteau ciorbele din amvon — și pleacă. Face popasuri lungi, bea și se acuplează, ca un tînăr ce era. La Wiena găsește biletul lui Ghen. plecat de 2 zile, unde îl mustră. Cînd să porceadă către Karls., nu mai avea decît banii de drum — veste care-l îngălbenește. Întrînd cu trăsura în Karlsbad, pe strada principală, Badea Cireșanu, profesor universitar, cu capul gol și cu un vraf de farfurii pe brațe se îndrepta către birt ca să ducă mincare Mitrop. Evgh. oprește: Badea ridică ochii la cer și se plînge de nemulțumirea lui Ghen. căruia nu-i plăcea cum e spălat seara pe picioare, cum i se duce țucalul afară etc.

Acolo, acești 2 lakei erau fericiți în numărul chelnerițelor germane cu cari schimbindu-se, fiecare o noapte, chefuia într-a 5-a odaie, în vreme ce cellalt aștepta în patul vecin odăiei Mitropolitului, să bată din palme ilustrul prelat, despre care se zice că a fost un apărător al naționalității — farsă de murdar, care acopere restul în ochii dobitoacelor.

Furtul icoanei de la M-reă Horezu, despre care s-a vorbit și notat la Tribunalele în instrucția afacerii Ghenadie astfel s-a produs. Ghenadie zice-se că avea mai mult mania icoanelor decît interesul metalului lor. Arhid. Evgh. i-a dat deci aur într-un buzunar ca să plătească pe stareț și pe alte prea cuvioase. Ele au primit și în vremea unei utrenii Evgh. cu *Prefectul* Județului au furat în complicitate icoana (parcă a Maicei Domnului) destul de mare. Nu știu locul exact unde stătea de obicei — cred că spre ușă. Lucrul călugăresc se află; s-a aflat și acesta; și Ghenadie a trimis icoana înapoi — bine înfășurată în scinduri sub numele poștal de « oglindă mare pentru altarul bisericii Horezu ».

La căderea lui Gh. stareța a depus împotriva lui cu cinismul hoțului perfect. Întrebat și Evghenie, a confirmat; idem și prefectul care totuși e și va fi prefect și administrator al celei de-a 8-a taină, Dreptatea.

Dar multe alte lucruri scumpe furate și hrăpite, tot de Ghenadie, au rămas neștiute; sint și-acum 2 icoane, a căror proveniență o știu: și Iosif și etc. Dar pe cari nu le restituie: *fait accompli*.

E de notat ca spirit oficial judecătoresc, detestabil, insistențele pe cari le pune judecătorul de instrucție pe lingă Evgh. ca să afirme că lui Ghenadie îi ducea el femeii cu care prelatul făcea noaptea mașinațiuni infernale. Un guvern și-o justiție atât de murdară! și ce fel de sergent de stradă judecătorul! Pfff!

Iată o lume de acuzați.

(Urmările Constituției.

Sau: moravuri constituționale).

Caracteristica Mitrop. Iosif: frica, umilința, paralizie cerebrală, ale acestui Mitropolit. Sechestrat de Cornoi — bani și persoană. Camarila — Cornoi a fost plătit de liberali ca să influențeze în favoarea lui Partenie, demisiunea lui Iosif.

17. August seara 1905. Convorbirile cu Evgh. sint instructive. Nici că se poate mai complet povestitor și cu atita memorie. Jumătate beat, discursul îi e acompaniat de scîrțiturile mașinei de la picior.

Patriarhul a trimis în cele din urmă, Mitropolitului, o scrisoare, tradusă la Minist. de Externe, în care acuză sinodul. Înțelege să discute bisericește o chestie ca a Românilor, *dar de la egal la egal*. Sinodul român e alcătuit din preoți de țară, de-o *proveniență obscură* cari nu inspiră încredere. Unii au procese nerezolvate, în Consistorii (Sofronie, hoț de cai), alții o viață reproșabilă și urită. «Pînă ce Sinodul Român nu va fi alcătuit de călugări din monastiri, eu (Ioachim III) nu pot sta la înțelegere cu el.»

Ioachim e sofist. Grecii au în sinod călugări preoți de mir de la orașe, ceea ce revine la aceiași. Principiul călugăriei, cel pur, e singurul de invocat în primul punct; ai noștri sint foști la sate, stricați și dobitoci cit și colegii țigoveți. Nu-i mai puțin drept că Patriarhul descalifică sinodul «suroiei... România» — care e ireproșabil de vulgar. Ioachim mai zice că nu-i onoare faptul că prelații români sint destui străini deși legea o cere altfel. (Partenie, Melchisedec, Sofronie etc. [...]) Încă odată grecul e patriot). Și-ntr-altă parte, nu în scrisoare, indirect vestește ca să se audă că întreg materialul religios al rom. e grecesc, e «operă» greacă = Minee și tot ritualul. «Facă-și opere, liturghii etc.» [...]

Ioachim e un individ energic; protestele lui și toată acțiunea din Macedonia sint de ajuns. De 2 ori patriarh, cu un spațiu de 7 ani la mijloc, interregn petrecut exclusiv în Muntele Atos și-n chilia lui. Are 60 de ani.

— Arhiereul Callist a semănat copii prin mahalale, pe cari caută să-i căpătuiască prin ascendentul persoanei lui bisericești. A primit la biserica lui un cîntăreț, cu condițiunea sub «parola» de onoare de a se căsători cu una dintre fetele semănate în enorie. Studentul în teologie a făgăduit — dar, fiindcă nu s-a ținut repede de vorbă, i s-a făgăduit că va fi exclus. Zis și făcut: cîntărețul X nu se supune, nu vine regulat «la datorie» etc. Acest student sărac, a venit la Mitrop. și a narat faptul: «Nu mă pot căsători cu fata bastardă a P. S. Sale». Cornoi l-a exclus.

(Geanta de votaj a «Ierodiaconului Iosif».

RESTITUIRI: G. IBRĂILEANU

NOTĂ PENTRU O POSIBILĂ MISCELLANEA

SE ȘTIE CĂ IBRĂILEANU A FORMULAT numeroase rezerve față de «poezia nouă», dar reacțiile sale (de pildă, împotriva simbolistilor) n-au fost totuși exclusiviste, dovadă unele observații incidentale din articolele publicate sau din textele nedefinitivate, rămase în manuscris, cum este și cel pe care-l publicăm (scris aproape fără ștersături, pe două pagini mari de coală), în care avea de gând să vorbească pe larg despre Ion Minulescu.

Aceste însemnări (concepute — ne orientăm și după grafie — cam prin 1909—1910) constituie începutul unui articol în care criticul urma, probabil, să-și precizeze mai clar poziția față de simbolismul românesc, văzut prin reprezentanții lui, în primul rând prin poetul Romanțelor pentru mai târziu. Că Ibrăileanu încearcă să înțeleagă o poezie pentru care, în genere, nu avea ofiniță, este în afară de orice îndoială.

Mai întâi, să observăm că nu mai este atît de categoric în judecarea simbolismului, socotit ca o influență franceză, dar cu posibilități de a se autohtoniza. În al doilea rând, o însemnare de lucru, în care se concentrează, bănuim, una din ideile de bază ale acestui articol, spune destul de mult despre efortul criticului de a se apropia de unele caracteristici ale poeziei simboliste. Poetul simbolist «sugerează, nu zugrăvește. Produce impresii, nu imagini. Nu e vorba de simbolul poeziei întregi (ca-n Luceafărul), ci de imagini pe care nu le poți lua ca atare, ci care prin suma și juxtapunerea lor dau acea sugestie, fac acea impresie. Simbol în imagine, nu în subiect».

Mai târziu, Ibrăileanu însuși va aminti într-una notă (Mărunțișuri, în „Viața românească“, nr. 1,

1925, pp. 157—159) că a avut cuvinte de apreciere față de primul volum al lui Minulescu, Romanțe pentru mai târziu (1908), într-un text critic din 1910 (o recenzie, neiscălită, la rubrica Revista revistelor, despre revista „Falanx“, publicat în „Viața românească“, nr. 1 (ian.) 1910). Iată fragmentul (la p. 158) revendicat și reprodus de Ibrăileanu în amintita

notă din 1925: «D[omnu] Minulescu are o limbă frumoasă, un vers de o rară muzicalitate și unele imagini (poate toate, pentru cine le înțelege) de o frescheță și de o nouitate, care îl pun în rîndul scriitorilor noștri de talent. D[omnu] Minulescu e un simbolist — și un simbolist nu-i nevoie să fie înțeles. Simbolistii nu-ți spun, îți sugerează. Și d[omnu] Minulescu îți sugerează întotdeauna ceva de departe, de aiurea, din ceea ce a fost, din ceea ce are să fie, d[omnu] Minulescu îți cheamă stări sufletești, pe care le aduce pînă aproape de pragul cunoștinței».

Toate acestea demonstrează că Ibrăileanu n-a fost total nereceptiv față de «poezia nouă», așa cum au afirmat, fără distincțiuni, unii din cercetătorii săi, mai vechi sau mai noi.

Mihai DRĂGAN

I. MINULESCU

Romanețe «pentru mai tîrziu»! Și, totuși, d[omnu] M[inulescu] nu e un grandoman. D[omnu] Minulescu are dreptate, — ori ar putea să aibă dreptate! Dacă d[omni]a]-sa a înțeles să fie priceput «mai tîrziu», nu pentru că publicul e încă neprișor în frumusețile literare, ci din *altă pricină*, — și vom vedea care, — atunci d[omni]a]-sa are dreptate, — ori ar putea să aibă. Voi explica restricția.

D[omnu] Minulescu este un simbolist, — și noi, publicul, n-am ajuns încă simbo-liști, sau, și mai corect încă (cu toate că sună curios), opinia publică literară n-a ajuns încă literară.

Dacă vom ajunge la simbolism, dacă d[omnu] Minulescu are talent și dacă ver-surile sale sînt simboliste (și nu cumva altceva), atunci, desigur, «romanețele» d[om-niei]-sale vor avea trecere «mai tîrziu»... Eminescu, pe la 1870, nu scria, doară și el, «romanețe pentru mai tîrziu»?

Vom deveni simbo-liști?

Că d[omnu] Minulescu e, și că d[omnu] Densusianu vrea să fim, nu poate fi un semn că sîntem pe cale de a deveni simbo-liști.

Că unul din cei mai buni poeți pe care i-a avut România, — deci un *reprezentativ*, d[omnu] Anghel, e *cam* simbolist, poate ar fi un indiciu mai serios că... se pregătește ceva...

Dar există o altă considerație, care are mult mai multă greutate, cînd e vorba să facem o presupunere favorabilă pentru viitorul simbolismului la noi, — presupunere, căci în istoria literară, ca în orice istorie, chiar dacă ar fi un determinism riguros, nu-l pu-tem cunoaște, — e considerația, că noi, care repetăm istoria literaturii europene, e posibil să ajungem la simbolism, cum au ajuns și celelalte literaturi... Că în Apus simbolismul, care n-a dat nici un scriitor de geniu, e într-o perioadă de reculare, — aceasta n-are a face. Cum am fost romantici post-festum, putem fi și simbo-liști post-festum. Ca și în privința modelor, și în literatură, începe Parisul, urmează provincia, apoi Bucureștii, apoi provincia noastră... Și mi-aduc aminte că dispăruse demult formidabila «turnură», cînd, de prin suburbie, mai apărea cîte o onorabilă gospodină cu un metru cub de bumbac... sub talie...

[1909—1910]

Ardeverinte.
15000 lei ialesă cinsuipreșu
mii lei au primit preș. Prof.
V. Vinărescu acuto de la Editura.
Cartea Românească din cetă de mi
va cureri. În vauare volumului
Studii literare, date spre editare.
12. VII. 1929.

G. Minulescu

O REPLICĂ FOTOGRAFICĂ

Prin bunăvoința profesorului universitar I. D. Lăudat, am avut bucuria de a intra în posesia acestei fotografii, pe care Ibrăileanu a conștințit s-o facă, împreună cu noi, studenții lui, în luna iunie 1932, în fața clădirii de lângă Universitate, spre grădina Copoului, acolo unde profesorul își ținea cursul și unde se afla și biblioteca Seminarului său.

În anul 1931—1933, când l-am audat cursurile, Ibrăileanu avea o față de ceară, părea un alb patriarh. A rămas pînă azi magul tinereții noastre. Ne-a învățat să credem în om, să ne legăm viața de un ideal, așa cum, în primul rînd, în mod exemplar, a făcut-o el.

Fotografia aceasta e o mărturie care dezmințe unele opinii eronate sau numai exagerate, manifestate public în presă cu ocazia centenarului din 1971, și anume că, în ultimii săi ani, Ibrăileanu n-ar mai fi avut nimic din suflul profesorului de altă-

dată, că n-ar mai fi ținut nlei un examen etc. Ade-vărul este că, în această perioadă, Ibrăileanu și-a continuat activitatea cu o rară conștiințozitate, în ciuda bolii și a însingurării sale. Eu însumi am dat un examen parțial cu Ibrăileanu, în februarie 1932.

Profesorul se interesa personal, dealtfel, în acei ani umilitori ai «netelor de paupertate», de situația materială a studenților, pe unii ajutîndu-i, cu o mare discreție.

Polemiclele din presa leșeană și bucureșteană, în care au participat cu pasiune și unii dintre studenții de atunci, arătînd cit de aproape sufletește ne era profesorul, au creat însă un adevărat front Ibrăileanu, împotriva celor ce urmăreau o pensio-nare, înainte de vreme, a Ilustrului eritic.

G. G. URSU

RESTITUIRI: PERPESSICIUS

NOI «MENȚIUNI CRITICE»

CEL DE AL PATRULEA VOLUM DE *Mențiuni critice* «îmbrățișează» — după spusele autorului — «răstimpul dintre 1 martie 1931 și 25 septembrie 1932»: dintre scriitorii aflați la început de drum, câți se afirmaseră în această perioadă, Anton Holban figurează aici cu două dintre operele sale: *O moarte care nu dovedește nimic* și *Parada dascălilor*. Perpessicius descoperă, printre primii, în scrisul tinărului romancier, un analist de rasă: «Domnul Anton Holban, spuneam în introducerea acestei cronici, că de la Proust se trage». E interesant de observat, de asemenea, că foiletonistul pune în valoare, încă în acel articol de început, o certă înrudire între Mirel — «adolescentul răutăcios, șicanator...», eroul romanului care-i poartă numele — și Sandu, «intelectualul inchizitor» în jurul căruia se grupează materia epică a morții care nu dovedește nimic.

Totodată, Perpessicius definește *Parada dascălilor*, în mod just, drept un roman de figurație și acțiune și relevă cu precizie valențele livrăști, provenind dintr-o adâncă familiaritate cu fondul de cultură francez, ale tinărului scriitor român. Proustianismul holbanian este dezvăluit astfel cu intuiție sigură și el devine punct de referință cert în exegezele ce i-au fost consacrate mai apoi, de-a lungul a patru decenii, autorului *Romanului lui Mirel*.

Ar mai trebui amintit, poate, că punctul de vedere și verdictul critic al lui Perpessicius au constituit pentru Holban unul dintre puținele repere și opinii pe marginea cărților sale, care l-au interesat îndeaproape.

Cronica la *Ioana*, pe care o încredințăm acum tiparului, a fost difuzată, pe calea undelor, în

seara zilei de 12 februarie a anului 1935. Perpessicius împărtășea atunci auditorilor săi impresiile de lectură pe marginea romanului lui Anton Holban, a tălmăcirii *Florilor răului* baudelairene, datorată lui Alexandru Philippide, precum și asupra citorva volume de poezii recent apărute. Amator de apropieri tematice și de formule sintetice, primul cronicar literar al Radio-ului românesc afla în Anton Holban un « psiholog al microorganismelor sufletești », ceea ce îl determină să reia în acest caz caracterizarea pe care Paul Souday și-o îngăduise referindu-se la opera proustiană înțelegând ca « o adevărată feerie psihologică ».

Concluzia autorului *Mențiunilor critice* ni se impune pregnant și astăzi, dovadă a înțelegerii profunde a creației holbaniene în intimitatea laboratorului ei: « Ioana se leagă de romanul anterior, O moarte care nu dovedește nimic, și augurează pe cel ce va să vină ».

*

De Tudor Arghezi, Perpessicius a fost legat prin adevăratul său debut literar din „Cronica“ (1915). Nu e de mirare, așadar, că atunci când poetul *Cuvintelor potrivite* împlinea venerabila vîrstă de 80 de ani, criticul îi aducea, prin *Omagiul unui debutant*, ofranda grațitudinii sale.

Pe parcursul celor cinci decenii de critică literară, Perpessicius prezentase cititorilor români toate scrierile argheziene și nu scăpase prilejul să-i ia apărarea împotriva denigratorilor, de care Arghezi n-a fost niciodată lipsit. Și fiindcă am amintit de campaniile de presă, care au însoțit, o bună bucată de vreme, toate aparițiile editoriale argheziene, să facem apel la un pasaj dintr-un interviu al criticului, interviu publicat sub titlul *Libertate literaturii !* în „Adevărul“ din 13 ianuarie 1937. Președinte al G. C. L. R. (Gruparea criticilor literari români), Perpessicius rezuma, într-un lapidar răspuns, două dintre obiectivele activității sale foiletonistice: « 1) Prefer un scatograf genial (să-l citez pe Rabelais ?) oricărui cacograf de o neîndoiebnică moralitate literară ; 2) Prefer un scriitor de inovațiuni lexicale și sintactice oricărui grămătic, pentru care și incorectitudinea este o armă. (Dovezile, la vremea lor) ».

Cronica la *Icoane de lemn* este inserată în al III-lea volum de *Mențiuni critice*, care cuprinde foiletoanele apărute în „Cuvîntul“, între 14 iunie 1929 și 15 februarie 1931. Perpessicius amintea cititorilor săi că activitatea literară a lui Arghezi continuă « de mai bine de douăzeci de ani » și susținea că *Icoane de lemn* nu este un pamflet, ci

« este mai cu seamă o colecție de artă ». În finalul prezentării, cronicarul combătea, totodată, opinia lui E. Lovinescu, că « Arghezi n-ar avea darul creației obiective ».

Cea de a doua parte a « infernului » arghezian, *Poarta neagră*, este prezentată și ea în același tom al *Mențiunilor critice*. Perpessicius reia aici multe din ideile exprimate anterior. De astă dată, în strînsă legătură cu spiritul artei argheziene, este amintit numele lui Charles Baudelaire, prozatorul din *Le Spleen de Paris*, care contemplant orașul « spital, lupanar, purgatoriu, infern și temniță, unde orice enormitate se deschide ca o floare învoadă ».

În următorul volum de mențiuni, criticul reîpărește cronica consacrată *Florilor de mucigui*, iar în cea de a cincea serie a comentariilor sale include considerațiile pe marginea *Tabletelor din Țara de Kutu*.

Observînd că « tabletele », ca specie literară, derivă din pamflet și încadrîndu-le în literatura alegorică, pe care au ilustrat-o Thomas Morus, Swift și Cervantes, Montesquieu și Voltaire, iar la noi Dimitrie Cantemir și Tudor Arghezi, cronicarul releva substanța satirică a cărții, a cărei arenă socială nu e alta decît « bine cunoscuta noastră Dacie Felix și eroii și eroinele altor aventuri sunt familiarii zilelor noastre ; însă cîtă distanță de la geografia și istoria noastră contemporană și zălbică la simbolurile acestea de un grotesc inimaginabil, pe care fantezia domnului Tudor Arghezi le-a proiectat pe fresca pînă azi vacanță a istoriei noastre satirice ».

Croniclele literare transmise la Radio-București, între anii 1934—1938, și selectate de însuși Perpessicius pentru un posibil volum de *mențiuni*, cuprind, de asemenea, în ceea ce-l privește pe Tudor Arghezi, comentariile la *Cîntecul de seară* și la două din cele trei romane ale poetului: *Cîmîțirul Buna Vestire* și *Ochii Maicii Domnului*. Reproducem, în prezentul număr, cronica dedicată acestei ultime cărți, cronică radio-difuzată în seara zilei de 2 aprilie a anului 1935, împreună cu cea referitoare la *Estetica* lui Tudor Vianu, publicată și ea aici, în paginile ce urmează.

Prietenului, colegului și omului de caracter, care a fost Tudor Vianu, Perpessicius i-a consacrat numeroase pagini critice. Astfel, în cea de a cincea serie a *Mențiunilor*, îi rezervă un spațiu întins, grupînd cronicile în care se ocupă de volumul *Influența lui Hegel în cultura română* — carte ce preludează într-un fel bogata activitate viitoare a profesorului de istoria literaturii uni-

versale și comparate — de volumul de *Imagini italiene*, în care Tudor Vianu ne dezvăluie o Italie «văzută de un estet cu inima sensibilă la spectacolele de artă...», și de *Arta actorului*, «breviar al unui curs ținut în cadrul disciplinelor teatrale».

Legat de numele lui Tudor Vianu și de marea prietenie care i-a apropiat o viață pe cei doi colegi de Academie, vom aminti și paginile memorialistice în care Perpessicius reînvie, în anii amur-

gului, prima lor întâlnire, în redacția revistei „*Letopisești*”, revistă din care au apărut numai opt numere. În cronica rezervată monografiei pe care Ion Biberi i-a dedicat-o lui Tudor Vianu, autorul *Lecturilor intermitente* zugrăvea, din memorie, profilul unui tânăr poet, despre care un confrate spusese cândva: «*Rețineți din paginile zilei numele frumos de Tudor Vianu. Veți auzi mult de el*».

Dumitru D. PANAITESCU

Anton HOLBAN: IOANA

Domnul Anton Holban, autorul recentului roman *Ioana*, aparține acelei orientări din epica noastră contemporană, pentru care faptul material se subordonează psihologicului. Am zice chiar că domnia-sa, în deosebire de înaintași, ca doamna Hortensia Papadat-Bengescu sau confrăți de generație literară, ca domnul Camil Petrescu sau domnișoara Henriette Yvonne Stahl, exprimă în lucrările sale un exces de psihologie dacă prin aceasta nu s-ar înțelege un defect, cum nici nu este, ci o trăsătură caracteristică a temperamentului său scriitoricesc. Domnul Anton Holban este psiholog, un psiholog al microorganismelor sufletești, în măsura în care domnul Liviu Rebreanu este prin excelență rapsodul aventurilor sociale, iar domnul Gib. I. Mihăescu, rapsodul aventurilor erotice. A mărturisii preferințe pentru una sau alta din speciile acestea ale epicei nu stă în căderea cronicarului, pentru care toate genurile și toate speciile au o egală îndreptățire.

Domnul Anton Holban este psiholog în tot ceea ce a scris și scrisul său numără până astăzi trei romane, anume *Romanul lui Mirel*, *O moarte care nu dovedește nimic* și *Ioana*. Psiholog este, de altminteri, domnul Anton Holban chiar și-n aceea lucrare de ușoară vervă caricaturală, care este *Parada dascălilor*, unde accentul cade tot pe timbrul sufletesc și pe cutia de rezonanță a sensibilității eroului, cum psiholog este și în încercarea domniei-sale dramatică *Oameni feluriți*, piesă de subtilități interioare așa cum un anumit teatru de atmosferă, rusesc îndeosebi, obișnuiește să opună vechiului teatru de teme, de conflicte, și de grandilocvență romantică sau naturalistă.

O astfel de literatură, s-a spus, este lipsită de subiect. Și lucrul ar fi adevărat dacă prin subiect se înțelege numai faptul brut, material, care poate fi povestit și redus la o schemă, cînd subiectul poate fi alcătuit și din imaginile sau simbolurile realității concrete. De fapt, este peste tot una și aceeași materie, ceea ce deosebește o specie epică de alta este numai punctul de vedere. Percepută direct, în romanul de veche factură balzaciană, în romanul psihologic realitatea este prinsă după ce și-a înscris silueta în oglinda cu felurite unghiuri de incidență a sufletului autorului. Psiholog a fost și Stendhal, Proust, de la care porcede și domnul Anton Holban, este un psiholog în perpetuă funcțiune. Am fi zis un psiholog sub mare presiune, dacă unul din caracterele romanului psihologic n-ar fi tocmai calmul, cu care autorul speciei acesteia zăbovește în contemplarea acelor cercuri de conștiință, pe care, asemeni unei pietricele, căzută în apă, le stirnește un fapt cit de neînsemnat din realitatea curentă. Treci prin hățișurile acestora fermecate, în care nici un zgomot din afară nu pătrunde, ca printr-o neexplorată pădure virgină, într-o atmosferă extatică, participînd la o adevărată feerie psihologică, cum așa de plastic se exprima Paul Souday vorbind

Imaginile
dintr-un
Cimbru

despre opera proustiană. O astfel de epică nu exclude desigur proporțiile, cum o dovedește opera lui Proust — vastitatea ei merge însă, mai mult, în adâncime. Procedeele acestora reflexive, și soboliene, ale romanului contemporan, domnul Anton Holban le aplică, cu o stăruință eroică și cu o ascuțime remarcabilă, în mici romane concentrate ceea ce face și mai sugestivă distincția între patetismul romanului de fapte și patetismul confiant și interiorizat al romanului psihologic. Imaginea scoicii de sidex, în circvoluțiunile căreia stăruie, în surdina dacă voii, zvonul mărilor imense, este imaginea de rigoare și simbolizând cît se poate de plastic caracterul și calitatea romanelor domnului Holban.

Iată, de pildă, acest ultim roman *Ioana*. E povestirea unui cuplu de dragoste, a unei harțe între Eros și Anteros, povești vechi de cînd lumea sau de la Adam mai bine zicînd, cuplu care a prezidat la zidirea celor mai celebre romane de dragoste, fie că eroii s-au numit Sulamita și David, Hero și Leandro, Daphnis și Chloe, Tristan și Izolda, Paul și Virginia, Manon și Des Grieux, fie că: Benjamin Constant și Mme de Recamier, Alfred de Musset și George Sand, Mihail Eminescu și Veronica Micle și așa mai departe. Ioana și Sandu se iubesc, și se tortură. «*De ce scriu această carte?* — se întreabă, în unul din acele intermedii de roman-cier, autorul. *De ce mă căznesc să refac atmosfera? Din manie de autor care profită de experiențele lui intime, ca să le dea în vileag și să aștepte laude? Din nostalgia după vremuri care*

se duc? » Și după o serie de răspunsuri, variante cu toatele ale celui instinct de disociere pirandeliană, iată în sfîrșit și diagnoza cea adevărată: «*Aș vrea mai bine să se spună: Doi oameni care nu pot trăi nici despărțiți, nici împreună*». Da, acesta e adevărul și este tocmai ceea ce dă caracterul tragic, de o ireversibilă fatalitate interioară, acestui roman, unul din cele mai sumbre, ale literaturii noastre. «*Destinul meu e, parcă, să merg într-un palat fermecat, dar fără nici o lumină*», e o altă imagine a eroului, în căutarea celui adevăr și acelei liniști, ce nu pot fi găsite, în nici un chip, pentru că liniștea și adevărul sunt în noi și eroul domnului Holban e predestinat tragic. De bună seamă, singură o analiză prelungită ar putea prinde și expune toate luminile acestor diamante negre, pe care domnul Anton Holban le joacă, în plasa disocierilor sale psihologice.

Se cade însă, să nu uităm, fie și într-o schiță critică, cum e a noastră, două caractere importante ale acestui roman. Este, întîi, cadrul de natură austeră al Cavarnei, pe fundalul căreia se proiectează povestea aceasta dureroasă, așa cum povestea lui Tristan și Izolda tot în perspectiva mării se desfășoară. Paralelismul dintre zbuciumul mării și al eroului imprimă romanului ceva din trăsăturile dominante ale poemelor tragice. Și, în al doilea rînd, constatarea că la fel cu zilele de calm ale mării, sunt și-n romanul domnului Holban, clipe de pacificare, luminșuri albastre în cerul acesta mohorit al poemului în care se integrează admirabile scenete de comedie psihologică, în contrast cu care și mai deznădăjduite apar zilele de tortură sufletească.

Sfîrșitul romanului aduce una din acele liniști, de la care nu știi ce să aștepti și cum să le interpretezi: o nouă ordine a sufletelor? sau gestația unei furtuni cu atât mai violentă, cu cît s-a odihnit o clipă? Și-n felul acesta *Ioana* se leagă de romanul anterior, *O moarte care nu dovedește nimic* și augurează pe cel ce va să vină. Pentru că fluidul epic la domnul Holban e de o categorică unitate.

Tudor ARGHEZI: *OCHII MAICII DOMNULUI*

Ochii Maicii Domnului, întâiul, în accepția curentă, roman al domnului Tudor Arghezi, constituie una din acele surprize pe care singure fantezia și lirismul poetului *Cuvintelor potrivite* puteau să ne-o dăruiască. Ea vine să confirme, odată mai mult (și dacă mai era nevoie), neputințabila putere de creație a celui mai de seamă dintre liricii noștri contemporani. Ea ratifică în același timp intuiția acelora care, sub infinita varietate a formelor lirice pe care le-a exercitat domnul Tudor Arghezi, au descifrat, și încă de pe vremea întâiilor sale pagini memorialistice, o virtute epică. Cele patru cărți de proză care au urmat culegerilor sale de poezii și anume: *Icoane de lemn*, *Poarta neagră*, *Cartea cu jucării* și *Țara de Kutu* au sporit universul arghezian cu tot atâtea existențe, în cari artistul de fiecare clipă, ce este domnul Tudor Arghezi, a turnat luminile de azur și funingină ale bogatei dumisale experiențe de viață. *Ochii Maicii Domnului* constituie o generoasă ofrandă și o semnificativă surpriză, intrucit toate acele coarde, pe cari le-am întilnit, rînd pe rînd, încercate, le ascultam, de data aceasta, întrunite, într-un cîntec de rară artă în povestea, și îngerească și terestră, a copilului crescut, nu numai în idolatria, dar chiar la sînul maicii sale, de care nu-l mai poate despărți nici o altă afecțiune, pe acest pămînt. Or, povestea aceasta, rînd pe rînd, inocentă sau turburătoare, se întîmplă a fi un veritabil roman, una din acele construcții organice cu care mintea omului concură pe marele demiurg. Psihanaliștii și psihiatrii vor coborî în adîncul acestor taine biologice pentru ca, din ițele complexului lui Oedip și din toată acea ascendență a eroului, să lămurească organicitatea acestei evoluții și cît de firesc este ca un copil crescut în atmosfera de sanctitate a iubirii de mamă să nu-și poată afla împăcare sufletului decît în chiliala de reculegere a monahilor și la picioarele icoanei Maicii Domnului, icoanei maicii sale. Romanul domnului Tudor Arghezi va fi de bună seamă teren și unei astfel de dialectice, și lucrul ni se pare foarte firesc cînd scriitorul este un minuiitor de simboluri și un cunoscător al vieții de puterea și adîncimea autorului nostru. Dar oricîte și oricît de îndreptățite comentarii științifice s-ar putea adăuga, ele nu vor putea trece înaintea aureolei de poezie care învăluie și transfigurează tot ceea ce cade înăuntrul ei. Domnul Tudor Arghezi este în primul rînd un poet, un liric, unul din cei dintîi ai veacului acestuia și de aceea *Ochii Maicii Domnului*, roman în stricta accepție a cuvîntului, este, în primul rînd, o desăvîrșită delectațiune lirică. Pentru aceasta domnul Tudor Arghezi folosește acele ape sfîștite cu cari s-a apropiat întotdeauna de cîteva din cercurile creațiunii. Lumea copiilor a fost unul din ele. Și romanul se și deschide sub uimitul cer de taină în care o maică nevinovată își crește, din lucrul mîinilor sale, pruncul, un cer uimit în care tot ceea ce este știință și poezie, în cunoașterea tainelor copilului, se află concentrat în acest miraculos preludiv. Astfel de pagini nu pot fi desprinse din locul lor, fără ca ceva din minunile creațiunii să nu sufere. Sunt după aceea alte două taine pe care domnul Tudor Arghezi le cunoaște tot așa de bine și le cîntă tot așa de desăvîrșit. E întîi lumea dolentă a celor din sanatorii pe cari obsesiile îi apropie de ceruri și-i înfrățesc cu sfinții, lumea din care domnul Tudor Arghezi, folosind procedeele sale clinice din *Țara de Kutu*, desprinde o galerie de tipuri, rivalizînd cu împătimitii *Muntelui vrăjit* al lui Thomas Mann și cu nevropății *Cărții de la San Michele*.

Crescută în atmosfera de două ori improprie a conacului valah și a sanatoriului elvețian, Sabina Voinea, eroina acestui roman, este parcă anume pregătită pentru miraculoasa aventură nupțială, care va însemna pentru ea și cea mai nebănuită fericire, dar și începutul suferințelor ei ulterioare. Și aici domnul Tudor Arghezi se dovedește nu numai un nedesmintit psiholog, dar și marele poet al aspirațiilor și bucuriilor nupțiale. O astfel de trecere de la atmosfera de « *aproximații și fracții* » a sanatoriului din Saconnex către treptele altarului nupțial cereau deopotrivă intuiție și poezie și domnul Tudor Arghezi le-a împlinit cu prisosință. Sabina se apropie de dragoste,

ca să întrebuințăm miraculoasa imagină a autorului nostru, «așa (cum) umblă pribeag leopardul bolnav prin jungla pustie și dinaintea unei plante înalte de o palmă îngennuche și-i roade floarea cafenie. I se părea că s-a petrecut fenomenul pe care nu-l înțelegese niciodată al suavei întâlniri, mai presus de voință, de prudență și de interes, un fenomen irizat ca lumina dintr-un oval de opal în Buna vestire a Mariei, rămas obscur pentru grosul lumii creștine». Și nunta Sabinei cu căpitanul William Horst, din marina britanică, se oficiază în acea misticitate, la care contribuie deopotrivă paradisurile cu grijă zăvorâte a două suflete pure și mireasma Cîntării Cîntărilor, ale cărei versete biblice se împletesc cu versetele unei Cîntări a Cîntărilor, adecvată. Calitatea muzicală a acestor conjugate acorduri lirice este una din biruințele scrisului arghezian și una din cele mai frumoase deslegări a misterului nupțial. «Am întrebat paznicii: „n-ai văzut voi pe acela, pe care inima mea îl iubeste?” cînta poemul străvechi și cîntecul Sabinei îi răspundea: „În țara mea unde te voi duce cu mine nu sunt căprioare de Hedron, nici rodii, nici smochini și cedri. Acolo săcara dă bob cenușiu alături de mărgelele de cucuruz. Ovăzul sună din clopoșei de catifea și răchitele gheboase, îngennunchiate, descîntă apele să îmbătrînească. În pridvorul casei vrăbiile și rîndunicile și-au făcut cuiburi și berzele, moi, din aripi tărcate și-au ales din acoperișuri creasta neadăpostită. Vino să vezi fumurile înălțate din bordeiele noastre seara.”» Comuniunea sanctificată și peste care simți de pe acum, cum plutesc aripele de umbră ale tainei de dincolo de viață. Căci marile iubiri nu pot fi decît funerare: «Te iugesc, încheie logodnicul și soțul Sabinei, te iubesc atît de mult, încît aș voi să mor ca să nu te pot iubi mai mult».

Iată cîte ceva numai din aspectele, fecunde în sugestii, ale acestei rare cărți. O analiză minuțioasă ar arăta, mai departe, destinul și eroismul unei maternități, ca aceea a Sabinei, s-ar apropia cu lacrimi în ochi de toate acele taine ce se descopăr în istoria familiei eroinei noastre și ar încheia cu adeziunea totală că tînărul Vintilă Voinea, feciorul Sabinei, nu putea sfîrși altminteri decît în chilia reculegerilor monahicești. Dar o astfel de analiză nu e cu putință, la acest loc. Și-apoi, este și de-a dreptul jignitoare. Căci oricît ne-am feri, n-am putea lăsa nescuturați toți acei crini ai scrisului arghezian, și candidi și grei de polen și mireasmă cîți se ațin printre pagini și rînduri. *Ochii Maicii Domnului* e cartea ce se cere, în deosebi, degustată, într-o reculeasă lectură. Să mai spunem drept încheiere atît numai: că nimeni nu putea scrie această rară carte decît domnul Tudor Arghezi și că, la acest dens minut al evoluției sale scriitoricești, domnul Tudor Arghezi nu ne putea da altă carte decît acest miraculos roman-poem: *Ochii Maicii Domnului*.

*

Tudor VIANU: *ESTETICA*

Și dacă o prezentare convenabilă nu poate fi făcută unui roman, de care sensibilitatea noastră se simte, așa de familiar atinsă, cu atît mai puțin convenabilă va fi prezentarea unei activități dogmatice, ca aceea a tînărului și zelosului nostru estetician, domnul Tudor Vianu. Sumară și chiar superficială, această prezentare se cere totuși încercată și pentru valoarea în sine a operelor și pentru locul pe care-l ocupă domnul Tudor Vianu în critica și estetica românească de astăzi. Scriitor de nebanuite frăgezimi, așa cum recentele sale *Peisaje italiene* ni le-au dezvăluit, liric original, în care meditația și poezia muzicală s-au zbatut încă din tinerețea sa scriitoricească, evocator pitoresc al unor pitorești figuri literare, ca aceea a lui Alexandru Macedonski, glosator și cronicar al ideilor, într-o susținută activitate periodică, pe vremuri, — sunt ani de cînd domnul Tudor Vianu s-a dedicat, îndeosebi, problemelor de știință literară în cele două ale ei forme: critică și estetică. Studiile dumisale despre poetica lui Blaga, Ion Pillat și de curînd studiul închinat lui Ion Barbu, ca și studiul închinat,

ceva mai înainte, liricii lui Eminescu, una din cele mai substanțiale, dacă nu singura exegeză, până azi, a liricii *Sărmanului Dionis*, sunt modele ale genului, în care erudiția învățatului și instinctul descoperitorului de frumuseți se completează și se asigură. Și, pentru că suntem în subiect, iată, de pildă, acest ultim studiu închinat lui Ion Barbu. Cu el, domnul Tudor Vianu sparge acel zid chinezesc cu care se înconjoară de obicei Universitățile și reeditează, și pentru noi, acele anticipări pe care le practică astăzi și Apusul. Căci dacă Baudelaire *Damnatul* poate fi subiect de teză de doctorat în Franța de astăzi, dacă Paul Valéry poate forma tema unui curs universitar în Franța, de ce nu ne-am apropia și noi de acele cazuri grele, dar rare, ale artei noastre contemporane și n-am încerca să rupem sigiliile, care-i condamnă unei prețurii postume. În calitatea sa de artist al timpului său și de spirit avizat, căruia nimic din misterele creației literare nu-i este, prin vocație, străin, domnul Tudor Vianu era cel mai îndreptățit să încerce exegeza liricii lui Barbu. Și încercarea domniei sale este o frumoasă reușită a spiritului critic.

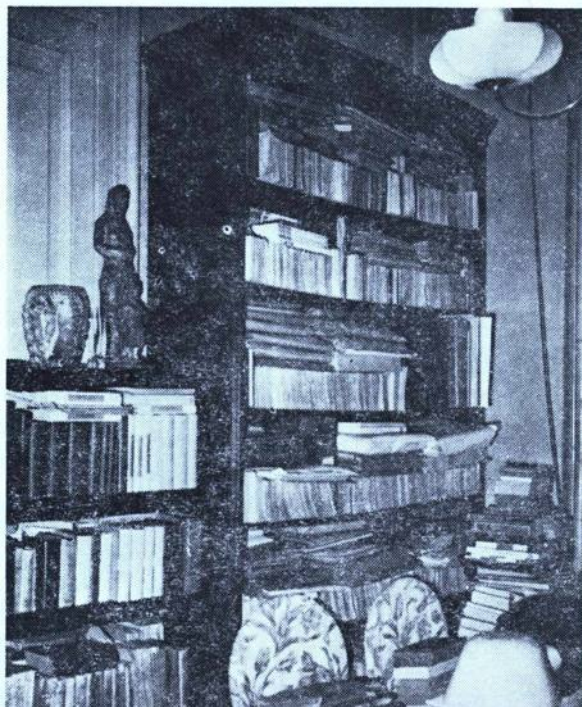
Ion Barbu reprezintă în lirica noastră una din acele poziții singulare, pentru apropierea cărora se cere nu numai acea colaborare a cititorului pe care o predică, pe bună dreptate, domnul Tudor Vianu, dar și acele instrumente de investigație pe care le oferă, exegeze ca aceea de astăzi. « *Cineva care se găsește în publicul lui Hugo*, scrie domnul Vianu într-un loc al *Esteticii* dumisale, *nu trebuie neapărat să se afle și printre cititorii lui Mallarmé. Nici ascultătorii lui Offenbach nu sunt totdeauna admiratorii lui Saint-Saëns* ». Exact, fără să fie exclusiv, dovadă această cheie admirabilă pe care domnul Tudor Vianu o pune la îndemina amatorului de poezie român și care va ajuta pe mai mult de unul să încerce să pătrundă și să se delecteze printre cristalele geometriei spirituale a domnului Ion Barbu. Vorbim, desigur, de acea parte hermetică, din lirica domnului Barbu, cuprinsă în *Joc secund*, pentru care domnul Vianu aduce o serie de lumini iscoditoare, după ce în studiul dumisale a urmărit și celelalte două trepte, mai accesibile, ale evoluției poetului, treapta parnasiană și cea baladio-orientală. Dacă Maurice Scève, poetul lionez al veacului al XVI-lea, considerat și-n vremea lui, și după aceea, drept unul dintre reprezentanții poeziei obscure, dacă Mallarmé, grație îndeosebi studiului lui Thibaudet, dacă Paul Valéry au fost redați conștiinței cititorilor și ne bucurăm de o binemeritată circulație, nu vedem pentru ce lirica hermetică a domnului Ion Barbu nu ar trebui să aspire către același destin. Studiul domnu-

lui Tudor Vianu împlăcească lacună și binemerită prin aceasta de la toți amatorii de poezie. Și nu este de fel întâmplător că studiul acestui extractor de esențe lirice îl întreprinde domnul Tudor Vianu, după ce a descifrat în opera lui Paul Valéry, matematician și dînsul, pe reprezentantul unui neoclasicism francez. « *Arta este sublinierea meșteșugului* », a spus domnia sa de curînd și este ceea ce se poate urmări și la Valéry, și la Ion Barbu. Și cu acestea ne apropiem de ținutul *Esteticii*.

Un deceniu s-a încheiat în 1934, de cînd domnul Tudor Vianu a debutat cu teza domniei-sale de doctorat închinată esteticii lui Schiller. *Dualismul artei, Arta și frumosul, Influența lui Hegel în cultura română* și acea excelentă antologie de texte din *Istoria esteticii de la Kant pînă astăzi* au fost lucrările cari au pregătit și maturizat această *Estetică* de astăzi, din care domnul Tudor Vianu ne dă deocamdată întîiul volum. Concepția tratatului dumisale a anticipat-o domnul Tudor Vianu încă din introducerea antologiei amintite « *Stăpînirea metodică a problemei artei și frumosului este un scop care n-are nevoie de altă justificare* », scria domnia-sa, cu acel prilej, pornind de la încercările tinerei noastre școli estetice, desfăcută, definitiv, de legăturile, concubinale, cu critica literară. Tratatul de estetică al domnului Tudor Vianu este o astfel de prezentare autonomă a doctrinei estetice.

Dar despre vastitatea problemelor, despre informația somptuoasă ca și despre spiritul critic care le însoțește nu aceste citeva minute ar putea da seamă. Să amintim numai, drept încheiere, că după complectarea *Esteticii*, domnul Tudor Vianu năzuiește să scrie o *etică* concepută, cu propriile-i cuvinte, încredințate, deunăzi, unui curier literar, « *concepută, ca o temelie a personalității omenești, o etică în care să fixeze ce poate gândi în mijlocul contradicțiilor, a adversității și a dezlănțuirii de forțe oarbe de azi, un om singur, liber, care nu cere nimic și care concepe munca gîndirii ca împlinirea unui inexorabil destin interior* ». Să reținem aceste gînduri ca o excelentă caracterizare a învățatului nostru care-l apropie de acei exponenți ai idealului clasic al umanității pe care l-a ilustrat cu atîtea figuri strălucite ale culturii universale.

2 aprilie 1935

Aspect din camera de lucru a lui Perpersicius.

SCRIITORI ROMÂNI ÎN ARHIVE STRĂINE

Mihail SADOVEANU în arhive pragheze

CORRESPONDENȚA CE SE PUBLICĂ MAI jos — aflată în arhivele Muzeului de literatură națională din Praga (Památník národního písemnictví) și comunicată, cu amabilitate, de Antonín Boháč — înfățișează demersurile întreprinse pentru publicarea în limba cehă, în versiunea Mariei Kojecká, a romanelor *Baltagul* și *Venea o moară pe Siret* de Mihail Sadoveanu.

Marie Kojecká-Karásková mai tradusese din română, printre altele, *Pădurea spinzurașilor* (1928) și *Ion* (1929) ale lui Liviu Rebreanu și *Calea Victoriei* de Cezar Petrescu. Avea deci destulă experiență atunci când a pornit la tălmăcirea operei sadoveniene, plină de dificultăți lingvistice. Grupajul, aflat în sus-numitele arhive, cuprinde corespondența dintre Marie Kojecká și două edituri pragheze — „*Melantrich*” și „*Bohumil Janda*” — precum și dintre Mihail Sadoveanu (sau Valeria Mitru — soția și secretara scriitorului) și traducătoarea cehă.

Într-una dintre scrisori, prima în ordine cronologică, Marie Kojecká face *Clubului Literar European* (secție și colecție a Casci editoriale „*Bohumil Janda*”) propunerea de a include în plan și titluri din literatura română, constatînd cu regret că aceasta a fost omisă pînă atunci din vederile editurii, deși această literatură deține « opere de valoare excepțională, rezistente la criteriul universal »¹. În momentul în care făcea această ofertă de colaborare, Marie Kojecká avea pregătite deja propunerile concrete la care se referea, după cum reiese din schimbul epistolar cu Mihail Sado-

« Praga, 9 decembrie 1936
Clubul Literar European
Praga XVI, Přemyslova 16

Stimați domni,

Urmăresc cu interes activitatea Dumnnevoastră editorială, care prezintă cititorilor cehi excelente traduceri din toate literaturile europene și neeuropene. Dar pînă acum nu am găsit nici o traducere din română, eu tînt că în literatura română există opere de valoare excepțională, rezistente la criteriul universal și care nu sînt, din pînte, cunoscute la noi.

Deoarece am tradus deja cîteva romane din română, de mare tiraj în România și apreciate în străinătate, îmi permit să vă ofer colaborarea mea, în caz că manifestați interes.

Vă rog, de aceea, să aveți amabilitatea de a-mi da un răspuns urgent, precizînd ce părere aveți despre oferta mea, urmînd ea abia după aceea să vă prezint propunerile mele mai concrete.

Cu mulțumiri și desăvîrșită stimă,

Marie KOJECKÁ

¹ Reproducem, în traducere românească, scrisoarea Mariei Kojecká adresată casei de editură „*Bohumil Janda*”:

veanu datînd din ianuarie 1937. Traducătoarea cerea să fie în vedere romanele *Baltagul* și *Venea o moară pe Siret*; ultimul, deja tradus, fusese respins de mai multe edituri pragheze pe motiv că subiectul este «prea românesc».

Kojecká îl ținea, dealtfel, la curent pe Sadoveanu cu stadiul preocupărilor sale, așa cum reiese și din epistola expediată scriitorului la 16 ianuarie 1937. În urma demersurilor întreprinse, directorul și proprietarul² casei editoriale „Bohumil Janda” transmite lui Mihail Sadoveanu condițiile de apa-

² Scrisoarea, cu unele erori de limbă, este redactată în românește:

«Domnei Sale
d-lui Sadoveanu
scriitor și director al
ziarului „Adevărul”
București

Praga, 16 ianuarie 1937

Domnule Sadoveanu,

Cu poșta de azi am primit un exemplar [al] romanului d[umnea]v[oastră] *Baltagul*. Pentru aceasta vă mulțumesc foarte mult. Totodată îmi reamintesc, în scrisoarea d[umnea]v[oastră] din 8 ianuarie a.e., că mi-ați încredințat altădată traducerea romanului d[umnea]v[oastră] *Venea o moară pe Siret*. Despre acest lucru vă pot spune că romanul l-am tradus deja și așteaptă în manuscris tipărirea. Cîteva edituri din Praga au refuzat să-l tipărească pe motiv [în text, vizibilă eroare: activ], că acțiunea e, dacă se poate spune, prea românească.

De îndată ce voi citi *Baltagul* le voi prezenta pe amîndouă unul club literar, care face traduceri din toate limbile europene.

În cazul unei reușite vă voi comunica rezultatul. Pînă atunei vă rog să primiți stima mea.

M. KOJECKÁ

Praha, XII, Fochova 62/III Cehoslovacia. »

³ Clubul Literar European
Praga XVI, Přemyslova ul. 16
Doamnei
Marie Karásková-Kojecká
Praga — XI
Jeseniova 1275

Praga, 13 octombrie 1937

Stîmătă Doamnă,

Vă rog să aveți amabilitatea de a lerta întîrzierea de o lună de zile cu răspunsul la scrisoarea dumneavoastră privitoare la publicarea cărții scriitorului român Mihail Sadoveanu. A trebuit mai întîi să confer cu consiliul editorial al Clubului Literar European, iar colaborarea mea cu el este acum îngreunată de plecarea ireparabilă a profesorului V. Till.

Acum cînd lucrările mele preliminare s-au încheiat demult, vă pot da răspunsul definitiv.

Așa cum am căzut deja de acord la primele noastre consfătuiri, C. L. E. este interesat să editeze romanul lui Sadoveanu, *Venea o moară pe Siret*,

și să retribuiască³ pentru romanul *Venea o moară pe Siret*, care urma să apară în 1938.

În același timp, harnica traducătoare propunea și publicarea romanului *Baltagul* la „Melantrich”, cea mai mare casă editorială pragheză, care se interesa de literatura noastră și mai ales de această operă «la recomandarea prietenilor noștri din România»⁴. Cele două romane vor vedea lumina tiparului la interval de numai un an: în 1938 *Tři jezdcí (Baltagul)* la „Melantrich”, și în 1939 *Po řece pšiplu mlýn (Venea o moară pe Siret)*⁵.

În cursul anului viitor. Oferim un onorariu de 4.000 coroane pentru o ediție, indiferent de tiraj. Acest pasus provine de la calculele foarte strînse, de asemenea din imposibilitatea stabilirii tirajului la semnarea contractului, dar mai ales, calculul volumelor scoase de acest club se face global pe întreg anul.

Vă rugăm să informați pe autor despre acestea și să-l comunicați punctul nostru definitiv de vedere. Din păcate nimeni din cercul restrîns al referenților noștri nu stăpînește limba română și de aceea ne-ar fi binevenit dacă am putea obține traducerea cărții *Venea o moară pe Siret* dintr-una din alte limbi europene, dacă este posibil.

Dacă domnul Sadoveanu va fi de acord cu condițiile noastre, îl vom trimite spre semnare proiectul de contract, în franceză sau germană, cum va dori.

Al dumneavoastră din toată înțina, în numele comitetului Clubului Literar European

Președinte,
Bohumil JANDA

⁴ „Melantrich”
Editură-Societate pe acțiuni
Praga XVI, Husova 18. 20

Praga, 27. XII. 1937

Către doamna M. Karásková-Kojecká
Praga XI, Jeseniova 1275

Stîmătă Doamnă,

La recomandarea prietenilor noștri din România am dori să cunoaștem și unele romane românești, printre altele și romanul *Baltagul*, despre care ne-ați scris. Deocîndată nu ne putem decide cu titlu de obligație pînă ce nu vom cunoaște această operă. Ne-am bucura dacă am putea-o citi în traducere germană sau franceză. Vă rugăm să ne comunicați dacă aveți o asemenea traducere la îndemînă și dacă sunteți dispusă să ne-o împrumutați.

Vă mulțumim anticipat pentru amabilitate și primii totodată respectele noastre.

Editura Melantrich

⁵ N-am avut posibilitatea să consultăm ediția din 1939 a romanului *Venea o moară pe Siret*. Apariția lui este însă sigură, fiind semnalată de Marie Kavková în Mihail Sadoveanu *Výbrané spisy*, II, Praha 1957, p. 577.

Din motive comerciale, probabil, *Baltagul* a purtat, în versiunea cehă, titlul de *Trei călăreți*.

Ambele traduceri au fost reluate apoi, peste ani, în *Opere alese de Mihail Sadoveanu* (*Výbrane Spisy Mihaila Sadoveanu*). La această ediție au colaborat româniștii: Marie Kavková (cu prefața intitulată *Viața și opera lui Mihail Sadoveanu* și cu *Nota* asupra volumului al doilea), Vladimir Hořejší (traducere și note), Otakar Jirouš și Marie Kojecká-Karásková (traducători). Primul volum, apărut în 1955, cuprinde *Nicoară Polcoavă*, iar al doilea, din 1957, *Baltagul — Čakan —, Venea o moară pe Siret și Mitrea Cocor*.

Reproducem în anexă textele celor trei scrisori de răspuns ale lui Mihail Sadoveanu la propunerile privind apariția unora dintre cele mai semnificative opere ale sale în limba cehă.

C. BARBORICĂ

I

ADEVĂRUL
DIRECȚIUNEA

București I, 4 Ianuarie 1937

Stimată Doamnă,
Dacă nu mă înșel, D[umnea]v[oastră] aveți o autorizație de la mine pentru traducerea romanului meu *Venea o moară pe Siret* (biblioteca și hîrțile mele fiind la Iași, nu am avut încă posibilitate să controlez). Puteți să-mi dați deslușire dacă ați făcut ceva cu această carte. Bucuros aș fi să puteți ajunge la un bun sfîrșit cu *Baltagul*, din care vă expediez un exemplar. După ce îl veți citi, îmi veți răspunde dacă vă convine traducerea acestei opere.

Cu cele mai distinse salutări.

Al D[umnea]v[oastră]

Mihail SADOVEANU

II

ADEVĂRUL
DIRECȚIUNEA

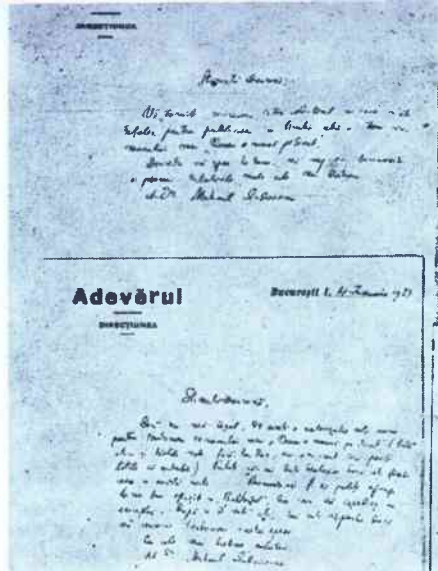
București, 13 Iulie 1937

Stimată Doamnă,
Vă trimit scrisoarea către editorul cu care v-ați înțeles pentru publicarea în limba cehă a romanului meu *Venea o moară pe Siret*.

Dorindu-vă spor la muncă, vă rog să binevoiți a primi salutările mele cele mai distinse

Al D[umnea]v[oastră]

Mihail SADOVEANU

III

ADEVĂRUL
DIRECȚIUNEA

București, 13 Iulie 1937

Mr. Bohumil Janda, éditeur,
Prahá

J'ai l'honneur de vous informer que j'ai accordé à M-me Marie Cojecká, Praha, Jeseniova 1275, l'autorisation de traduire en tchèque mon roman *Venea o moară pe Siret*. Cette traduction devrait paraître en 1938.

Je vous prie bien de me confirmer en arrangement de publication entre votre maison d'édition et M-me Cojecká, ainsi que les conditions que vous faites aux auteurs étrangers.

Avec mes meilleurs salutations

Mihail SADOVEANU^o

^o „ADEVĂRUL”
DIRECȚIUNEA

București, 13 iulie 1937

Domnului Bohumil Janda, editor,
Praga

Am onoarea să vă informez că am acordat doamnei Marie Cojecká, Praha, Jeseniova 1275, autorizația de a traduce în cehă romanul meu *Venea o moară pe Siret*. Traducerea va trebui să apară în 1938.

Vă rog mult să-mi confirmați un aranjament de publicare între casa dumneavoastră de editură și doamna Cojecká, precum și clauzele pentru autorii străini.

Cu cele mai distinse salutări,

Mihail SADOVEANU

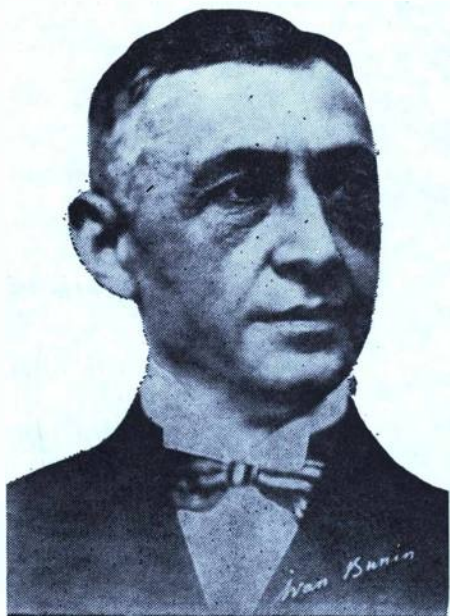
SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNEȘTI

LECȚIA LUI BUNIN

IVAN ALEXEEVICI BUNIN, «ULTIMUL clasic al literaturii ruse» — cum îl numește Alexandr Tvardovski, cunoaște azi, la două decenii după moarte, o reală prezență atît în conștiința literară a țării sale, care i-a fost atît de dragă, cît și în străinătățile prin care a peregrinat îndelung. Apar noi versiuni ale operelor sale în numeroase limbi din întreaga lume, și unii dintre cei mai de seamă scriitori sovietici contemporani se revendică de la școala sa artistică. Gorki, cu simțul său fin pentru înalta măiestrie literară, observa, încă în 1916, despre versurile și povestirile mai tînărului său prieten, că acestea reprezintă, pentru el, «o sărbătoare».

Născut la 10 octombrie 1870 la Voronej, I. A. Bunin a copilărit și s-a format la țară. Vorbind despre țărani, el va spune mai tîrziu: «Lor le datoresc primele mele cunoștințe în domeniul limbii noastre atît de bogate». Avînd, de tînăr, pasiunea călătoriilor, va cutreiera lumea. Dar matricea creației sale este și rămîne aceea a solului său natal. Debutează la o vîrstă fragedă, și se dedică de timpuriu scrisului. Adevărat om al cuvîntului, încearcă toate genurile: poezie, năvelă, critică literară, reportaj etc. Cu exaltarea artistului foarte conștient de puterile sale, scrie, în 1891, unei prietene: «Simt în mine forța de a crea cu adevărat».

Cu adevărat și în adevăr. Căci arta lui Bunin constă, înainte de toate, în a vedea, și în strădania de a consemna cele văzute. Iată ce-i comunică scriitorul lui N. D. Teleșov, la 18 iunie 1899: «La naiba cu subiectele! Nu mai sta să invenți subiecte, descrie ceea ce vezi sau de ce-ți aduci aminte cu plăcere...» Asemenea sfaturi, mărturisind aplecarea firească a artistului spre

o artă-mărturie, sînt frecvente în scrisorile sale. Dealtfel, creația sa dovedește prezența unei voințe de adevăr, atît în confesiunile lirice, cît și în prozele sale de evocare. Primele cicluri poetice, volumele: *Sub cerul liber* (1898), *Flori de cîmp* (1901), *Cad frunzele* (1901) etc., ca și primele povestiri (ciclul *Oamenii lui Dumnezeu*, *Nefedka*, *Valea*, *În cătun*, *În mijlocul cîmpului*), reprezintă clipele de început ale unui itinerariu pe care artistul îl va urma neobosit, cu o exemplară conștiință și exigență față de sine. Narațiuni precum: *Satul*, *Suhodol*, *capodopere* ale prozei literare ruse, îl consacră pe scriitorul Domnul din San Francisco și va aduce consacrarea pe plan mondial.

Existența scriitorului cunoaște, în plină maturitate, acea «tragedie a neopțiunii», pe care o

descrie Tatiana Nicolescu¹ în monografia ce i-a dedicat-o. *Izbucnește Marea Revoluție*, Bunin se exilează cu moartea în suflet. Departe de țară, el continuă să scrie texte amare, nostalgice, textele unui exilat, ale unui dezrădăcinat. Consacrarea mondială a talentului său, premiul Nobel (care i se decerne în 1933) nu pot să vindece întru totul rana care va stingea pînă la moarte. Toluși, opere majore apar și în ultimii săi ani, ca *aceea Viață a lui Arseniev*, roman lirico-filozofic, *evocare a Rusiei de altădată*. Bunin se stinge din viață la 8 noiembrie 1953.

Spirit de o mare noblețe, artist rafinat al verbului, pasionat al unei problematice umane prea

¹ Tatiana Nicolescu, *Ivan Bunin*, București, Editura „Univers”, 1971.

umane, era firesc ca Bunin să întrețină o vastă corespondență cu oamenii din toate categoriile, care i se adresau ca unui mentor de conștiință, dar și ca unui maestru în cele ale literaturii și artei. Cele scrise Liubei Gluhova, corespondenta sa din Tescani, pe care o îndeamnă să acorde cea mai mare atenție travaliului artistic, se potrivește prea bine cu mărturisirile făcute nepotului său, N.A. Pușșegnikov: «Toată viața mea am suferit pentru că nu pot să exprim ceea ce doresc... Ce chinuitoare este meseria noastră de scriitor... Uneori o dimineată întregă nu pot să scriu decît citeva rînduri și acelea chinîndu-mă îngrozitor...». *Admirabilă trudă, pil-duitoare pentru orice începător în ale scrisului.*

Nicolae BALOTĂ

«...Permiteți-mi
să vă dau un sfat
vechi ca și lumea:
munciți,
munciți
și iarăși munciți...»

I

Villa Belvedere, Grasse, a. m.

31 IX [19]31

Iertați-mă că vă scriu fără formula de adresare, nu știu numele întreg al tatălui dumneavoastră.

Întîlnirea noastră de la Moscova nu mi-o mai amintesc, nici poeziile dumneavoastră de atunci. În cele de acum sînt multe versuri foarte bune, viabile, există adesea un sunet poetic, dar aproape toate nu sînt lucrate pînă la capăt și deseori suferă de prea multe cuvinte

sau de cuvinte banale, cîteodată cele care au venit sub mîină. Nu încercați să scrieți «clasic», dar gîndiți și căutați să vă eliberați de aceste greșeli.

Vă înțeleg foarte bine că ați părăsit odată versurile și mult timp după aceea

Consacrînd un studiu climatului spiritual de la Tescani, am reținut ca fapt notabil prezența în satul de pe malul Tazlăului, a poetei înepătoare Liuba Gluhova, care a purtat o scurtă corespondență cu reputatul scriitor Ivan Bunin.

Destinatara scrisorilor pe care le publicăm se stabilise la Tescani, în 1924, ca lector și doamnă de companie a Alicei Rosetti-Tescanu și ca guvernantă a nepoților acesteia, după moartea bătrînei (1937).

Încercările literare ale Liubei Gluhova datează din anii adolescenței, cînd încearcă să-și publice primele versuri cu sprijinul unor scriitori consacrați. În aceste împrejurări l-a cunoscut, se pare, pe Ivan Bunin.

În vara anului 1931, Gluhova îi scrie lui Bunin trimițîndu-i, totodată, un caiet cu versuri, pentru o eventuală publicare. Primul document pe care-l reproducem este răspunsul la acea epistolă, marelui scriitor remarcînd, în încercările lirice ale corespondentei sale, un adevărat «sunet poetic», ceea ce-l determină să selecteze și dactilografizeze unele poezii realizate, indicîndu-le spre publicare. Volumul *Copacul lui Dumnezeu*, apărut în același an și trimis Gluhovei cu o zi înaintea scrisorii, poartă pe coperta interioară succintul autograf: «*Liubei Gluhova, de la autor*».

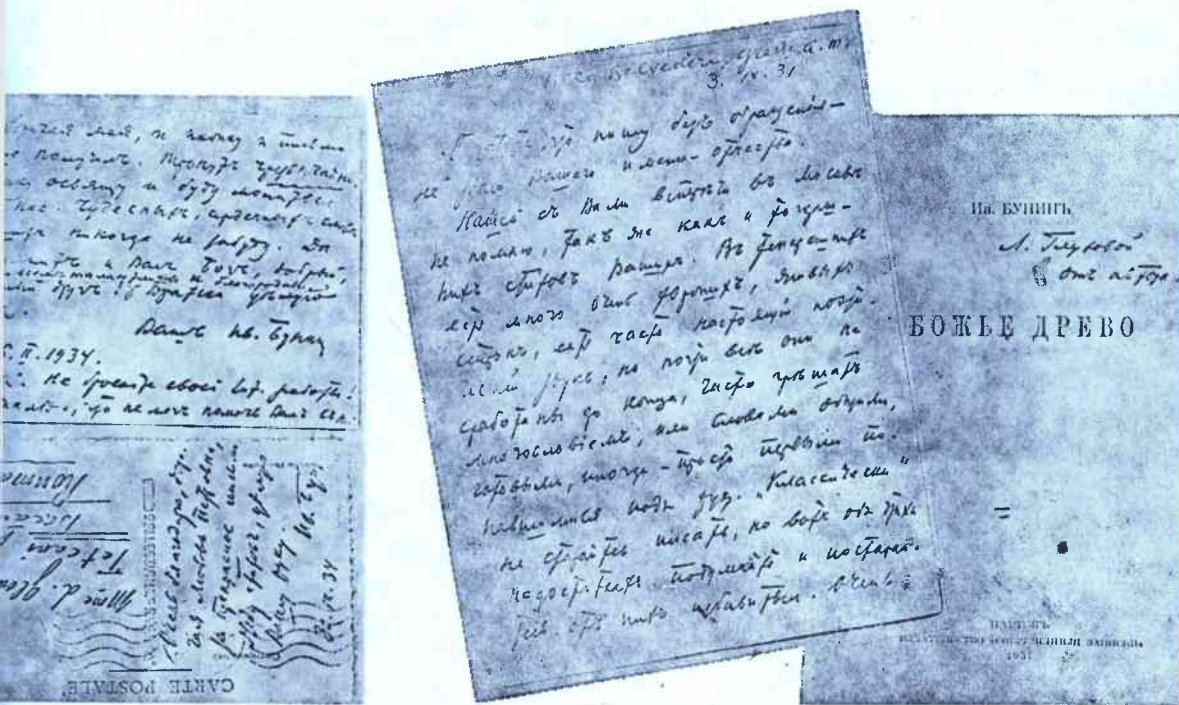
Prețioasele sfaturi poetice ale lui Bunin se referă la exigența scrisului, la efortul permanent de desăvîrșire a formei artistice. Rîndurile de față reflectă, încă o dată, înalta conștiință estetică a marelui prozator, precum și emoția cu care așteaptă și receptează tînerele talente.

nu v-ați putut întoarce la ele. Dar odată ce v-ați întors, încercați să recuperați ce s-a pierdut și amintiți-vă că într-un singur an nu se poate realiza aceasta. Pe scurt spus, permiteți-mi să vă dau un sfat vechi ca și lumea: muncii, muncii și iarăși muncii, aptitudinile dumneavoastră (mă tem să spun cuvîntul mare — Talent) merită aceasta. Lucrul principal — ferii-vă de retorică, vorbiți mai seurt — cu oricare cuvinte — dar proprii... Și iertați-mi tonul cam uscat și didactic.

Din tot sufletul aș fi vrut să vă ajut să publicați ceva din caietul dumneavoastră. Însă nu știu dacă voi putea: într-adevăr, sint prea mulți poeți față

de numărul mic de edituri din străinătate și toate locurile de pe lingă aceste edituri sint ocupate deja demult și solid. O oarecare speranță am doar la gazeta lui P. S. Struve, „*Rusia și lumea slavă*“. Acolo răspunde de versuri fiul său, Gleb Petrovici Struve (care însuși scrie versuri). Lui îi și trimit ce am ales (și am dactilografiat) din caietul dumneavoastră: *A șaptea simfonie a lui Beethoven* — unde e foarte bună strofa a 5-a și slabă a 3-a, pe care am vrut chiar să o scot, sperînd că mă iertați, — apoi *Nu rublă de argint, Deja în umbră-i valea liniștită* și, în sfîrșit, incintătoarea *Poveste despre urs și O fetiță în*

(Carte poștală, scrisoare și dedicația lui Ivan Bunin pe volumul Copacul lui Dumnezeu).

țară străină, — ultima, de asemenea, am scurtat-o:

*O fetiță în țară străină
Nu va cunoaște motoceii
Cu acel moale gri,
Cu fulgi de zăpadă topiți
Și nu-și va mai uda cizma
De primul petec de pământ dezăpezit !*

Vă mulțumesc foarte mult pentru buna și amabila scrisoare. Dumnezeu să vă dea numai bine.

IV. BUNIN

P. S. Ieri v-am trimis cartea mea, *Copacul lui Dumnezeu*.

P. P. S — Adresa lui G. Struve: Monsieur G. Struve, „*La Russie et le Monde Slave*“, 9 rue Le Goff, Paris, V.

II

Doamnei Liuba Gluhova
Tețcani, județul Bacău, România

Vă mulțumesc foarte mult, dragă Liuba Petrovna, pentru minunata scrisoare. Aștept versurile, vă sărut mina.

IV. BUNIN
30. IX '34

La începutul anului 1934, aflind de consacrarea internațională a operei lui Bunin — acordarea Premiului Nobel pentru literatură pe anul 1933 — Gluhova îi adresează scriitorului o epistolă de felicitare, adăugând rîndurilor sale o pictură cu temă religioasă, semn al preocupărilor ei din perioada respectivă pentru artele plastice.

Bunin îi răspunde printr-o frumoasă dedicație, înscrisă pe *verso*-ul fotografiei sale din acei ani. Cuvintele de mulțumire ale scriitorului, dincolo de formulele convenționale, în limbajul specific eroilor săi patriarhali, dezvăluie o autentică emoție:

«Draga mea, am primit și icoana, și scrisoarea dumneavoastră. Atinge sfera visului. Icoana o voi păstra și mă voi închina la ea. Cuvintele dumneavoastră minunate și călduroase nu le voi uita niciodată. Să vă păzească și pe dumneavoastră!

tră Dumnezeu, bun și milostiv prieten. În toate sinteți talentată și nobilă. Vă sărut părintește,

Al dumneavoastră, IV. Bunin
25. II. 1934

P. S. Nu aminați munca dumneavoastră literară. Foarte mult regret, că n-am putut să vă ajut în ea.»

Correspondenta din Tescani se simte îndemnată să-i trimită scriitorului, câteva luni mai târziu, un nou mesaj epistolar. Anunțându-i intenția de a-i trimite un alt caiet de versuri, îl informa, totodată, asupra preocupărilor ei literar-artifice. Răspunsul lui Bunin, extrem de scurt de această dată, dovedește aceeași promptitudine și aleasă distincție intelectuală, deși în acei ani, autoritatea și obligațiile scriitorului, așa cum este ușor de bănuț, îl solicitau pe multiple planuri.

Constantin Th. CIOBANU

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

ȘI TOTUȘI... CĂLINESCU A CONFERENȚIAT LA BRĂILA

ȘI TOTUȘI COZERIA LUI G. CĂLINESCU pe tema provincialismului — scoasă alături de celelalte două texte din arhiva recent intrată prin donație în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R. S. R. — inclusă într-un număr anterior al „Manuscriptum”-ului sub titlul «...intelectualul trebuie să stea în mijlocul poporului...», n-a fost o «conferință fictivă», «neadresată probabil niciodată brăilenilor», cum susținem ipotetic sub impresia primei lecturi și mai mult din pura plăcere a investiției textului cu un imprevizibil coeficient de gratuitate! Să i se îngăduie și cercetătorului să cedeze, din când în când măcar, ispitei de a cădea în reverii pe marginea ineditelor date la iveală după aride investigații, care se cer compensate și agrementate cu inocente și provizorii asemenea jocuri ale imaginației. Era seducător, evident, a-l închipui pe Călinescu pregătit să vorbească publicului din Brăila, la care nu va mai fi ajuns din cine știe ce motive, plâsindu-și ideile dezinvolt unui alt auditoriu descoperit ad-hoc cu prilejul «vizitei de lucru» la Botoșani, în mai 1947. Înspre o ipoteză de felul acesta mai împingea și identificarea în cuprinsul conferinței a unor elemente din articolele apărute în presa anului 1946, când, cu certitudine, itinerariile călinesciene n-au luat nici un direcția Brăilei. Ceea ce nu înseamnă însă, că lucrurile nu se puteau petrece ulterior!

Reîntorcerea la izvoare, cu o și mai perseverentă rigoare după scurta destindere imaginativă, are darul de a risipi senzația inițială de plutire în incertitudine. Până la urmă se dovedește a nu fi nimic «curios» în legătură cu această conferință destinată brăilenilor și rostită

chiar în fața lor în ziua de luni 15 martie 1948, în sala Teatrului Comunal, conform repetatelor anunțuri din ziarul local „Inainte”. Peste două săptămâni urmau să aibă loc alegeri pentru Adunarea Națională — și de astă dată, Călinescu fusese desemnat să candideze tocmai la Brăila. Ca totdeauna, ilustrul cărturar, până atunci deputat la Botoșani, își lua rolul în serios, înțelegând să participe activ la campania

electorală prin prezență la diferite adunări cu cetățeni ai orașului. În ajunul conferinței, anunțată în gazeta brăileană sub titlul *Orașele de provincie*, Călinescu a luat cuvîntul în cadrul unui festival literar, la care citiseră din opera lor scriitorii Sașa Pană, Radu Tudoran, Victor Tulbure ș. a. În chiar ziua conferinței s-a întîlnit cu funcționarii primăriei, cărora le-a lămurit «caracterele democrației populare» pe temeiul Manifestului program al F. D. P. și al proiectului de Constituție. Dacă răsfoim acum „*Națiunea*” din perioada respectivă, vom vedea că tocmai acestea erau subiectele articolelor semnate de directorul său. Astfel, la 21 martie scria despre noile raporturi dintre muncitori și intelectuali, pentru ca în organul județului Brăila din 26 martie să citim că G. Călinescu s-a întîlnit cu ceteristii depoului și stației din localitate spre a le lămuri aceleași probleme tratate în prealabil în gazetă. Tot atunci lua parte și la o întrunire cu cadrele didactice și elevii liceului Schäffer. Așadar, în mai puțin de două săptămîni, Călinescu se afla de cîteva ori printre brăilenii de toate categoriile, într-un însuflețit dialog, al cunoașterii reciproce. De aici, evident, siguranța

și percepția familiară cu care pe toamnă avea să facă portretul orașului dunărean și al cetățenilor lui în acel articol din care am dat copioase extrase rîndul trecut.

Ar mai rămîne de precizat că anumite idei cheie din conferința pe tema provinciei fuseseră schițate în fugă cu exact doi ani înaintea periplului brăilean. Într-un text din „*Lumea*”, de la 24 martie 1946, alcătuit din reflecții în stil aforistic pe variate motive (*Extemporal*) două pasaje par aproape desprinse din cuprinsul conferinței în cauză, dacă n-am ști acum că ordinea redactării a fost exact inversă. «Cînd eram la Iași — nota Călinescu — nu puteam să scriu din cauza tăcerii. Era acolo o liniște haotică, mai gravă decît urletul, care înspăimînta timpanele neobișnuite cu vidul acustic...» Iar imediat mai jos continua: «Nicăieri nu mă simt mai singur decît în gloată. Orașele noastre sînt încă prea provinciale, nu pot respecta reculegerea indivizilor. Retrage-te într-un tîrg sau într-un sat, și vei vedea că fiecare om care-ți iese în cale îți este un dușman, în sensul tău, fiindcă îți dă bună ziua, îți pune întrebări, ori cel puțin te privește de la cap la picioare ».

Geo ȘERBAN

UN PSEUDONIM NECUNOSCUT AL LUI BLECHER

COLABORAREA LUI M. BLECHER LA revista „Frize” din Brașov, între anii 1934—36, revistă publicată de către M. Chirnoagă și N. Cantonieru — este indeobște cunoscută. În volumul Vizuina luminată, apărut în 1971 la Editura „Cartea Românească”, Sașa Pană ne oferă o bibliografie exhaustivă a activității acestui scriitor de excepție care a fost M. Blecher. Editorul ultimului roman al lui Blecher reproduce dealtfel, în cuprinsul volumului mai sus citat, și textul articolelor, notelor, traducerilor încredințate tiparului, în diverse gazete și reviste ale epocii, în cei cîteva ani de existență literară, de autorul Întîmplărilor în irealitatea imediată.

În paginile revistei brașovene „Frize”, Blecher a colaborat cu traduceri poezilor Plecare și Carte poștală de Guillaume Appolinaire, Înainte de plecare de Richard Aldington, Dorința de Shane Leslie și Societatea fără oameni de Pierre Unik; de asemenea, cu prozele Ix-Mix-Fix și Insinuări și cu articole precum: Pentru și contra

umanismului și recenzii la unele cărți de largă circulație în literatura universală.

Avem acum ocazia, comunicînd două dintre scrisorile lui M. Blecher către Mihail Chirnoagă, să completăm această bibliografie cu cîteva noi titluri, restituind autorului acele note și însemnări apărute în „Frize”, dar care au scăpat lui Sașa Pană, fie din cauza faptului că nu erau semnate, sau semnate numai cu inițiale — ale numelui său sau convenționale —, fie din neatenție.*

Din neatenție, evident, nu a inclus editorul în bibliografia generală a operelor lui Blecher Vitrina franceză publicată în numărul din 1 aprilie 1935 al revistei respective, la rubrica Note, care poartă semnătura M. Blecher. Ar fi trebuit, totodată, cuprinsă în această bibliografie nota intitulată Julien Lanoë, însoțind traducerea unui fragment din escul scriitorului fran-

* Scrisorile ca și manuscrisele articolelor lui M. Blecher ne-au fost puse, cu amabilitate, la dispoziție de profesoara Silvia Grigoraș.

cez, Arta cu fructe de sticlă, semnată cu inițialele M. B. (vezi „Frize“, iunie-iulie 1935, p. 5) de vreme ce Sașa Pană a identificat și a cuprins în ediția mai sus citată și alte materiale asemănătoare.

Interesantă pentru relațiile lui M. Blecher cu Mihail Chirnoagă privind colaborarea la „Frize“ ni se pare cartea poștală din 10.IV.1935 pe care o reproducem mai jos:

[Carte poștală:] Domnului 10.IV.1935
Mihail Chirnoagă
Strada I. G. Duca (fost Lungă) 160
Brașov

«Iubite domnule Chirnoagă,

Îți mulțumesc pentru bunăvoința cu care te-ai ocupat de textul meu. Proza lui Cantonieru¹, în acest număr, e pur și simplu sublimă, te rog felicită-l din partea mea. Ce bine scrie [că] „noaptea schimbă firea oamenilor în bine ori în rău“. Cantonieru e un scriitor mare.

În privința revistelor „Minotaure“, Editura A. Skira, 25 rue La Boétie, Paris. E o revistă voluminoasă, costă un exemplar 220 lei și apare de 4 ori pe an.

„Corymbe“ pot să ți-o trimit regulat, și ea apare tot de vreo 4 ori pe an.

Îți voi trimite, cred, ceva pentru numărul viitor. În momentul de față sunt cam obosit, boala mă slăbește. Ce mai faci? Când vii pe la Roman? Te aștept cu drag,

M. Blecher

Toată buna mea prietenie [...]

M. BLECHER
Str.[ada] Costache Morțun 4
Roman »

De o deosebită importanță pentru istoricul literar este însă scrisoarea din 19 aprilie 1935 pe baza căreia putem identifica și atribui, fără nici un fel de dubiu, autorului Inimilor cicatrizate însemnările despre Poezia americană, cu cele trei traduceri inserate în articol, apărute în numărul din 1 mai 1935, p. 4, al revistei brașovene.

[Adresa destinatar:] Domnului Mihail Chirnoagă, str.[ada] I.G. Duca (fostă Lungă), 160, Brașov

[Adresa expeditor:] M. Blecher, Str.[ada] Costache Morțun, 4, Roman

¹ Autor al volumului *Întimplări omenești*, apărut în Editura „Frize“, Brașov, 1934.

«19. IV. 1935

Iubite domnule Chirnoagă,

Îți mulțumesc pentru bucuria pe care mi-ai procurat-o azi dimineață, cind am primit cartea D[umi]tale².

Îți mulțumesc de asemenea pentru dedicație, care mă emoționează.

Pentru mine, prietenia D[umi]tale rămîne întotdeauna, în „lumina inimii“, așa cum arată coperta cărții D[umi]tale.

Ce să-ți spun despre cartea însăși? Toate elogiile n-ar avea valoarea acelei calde și profunde emoții estetice care se degajează din proza D[umi]tale clară și frumoasă.

Ceea ce mi se pare de-o calitate cu totul și cu totul superioară este interesul pe care știi să-l stîrnești chiar din primele rinduri, pentru ca în urmă cetitorul să fie „prins“ în mod iremediabil de povestire și s-o citească avid pînă la sfîrșit.

Cred că nu există dar mai important decît acesta pentru un prozator.

Îți string dar miinile cu toată efuziunea entuziasmului meu și te felicit.

Îți trimit alăturat o notă pentru „Frize“ pe care te rog mult s-o inserezi, bineînțeles dacă o socoți interesantă, cu semnătura X. Y. — și în nici un caz altfel. Îți mulțumesc mult.

Te rog, transmite toată prietenia mea [...] și te rog crede în sentimentele mele cele mai sincere,

M. BLECHER »

Reproducem în continuare textul acestui scurt articol, cele două note nesemnate, despre G. Apolinaire și J. Lanoë, apărute în „Frize“ din 1 martie 1935, p. 4 (note care însoțeau poeziile traduse) precum și rindurile despre aceleași Julien Lanoë prezentînd cititorilor pe eseistul din opera căruia Blecher oferea un scurt fragment în tălmăcire românească.

Mircea HANDOCA

² M. Chirnoagă, *Carte de dragoste*, Editura „Frize“, Brașov, 1935. Despre Chirnoagă — autor al romanului *Logodnă*, apărut în 1940, în colecția „Universul literar“ — devenit, din 1939, colaborator al „Jurnalului literar“ — G. Călinescu glosa în *Istoria literaturii...*, p. 929: «romancier încă neconvingător, dar intelect întrebător».

M. BLECHER — POESIA AMERICANĂ*

În Belgia apare de trei ani cu mare regularitate „*Le Journal des Poètes*“, o publicație dedicată exclusiv poeziei și care a reușit să grupeze în jurul ei poezii cei mai sensibili și mai autentici din întreaga lume. În paginile ei se întâlnește poemul rus cu cel scandinav, poemul argentinian cu cel italian. Ideia acestei înfrățiri spirituale nu-i lipsită de poezie. Semnalăm pentru cetitorul român că în editura acestui mare jurnal poetic au apărut în traducere franceză poeme de Ilarie Voronca, sub titlul *Poèmes parmi les hommes*.

Un număr, din 1933, este consacrat poeziei americane. Contribuie poeți indieni, albi și negri.

Pentru patetismul lui simplu și profund reproducem acest poem de negrul Langston Hughes:

PAIAȚA

Cu o mînă țin tragedia

Comedia o țin

Cu cealaltă.

Măști ale sufletului

Rîdeți cu mine !

Și cum oare de n-ați rîde ?

Plîngeți în hohote cu mine !

Și cum de n-ați plînge ?

Rîsul mi-e din lacrimi.

Durerea mi-e din rîs.

Rîdeți în hohote de gura mea strîmbă

dacă vă face plăcere !

Rîdeți de necazurile mele.

Sunt paiața neagră

Clownul mut al acestei lumi

Nebunul pe care-l lovește albul stupid

Odinioară eram înțelept.

Voi redeveni oare ?

Iată și două fragmente din poezia populară indiană din Mexico (poezia aztecă) extrase din poemul *În casa vopsită a primăverii*:

* Dactilograma după care am reprodus acest articol poartă și indicații de tehnoredactare, care aparțin probabil lui M. Chirnoagă, precum și corecturi ale autorului.

I.

Am șlefuit cîntul meu nou ca pe-un smaragd și l-am confundat într-atîta cu un smaragd încît pot să-i dau forma unui trandafir ce iese din boboc.

Deasupra apelor înflorite, ape de aur, ape de smaragd, la întîlnirea unde domnește rața sălbatecă, mă ridic deasupra treștiilor galbene;

Oh, lăsați-mă să cînt cînturi nobile, împodobit cu flori.

II.

Țipam, priveam, căutam rădăcina cîntului ce puteam să sădesc în pămînt ca să-mi sprijinească sufletul să-l ajute să trăiască. Florile pline de cuvintele mele se deschiseră și se ridică în mijlocul apelor. Însă florile se trec, frăgezimea lor se vestejește, petalele lor cad, pretutindeni unde eu, poetul, îmi plimb tristețea. Noi n-avem decît cînturi și flori triste în Mexico, Ohuaya! Ohuaya!

În fine un poem modern al poetului alb James J. Ryan:

Mărturisire

Obrazul tău pe care l-am văzut pînă acum

calm și grav ca luna,

tigroaică cu buzele roșii și aspre,

îl văd acum greu ca ziua la amiază.

Te-am iubit într-o cetate veche

unde plăcerile erau interzise.

Mersul tău ritma luna în fiecare noapte.

M-ai atras cum strălucesc bijuteriile

cînd nu eram nici rău nici bun

și dispus să visez o viață de vise.

Ești frumoasă cum fură odinioară visele

ce-mi plăcea să visez în singurătatea mea.

Ah, de ce nu mai ești inocentă cum fură ele?

X. Y.

lettre cursive
GUILLAUME APOLLINAIRE în care publicăm două mici
poeme în cadrul lui "Calligrammes" scrisă în timpul războiului.
este considerat în Franța inițiatorul poeziei moderniste.
Încă din 1912 el a lansat formula: "poésie concrète".
cari au ieșit mai tîrziu dadaismul și supramatinalismul.
Inspirația lui este suavă iar poemele sale ating culmi de tensiune poetică.
Guillaume Apollinaire a murit în timpul războiului în urma unei răni la cap.

peceste nu se culise
JULIEN LANOË. Iată un nume complet necunoscut la noi.
Cetitorii atenți ai revistei "Nouvelle Revue Française" l-au
întîlnit cîntecul său remîntat scris în o scrisoare de
întîlnire intelectuală și se un amănunt poezic
într-unul. În momentul de față editura "Gallimard" a scris
de fațadă mîla ca să scrie subtil și profund, sub
titlul general "L'Amor Immortal". Vom face o
"nouvelle" din noua revistă o poezie
într-unul scriitor

*
GUILLAUME APOLLINAIRE din care publicăm două mici poeme din cartea lui Calligramme, scrisă în timpul războiului, este considerat în Franța inițiatorul poeziei moderniste. Încă din 1912 el a lansat formulele noi de artă din care au ieșit mai tîrziu dadaismul și mișcarea supramatinalistă. Inspirația lui este suavă iar poemele sale ating culmi de tensiune poetică. Guillaume Apollinaire a murit în timpul războiului în urma unei răni la cap.

JULIEN LANOË. Iată un nume complet necunoscut la noi. Cetitorii atenți ai revistei „Nouvelle Revue Française”,

l-au întâlnit cîteodată semnînd cronici şi eseuri de o pătrundere intelectuală şi de un rafinament puţin obişnuit. În momentul de faţă editează o serie de fascicule cu eseuri subtile şi profunde, sub titlul general *Linia Inimii*. Vom încerca în unul din numerele viitoare o prezentare mai completă a acestui foarte interesant scriitor.

* * *

Julien Lanoë

Publicăm mai jos un fragment dintr-un eseu de Julien Lanoë. În el cetitorii vor găsi claritatea şi fineţea de stil ale acestui veritabil şi profund gînditor. Pentru o iniţiere mai amplă recomandăm volumul *Vacances* („Grasset“) şi seria întregă *La Ligne du Coeur* (Ed[itura] „Vander Berg“, Paris).

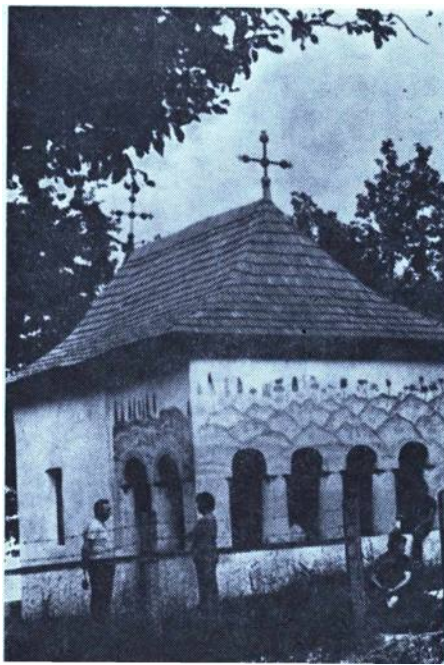
Julien Lanoë este un scriitor pe cit de autentic şi expresiv, pe atît de modest şi simplu. El n-a făcut parte niciodată din nici un clan literar, nu şi-a cultivat legenda şi nu s-a îngrijit de reclamă. Iată pentru ce Julien Lanoë este un izolat în sensul cel mai admirabil al cuvîntului. Cu o ferventă iubire şi înţelegere pentru tot ce este adînc şi sincer simţit, el s-a interesat cu pasiune de toate elementele tinereşti, încurajînd-le şi explicîndu-le.

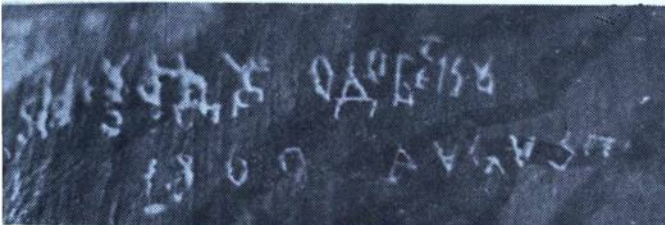
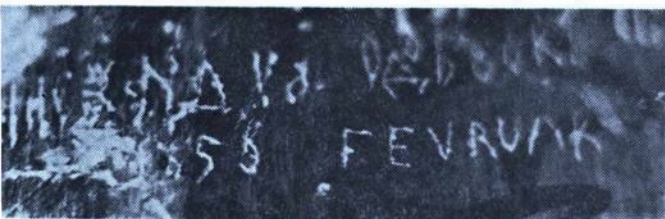
Pentru atitudinea lui clară şi cinstită, pentru căldura şi sinceritatea operei sale, pentru simplitatea vieţii pe care o duce, păstrăm numele lui Lanoë, printre cele mai dragi şi secrete preferinţe ale noastre.

M. B.

«INSCRIPȚIILE MURALE» ALE LUI ODOBESCU ȘI CELE TREI PERIPLURI LA MÎNĂSTIREA BISTRIȚA

SE ȘTIE, CĂ ALEXANDRU ODOBESCU A FĂCUT, în vara anului 1860, împreună cu soția și cu pictorul Trenk, o călătorie în Oltenia, vizitînd mînăstirile, printre care și Mînăstirea Bistrița. Cu această ocazie, cercetează manuscrise și cărți vechi, descoperind cîteva monumente fundamentale ale literaturii și culturii noastre vechi, dintre care menționăm Psaltirea lui Coresi și Foletul Novel al lui Ioan Românul, «întors de pre limba frîncănească», adică tradus din italiană și închinat lui Brîncoveanu. În Revista Română pentru Științe, Litere, și Arte, un an mai tîrziu (1861), Odobescu tipărește un grupaj de studii asupra manuscriselor descoperite, sub titlul Despre unele manuscrise și cărți tipărite, aflate în mînăstirea Bistrița. Sînt astfel cercetate: Psaltirea lui Branco Mladenovici, 1346; Manuscrisul de la Chilindar, 1408; cărțile Banului Preda Basarab, 1519—1521; trei Tetraevanghelii slavone scrise de mînă; caligrafia

ornamentală și ferecăturile din vechime; prima tipografie din Țara Românească; Psaltirea lui Coresi, tipărită la Brașov, în 1577. Un studiu aparte consacră Foletului Novel și Kalendarelor lui Constantin Vodă Brâncoveanul.

Făcînd o vizită în vara anului 1973 la Mînăstirea Bistrița, am putut constata că excursia lui Odobescu din 1860 n-a fost trecută în registrul mînăstirii, dar scriitorul s-a semnat pe unul din stilpii pridvorului bisericii de la Bolnița. Aici apar însă trei semnături, în alfabet cirilic, și anume: « Alexandru Odobescu 1858 Februar »; « Alexandru Odobescu 1860 August »; « Alexandru Odobescu 1861 Septembre »¹.

E vorba, după semnăturile de pe fresca pridvorului, de trei călătorii distincte făcute în trei ani: 1858, 1860, 1861. În Jurnalul scriitorului e consemnată numai călătoria din 1860, iar istoricii literari comentează numai această vizită la Mînăstirea Bistrița.

Cele trei iscălituri demonstrează tenacitatea de cercetător a lui Alexandru Odobescu. Nemulțumit, probabil, de timpul prea scurt al primei vizite, el mai revine de două ori pentru a epuiza toate izvoarele documentare. Călătoriile la Mînăstirea Bistrița capătă astfel o importanță sporită pentru biografia marelui cărturar.

Emil MANU

¹ Semnăturile au fost fotografiate de prof. V. I. Berbecu din Călimănești.

Scriitori de frontieră

Martha BIBESCU

Teheran, Ispahan, Paris (1905—1914)

«VOUS ÊTES UN ÉCRIVAIN PARFAIT, PRINCESSE, ET
CE N'EST PAS PEU DIRE QUAND, COMME VOUS, ON
ENTEND PAR ÉCRIVAIN TANT D'ARTISTES UNIS, UN
ÉCRIVAIN, UN PARFUMEUR, UN DÉCORATEUR, UN
MUSICIEN, UN SCULPTEUR, UN POÈTE.»

Marcel Proust

ÎN ANUL 1908, ACADEMIA FRANCEZĂ DISTINGEA cu marele premiu pentru literatură un original volum de impresii de călătorie din Persia, Asia mică și Constantinopol, intitulat *Les Huit paradis* (Cele opt raiuri).

Cartea marca strălucitul debut literar al unei foarte tinere autoare — avea doar douăzeci de ani —, ce-și semnase opera: *Princesse G. V. Bibesco*. Cu acest nume, din care, mai târziu, avea să elimine inițialele, pătrunde în literatura franceză un nou scriitor, româncea Martha Bibescu.

Cine era această tină scriitoare și ce împrejurări o determinaseră să-și scrie prima operă în limba franceză?

Înzestrată cu o inteligență remarcabilă și o memorie extraordinară, Martha Bibescu a primit în familie o aleasă educație intelectuală¹.

O remarcă se impune asupra lecturilor și preferințelor ei literare: cartea de căpătii a Marthei

¹ Dintre numeroasele mărturii despre spiritul și cultura Marthei Bibescu ne vom opri asupra aceleia a lordului Thomson of Cardington, vechi prieten al scriitoarei, care avea să-i consacre un roman-jurnal, *Smaranda*. Iată ce scria el despre eroina sa, *Smaranda*, de fapt Martha Bibescu (*Princesse Bibesco*, *Le destin de lord Thomson of Cardington* suivi de *Smaranda*, Paris, „Flammarion”, 1932.): «Nu cred să fi întâlnit vreodată o minte și un spirit mai elegant mobilate decât acelea ale Smarandei. Cunoștințele sale despre artă sînt variate și profunde, cele despre literatura franceză și istorie, uluitoare de complete».

Martha Bibescu

Bibescu, pe care a citit-o pentru prima oară la vârsta de nouă ani și care îi va influența creația, a fost *Mémoires d'outre tombe* a lui Chateaubriand.

Prin 1904, Martha Lahovari se căsătorește cu George-Valentin Bibescu, care va primi în 1905 o misiune diplomatică în Persia, și acestor împrejurări se datorește călătoria în Orient.

Întreaga existență a Marthei Bibescu, ca și o parte din opera sa, vor fi marcate de această călătorie într-un univers exotic. Scriitoarea va mărturisii mai târziu că evenimentul acesta i-a iluminat cei optsprezece ani pe care îi avea atunci.

Iată, așadar, explicația cărții sale de călătorie, apărută în limba franceză, la îndemnul lui Maurice Barrès — prieten apropiat, încă din 1896, al Annei de Noailles.

Primită foarte bine de către critica franceză, cartea s-a bucurat de numeroase elogii, precum și de unele observații critice. Marcel Proust, care primise un exemplar din *Les Huit paradis*, îi trimite o scrisoare, în care-i comunică impresiile de lectură, atrăgându-i totodată atenția asupra unor procedee artistice care ar putea conduce spre o « Anna de Noailles în proză ».

În 1911, Marcel Proust o va întâlni pe Martha Bibescu la balul anual al ziarului „l'Intransigeant”. Momentul acesta avea să genereze tulburătoarea evocare Au bal avec Marcel Proust², scriere ce nu poate fi ignorată de către biografii romanțierului.

După răsunătorul debut, Martha Bibescu continuă să scrie în genuri foarte variate: roman, memorii, eseu, însemnări de călătorie, roman istoric. Aproximativ patruzeci de volume și o sută de articole și eseuri, tipărite în periodice, alcătuiesc moștenirea literară pe care Martha Bibescu o încredințează posterității. Partea cea mai durabilă a operei sale este memorialistica. Scriitoarea s-a voit un cronicar al timpului său, după exemplul lui Saint-Simon.

În ansamblul lor, scrierile Marthei Bibescu constituie o frescă de mari proporții a unei anumite societăți europene, pe o perioadă de șase decenii, în care un penel sigur a dat culoare și relief unei multitudini de personaje, dovedind o aleasă artă a evocării și a portretului.

Înclinată spre istorie și înregistrarea faptului autentic, mai mult decât spre opera de ficțiune, scriitoarea declara: « Mă simt incapabilă să scriu despre un lucru pe care nu l-am trăit, trebuie măcar să fi participat oricât de puțin la ceea ce povestesc. Am nevoie de un fapt foarte precis pentru a-mi declanșa mecanismul imaginației »³.

Se explică, astfel, caracterul autobiografic al romanelor sale: *Le Perroquet vert* (1924), *Catherine* — Paris, Isvor, le pays des saules (1923) etc.

Numeroase dintre lucrările sale vorbesc despre România, iar „Isvor, țara sălciilor” este un adevărat imn închinat țării. « Cum să nu iubești România, dragă Domnule — scria cu puțin timp înainte de moarte Rilke lui Ion Pillat⁴, după lectura acestei cărți — timp de un an întreg a fost cartea mea de căpătii și sint sigur că voi reveni mereu la ea, cu aceeași uimire, cu aceeași căldură ».

Foarte puțin tradusă la noi, opera Marthei Bibescu își așteaptă tălmăcitorii pentru a putea circula în țara care i-a dat naștere, țară al cărei nume, decenii de-a rindul, l-a reprezentat cu strălucire.

*

Am selectat din colecția noastră personală patru scrisori ale Marthei Bibescu; două sînt adresate soacrei sale, iar celelalte, soțului său.

Primele două sînt deosebit de prețioase, fiind scrise chiar în timpul călătoriei în Persia. Ambele datează din mai 1905, una expediată din Teheran, a doua din Ispahan.

Se observă consemnarea, fie și în fugă, a primelor impresii. Detalii din acest « jurnal de călătorie »

² *Pourquoi j'écris? De peur d'oublier la vie. Ainsi parla la Princesse Bibesco. Paroles recueillies par Georges R. — Manue. Paris, Editions „Nilsson”, 1930.*

⁴ Ion Pillat, *Tradiție și inovație*. București, Casa Școalelor, 1943, pp. 44—45.

² Paris, „Gallimard”, 1928. Reeditată în 1971, cu prilejul centenarului nașterii romancierului.

se află, aproape întocmai, în paginile consacrate Teheranului și Ispahanului în *Les Huit paradis*.

Este remarcabilă, de asemenea, scrisoarea adresată soțului ei, pentru dezvăluirea citorva date biografice și a unor trăsături ale portretului psihologic al Marthei Bibescu: rafinamentul tinerei scriitoare, reflecțiile amare cu privire la relațiile

sociale, în sfârșit, inegalabilul farmec al personalității ei.

Putem spune că, prin eleganța stilului și plasticitatea imaginilor, aceste epistole concurează paginile cărții: *Les Huit paradis*.

Elena PIRU

I

TÊHERAN (18 mai [1905])

Aujourd'hui 18 mai, je reçois ta lettre en réponse à la mienne d'Odessa, chère maman. Excusez-moi de ne t'avoir pas parlé des nouvelles que tu donnais à Georges, mais je savais qu'il t'écrivait en réponse. Si tu ne vois pas mon écriture aussi souvent que je le voudrais, c'est que le temps qu'il nous est accordé pour écrire est généralement fort limité. Je dois écrire à mon père d'abord, et puis aux mille personnes auxquelles nous avons promis des cartes postales. Je me console en pensant que Georges te tient minutieusement au courant des événements de notre voyage.

La jambe de la petite est guérie et j'en suis enchantée. Il est naturel et conforme aux usages du corps doctoral, que Jacobson ait été d'un avis parfaitement opposé à celui de Gheorghiu. Pourvu que l'enfant ne souffre plus (que le pansement soit sec ou mouillé), c'est tout ce qu'il me faut.

Miss me donne de bonnes nouvelles de la chère petite. Je m'arrête à regarder tous les droles de bébés persans parce que leurs yeux sont aussi beaux que les siens.

A Rescht réception brillante. Hospitalité d'un autre âge au consulat de Russie. Le fils du shah, un tout jeune homme nous a pris en goût. Il m'a donné à moi personnellement, un salon entier en velours vert brodé d'or; c'est magnifique et criard: j'en ferai des tapis. De plus, sa photographie et des livres. Enfin, c'était de la passion! Ici, dans la capitale le gouvernement a mis un palais tout neuf à notre entière disposition. Nous avons douze cosaques pour gardes et des sous-officiers comme femmes de chambre. Le pays est admi-*

I

Teheran¹ 18 mai [1905]²

Astăzi, 18 mai, am primit scrisoarea ta, dragă mamă, ca răspuns la cea a mea, din Odesa.

Iartă-mă că nu ți-am vorbit despre știrile pe care i le-ai comunicat lui George³, dar știam că țiți răspunde el. Dacă nu-mi vezi scrisul atât de des pe cât aș voi, este pentru că timpul ce ni se acordă pentru scris e, în general, foarte limitat.

Trebuie să-i scriu, în primul rând, tatei⁴ și apoi miilor de persoane cărora le-am promis cărți poștale. Mă consolez cu gândul că George te ține la curent, minuțios, cu evenimentele călătoriei noastre.

Piciorul micuței⁵ s-a vindecat și sînt încîntată. E firesc și conform obiceiurilor corpului medical, ca Iacobson să fi avut o părere cu totul opusă celei a lui Gheorghiu. Numai să nu mai sufere micuța, asta mă interesează (indiferent dacă pansamentul e uscat sau umed!).

Miss⁶ îmi dă vești bune despre fetița mea dragă. Mă opresc să privesc pe toți caraghioșii de copii persani, pentru că ochii lor sînt la fel de frumoși ca ai ei.

La Rescht*, recepție strălucită. Ospitalitate din alte timpuri, la consulatul Rusiei. Fiul șahului, care e foarte tînăr, a prins drag de noi. Voia să ne vadă în fiecare zi. Mi-a dăruit, mie personal, un salon întreg îmbrăcat în catifea verde, brodată cu aur; este splendid și atrăgător, voi comanda covoare asortate. Pe deasupra, fotografia lui și cărți. În sfârșit, pasiune în toată legea!

Aici, în capitală, guvernul a pus, numai la dispoziția noastră, un palat nou-nouț. Avem o gardă de doisprezece cazaci, iar drept cameriste, subofițeri. Țara este mi-

* La transcrierea vîntului *chah* (șah sîci), am păstrat grafia *shah*, folosind secvent de scriere

¹ Teheran, al „paradis” vizitînd Martha Bibescu lătorie pe care cut-o, în primăvara lui 1905, în Persia, care a consemnat cartea sa *Les Huit paradis* (Cele opt paradisuri).

² Anul 1905 s-a de editor, după *Huit Paradis* și scrisoarea din 18 mai datată de Martha Bibescu, pe care o căm, de asemenea.

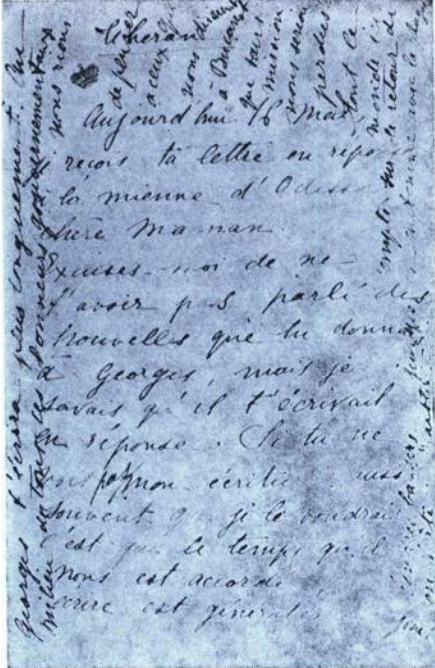
³ Georges-Valentin Bibescu, soțul scriitorului.

⁴ Ion Lahovari, tor în drept de la na, fost ministru cerilor externe al nîiei. O evocare a telui său face Martha Bibescu în *Son d'un volontaire*. 18 volumul *Portraits mes*. Paris, Bernart set, 1929, pp. 173-174.

⁵ Valentina Bibescu, fiica Marthei și a G. V. Bibescu, în de aproximativ la data scrisorii.

⁶ Guvernanta e a Valentinei Bibescu.

⁷ Recht sau oraș din Iran, în pierde de Marea Caspiană. Primul dintre „cărăriuri” din cartea Marthei Bibescu.

«Ni s-a dat ca
uintă un mic palat
colonade unde n-a
i locuit nimeni înă-
ea noastră și care
inalță, luminos și
u, printre frunzișurile
alte ale grădinilor în-
cinate». (Cele opt ra-
i, p. 71).

Al treilea dintre
ele opt raiuri».

«Se arată macii
care coborât incun-
ază cu aur corola
anguiată a fiecărei flori.
mărginite lanuri de
aci se desfășoară între
stiu și oraș ca să
ocmească parcă o tre-
re măreță între unul
celălalt. Drumul Te-
ranului se deschide
între aceste holde albe
și cum o foarfecă
fi spintecat nepre-
ita țesătură...» (Op.
p. 105).

Un mod anumit
a înhăma caii la tră-
ră, introdus în timpul
restaurației, în Franța,
ducele d'Aumont (de
ci expresia «A la
umont» sau «à la
Aumont»). Este vor-
de un echipaj de
tru cai care se înhamă
rect la trăsură, fără
ște, conduși de doi
ziii.

nable. Rien ne donne une idée de la splen-
deur des arbres et du mystère de ces villes
et jardins.

Georges t'écrivira plus longuement. Au mi-
lieu de tous ces honneurs gouvernementaux
nous rions de penser à ceux qui nous dis-
aient, à Bucarest que sans mission nous
serions perdus!

Tout le monde ici compte sur le retour
de Georges en automne avec la plaque.

Tendres baisers en hâte,

MARTHE

nunată. Nimic nu poate da o idee despre
splendoarea pomilor și despre misterul
acestor orașe-grădini⁸.

George îți va scrie mai mult. În mijlo-
cul tuturor acestor onoruri guvernamen-
tale, ridem cînd ne gîndim la cei care ne
spuneau, la București, că fără misiune am
fi pierduți! Aici, toată lumea contează pe
întoarcerea lui George, la toamnă, cu de-
corația.

Dragi sărutări, în grabă,

MARTHA

*

II

Ispahan, 29 mai 1905

Chère maman,

Deux mots en hâte, la hâte propre aux touristes que la volonté de tout voir talonne;
nous sommes arrivés dans cette ville d'émail après cinq jours de désert passés dans une
diligence qui est l'instrument de torture le plus perfectionné actuellement existant.

Nous avons dormi une fois dans une grange, une autre fois dans un poulaier, puis
dehors, puis dans un four à pain, puis pas du tout! — Enfin les champs de pavots blancs
nous ont annoncé l'approche d'Ispahan. Un grand dignitaire nous a reçus aux portes de
la ville au nom du sultan-gouverneur qui est le frère du shah. Un régiment de cosaques
rouges commandés par un général entourait deux voitures de gala attelées en daumont.
Nous avons quitté notre patache pour monter dans ces carosses, et je t'assure qu'avec

II

Ispahan⁹, 29 mai 1905

Dragă mamă,

Două cuvinte, în grabă, graba proprie turiștilor pe care dorința de a vedea tot îi
mină de la spate.

Am ajuns în acest oraș de email, după cinci zile de deșert petrecute într-o diligență
care este cel mai perfecționat instrument de tortură la ora actuală. Am dormit o dată
într-un hambar, altă dată într-un coteț de găini, apoi afară, pe urmă într-un cuplor
de pîine și apoi, deloc! În sfîrșit, cîmpurile de maci albi¹⁰ ne-au anunțat apropierea
Ispahanului.

Un mare demnitar ne-a primit la porțile orașului în numele sultanului-guvernator,
care este fratele șahului. Un regiment de cazaci îmbrăcați în roșu, comandați de către
un general, înconjură două trăsuri de gală, cu caii înhămați la daumont¹¹. Am pără-

nos figures de jeûne et nos vêtements tombant en poussière, nous avons seulement l'air de altimbanques tristes.

Maintenant nous habitons au consulat de Russie littéralement enfouis sous les roses — on en boit, on en mange, on en respire. — Les tables en sont couvertes, les plateaux de thé et les guéridons débordent de pétales effeuillées. Nous avons été reçus plus qu'aimablement par le prince et ses fils. Nous dînons chez eux ce soir. Ils organisent des chasses pour Georges qui est dans la joie.

Comme architecture et comme monuments en général Ispahan est une étonnante merveille. Je n'ai plus que le temps de t'embrasser et de te dire que j'ai dor du cher Posada.

Que fait ma petite fille? Elle a dû oublier ma figure et ma voix et moi je pense constamment à ses beaux yeux.

Mille douces tendresses à partager,

MARTHE

sit droșca noastră și ne-am urcat în trăsurile acelea și te asigur că, cu figurile noastre de post și cu hainele făcute praf, aveam aerul unor saltimbanci triști.

Acum locuim la consulatul Rusiei, literalmente îngropați sub trandafiri ¹². Bei, mănânci, respiri trandafiri. Mesele sînt acoperite cu ei, pe tăvile de ceai și pe gheridoane, o revărsare de petale scuturate.

Am fost primiți mai mult decît cu amabilitate de către prinț și fiii săi. În seara asta luăm masa cu ei. Organizează partide de vînătoare pentru George, care se bucură foarte mult.

Ca arhitectură și monumente, în general, Ispahanul este o uluitoare minune.

Nu mai am decît timpul să te sărut și să-ți spun că mi-e dor de draga Posada ¹³. Ce face fetița mea? Trebuie să-mi fi uitat chipul și vocea și eu mă gîndesc neîncetat la ochii ei frumoși.

Mii de mîngîieri dulci,

MARTHA

*

III

71, Rue du Faubourg St. Honoré¹⁴ [1914]¹⁵

Cher petit Georges,

Je suis arrivée de Madrid hier au soir, ai trouvé la petite très bien, Chatfield et le reste de la maisonnée aussi, à l'exception d'Alphonse, malade au lit.

*Je suis très impatiente de te raconter notre merveilleux voyage d'Espagne, et de reporter sur Mogoș ** des reflets de toute ce que j'ai vu!*

C'est le pays par excellence où nous devons aller pour meubler notre belle maison du bord de l'eau!

III

71, Rue du Faubourg St. Honoré [1914]

Dragul și micul meu George,

Am sosit ieri seara de la Madrid, am găsit-o pe fetiță foarte bine, de asemenea pe Chatfield ¹⁶ și tot personalul casei, cu excepția lui Alphonse, care e bolnav la pat.

Sînt foarte nerăbdătoare să-ți povestesc minunata noastră călătorie în Spania și să îndrept asupra Mogoșoaiiei reflexele a tot ce am văzut!

Este, prin excelență, țara în care trebuie să mergem pentru a ne mobila frumoasa casă de pe malul apei!

¹² « Trandafiri mai în odaia r mănunchiuri str sint improspătat care dimineată. dafiri pe covor pragul ușilor, tr plutind în lighia ramă, trandafiri pe mese, în ju furiilor ascunzi nile... » (Op. cit.

¹³ Posada, r de vară de la a soților Bibes cum Mogoșoia de la șes. Leg rădăcini adinci d locuri de obiș toarea le va ar o dată în operele burătoare sint ev Mogoșoaea, pays ne și Posada, 1 montagne din de calendrier. Librairie „Plon“

** Denumire familia Bibescu dinței de la Moș

¹⁴ Adresa im pe hirtia de co dență. Martha va locui aici mu în 1927, de pild Claudel fi adri scrisori (Cf. P. Bibesco, Échang Paul Claudel. pondance inédite „Mercure de I 1972.)

¹⁵ Anul 1914 s terior de către cu cerneală, în sting al primei

¹⁶ Miss Chatfi vernantă engleză milia soților Bit

J'ai dépensé 2000 francs de ton cadeau de Pâques chez les antiquaires: je rapporte pour ce prix, un beau grand meuble espagnol du XVI-ème siècle avec des ferrures d'un style excellent, deux tables, une grande et une petite, et de très belles étoffes anciennes, dont la plus part, je l'avoue avec cynisme, m'ont été offertes!

J'apporte aussi des modèles de clous, pour les portes: nous les ferons copier par le premier «fierar» venu et tu verras l'effet que nous obtiendrons.

Le voyage a été fructueux, comme tu vois. Je ne puis assez te dire combien les Cretzeano ont été gentils, nous offrant un magnifique dîner et nous prêtant leur automobile pour aller à Tolédo et à l'Escorial, pour nous mener à la gare etc.

Quant aux espagnols, je t'annonce au moins deux d'entre eux pour l'automne, et ce sont «des grands»!

Tous les soirs nous avons eu des invitations à dîner dans les maisons les plus célèbres de Madrid, chez des ducs et encore des ducs (tout le monde est duc dans ce pays-là!). Je t'en amènerai un vieux, qui adore la chasse et qui a été partout notre cornac, à Grenade, à Madrid, à Tolède. Il a cinq ou six titres, que je te déclinerai au moment voulu pour ne pas te casser la tête d'avance. C'est un ami intime du roi, qui va tous les ans chasser le perdreau rouge chez lui.

Quant à don Alphonse XIII, je l'ai gardé pour la fin. Il a été charmant pour nous, aimable et galant. J'ai mille choses à te raconter. Il a couru un prix de polo devant moi, le marquis de Viana, son grand écuyer jouait pour madame de Ganay, et le roi m'a fait l'honneur de jouer pour moi.

Il a perdu, hélas! mais il m'a semblé que je gagnais quand même. Ils nous a raconté les attentats dont il a été l'objet avec une verve étonnante: il disait notamment: je préfère le revolver à la bombe, comme il aurait dit: je préfère les pêches aux fraises.

Am cheltuit la anticari 2000 de franci din cadoul tău de Paști; în schimbul acestei sume, aduc o masivă și frumoasă piesă de mobilier spaniol din secolul al XVI-lea, cu garnituri de fier într-un stil excelent, două mese, una mare și alta mică și niște țesături vechi, foarte frumoase, dintre care, mărturisesc cu cinism, cea mai mare parte mi-au fost dăruite!

Mai aduc și modele de cuie, pentru uși. Vom pune pe primul fierar venit să le copieze și vei vedea ce efect vom obține.

Călătoria a fost fructuoasă, cum vezi.

Nu pot să-ți spun îndeajuns cât de drăguți au fost cu noi soții Cretzeanu¹⁷, ne-au oferit o masă strălucită și ne-au împrumutat mașina lor ca să mergem la Toledo, la Escorial, ca să ne ducă la gară etc.

Cât despre spanioli, îți anunț cel puțin doi dintre ei pentru la toamnă și sînt «granzi»!

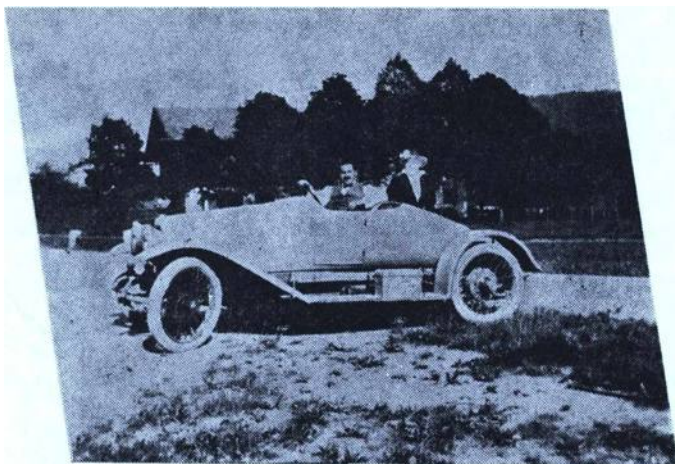
În fiecare seară am avut invitații la masă, în casele cele mai celebre din Madrid, la duci și iar la duci (în țara aceasta toată lumea e duce!). Îți voi aduce unul, bătrîn, care adoră vînătoarea și care ne-a fost peste tot călăuză, la Grenada, la Madrid, la Toledo. Are cinci sau șase titluri, pe care ți le voi spune la momentul potrivit pentru a nu-ți împuia capul de pe acum. Este un prieten intim al regelui, care se duce în fiecare an la el să vîneze pui de potîrnice roșie.

În privința lui don Alfonso al XIII-lea¹⁸, l-am lăsat la urmă. A fost încîntător cu noi, binevoitor și curtenitor. Am mii de lucruri să-ți povestesc. A concurat la un premiu de polo în prezența noastră; marchizul de Viana, intendentul general al grajdurilor sale, juca pentru doamna de Ganay, iar regele mi-a făcut cinstea să joace pentru mine. A pierdut, vai, însă mie mi s-a părut că eu am cîștigat, totuși.

Ne-a povestit cu o vervă uimitoare despre atentatele al căror obiect a fost; spunea, de pildă: prefer revolverul, bombeii, ca și cum ar fi spus: prefer piersicile, fragilor.

¹⁷ Gheorghe Cretzeanu, diplomat român, ministru al României la Madrid, de la 1913 la prin 1919, fiul poetului George Cretzeanu, prietenul emigranților revoluționari români din Paris, după 1889.

¹⁸ Don Alfonso al XIII-lea, rege al Spaniei până în aprilie 1931. A murit postum (n. 1886) la vârsta de 42 de ani, în timpul regelui Alfonso al XIII-lea (mort în 1885).

Garde bien pour toi tout ce que je te raconte, et sache que je n'ai pas quitté m-me de Ganay d'une semelle, et que la reine a été très gracieuse pour moi, ce qui est bon signe.

Ne dis à personne que nous avons été si brillamment reçues. Cela se saura assez tôt, et tu sais combien cela fait peu plaisir.

Mais je suis sûre que tu seras content de tout ce que j'aurai encore à te raconter et de ceci même que je t'ai dit.

Je viens de te télégraphier, j'ai très envie de partir dès vendredi 15, bien qu'il n'y ait de place que pour moi. J'aimerais arriver à Mogoș avant la petite, pour arranger tout sans avoir tout le monde sur le dos.

D'autre part, la p[rin]cesse de Grèce, à qui j'avais juré de vendre à son comptoir pour la Croix-Rouge française m'envoie cette lettre où elle me dit que la vente est remise au 18.

Si j'attends pour lui faire plaisir, je ne pourrai donc partir que le 20, et cela m'ennuie, car j'ai un dor terrible de Mogoș.

J'attends ta réponse pour me décider.

Au revoir tendrement et à bientôt.

MARTHE

Păstrează pentru tine ceea ce-ți povestesc și să știi că n-am părăsit-o nici o clipă pe doamna de Ganay și că regina a fost foarte drăguță cu mine, ceea ce e semn bun. Nu spune nimănui că am fost primită în chip atât de strălucit. Aceasta se va afla destul de repede și știi ce puțin plac astfel de lucruri.

Dar sînt sigură că tu vei fi mulțumit de tot ceea ce mai am încă să-ți povestesc și chiar de ceea ce ți-am spus deja.

Ți-am telegrafiat chiar acum, doresc foarte mult să plec vineri, pe data de 15, deși nu este loc decît pentru mine. Mi-ar plăcea să ajung la Mogoș, înaintea fetei, pentru a aranja totul fără să am toată lumea pe cap.

Pe de altă parte, principesa ¹⁹ Greciei, căreia i-am promis că voi vinde la contoarul său pentru Crucea-Roșie franceză, mi-a trimis o scrisoare în care-mi spune că vinzarea s-a aminat pentru data de 18. Dacă aștept, ca să-i fac plăcere, nu voi putea pleca decît pe 20 și asta mă plictisește, căci mi-e un dor teribil de Mogoș.

Ți aștept răspunsul ca să mă pot decide.

La revedere, cu drag și pe curînd,

MARTHA

¹⁹ Lectură no
Pcesse (princess
Grèce? Veuve de

IV

71, Rue du Faubourg St. Honoré
Téléph[one]: Elysées 06—97
Ce 18 janvier 1923

Georges chéri, la mort du chat Pat m'a fait un vrai chagrin, un de ces chagrins bizarres comme on en a eu quand on était enfant, et l'on demeure étonné, qu'après avoir subi de si grands malheurs, des pertes tellement affreuses, le coeur soit capable de se donner encore de ces sortes de peines-là !

Je savais que tu compatirais à mes regrets, et tu me montres une fois de plus cette compréhension et cette fraternité de sentiments qui me touche. Je sais que tu seras triste en regardant le petit fauteuil vide, devant le feu, et en te rappelant la manière dont il frôlait de ses belles moustaches mon épaule, le soir, à l'heure où nous dinions.

Antoine et Elizabeth m'invitent pour dix jours en Angleterre. J'ai aussi reçu une lettre touchante de monsieur et de madame Asquith, me priant beaucoup de venir chez eux. Alors, j'irai pour une semaine, de façon à prendre des notes intéressantes pour les fameux mémoires à la Saint-Simon !

Je fais soigner Valentine pour son urticaire qui revient avec une obstination désastreuse. On lui fait des piqûres destinées à épurer le sang et à combattre en même temps l'anémie qu'un régime par trop maigre pourrait encourager.

Monsieur de Fontenay m'a téléphoné longuement au sujet de Moreau. J'espère que cela va marcher, à présent.

IV

71, Rue du Faubourg St. Honoré ²⁰
Téléfon: Elysées 06—97
18 ianuarie 1923

Scumpul meu George, moartea motanului Pat mi-a pricinuit o mîhnire adevărată, una din acele mîhniri ciudate cum aveam în copilărie şi sînt uimită că, după ce am suferit nenorociri atît de mari, pierderi atît de îngrozitoare, inima mai e în stare să se ostenească pentru astfel de amărăciuni !

Ştiam că-mi vei împărtăşi regretele şi tu îmi dovedeşti încă o dată această putere de înţelegere şi fraternitate de sentimente care mă mişcă.

Ştiu că vei fi trist cînd vei privi micul fotoliu gol, în faţa focului, şi cînd îţi vei aduce aminte de felul în care îmi atîngea umărul, uşor, cu mustăţile sale frumoase, seara, la ora cînei.

Anton ²¹ şi Elizabeth ²² mă invită pentru zece zile în Anghia. Am primit o emoţionantă scrisoare şi de la domnul şi doamna Asquith ²³, în care mă roagă mult să mă duc la ei. Aşa că voi pleca pentru o săptămînă, ca să iau note interesante pentru faimoasele memorii à la Saint-Simon ²⁴ !

O îngrijesc pe Valentina de urticaria ei care îi revine cu o încăpăţînare dezastruoasă. I se fac injecţii în scopul de a-i curăţa sîngele şi pentru a combate, totodată, anemia pe care ar putea-o încuraja un regim prea sever.

Domnul de Fontenay mi-a telefonat, vorbindu-mi îndelung cu privire la Moreau. Sper că lucrurile se vor aranja în momentul de faţă.

¹ Adresa imprimată
hîrtia de coresponden-
ţă.

² Anton Bibescu, ne-
de fiu al domnito-
ri Gheorghe Bibescu ;
primar cu Anna de
Bibescu ; văr de gradul
II, prin linia Mavro-
dat, şi văr primar,
prin alianţă, cu Martha
Bibescu, în urma căsă-
riei acesteia cu Geor-
ge Valentin Bibescu.

³ Elizabeth Asquith,
a lui Herbert Henry
Asquith ; din mai 1919,
soţie a lui Anton Bi-
bescu.

⁴ Herbert Henry As-
quith, Earl of Oxford
(1852—1928), ilustru om
de stat britanic.

⁵ Invocarea faimo-
sului cronicar francez —
Jules-Henri de Rouve-
aux, comte de Saint-
Simon (Paris, 17 octo-
mbrie 1760 — Paris,
mai 1825) — autor
celebrei *Mémoires*,
între altele cu o cochetă iro-
nie, revela, de fapt,
bila ambiguitate care a
fost la baza întregii
scrieri memorialistice a
lui Bibescu, de a
un cronicar al epocii
care a trăit.

Je ne t'en écris pas davantage étant un peu triste, tu sais pourquoi. Mais j'attends toujours tes lettres avec tendresse et je t'en remercie du fond du cœur, comme je t'embrasse !

MARTHE

P. S.

Je revois toujours Pat couché à travers de tes genoux. Il t'aimait !

Nu-ți scriu mai mult despre asta, fiind cam tristă, știi tu de ce. Dar aștept mereu cu drag scrisorile tale, îți mulțumesc și te îmbrățișez din adâncul inimii.

MARTHA

P. S. Îl revăd mereu pe Pat culcat pe genuchii tăi. Te iubea !

ÎN LOC DE CRONICA EDIȚIILOR

UN CAZ SIMPTOMATIC: LIVIU REBREANU

Masă rotundă: Mircea Zăciu, Mircea Popa, Aurel Sasu, Valentin Tașcu

MIRCEA ZACIU: Aș vrea să deschid discuția noastră de astăzi cu o constatare: în cele trei decenii de nouă istoriografie literară, sub semnul marilor transformări revoluționare din țara noastră, s-au făcut indiscutabile progrese în direcția reeditării, « restituirii » operelor marilor noștri scriitori (și ale celorlalți, de mai mică importanță) cât și în sensul unui efort — clarificat în ultima perioadă — de exegeză biografică și a creației, sprijinită solid pe fapte, pe documente. Operația aceasta e în plină desfășurare și trebuie s-o recunoaștem deschis că ne aflăm încă departe de elucidarea tuturor aspectelor, legate de unele episoade biografice mai adesea, importante pentru cunoașterea adecvată a operei. O anumită « întârziere », să-i spunem așa, afectează în special pe scriitorii secolului nostru. E aici un paradox asupra căruia am meditat adesea: atât de *aproape* de noi, și în sensul contemporaneității: Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu și — nu în ultimul rând, Liviu Rebreanu (dar și alți colegi ai lor de generație) rămân totuși pentru noi figuri cu destule enigme, obscurități, aspecte biografice și de ascendență încă nedezlegate. O spune și Nicolae Gheran în paginile acestei reviste, într-unul din numerele trecute: « Cu mulți dintre marii scriitori din prima jumătate a secolului nostru se petrece un lucru ciudat: pe cât de cunoscută le este opera — rezultat al numeroaselor ediții — pe atât de puțin le este știută viața, ca *existență istorică*, semnificativă nu numai pentru înțelegerea unor ilustre cărți, ci și a omului care le-a zămislit, cu înălțimile și povârnișurile sale. Nu arareori, potrivirea unor date de stare civilă cu însemnările autobiografice din paginile unor publicații tinde să suplinească studiul arid al documentelor autentice, aflate în colecții publice și particulare ». În lumina acestei constatări, pe care am făcut-o și eu, ați făcut-o și dumneavoastră, au făcut-o și alții, cu diferite prilejuri, cazul lui Liviu Rebreanu mi se pare dintre cele mai simptomatice. Discreția cu privire la propria-i biografie (împărtășită cu majoritatea marilor săi confrați) face ca, în timpul vieții, Rebreanu să lase — în *Mărturisirile* din 1932 și în puținele interviuri acordate — un mănunchi extrem de sărac și, în ultimă instanță, redus la aceleași date esențiale, devenite locuri comune de la o confesiune la alta. De altă parte, arhiva scriitorului — cu avatarurile ei academice și familiale cunoscute, grevată și de unele clauze în privința *Jurnalului*, risipirea corespondenței etc., au ținut cercetarea propriu-zis arhivistă pe loc, trimițând tot la puținele confesiuni directe sau — ceea ce a agravat lucrurile — deschizând larg porțile unor versiuni apocrife din memorialistica abuzivă a unor persoane mai apropiate sau mai depărtate de ființa scriitorului. Fenomen creat prin logica lucrurilor: acolo unde lipsește documentul (sau e ținut sub cheie) invadează hagiografia, mitomania și, uneori, calomnia. Starea aceasta mai trebuie coroborată cu tendința afirmată în exegeza critică a ultimelor decenii, de respingere a relației

biografie-operă și de sprijinire exclusivă pe realitatea creației, cu eludarea conștientă a oricărei raportări la *document*. Fenomenul e oarecum acutizat în cazul lui Liviu Rebreanu, prin faptul că biografia scriitorului, umbră în câteva puncte nevralgice și compromisă prin unele erori în gesturile sale politice din ultimii ani ai vieții, era conștient ocolită. Dificultatea de a se rosti prea drastic (ori, invers, teama de a «absolvi») în chestiuni delicate, împinge cercetătorii spre teritoriul mai ferm al operei, unde acțiunea unei «reabilitări» avea șanse din cele mai fertile. Se înregistrează astfel, după 1954, o reîntoarcere, cu nuanțări de fapt neesențiale, la toposurile exegezei călinesciene din 1939 (studiul critic publicat în colecția „*Jurnalului literar*” și reprodus în *Istoria literaturii...* din 1941 și 1945). V-ați pus vreodată întrebarea de ce un scriitor atât de mare a suscitât atât de puțin tentația unor studii monografice? După George Călinescu, avem doar încercarea lui Ov. S. Crohmălniceanu (1954, reprodusă și în *Literatura română între cele două războaie*, 1963 și 1972), micromonografia lui Al. Piru (1965, reluată ca studiu introductiv la *Opere*, seria deschisă în 1968) și esul lui Lucian Raicu, din 1967. Cu excepția celui din urmă, nici unul din studiile monografice existente nu depășește esențial punctul de vedere călinescian. Cît privește baza documentară, contribuțiile izolate și sporadice — datorate lui N. Liu, C. Ciuchindel, Horia Opreșcu, Stancu Ilin ș. a. — sînt fie eludate, fie puse timid la contribuție, cu vizibile consecvențe. În tot acest interval, puzderia de «memorii», «amintiri», «evocări» aruncă însă în circulație cele mai fanteziste și inadvertente versiuni biografice (Fanny Reboreanu, Puia Reboreanu, Tiberiu Reboreanu, I. Peltz, Camil Baltazar, Isaiia Răcăciuni ș. a.), nu o dată contradictorii. E cel puțin ciudat că între zecile de teze de doctorat susținute în ultimul deceniu, numele lui Liviu Rebreanu e absent, în orice caz nici o monografie de tip clasic (cu efortul reconstituirii arhivistice, documentare, a biografiei și a relației sale cu opera) nu apare în prestigioasa serie *Universitas* a editurii „*Minerva*”. Invocarea numelui și modelului călinescian ni se pare, aci, neavenită, cînd exemplul criticului — strălucit afirmat în două opere excepționale, *Viața lui Mihai Eminescu* și *Viața lui Ion Creangă*, — putea fi, dimpotrivă, un stimul în direcție contrară. Dacă în 1939—1941 Călinescu optase pentru limitarea exegezei la creație numai, cît timp Rebreanu (și ceilalți scriitori aflați în aceeași situație și inserați în *Istorie...*) era un scriitor în viață, cu o operă încă neîncheiată, o justificare a procedurii astăzi, aducînd în sprijin un argument *călinescian*, nu se poate susține. O nouă concepție istoriografică vine de altfel să infirme unilateralitatea unei atari optici. Că lucrurile stau așa, o dovedește și interesul tot mai susținut acordat cazului Rebreanu în ultimii ani, sub raportul documentului în primul rînd. La contribuțiile lui N. Liu (îmbogățite în 1973 cu noi titluri apărute în „*Manuscriptum*” și în „*Steaua*”), trebuie să menționăm eforturile de defrișare datorate lui Al. Raicu (*Jurnalul de la Valea-Mare*), Stancu Ilin (în domeniul corespondenței), D. D. Panaitescu (relațiile cu Ramiro Ortiz), Valeria Dumitrescu, Al. Cebuc, Mihai Gafița (publicarea și comentarea unor fragmente de *Jurnal* în „*Luceafărul*” din 1973) și, mai ales, opera sistematică și concertată a lui Nicolae Gheran, urmărind paralel editarea unei noi serii de *Opere*, cu un aparat documentar impresionant, elucidarea chestiunii *jurnalelor* și *caietelor de creație*, precum și a imensului depozit epistolar. Mi se pare că strădaniile lui N. Gheran, astfel adunate, îl recomandă ca un viitor (și cel mai avizat) autor al unei solide monografii Rebreanu. Rămîne însă — pentru dezbateră noastră — să vedem dacă materialul documentar publicat în ultimii doi ani (cu piese din cele mai semnificative!) contribuie el la clarificarea petelor albe din biografie, este el capabil apoi să modifice exegeza critică a operei și care e, în momentul de față, stadiul exegezei Rebreanu în raport cu documentele. Repet: *cazul Rebreanu* mi se pare simptomatic pentru statutul documentului istorico-literar, în general. Poate pornim chiar de aici dialogul nostru.

AUREL SASU: Vă cer scuze dacă o să repet anumite lucruri, dar vreau să spun cîteva cuvinte despre situația actuală a documentului literar inedit. Din capul locului mărturisesc că mi se pare cu totul nesatisfăcătoare și, în multe privințe, intolerabilă.

Cunosința
caricatură a lui
Neagu Rădulescu
adaptată la
„cazul simptomatic”
în discuție.

De ce? Pentru că de foarte mulți ani se publică aceste texte la voia întâmplării, după cum unul și altul le «descoperă», după cum unul și altul sînt în relații mai apropiate sau mai îndepărtate cu rudele, membrii familiei etc. Există, pe de altă parte, o inutilă și neloială concurență între așa-ziii specialiști în corespondența scriitorului X sau Y, fiecare avînd pretenția că deține cheia de aur a comorii, porțiunea cea mai însemnată, scrisorile cele mai importante etc. Așa se face că o bună parte din corespondența lui Blaga, Arghezi, Lovinescu și alții poate fi înfîlinită (cu ce eforturi?) începînd din revistele specializate pînă în cele mai obscure suplimente, ziare și publicații întîmplătoare. Nu spun că nu trebuie totul tipărit, dar este necesar să ne întrebăm cum facem acest lucru, în condițiile în care ne lipsesc bibliografiile complete, repertoriile necesare și așa mai departe.

Este bine, apoi, că există istorici literari legați mai mult sau mai puțin de numele unui scriitor. Ar trebui însă să li se acorde acestora și nu altora sprijinul material și mai ales moral pentru o restituire completă a postumelor. Se impune, de asemenea, o informare mai atentă reciprocă și, dacă este posibil, o coordonare a cercetătorilor, evitînd, pe cît posibil, cea mai cumplită boală a unor astfel de preocupări: *fragmentarismul*. Nimeni nu cîștigă de pe urma acestui procedeu și de ce să-l tolerăm la nesfîrșit? O editură publică o serie de *Documente*, dar cu ce scop, dacă fiecare scriitor e reprezentat de cîteva scrisori, să zicem, cînd în altă parte, în alt volum, cineva a mai descoperit, în același timp, alte texte pe care le dă publicității? Dar vorbim de Liviu Rebreanu, unde lucrurile nu stau cu nimic mai bine, chiar dacă bunele intenții și sinceritatea documentaristului nu pot fi puse la îndoială. Iată o sumară imagine. Stancu Ilin

publică nouă scrisori ale lui E. Lovinescu către Liviu Rebreanu (probleme de redacție, demisia ultimului de la „*Sburătorul*” etc.), Mihai Gafița are acces la *Jurnalul lui Liviu Rebreanu* (cel mai important), pentru ca din altul, cel de la Valea Mare, soția și fiica să consimtă să încredințeze editurii unele fragmente. Nicolae Gheran amintește de vastul epistolarium al scriitorului, fără consultarea căruia ar fi riscantă orice viitoare monografie. Se propune o publicare selectivă, dar cum? cronologic, pe domenii, pe «partide epistolare»? Deci, cum și cine va face această selecție? Ca și alte selecții, ale jurnalului, de pildă. Pentru că nu demult Nicolae Gheran amintea de al treilea jurnal, după ce Mihai Gafița vorbise de două. În realitate sînt mai multe, dar aici se ivește deja o problemă delicată. Dacă jurnalele se completează, paginile se aseamănă, diferențiindu-le numai gradul de *funcționalitate*, de ce nu se încearcă o colonaționare a textelor și o reconstituire a întregului? Am avea atunci chipul adevărat al lui Rebreanu: în jurnalul literar obsesia expresiei unice și efortul stilistic, în celelalte elementul neprelucrat și autenticitatea informației «crude». Nu putem veni cu argumente de tipul: jurnal sau versiune «transmisă viitorimii» și altele nu. Sînt sigur că vom avea în cîțiva ani volume cu documente, corespondență, mărturii ale lui Liviu Rebreanu. Însă nu mi le închipui decît tot fragmentare. Cît timp va trece, așadar, pînă cînd vom avea adevărata *Carte* Rebreanu, în care să găsim științific ordonate și comentate toate aceste materiale?

Să nu ne bazăm pe seria de *Opere*. Știm foarte bine cît de cunoscută este (și în cazul altor scriitori) și cît de puțin sînt consultate greoaiele note, addende, glosare etc. Nu mai amintim nimic de «periodicitatea» acestor apariții. În orice caz, în legătură cu tot ce-am discutat pînă acum, sînt pesimist. Din două motive: mai întîi, plecînd de la o situație semnalată de Nicolae Gheran, mă întreb cum este posibil ca în 1974 (reținem că este vorba despre Rebreanu) să nu fie catalogate decît zece la sută din cele peste 30.000 de scrisori? În condițiile în care sînt plătiți sute de bibliografi și documentariști, pentru ce? Și, în al doilea rînd, un exemplu practic de felul în care este «descoperit», încă, Rebreanu. Povestește Al. Raicu („*Argeș*”, 9/1973): «Scotocesc în fondul de manuscrise de la Biblioteca Academiei Române... Și iată că într-o mapă de carton cu ciorne, bilete, scrisori, invitații dau peste două carnete cu însemnări». Și ce credeți că erau aceste carnete? Însemnările (jurnalul?) de la Valea Mare, neinspirat numite *notații agronomice*. Nu mai comentez, dar a scotoci să fie singurul verb de care să ne poticnim atunci cînd îl căutăm pe adevăratul Rebreanu? Voi încheia, nu înainte însă de a mai supune cîteva fenomene atenției dumneavoastră. Documente publicate trunchiat acum zece sau cincisprezece ani sînt republicate ca documente inedite. Pe bună dreptate, zic, dar cu cele de azi ce se va întîmpla peste același număr de ani? Mereu vom «repara» ceva distrus «din greșeală»? De ce era nevoie să tipărim acum *Istoria civilizației* lui Lovinescu, cu mai mult de patru paranteze drepte pe o pagină? Pentru a scoate în scurt timp alta cu mai puține? Din Rebreanu au apărut în 1959—1961 cinci volume de *Opere alese*. Dar înainte de a începe altă serie de *Opere* (1968) s-au publicat (de ce?) două volume pentru bibliofili etc. Să nu putem oare nicicum depăși această stare de provizorat a zidului mereu neisprăvit?

MIRCEA POPA: Fiindcă s-a adus în discuție seria de *Opere* Liviu Rebreanu, vreau să relev aici două aspecte legate de editarea ei. Mai întîi, este neapărat necesar să se urgiteze apariția ediției, prin asigurarea unei ritmicități bine stabilite. Nu punem la îndoială greutatea executării unei astfel de întreprinderi, dar trebuie să avem în vedere că o bună exegeză Liviu Rebreanu este imposibil de realizat pînă nu vom avea odată la îndemînă întreg dosarul literar al acestui excelent scriitor. Să nu uităm că pentru redactarea *Vieții și Operei lui M. Eminescu*, G. Călinescu a cercetat mai întîi izvoarele, manuscrisele. Or, din piesele bogatei arhive Rebreanu abia cunoaștem cîteva zeci. Dar și așa ele modifică substanțial imaginea veche pe care o aveam despre scriitor. Iată, spre pildă, volumul I din *Opere*, care ne-a pus la dispoziție pentru întîia oară nuvelistica de tinerete a scriitorului, redactată toată în limba maghiară în perioada

de la Gyula; sau volumul IV în care găsim o serie de prelucrări după autori maghiari — în special Mikszáth și Szini Gyula — și care erau considerate pînă acum originale, bucați la care se fac trimeriți și în cunoscuta scrisoare către M. Dragomirescu din 1910, publicată recent de N. Gheran în „*Tribuna*“. Prin apariția mai rapidă a volumelor de *Opere* s-ar elimina, totodată, fragmentarismul și paralelismul ce există în momentul de față în comunicarea lor publicului.

A doua chestiune pe care vreau s-o ridic vizează necesitatea alcătuirii, în paralel, a unei *bibliografii* exhaustive Liviu Rebreanu care ar ușura foarte mult munca de editare și ar constitui un excelent instrument de lucru pentru cercetători. Pînă nu se va fi despuiat cu atenție întregul corpus revuistic la care a colaborat Liviu Rebreanu, ediția nu va fi scutită de unele erori. Una dintre ele am semnalat-o eu însumi în articolul *Misteriosul Rebreanu al începuturilor* publicat în „*Tribuna*“ nr. 52 din 1973 (27 decembrie). E vorba de colaborarea scriitorului la „*Revista politică și literară*“ de la Blaj, colaborare pe care cei doi editori nu o au în vedere, din care cauză schița *Talerii* apare că ar fi fost publicată pentru întâia oară în 1913 în „*Universul literar*“. Or, ea a apărut în nr. 7 din 1 octombrie 1909 al respectivei reviste blăjene, fiind una *din puținele nuvele scrise de scriitor înainte de trecerea sa în România*, și tocmai de aceea avînd o importanță specială.

Nici corespondența scriitorilor nu trebuie neglijată, ea fiind adeseori revelatoare pentru a descoperi o colaborare sau alta. Iată, spre exemplu, o scrisoare care vorbește despre o posibilă colaborare a lui Rebreanu la „*Românul*“ lui Vasile Goldiș din Arad (în 1921!), colaborare care ar trebui controlată. Scrisoarea se păstrează în fondurile

Bibliotecii Academiei, sub cota S ¹³⁽¹⁾
CCC și o reproduc în întregime:

[Antet]

„Almanahul artistic“

Directori: L. Rebreanu și Barbu Sion

Editura ziarului „Rampa“

7, Strada Sf. Ionică, 7

București, 22 septembrie 1912

Stimate Domnule Duică,

Deși n-am plăcerea să vă cunosc personal, îmi iau totuși voie să vă adresez numai decît o rugăciune. Mă adresez d[umnea]v[oastră] fiindcă știu că puteți să mi-o faceți și fiindcă știu că sunteți omul care cînd puteți face un bine, îl faceți.

Iată de ce este vorba: Sunt atîți scriitorii cari colaborează la folietonul „Românului“ din Arad, mulți che-mași și mulți nechemași. Aș dori foarte mult să colaborez și eu. Poate și eu aș fi dintre cei nechemași, dar în sfîrșit aș avea cel puțin scuza că sunt ardelean și că deci, în loc să se ajute un nechemat mai străin, s-ar ajuta un nechemat care are nevroze de ajutor și care e oarecum mai aproape de năzuințele ziarului. Știu că d[umnea]v[oastră] sunteți acela care recomandă pe scriitorii ce ar putea să colaboreze și a căror colabo-rare să se ceară. De ce nu m-ați recomanda și pe mine? Nu știu dacă ați citit ceva din ce am scris; ca să vedeți, vă trimit un volum ce a ieșit chiar acum la librăria lui Bornemîșa din Orăștie. Dacă o să răsfolți într-insul și o să găsești că merit și pot să colaborez la folietonul „Românului“, vă rog foarte mult să-mi faceți acest rost să pot colabora, să scrieți cîteva rînduri d[omnu]lui Goldiș.

Aș scrie cîte-un folieton pe săptămînă. Și erez că n-aș fi pretențios cerînd 100 lei lunar. Nu e treabă mare pentru ziar și mie mi se face un serviciu enorm și material și mai ales moral, făcîndu-mă cunoscut în cereurul mai largi în Ardeal.

Cred că n-o să refuzați rugăciunea aceasta!

Mulțumindu-vă dinainte și rugîndu-vă să-mi comunicați cit mai eurînd rezultatul, vă încredințez de senti-mentele mele de stimă și respect.

VALENTIN TAȘCU: Există un nepermis divorț între realitatea documentară a istoriei literare și exegeza curentă. Mai cu seamă în articolele din reviste, destul de numeroase în ceea ce privește opera lui Liviu Rebreanu, extrem de rar se încearcă valorificarea nu numai a noilor documente descoperite, dar și a celor deja cunoscute. Întregi numere omagiale abundă în impresii de lectură și relectură, în totală desprindere de faptul că Rebreanu este mai întâi un capitol de istorie literară care nu mai necesită atât interpretare, cât puneri la punct sub aspectul nuanțelor. Dacă însă acești autori de articole sînt scuzați în parte de natura obișnuită a intervenției de presă, nici o justificare nu au semnatarii studiilor de sinteză sau ai monografiilor. Iată, de pildă, ce spune Al. Piru într-o mai veche, dar republicată prefață (la două ediții de *Opere*) din 1965, apropo de romanul *Ciuleandra*, știut a fi fost foarte drag autorului: « Ideea care se desprinde din acest mic roman este că antagonismul dintre clase nu se poate concilia în nici un fel, și că între aristocrație și țărănimă există o incompatibilitate absolută ».

Mai « modern » și mai « elevat » se exprimă Lucian Raicu despre același subiect: « Rebreanu *obiectivează* în personajul sortit nebuniei o proprie convingere, o dispoziție superstițioasă, foarte tenace în el — și face acest lucru ca pentru a se vindeca de o primejdioasă obsesie, tot așa cum obsesia morții și-o revelează și în același timp o abate prin numărul mare de morți și omoruri din opera sa. Este o practică definitorie pentru înțelegerea dinlăuntru a structurii sale, marcată de anumite înclinații, să le zicem *magice*, aflate într-o interesantă corelație cu cealaltă latură a sa, la fel de autentică, de constructor — tip voluntar, calculat, eminentemente pozitivist ».

Dar, de fapt, iată cum decide exact și implacabil asupra romanului însuși Liviu Rebreanu în *Jurnalul* publicat (un fragment) de Mihai Gafița în „*Luceafărul*” 1973, nr. 16: « Ca desfășurare psihologică, *Ciuleandra* oferă mai mult decît orice. Ar fi o demonstrație a artei privită ca simplu joc: nu urmărește nimic, nu vrea să propovăduiască și nici să-ți lase vreun învățămînt. Nu vrea decît să amuze în sensul larg al cuvîntului ». Cele trei păreri, dintre care o preferăm pe ultima, și prin evidența propriei noastre lecturi, nu mai necesită nici un comentariu. Se pare totuși că cei doi critici ar fi avut posibilitatea să răsfoiască susnumitul *Jurnal*.

AUREL SASU: Dar, nu toți sînt obligați să urmărească tot ce se publică din sau despre un autor. Aceasta este o « condiție ideală » a criticului și istoricului literar și, dealtfel, nici nu cred într-un raport de proporționalitate între informația biografică (sau autobiografică) și exegeza critică.

MIRCEA ZACIU: Fără îndoială, un critic are dreptul să vadă altceva într-o operă, dincolo de intenționalitatea imediată a creatorului ei. Aici nu încap discuție. Există semnificații ce depășesc confesiunea unei geneze. Altfel n-ar fi posibilă o « lectură critică » a operei. Firește, sînt și cazuri cînd lectura noastră coincide cu mărturia autorului... Oricum, criticul a ținut să aibă, sub raportul informației, o precisă cunoaștere a surselor.

AUREL SASU: Fie și pentru a se evita unele surprize nefericite, cum este cazul celei de acum cîțiva ani din paginile revistei craiovene „*Ramuri*”. E ciudat cum într-o publicație condusă de profesorul Al. Piru, autor al unei micromonografii despre Liviu Rebreanu, un amator al literelor, Ioan M. Negreanu, publică un răsunător articol intitulat, nici mai mult nici mai puțin, *Liviu Rebreanu — poet*. Bineînțeles, poeziile erau ale Liviei Rebreanu-Hulea, sora prozatorului, multe dintre aceste poezii care făceau obiectul « revelației », fiind cuprinse în volumul *Răvașe în tabără* (Arad, 1920).

MIRCEA ZACIU: Cunoaștem și cazul — celebru și discreditant pentru totdeauna — al « descoperirii » „*Vocii patriotului național...*” de către un foarte grav personaj care ne stîrnește de atunci un franc hohot de rîs la orice reapariție. Sînt farse desti-

nate să stigmatizeze definitiv. În cazul amatorilor, e de subliniat că enormitățile pot avea loc din pricina regimului necontrolat sub care se publică documentele de istorie literară, până și în ziare de provincie, sub girul științific al cui? al hazardului, firește. Și atunci pot avea loc și farse, și erori grosolane, și confuzii, și contrafaceri. Revenind la discuția noastră, aș vrea să observ că documentul poate să modifice (sau chiar să răstoarne) imaginea noastră (și interpretarea) despre un scriitor. Îndrăznesc să afirm că ediția de *Opere* Rebreanu, sub îngrijirea lui N. Gheran, a adus corecturi serioase și până aici la portretul scriitorului, așa cum s-a constituit el din « tradiția » critică. Am arătat unele aspecte privitoare la *Pădurea spînzuraților*, într-o mai veche cronică a edițiilor. Uneori un detaliu modifică unele raporturi stabilite istoric. Un singur exemplu: în corespondența cu Eugen Lovinescu (publicată de Stancu Ilin în „*Tribuna*”, 1972, nr. 35) este o afirmație (a lui Rebreanu *către Lovinescu*!): « Am fost doar inițiatorul și nașul „*Sburătorului*”... » Exegeza viitoare a grupării și revistei poate să ignore această precizare? Alt exemplu: perioada 1900—1918 din biografia lui Rebreanu conținea, până nu de mult, numeroase neclarități, lacune, aproximații, inexactități etc. privitoare la studiile, viața de garnizoană, climatul spiritual și de existență materială, demisia din armată (și pricinile ei), mobilul arestării la Văcărești și al extrădării, al detențiunii de la Gyula ș. a. m. d. ale lui Rebreanu. Profesorul Al. Piru, de pildă, în 1965: « Din motive încă incomplet lămurite [...] demisionează din armată » (p. 7), iar în 1968 (*Introducere la Opere*: « Din cauza unor nereguli bănești... », p. VI). Documentele publicate de N. Gheran (în „*Manuscriptum*”, 1973, nr. 4; în „*Tribuna*”, 1974, nr. 4 și 5) lămuresc definitiv împrejurările demisiei din armată, ale arestării, extrădării și ale procesului din 1910. Firește, de aici încolo se cer amendate exegezele biografice care ar eluda aceste documente. Și, firește, la o nouă ediție, studiul lui Ov. S. Crohmălniceanu va evita o interpretare hazlie a extrădării scriitorului « ca nesupus la încorporare » (p. 278, ed. 1972), după ce cu o pagină mai înainte (277) « neîncorporatul » din 1910 era încă din 1908 « ofițer în armata austro-ungară ». Vreau să fac însă o precizare: mărturia directă a scriitorului nu e nici ea întotdeauna un document *absolut*, care să nu necesite o verificare, un control sau — după caz — o amendare. Un exemplu: cînd, în 1954, Ov. S. Crohmălniceanu afirma că Rebreanu demisionase din armata austro-ungară « hotărît să se ocupe numai de literatură », criticul interpreta de fapt un document direct al lui Rebreanu însuși, care în convorbirea cu Felix Aderca (Cf. *Mărturia unei generații*) lăsa, din motive lesne de înțeles azi, să se dea demisiei lui o atare motivare: « Dar nici ofițer n-am simțit că voi fi. Eu eram scriitor ». Sau: în *Memoriul* către Consiliul de Miniștri (Arhiva L. Rebreanu, II, mss. 32) publicat de N. Gheran, prozatorul afirma că este « licențiat în litere la facultatea din Viena », o mistificare, firește. Punerea la contribuție a documentului ridică, așadar, chiar în astfel de cazuri, probleme delicate. La urma urmelor, unele documente autobiografice sînt ele însele *literatură* și trebuiesc analizate ca atare.

AUREL SASU: Cu alt prilej, într-o discuție cu redactorii revistei „*Manuscriptum*”, îmi exprimam părerea c-ar fi de dorit, în cadrul programului propus, bineînțeles, să se acorde mai multă atenție comentariului teoretic și unor probleme de metodologie, din moment ce și documentele și corespondența sau jurnalul au aceeași valoare de discurs literar. Practic, cum ar trebui să reacționăm în fața atîtor mărturii, memorii și informații autobiografice? În cazul lui Liviu Rebreanu, se poate observa, din cît s-a publicat, că această « literatură » va forma un capitol special, prin cantitatea și valoarea afirmațiilor. Or, ar trebui să ne întrebăm de pe acum care este locul și modul de a exista al acestei « literaturi », « cum vor verifica temeinicia afirmațiilor insolite » și dacă mai poate fi considerată, așa cum sublinia Nicluș Gheran, o monedă curentă pentru confecționarea unei biografii « sub creioanele cîtorva biografi amatori (dornici să-și repare prin pseudoliteratură „păcatele tinereții”) ».

A da la lumină un document, nu este o operă de binefacere și, prin urmare, trebuie să se știe că ineditele nu sînt un « material al clientului », ci un bun al istoriei literare.

Dar istoricii literari trebuie să vină cu argumente. Nu este de ajuns, cred, aceeași și aceeași introducere de încadrare istorică, explicare a condițiilor ideologice, sociale etc. Un text, indiferent de valoarea lui, implică o psihologie, un « plasament » al autorului față de datele obiective și față de propria sa personalitate. De unde, o anumită structură a actului biografic (scris și oral), o anumită valoare tematică, stilistică, mimetică etc. Un fragment de memorii sau de jurnal propune o convenție ca orice text, putând fi interpretat și ca o « alegere literară deliberată », nu numai ca o circumstanță contingentă. De fapt o funcție teleologică a autobiografiei nu există. Raportul ei cu opera literară (privită ca un sistem de semne) este, în termeni teoretici, relația dintre un context socio-istoric și realitatea eului profund modelator. Mi se pare, tocmai pentru aceasta, că unori simplele prezentări ale documentului sînt insuficiente.

MIRCEA ZACIU: Evident, reproducerea documentului nu e suficientă, nici prezentarea lui superficială, ruptă din contextul biografic, al operei etc. Îl asociez aici pe N. Gheran care e, pe bună dreptate, mereu prezent în dezbaterile noastre. El spune undeva că dificultatea — azi — nu e aceea de a publica documente. Știm că tentația aceasta a devenit aproape un prurit al publiciștilor și diletanților de tot soiul. Dificultatea (și, aș adăuga, *obligatia*) este a integra documentele în conexiunea lor istorică. Aceasta ar fi, de altfel, anticipată, una dintre concluziile dezbaterii noastre.

VALENTIN TAȘCU: Importanța mărturiilor de creație în ceea ce privește viziunea asupra operei este în afară de orice discuție. Nu înseamnă că intrăm cu aceasta într-un pozitivism opac, constrictiv. Dimpotrivă, se poate proceda ca dintr-un document de istorie literară să fie preluată mai mult partea literară, decît cea istorică, reținîndu-se nu atît valoarea biografică a lui, cît cea interpretativă. Fundamentarea documentară permite astfel comentarii chiar îndrăznețe pe marginea operei. Într-un articol publicat în revista „*Tribuna*”, nr. 52, 1970, vorbeam destul de năstrușnic despre *Imaginea* grafică a romanului *Ion*, ajungînd chiar să sugerez un desen al lui, imaginat ca o buclă desprinsă din planul orizontalității. Demonstrația nu era însă strict speculativă, ci se baza pe cîteva fraze din însemnările de laborator ale lui Liviu Rebreanu. Autorul însuși precizează într-un loc: « am ajuns, frămîntînd planul romanului, să-l sintetizez într-o imagine grafică », continuînd cu sugestia clară a acestei imagini: « Cititorul care s-a dus în satul Prislop pe șoseaua laterală, trecînd peste Someș și Jidovița, se întoarce la sfîrșit pe același drum înapoi, pînă ce iese din lumea ficțiunii și reîntre în lumea lui reală ». Nimic mai clar decît această observație sub îndrăzneala căreia ne-am pus.

În alte capitole ale operei lui Rebreanu, de asemenea nu pot fi neglijate, să zicem, scrisorile din călătoria în peninsula scandinavă (pentru completarea volumului *Metropole*) publicate de Nicolae Liu în „*Manuscriptum*”, nr. 2, 1973, ori dosarul de creație al romanului *Adam și Eva*, publicat de Nicolae Gheran în „*Ramuri*”, nr. 5, 1973.

MIRCEA POPA: Există, în biografia lui Liviu Rebreanu, cîteva puncte nevralgice, dacă nu de-a dreptul misterioase, pe care, din păcate, nici un cercetător al său nu s-a străduit pînă astăzi să le elucideze. Cel dintîi, în ordinea importanței, este *debutul* sau, mai bine zis, debutul în limba maghiară. Există, la acest capitol, două depoziții foarte interesante făcute de însuși scriitorul. Prima, publicată în „*Viața literară*” din 1928, spune: « Am scris și publicat nenumărate nuvele în ungurește și nemțește ». Cea de a doua, publicată în „*Dimineața*” din 1932, relatează lucrurile în acest mod: « Nu tot același lucru s-a petrecut cu proza mea literară. Primele mele articole apărute în ziarele din Budapesta erau elogios apreciate. Numai că, într-o bună zi, m-am trezit cu colonelul meu, care m-a sfătuit prietenește să renunț la scris pentru că nu se cade ca un ofițer — notat excelent în toate rapoartele cazone — să se ocupe de fleacuri ».

Mărturisirile ar putea fi socotite simple lacune de memorie ale scriitorului, dacă recent Franyó Zoltán, coleg de școală cu Rebreanu la Academia militară Ludovika din Budapesta, n-ar fi readus chestiunea pe tapet:

«La școala militară superioară de la Sopron — îi declara el lui Beke György (pentru cartea sa *Fără interpret*. Convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare, Editura „Kriterion”, București, 1972, p. 25) — am petrecut doi ani împreună: Rebreanu era mai mare ca mine cu un an. Apoi, la Academia Ludovika din Budapesta, cred că în anii 1905—1906, ne-am început activitatea literară, colaborând la diverse reviste maghiare. Rebreanu începuse atunci să scrie nuvele în limba maghiară, semnând *Rebrean Olivér* și dintre acestea — dacă-mi amintesc bine — la revista lunară budapestană „*Uj Idők*” i-au și apărut vreo două povestiri. Eu încercam să scriu versuri, apărute mai întâi în revista lunară „*Magyar Szemle*” și, mai târziu, în revista de prestigiu „*A hét*”, redactată de Kiss József.» Relatarea este reluată într-o discuție inserată la rubrica *Arhiva sentimentală* din „*Manuscriptum*” nr. 4/1973, unde la revistele anterioare se adaugă colaborarea la „*Cotidianul budapestan*” („*Budapesti Napló*”), drept pentru care cei doi elevi au căpătat 30 de zile de consemnare în cazarmă. Se pune acum întrebarea: când s-a produs cu adevărat debutul scriitorului: în timpul școlii, cum susține Franyó Zoltán, adică în anii 1905—1906, sau mai târziu, în timp ce era ofițer, cum ne lasă să înțelegem Liviu Rebreanu. Am urmărit indicațiile lui Franyó din acea epocă cu speranța că vom găsi nuvelele semnate *Rebrean Olivér*, *Olly Olivér* sau *Rémy*, pseudonime utilizate de Rebreanu în perioada sa budapestană după cum certifică manuscrisele lui. Dar trebuie să spunem că revistele consultate de noi: „*Magyar Szemle*” (1904—1906), „*Uj idők*” (1905—1907) și „*Budapesti Napló*” (1905—1907) nu conțineau niciuna din colaborările rebreniene, și, culmea, nici dintre cele ale lui Franyó Zoltán, cu excepția ultimelor luni din „*Magyar Szemle*” pe 1906. Credem că este timpul ca acest mister să fie pe deplin lămurit și cel puțin în anul de grație 1974, cineva să-și asume sarcina elucidării lui depline, furnizând proba colaborării sau necolaborării lui la revistele maghiare.

O altă problemă specioasă pentru cercetătorul literar este aceea a stabilirii momentului în care Rebreanu devine colaborator al revistelor de peste munți. Se știe că adunarea generală a „*Astrei*” de la Sibiu, la care a participat scriitorul, a avut loc între 12—14 octombrie 1909 și că, cu acest prilej, el și-ar fi pus la cale trecerea în România, întâmplată în chiar zilele următoare. Tiberiu Rebreanu, în articolul *Începuturile zărilor ale lui Liviu Rebreanu* publicat în *Centenarul revistei „Transilvania”* (Sibiu, 1969) arată însă că scriitorul ar fi semnat cu prenumele *Liviu* un foileton în ziarul „*Ordinea*” din București, încă din 12 septembrie 1909 (e vorba de articolul *Tragedia unui tragedian*), în timp ce primul articol, cu numele său adevărat, apare abia în nr. 564 din 7 noiembrie sub titlul: *Criza din Ungaria și partidul naționalităților*. În acest caz nu ne rămîne decât să acceptăm ideea unei colaborări anterioare Rebreanu-Dragomirescu, încă înainte de trecerea scriitorului în România, ori să punem la îndoială paternitatea semnăturii *Liviu* pentru Rebreanu, devreme ce el nu se afla în țară la data aceea. Ceea ce ar putea da, de asemenea, de gândit unui cercetător atent al acestor materiale, semnate cînd *L.*, cînd *Liviu*, este deosebita sprinteneală și vervă polemică de care dă dovadă autorul lor, o intuiție sigură și clară în folosirea limbii (ceea ce nu e cazul articolelor semnate: *L. r.*, *Liviu Rebreanu* și *Grachus*!), lucru care nu ne poate duce decât la două concluzii: 1) fie că la trecerea sa în România scriitorul posedă o tehnică perfectă în mînuirea limbii române, și atunci semnătura *Liviu* îi aparține; 2) fie că prejudecata unei slabe cunoașteri a limbii literare românești de către scriitor se menține, și atunci foiletonistica superioară de la rubrica *Oameni și fapte*, semnată *Liviu*, este imposibil să-i aparțină. Asupra acestei chestiuni vom reveni într-un articol detaliat.

Ultima problemă pe care-am vrea s-o semnalăm aici, vizează o altă prejudecată mai veche, privitoare la scrisul rebrenian din perioada primului război mondial, cînd a fost acuzat chiar de colaboraționism cu autoritățile germane. O cercetare atentă a materialelor publicate de scriitor la ziarul „*Lumina*”, a lui Constantin Stere, infirmă total o astfel de supoziție. Dimpotrivă, L. Rebreanu a dus aici o campanie onestă și profund patriotică, apărînd, pe cît era posibil, valorile artei naționale și făcînd subtile

aluzii la teatrul naiv, ieftin, boulevardier, destinat și convențional jucat de trupele germane, care l-au transformat pe Iago într-un «intrigant de dramă senzațional», militind pentru crearea unei literaturi realiste, cu profunde implicații psihologice, de la care să se aștepte adevărata punere în pagină a dramei războiului: «Tragedia noastră atât de cumplită și de nesfârșită — scria el — n-a avut parte până azi decât de cerneala ziariștilor cu vorbe de comandă, cu huliri poruncite, cu tămâieri hodorigite. De-abia de acum vor trebui să vie poezii și povestitorii să cînte frământările și chinurile și nădejtile sufletului românesc în vremile aceste de supreme încercări și visuri de viitor ce dau o aureolă suferințelor trecătoare». („*Lumina*“, II, 1918, nr. 280, p. 1).

Rebreanu, un scriitor fără biografie? Aproape. Este cazul ca această viață exemplară, pusă în slujba scrisului românesc, să-și găsească, în sfârșit, un biograf pe măsura valorii lui, care să elimine printr-o cercetare sistematică și riguroasă aceste «pete albe», ca o pecingine, care fac din biografia scriitorului o legendă hagiografică și încă adeseori apocrifă.

MIRCEA ZACIU: Încheind, cred că «sondajul» nostru ne conduce către câteva concluzii, fie ele și provizorii (și incomplete, fiindcă *procesul* Rebreanu e în plină desfășurare). Am putea spune că exemplul acestui mare creator e ilustrativ pentru modul încă neorganizat și cam «pe apucate» cu care tratăm cheștiunea arhivelor documentare scriitoricești. Întîi, e de combătut acest «fragmentarism» al editării de documente. Apoi, e neapărată nevoie să se concentreze editarea seriilor de *Opere* (complete) cu scoaterea la lumină a izvoarelor și manuscriselor. Exemplul călinescian — pe care-l urmărim uneori numai în litera, nu și în *spiritul* lui — ar trebui să ne fie ghid perpetuu; numai după ce, epuizînd sursele atunci cunoscute, a scris o *Viață* a lui Eminescu, marele bărbat a trecut la studiul aprofundat al *Operei*, în seria cunoscută. Altă obligație: aceea de a pune de acord (a aduce la zi, adică) informația documentară, de arhivă, de document, cu exegeza, pentru a evita un decalaj și a elimina lacunele, erorile, contradicțiile. Obligația aceasta revine — în primul rînd — manualelor de liceu, unde, nu o dată, erorile se perpetuează, eludîndu-se descoperirile efectuate între timp. Fiecare nouă ediție ar trebui să fie pusă în acord cu stadiul atins de cercetarea arhivistică. În fine, aș încheia cu gîndul că documentul, reabilitarea lui, punerea lui în lumină, aducerea lui în sprijin etc., nu e nici scop în sine, nici cochetărie anecdotică, nici snobism al istoricului literar (și nici prilej de colportaj picant). Mulți creatori au respins și resping «curiozitatea» istoricului literar, imixtiunea lui în intimitatea biografică. Cînd lucrurile se petrec în limitele unei factologii sau ale unei anecdotici vinovate, scriitorii au toată dreptatea să-și manifeste neîncrederea. Dar atunci cînd căutarea și scoaterea la lumină a documentului se fac cu intenția de a rosti *adevărul*, orice mefiență trebuie să cadă. Căci, o spune Liviu Rebreanu însuși undeva, «scriitorul trebuie să știe că viața lui întreagă nu poate avea ascunzișuri, nici taine, nici menajamente. Mai curînd sau mai tîrziu toate se vor da pe față, toate secretele.»

DICȚIONAR DE AUTORI

3 răspunsuri la ancheta lui G. Bogdan-Duică

G. BOGDAN - DUICĂ TRECE ASTĂZI drept un critic desuet și vetust. Istorismul și pozitivismul său riguros, format la școala esteticii germane, au făcut din el un înverșunat apărător de dogme și canoane, judecând opera după precepte prestabilite și refuzându-și preconcepțuit orice colaborare mai liberă cu ea. Din această cauză, critica sa are un aer rigid și osificat pe alocuri, lucru care a făcut o proastă impresie asupra generațiilor mai noi, impresioniste și estetice în cel mai înalt grad. Deja prin Călinescu și Pompiliu Constantinescu, critica (și, în fond, școala) duicistă a suferit o puternică lovitură, ceea ce a avut repercusiuni dintre cele mai negative asupra imaginii sale în posteritate. Inaptitudinile și inabilitățile sale critice au fost speculate la maximum, defectele i-au fost exagerate, meritele reduse, contestate, minimalizate. Bogdan-Duică a devenit aproape simbolul opacității și cecității profesionale, a factologismului și pozitivismului extremist. Cultul său pentru document, importanța disproporționată arătată elementelor de ordin istoric, social, cultural, economic etc. în dauna strictă a valorii operei, l-au aruncat în istoria literară măruntă, de tipul corectării datelor și a informațiilor, neglijând în mod fatal interpretarea, punctele de vedere inedite. Riscul asumat de Bogdan-Duică nu-i întunecă însă total meritele. O istorie literară bogată are nevoie de cit mai multe interpretări și metode de cercetare, care se completează și se susțin reciproc, chiar dacă aparent între ele nu există practic decât puține puncte de conciliere. Într-o epocă în care literatura noastră și, în speță, cercetarea literară nu-și încheiasă încă faza sa pozitivistă, rolul lui Bogdan-Duică, cu toate scăderile lui, era legitimat și util.

Să nu uităm, apoi, că în ceea ce privește Transilvania, acest rol dobândește o altă importanță și dimensiune. Mai întâi, pentru că prin el, provincia de peste munți dobândește, după ani de eforturi și tatonări, cel dintâi oficiu critic specializat, cu un program și cu o orientare estetică fermă (oricare ar fi fost ea). Momentul începerii colaborării lui G. Bogdan-Duică la „*Tribuna*“, în 1888, coincide cu actul profesionalizării criticii din această provincie. În al doilea rând, această critică servește perfect idealurilor de literatură realist-poporală pe care le promovează Slavici și Coșbuc, contribuind, pe plan teoretic, la acreditarea și susținerea acestui curent. Critica devine astfel conștientă de sine și de rolul pe care-l are de îndeplinit, deoarece, susține G. Bogdan-Duică, « înainte de a avea un product bun, perfect, lămuririle critice să iee pe dinaintea producțiunii, adevă să înțelegi mai întâi, apoi să faci ce ai și înțeles că e bine » („*Tribuna*“, 1888, p. 801). Citindu-l pe Taine, el cerea operei legături strânse cu epoca prospectată, cu « reformele politice — sociale, cu progresul științelor, pe scurt cu toate ramurile activității spiritului omenesc », criticul urmînd să sesizeze aceste legături și influențe produse de « stările istorice asupra fizionomiei literaturii și artei, a felului de cugetare și simțire a artiștilor ». În același timp, el sublinia necesitatea respectării *adevărului* acestor inspirațiuni, în sensul redării adevărate, exacte, *realiste* (termenul îi aparține) a lumii, cerînd ca arta să fie « *adevărată, răsărită din viață* ». („*Tribuna*“, 1888, nr. 167). Opunîndu-se imitațiilor și străinismului, el replica scriitorilor de la noi întorcerea la « experiențele proprii », la modul personal de a vedea lumea și viața, la ieșirea din șablonism și pastişă: « Scriitorii

aceștia se mișcă mai complet în aceleași cercuri de idei și cîntă cu toții aceleași subiecte; la nici unul nu bagi de seamă vreo scînteie luminoasă, vreo agitare mai vie, mai puternică a sufletului», scria el, îndemnîndu-i să vadă și să simtă existența tot atât de „realistic” ca Goethe.

Oricum, acțiunea sa de impulsurare a vieții literare românești, continuată la o serie întreagă de reviste prestigioase ca „Gazeta Bucovinei”, „Sămănătorul”, „Convorbiri literare”, „Luceafărul”, „Românismul”, „Vremea nouă” etc. dintre care multe conduse chiar de el, dobîndește o nouă perspectivă în anii de după primul război mondial, cînd criticul devine titularul celei dintîi catedre de literatură română de la noua Universitate proaspăt înființată la Cluj. În această calitate, profesorul se vede pus în fața faptului de a redacta un curs de literatură contemporană, pe care urma să-l prezinte studenților din ultimii ani. Cum biblioteca Seminarului de literatură română era încă la început și dispunea deci de fonduri foarte modeste, cum lucrările de sinteză asupra epocii contemporane se lăsau, de asemenea, așteptate (Lovinescu nu-și proiectase încă viitoarea lucrare), profesorul s-a văzut nevoit să-și adune singur informațiile necesare, mai ales că majoritatea scriitorilor contemporani, afirmații în timpul războiului sau abia în curs de afirmare, erau lipsiți de cercetări critice de anvergură și chiar indispensabilele date biografice erau foarte greu de obținut. Alîndu-se în această situație delicată, singura metodă care i s-a părut profesorului mai potrivită pentru a intra în posesia datelor de care avea nevoie a fost *ancheta directă*. Astfel de anchete mai înregistrase istoria literară și pînă la el, dar desigur cu alte obiective. În 1903, Il. Chendi iniția, în „*Voința națională*”, o anchetă cu tema «care e cel mai citit contemporan» punînd această întrebare la o sută de cititori foarte diferiți ca vîrstă, ocupații și sex și cîntînd rezultatul sub titlul *O statistică literară*. La rîndul său, S. Pușcariu inițiază în paginile „*Luceafărului*” budapestan o anchetă pe tema *Noveliști în viață din regat* („*Luceafărul*”, 1906, nr. 15–16), publicînd, în mai multe numere, scurte biografii însoțite de piese reprezentative, urmată în curînd de celebra anchetă consacrată poporanismului, găzduită de aceeași revistă în 1910.

Problemele care-l interesau pe G. Bogdan-Duică la acea dată erau următoarele:

1. Biografia și începuturile literare;

2. Cronologia operei;
3. Revistele la care a colaborat;
4. Influențele literare suferite, credința literară.

Aceste întrebări au fost difuzate unui mare număr de scriitori, cei mai mulți fiind rugați, în final, să-și trimită și o parte din lucrările lor bibliotecii Seminarului de literatură din Cluj. Au răspuns chestionarului 21 de scriitori, dintre care amintim pe: I. A. Bassarabescu, Demostene Botez, Eugen Boureanu, Aron Cotruș, Vasile Demetrius, Elena Farago, Octavian Goga, Artur Gorovei, Emil Isac, Al. Lascarov-Moldoveanu, Corneliu Moldoveanu, I. Gr. Periețeanu, Mihail Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, Caton Theodorian. Sintem informați că ar mai fi trimis asemenea răspunsuri la chestionare G. Tutoveanu (al cărui răspuns nu l-am găsit însă împreună cu celelalte) și probabil G. Vasiliu-Bacovia, care o dată cu datele biografice a trimis profesorului și un manuscris al poeziilor sale, publicat ulterior de Leon Baconsky în „*Steaua*”. Nu-i exclus să fi răspuns și Liviu Rebreanu, — despre care aflăm, de asemenea, că i s-au cerut cărți, — I. Agârbiceanu, G. Galaction, Matilda Cugler-Poni și alții, dar, din păcate, scrisorile lor, păstrate în fondul Bogdan-Duică, nu vorbesc direct de un răspuns la chestionar, așa că noi nu le vom publica aici. Pe de altă parte, răspunsul lui Goga a mai fost publicat în presa noastră literară din ultimii ani (Augustin Z. N. Pop, *Goga despre el însuși*, în „*Tri-buna*”, I, 1957, nr. 6 (17 martie), p. 8), din care cauză noi am evitat s-o mai facem, păstrînd doar materialele cu caracter inedit cert. În numărul de față vom reproduce doar o parte a acestei anchete constînd din trei răspunsuri, care aparțin, în ordine alfabetică, scriitorilor: I. A. Bassarabescu, Aron Cotruș și Emil Isac. Datele oferite de aceștia sînt inestimabile pentru corectarea unor erori curente din istoria noastră literară și, mai ales, edificatoare pentru mărturisirile de credință care se fac. Cu mult înaintea anchetelor inițiate de Institutul de literatură din București, prin D. Caracostea, ancheta literară inițiată în 1923 de G. Bogdan-Duică constituie o veritabilă surpriză pentru cercetătorul literar de astăzi, anticipînd, în multe privințe, *Dicționarul literar autobiografic* inițiat anul trecut de criticul Al. Andriescu în „*Convorbiri literare*”.

Întregul material se află în păstrarea Bibliotecii Academiei, fondul G. Bogdan-Duică. Ortografia a fost modernizată.

S 18 (1)
CCXCVII

Iubite domnule Duică,

Mă supusei cu multă plăcere poruncii D[umi]tale prietenești să-ți trimit odată cu aceasta tot ce mai am și tot ce am mai putut găsi din lucrările mele.

Notele biografice alăturate le-am extras din publicația „*Figuri contemporane*“, care apărea înainte de război, reproducându-le întocmai, pentru ca D[omnia]-ta să alege din ele ce vrei. Totodată, în volumul meu mai nou *Pagini alese* vei găsi — drept prefață — cam aceleași lucruri mai pe scurt.

Iată și răspunsurile la cele patru întrebări ce-mi faci:

1) Biografia, am alăturat-o.

2) Cronologia lucrărilor mele se poate vedea tot în volumul *Pagini alese* pe contrapagina copertei.

3) Revistele la care am colaborat: le citez din amintire și subliniez pe cele la care am colaborat mai mult: „*Românul literar*“ (1892), „*Revista copiilor*“ (1894—1895) de sub direcția lui Hășdeu și Th. D. Speranția, „*Convorbiri literare*“ (din 1895 până în prezent), „*Lucașfărul*“, „*Românul*“ din Arad, „*Floare albastră*“, „*Semănătorul*“, „*Ramuri*“, „*Viața literară*“ a lui Il. Chendi, „*Făt-Frumos*“ al lui Gârleanu (Birlad) și „*Transilvania*“ (din 1921).

Mi s-au tradus nuvele în l[imba] germană în revista „*Die Karpathen*“.

Păstrez un număr din anul 1908 în care Prof. Dr. Tiktin din Berlin mi-a tradus nuvela *Dinșă* sub titlul *Sie*. Tot cam în același an „*Bukarest Tageblatt*“ mi-a tradus câteva bucăți.

Citeva reviste din Geneva, în special, „*La Semaine littéraire*“ mi-a tradus și publicat mai multe bucăți în l[imba] franceză. Traducătoarea e D[oa]na Z. Courtois, soția D[omnu]lui Louis Courtois, profesor din Geneva.

4) Credința mea e că n-am scris sub nici o influență.

Multe din bucățile mele le-am publicat atunci cînd nu știam din Caragiale decît teatrul.

Notiți critice vei găsi în prefața volumului *Noi și vechi*. De asemenea, în *Istoria literaturii române* a d[omnu]lui G. Adamescu, precum și în volumele de critică ale lui Chendi și Lovinescu.

Te felicit pentru ideea minunată de a te adresa direct scriitorilor pentru cursul ce vei face și-ți doresc frățește belșug la recoltă.

Devotat,

I. A. BASSARABESCU

Ploiești, 25 septembrie 1923

S 50 (1)
CCXCVIII

Stimate domnule profesor,

Iată datele ce mi-ați cerut:

M-am născut în 2 ianuarie 1891 în comuna Hașag (jud. Tîrnava mare).

Studiile liceale le-am început la Blaj și le-am terminat la Brașov.

Am urmat apoi două semestre la facultatea de litere a Universității din Viena, de unde însă lipsa de mijloace m-a isgonit și m-a adus (în 1913) la Arad, în redacția ziarului „*Românul*“. De atunci, voind-nevoind, am rămas credincios gazetăriei.

Am publicat următoarele volume de versuri: *Sărbătoarea morții* (1914—1915),
Tip[ografia] „Concordia“, Arad, 1915.
Neguri albe, Alba Iulia, 1920.
România — poemă, „Concordia“, Arad, 1923.
Un nou volum de versuri va apărea în curînd la „Cultura Națională“ din București.

Cu toată stima,
A. COTRUȘ

Arad, 29 martie, 1925

III

S 10
CCXCIX

Domnule,

La scrisoarea D[umnea]v[oastră] ce mi-ați adresat, vă răspund în următoarele:

1) M-am născut în Cluj din vechea familie românească Isac, fiind fiul d[octo]r[ului] Aurel Isac, politician cunoscut pe vremuri și jurist, care a condus procesul Memorandului... Obîrșie bună... Anul nașterii 1888, 19 mai. După terminarea studiilor liceale, am audiat Universitatea din Cluj, unde am luat licența în drepturi și sociologie. Primele încercări literare m[i]-au apărut în „Familia“ și „Sămănătorul“ pe la anii 1909. Am început să scriu din tinerețe și pînă la vîrsta de 15 ani am scris franțuzește și nemțește, iar la vîrsta de 16 ani, avînd ca profesor pe Ion Scurtu, am învățat perfect românește și am scris numai românește. Am făcut multe și variate călătorii de studii străbătînd Apusul. Am fost vreme îndelungată în Franța, Germania, Italia și Elveția. Funcții publice am avut numai de la preluarea imperiului, cînd am fost trimis la Conferința Păcii. Am lucrat pentru guvernul român și stabilindu-mă în Elveția, am stat în serviciul propagandei guvernului timp de 1/2 ani. Întors acasă la 16 ian[uarie] 1920 am fost numit inspector al teatrelor din Transilvania și Banat, post pe care îl ocup și azi fără întrerupere.

1) Traduceri din Oscar Wilde, Shakespeare, Shelley, Maeterlink. Apărute în diferite reviste, 1909.

2) *Lady Windermere's Fan* (*Evantaiul Doamnei Windermere*), piesă de teatru de Oscar Wilde, trad[usă] de mine (volum).

3) *Impresii și senzații moderne* (volum de versuri din tinerețe, 1909).

4) *Maica cea tînără*. Piesă într-un act. Jucată de Teatrul Național din București, 1919 (volum).

5) *Ardealule... Ardealule bătrîn... Schițe și impresii din război*, 1916 (volum).

6) *Poeme în proză*, 1923 (Volum) apărut acum.

II. Revistele la care am colaborat:

„Sămănătorul“, „Viața Românească“, „Flacăra“, „Luceafărul“, „Vieța nouă“, „Noua revistă română“, și aproape toate revistele mai de seamă.

În streinătate am scris în reviste engleze, franceze, americane, elvețiene, germane, ungare, în cari au apărut (unele) lucrări traduse. — Pentru viitor plănuiesc o colaborare permanentă în reviste elvețiene și americane.

III. Influențe vizibile n-am suferit, căci artistul adevărat nu reproduce, ci crează. Nu recunosc teoria lui Edgar Allan Poe asupra inspirației și sînt de părere că mediul nu influențează asupra sufletului creator. Totuși ar fi o nedreptate să spun că lecturile tinereții și a[le] adolescenței n-ar fi avut oarecare influență asupra creațiilor mele. *Robinson Crusoe...* și *Child Harold...* lecturi suferite... Chiar și romanele exotice ale lui Lafcadio Hearn... ne lasă în suflet reminiscențe, asemeni nucului din grădină... ori glasul celei dintîi farandole. Înainte de toate susțin însă: *cul* în literatură, care o cred personală, a mea.

EMIL ISAC

Turda, 17 aug[ust] 1924

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(30 aprilie—30 iunie 1974)

A

ARGHEZI (T.)

- * * * — *Ce-ai făcut?* [Versuri.] „*Contemporanul*” nr. 17 (1432), vineri 19 aprilie 1974, p. 1.
Arghezi (Baruțu T.) — *Sub semnul libertății*. [Scrisoare în limba franceză către Jean Vignau, din 10 februarie 1944.] „*Steaua*”, anul XXV, nr. 4 (323), aprilie 1974, p. 28.
Arghezi (Baruțu T.)
Arghezi (Mitzura) — Din versurile Mărțișorului. [Catren], *Distihuri, Stihuri*. „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 67—68.

B

BARBU (Ion)

- Vianu (Ion) — O scrisoare inedită a lui Ion Barbu [către Ion Vianu, datată 27 septembrie 1948.] „*Luceafărul*”, anul XVII, nr. 16 (625), sîmbătă 20 aprilie 1974, p. 7.

BĂNUȚ (A. P.)

- Buzași (Ion) — Adevărata « istorie » a « descălecării » lui Caragiale la Blaj. [Fragment din scrisoarea din 12 aprilie 1968 adresată lui Ștefan Pop.] „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 176—178.

BELDIMAN (Alec)

- Cornea (Paul) — Un moralist amar. *Asupra lumii*. [Versuri.] „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 62—65.

BIBESCU (Martha)

- Ionescu (Radu) — « ...Sub semnul unui prieten » [Corespondență Martha Bibescu adresată lui George Oprescu în anii 1927—1931.] „*Secolul XX*”, nr. 1/1974, pp. 126—137.

BRESLAȘU (M.)

- * * * — *În umbră* [Versuri.] „*România literară*”, anul VII, nr. 16, joi 18 aprilie 1974, p. 3.

C

CARAGIALE (Mateiu I.)

- Cioculescu (Barbu) — Arhetipurile Crailor de Curtea-Vechi (II). [Fragmente din scrisorile către N. A. Boicescu, din anul 1907.] „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 96—103.

CĂLINESCU (G.)

- * * * — Proiect de colectiv redacțional pentru „*Tribuna poporului*”. „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 2 (15)/1974, p. 42.

* * * — Dedicăție lui I. Rașcu, din 25 februarie 1931. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, p. 43.

Florescu (Nicolae) — În jurul *Istoriei literaturii române de la origini pînă în prezent*. [C. p. din 30 noiembrie 1932, adresată lui E. Lovinescu; scrisoare către Mihail Celdariu, datată 21 ianuarie 1941; adresă și memoriu către D. Caracostea din ianuarie 1942.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 32—40.

Oprea (Al.) — «...n-am timp să țin corespondență întinsă». *Scrieri române*. [Șapte scrisori date: 27 februarie 1925, 16 martie 1925, 25 martie 1925, 15 aprilie 1925, 15 mai 1925, 19 iunie 1925, una fără dată.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 11—20.

Papadima (Ovidiu) — Spectacolul lumii și «bufonada» înțeleptului. «*Eu aduc doar bucurii...*» [Versuri.] *Irod și Salomeea*. [Scenată în versuri.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 21—31.

Șerban (Geo) — Patosul tribunului. *Prietenile noastre cărțile; Oratoria și cerebralitatea; «...intellectualul trebuie să stea în mijlocul poporului.»* [Articole și conferințe.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 41—61.

CARTOJAN (Nicolae)

* * * — Dedicăție lui N. Georgescu-Tistu, din anul 1939. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, p. 132.

Mihăilă (Gheorghe) — Discurs de recepție [la Academia Română, proiectat a fi ținut în anul 1944.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2(15)/1974, pp. 131—145.

CHELARIU (Traian)

Spiridonică (V.) — A fost «iconarist» Traian Chelariu? [Fragmente din scrisorile date: 30 mai 1936 și joi 24 ianuarie 1939, adresate lui V. Spiridonică.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 178—179.

COMARNESCU (Petru)

Olteanu (Ion) — Petru Comarnescu [Trei scrisori către Ion Olteanu date: București, 15 august 1943; București, 18 octombrie 1945; Gura Humorului, 3 septembrie 1956.] „*Ateneu*“, anul XI, nr. 4 (117), aprilie 1974, p. 7.

D

DRAGOMIR (Mihu)

* * * — Versuri inedite. *Taurul; Minutar peste netimp; Regăsire; Ars poetica; Lumină din lumină; Ilogism; Încă o toamnă.* „*Viața românească*“, anul XXVII, nr. 4, aprilie 1974, pp. 86—90.

I

IBRĂILEANU (G.)

Florescu (Nicolae) — În jurul *Istoriei literaturii române de la origini pînă în prezent*. [Fragment dintr-o scrisoare adresată lui Ion Simionescu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 32—40.

IORGA (N.)

Jordan (Iorgu) — Corespondența mea cu N. Iorga. [Trei scrisori date: 26 februarie 1923, 6 martie 1923, 1 septembrie 1937.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 81—87.

IVIREANUL (Antim)

Deletant (Dennis) — Licităție londoneză: O copie după *Didahiile* lui Ivireanul [achiziționată în 1969 de Muzeul Britanic.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 162—163.

L

LAZĂR (Gheorghe)

Ghibu (Onisifor) — Cu privire la data nașterii lui Gh. Lazăr. Patrimoniu documentar. [Restabilirea datei de naștere după protocolul morților în care e înscris numele său.] „*Transilvania*“, serie nouă, anul III (LXXX), nr. 5/1974, pp. 41—42.

Vezi: Răduțiu (Gheorghe) — Ordinul de urmărire polițienească a lui Gheorghe Lazăr. [Scrisoarea guvernatorului Transilvaniei, contele G. Banffy, adresată Directorului Poliției din Sibiu, la 14 iunie 1816, Cluj.] „*Transilvania*“, serie nouă, anul III (LXXX), nr. 5/1974, p. 42.

LOVINESCU (E.)

Crișan (Ion) — O scrisoare a lui Eugen Lovinescu [adresată la 22 iulie 1930, lui Dimitrie Foră.] „*Orizont*“, anul XXV, nr. 19 (323), joi 9 mai 1974, p. 2.

M

MAIORESCU (T.)

Bucur (Marin) — Doctor în drept la Paris. [Acte și cerere adresată Ministrului instrucțiunii publice și culturii din Franța datată: 10 decembrie 1859, Paris.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 107—119.

Iovan (Rodica) — În jurul unui divorț. [Copie a Clarei Maiorescu după cererea de divorț din 1887 și după angajamentul trimis soției, în decembrie 1886.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 120—127.

Ivănescu (Gh.) — Scrisorile lui Titu Maiorescu către Alexandru Philippide (I și II). [Scrisori date: 24 ianuarie 1891, 8 aprilie 1893, 15/7 aprilie 1893, 7 septembrie 1894, 3/15 aprilie 1897, 18/30 ianuarie 1899 și 6/18 octombrie 1899.] „*Cronica*“, anul IX, nr. 16 (429) și 17 (430), vineri 19. IV. 1974, p. 7, și vineri 26 aprilie 1974, pp. 6—7.

Netea (Vasile) — Titu Maiorescu citind poezie. [Adnotări pe volumul de *Versuri* din 1889, al Lucreției Suciu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 128—130.

Popescu-Gogan (Petru) — Notă biografică [întocmită în august 1879.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 104—106.

N

NEGRUZZI (Iacob)

Fassel (Horst) — Iacob Negruzzi, Jurnal (III). „*Convorbiri literare*“, nr. 4 (52), aprilie 1974, p. 14.

O

ODOBESCU (Al.)

Popovici (Victoria) — Confesiuni din ultimul an de viață. [Patru scrisori date: 29 februarie 1895, 1/13 august 1895, 19 august 1895, 24 august 1895.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 146—151.

P

PÂRVAN (Vasile)

Cioculescu (Șerban) — Scrisorile lui Vasile Pârvan către Martha Bibescu. [Scrisoare din 19 mai 1924.] „*România literară*“, anul VII, nr. 16, joi 18 aprilie 1974, p. 7.

PERPESSICIUS

Panaitescu (Dumitru D.) — Noi « Mențiuni critice ». *Munții în literatura noastră*. [Studiu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 75—80.

PETRESCU (Camil)

Bogdan (Manuela) — Inedite. Camil Petrescu. [Însemnări din perioada când a fost directorul Teatrului Național. Notă la repetițiile-lectură ale pieselor: *Maria Baskirteff*, *Curierul de Lyon*, *Moștenitorul*; Notă la condica de spectacole — 18 mai premiera *Curierului de Lyon*.] „*Amfiteatru*“, anul IV, nr. 5 (101), mai 1974, p. 4.

Ciuchindel (Const.) — Pagini inedite. [Pagini de *Jurnal* din anii 1939 și 1940.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 18 (906), 2 mai 1974, pp. 6—7.

Gheran (Niculae) — Camil Petrescu — început de drum. [Două scrisori adresate lui Liviu Rebreanu și date: 19 noiembrie 1920, 14 decembrie 1920.] „*Ramuri*“, anul XI, nr. 4 (118), 15 aprilie 1974, p. 12.

- I. C. — Corespondență Camil Petrescu — Cornel Groșorean. [Facsimilul unei scrisori din vara anului 1932.] „*Orizont*“, anul XXV, nr. 19 (323), joi 9 mai 1974, p. 2.
Oarcăsu (Ion) — Memento epistolar. [O scrisoare din 10 ianuarie 1956, adresată Anișoarei Odeanu și din 3 ianuarie 1955, adresată tatălui scriitoarei.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 18 (906), 2 mai 1974, p. 7.

R

REBREANU (Liviu)

- Gheran (Niculae) — Schițe pentru viitoarele romane (I). [Caietul de creație intitulat *Schițe*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 2 (15)/1974, pp. 155—161.

S

SADOVEANU (Mihail)

- Munteanu (Ion) — Sadoveanu « honoris causa » la Iași. [Fragment și facsimil din răspunsul lui Mihail Sadoveanu la numirea ca membru honoris causa al Universității din Iași.] „*Cronica*“, anul IX, nr. 21 (434), vineri 24 mai 1974, p. 7.

SLAVICI (Ioan)

- Bugnariu (Teofil) — Două scrisori din martie 1884, ale lui Ioan Slavici despre rostul cultural și politic al venirii sale la Sibiu [adresate lui Matei Voileanu.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 17 (905), 25 aprilie 1974, p. 6.

V

VINEA (Ion)

- Vaida (Mircea) — Vinea pamfletar. [Un pamflet antifascist: *Lista neagră*.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 26 (914), 27 iunie 1974, p. 8.

Manuela TĂNĂSESCU

Unul dintre cei mai apropiați și mai distinși colaboratori ai revistei noastre, remarcabilul cercetător și documentarist ELENA PIRU, ne-a părăsit de curînd. Amintirii sale îi aducem pe această cale un pios omagiu. Spre marele nostru regret, articolul ce apare în numărul de față a devenit postum.

MANUSCRIPTUM

Creșterea colecțiilor

(1 aprilie — 30 iunie 1974)

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise

SADOVEANU, Mihail — *Aminiri și impresii* (1939), *Apel către admiratorii lui Eminescu*, *Bilet lui Brătescu-Voinești*, *Cîteva mici observații*, *Inerție*, *În legătură cu limba literară*, *Libertate*, *Mic bilanț*, *Pentru prieteni*, *Prieten unic*, *Rădășeni*, *Satul*, *Străini* (articole).

Correspondență:

C. Dobrogeanu-Gherea, Victor Eftimiu, Artur Gorovei, P. Missir, I. Nădejde.

VIORICA SECĂRESCU

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise

ARGHEZI, Tudor — Versuri ocazionale.
COCEA, N. D. — *Mica prințesă a Orientului*, *Pe cînd bunica era fată mare*, *Competența* (piese de teatru); textul de regie al piesei *Canalia*.
DAN, Pavel — *Urcan Bătrînul* (manuscrisul volumului), șpalturile cu corecturi, ale unor nuvele.

Correspondență:

Vasile Alecsandri, Ion Bîanu, Geo Bogza, Lucian Blaga, Al. Chibici-Răvneanu, Pavel Dan, George Demetru Pan, Anatole France, E. Lovinescu, T. Maiorescu, Gib Mihăescu, Ion Minulescu, H. Papadat-Bengescu, M. R. Paraschivescu, Ion Pas, Perpersicius, Al. Rosetti, Ion Marin

Sadoveanu, Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Cicerone Theodorescu, Elena Văcărescu, Tudor Vianu, Al. Vlahuță, G. M. Zamfirescu.

Acte:

Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu și D. Ranet — acte unioniste.

Fotografii:

Ieronim Șerbu, G. M. Zamfirescu.

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI — IAȘI

Manuscrise:

* * * — *Mineiul* pe luna septembrie (manuscris slavon, copiat de diacul Fedca în anul 1488, din porunca lui Ștefan cel Mare).
* * * — *Least vita* (în copia lui Iustantius Ardeleanu, din anul 1761).

Correspondență:

Lucian Blaga, Șt. O. Iosif, Lucia Manutu, Ion Minulescu, G. Tăpîrceanu.

Carte rară:

* * * — *Alfavită suflătoare*, Iași, 1755.
Amfilohie Holiniul — *Gramatica teologhicească*, Iași, 1795.
D. Philippide — *Istoria românilor* (limba greacă), Lipsca, 1816, *Geografia românilor* (limba greacă), Lipsca, 1816.

D. VACARIU

In a spirit of perpetuating the noblest traditions of our national literary heritage, „*Manuscriptum*“ presents in the pages of this issue a wide range of articles on «Everlasting Guardians of Eternal Soil...» devoted to the classics of Rumanian letters. Prefaced by Academician Geo Bogza, the documentary constellation uncovers new and surprising aspects of Ioan Ghica's and Vasile Alecsandri's diplomatic activity in France and England, the efforts made by Negruzzi and Asachi to consolidate the national education and training, Alecsandri's project for a *History of Rumanian Literature* as well as Creangă's hand-notes on a book of grammar and I. L. Caragiale's written suggestions on a dramatic text belonging to a close friend of his. It is the family correspondence of both Ion Eliade Rădulescu and Ioan Slavici that deserves special reference.

The revolutionary-democratic traditions of literary press in the inter-war Rumania make up the substance of the „Confessions“ section, within which the memoirs of remarkable personalities of our political and cultural life, as George Macovescu, Mihnea Gheorghiu, Ștefan Voicu, Octav Livezeanu, George Ivașcu and Radu Popescu have been recorded.

Figuring among this year's U.N.E.S.C.O. anniversaries, the name of Bishop Dosoftei is paid homage by a series of documents of epoch regarding the great scholar's participation in the cultural and political life of medieval Moldavia.

Two of Pavel Dan's short-stories, and Ibrăileanu's judgements — the mentor of the literary magazine „*Rumanian Life*“ — Ion Minulescu's poetry offer attractive contents to the readers of this issue.

Désireux de continuer les traditions les plus nobles de la littérature nationale, „*Manuscriptum*“ présente dans ce numéro de nombreux articles réunis sous le titre «*Nos éternels gardes de la terre éternelle...*», consacrés aux classiques de la littérature roumaine. Avec une préface de Geo Bogza, cette mosaïque de documents révèle des aspects nouveaux et surprenants de l'activité diplomatique de Ion Ghica et V. Alecsandri en Angleterre et en France, les préoccupations de certains écrivains de l'envergure de Negruzzi et Asachi de consolider l'éducation et le système d'enseignement en Roumanie, le projet d'une *Histoire de la littérature roumaine* de V. Alecsandri, à côté des annotations de Ion Creangă sur un manuel de grammaire et des interventions de I. L. Caragiale dans le texte dramatique d'un de ses amis bien connus. Une mention à part pour la correspondance familiale de Ion Eliade Rădulescu et Ioan Slavici.

Les traditions révolutionnaires et démocratiques de la presse littéraire de la Roumanie d'entre les deux guerres constituent le sujet de la rubrique *Confessions* où l'on réunit les témoignages de certaines personnalités remarquables de notre vie politique et culturelle, notamment; George Macovescu, Mihnea Gheorghiu, Ștefan Voicu, Octav Livezeanu, George Ivașcu et Radu Popescu.

Par une série de documents de l'époque qui témoignent de la présence de ce grand lettré dans la vie culturelle et politique de la Moldavie du Moyen Âge on rend hommage au métropolitain Dosoftei, mentionné dans le calendrier des anniversaires UNESCO de cette année.

Deux récits de Pavel Dan les quelques considérations de G. Ibrăileanu — le maître de „*Viața românească*“ — sur la poésie de Ion Minulescu assurent à ceux qui liront ce numéro une lecture attractive, passionnée.

Im Geist der edelsten Traditionen der Nationalliteratur diese Nummer der Zeitschrift „*Manuscriptum*“ enthält die umfassende Darstellung: *Die ständigen Hüter unseres ewigen Heimatbodens*, die den Klassikern des rumänischen Schrifttums gewidmet ist. Vom Akademiemitglied Geo Bogza eingeleitet, bringt das dokumentarische Mosaik neue und überraschende Aspekte der diplomatischen Tätigkeit Ion Ghicas und Alecsandris in England und Frankreich, die Bemühungen mancher Schriftsteller vom Format eines Negruzzi und Asachi um die Festigung des rumänischen Erziehungs- und Unterrichtswesens, ferner auch ein Projekt V. Alecsandris für eine *Geschichte der rumänischen Literatur*; dazu kommen die Notizen von I. Creangă auf einem Lehrbuch der Grammatik und die Verbesserungen von I. L. Caragiale auf einem dramatischen Text eines seines bekannten Freunden. Besonders hervorgehoben zu werden verdient der Familienbriefwechsel von Ion Eliade Rădulescu und Ion Slavici.

Die revolutionär-demokratischen Traditionen der literarischen Presse Rumäniens zwischen den Kriegen, bilden den Inhalt der Rubrik *Enthüllungen*, in welchen die Zeugnisse einiges bedeutender Persönlichkeiten unseres politischen und kulturellen Lebens wie George Macovescu, Mihnea Gheorghiu, Ștefan Voicu, Octav Livezeanu, George Ivașcu, Radu Popescu aufgezeichnet sind.

Der Name des Metropoliten Dosoftei, der in diesjährigen Festkatalog der UNESCO erwähnt ist, wird durch eine Reihe von Dokumenten aus jener Zeit geehrt, welche die Rolle des grossen Gelehrten im kulturellen und politischen Leben der Moldau während der Feudalzeit hervorheben.

Zwei Erzählungen von Pavel Dan sowie die Betrachtungen von G. Ibrăileanu, dem Mentor der Zeitschrift „*Viața Românească*“ über die Dichtung des Ion Minulescu gewähren dem Leser dieser Nummer eine anziehende und interessante Lektüre.

В духе продолжения благородных традиций национальной литературы „*Манускриптум*“ представляет в этом номере журналу обширную группу статей: «*Вечные наши хранители вечной родины*»..., посвященных классикам румынского письма. Документальный мозаик, содержащий предисловие академика Джео Богза, отмечает новые поразительные аспекты дипломатической деятельности Иона Гики и В. Александри в Англии и во Франции, заботу некоторых писателей, как, например, Негруззи и Ассаки, о развитии румынского воспитания и образования, а также и планы В. Александри о создании *Истории румынской литературы*, кроме того заметки Иона Крянгэ на учебнике грамматики и замечания, сделанные И. Л. Караджале, на драматическом тексте одного из приятелей. Заслуживает особого внимания семислая переписка Иона Елиаде Рăдулеску и Иона Славича.

Революционно-демократические традиции литературной прессы Румынии периода между двумя мировыми войнами составляют суть отдела «*Разоблачения*», в рамках которого были упомянуты признания некоторых выдающихся лиц нашей политической и культурной жизни, как, например, Джордже Маковеску, Михня Георгиу, Штефан Войку, Октав Ливезяну и Рăду Попеску.

Имени митрополита Дософтея, которое фигурирует в календаре празднований ЮНЕСКО в настоящем году, оказана дань уважения в целом ряде документов, отмечающих присутствие великого ученого в культурной и политической жизни феодальной Молдовы.

Две повести Павла Дана, а также разбор (критика) Г. Ибраилеану — ментора журнала «*Румынская жизнь*», стихотворений Иона Минулеску обеспечивают читателям данного номера занимательное и увлекательное чтение.

The arresting epistolary sequels of Matei I. Caragiale keep on displaying a revealing material about the author of *Revellers of Old Court*, within the section of artistic laboratory *Per aspera ad astra*.

Pages from the «monastery diary» by Tudor Arghezi, dated back to 1905, are published under the title of *Deacon Joseph's Recollections*.

The relations between Rumanian writers and their brothers of the quill from other countries are this time illustrated by the correspondence exchanged between M. Sadoveanu and Maria Kojčeka about the translation of the novels *The Hatchet* and *A Water Mill Was Floating Down the Siret River* into Czech as well as by the epistolary messages sent by Ivan Bunin to a young writer in Rumania.

Instead of the *Edition Chronicle*, the magazine publishes, under the distinguished signature of Mircea Zăciu, by contribution of a couple of young researchers from the Town of Cluj, an interesting debate about the endeavours made in the last years to complete the Liviu Rebreanu documentary stock.

We also remark Martha Bibescu's letters sent to her family from Teheran, Ispahan and Paris, genuine pages of prose foretelling her well-known travel journal *The Elght Paradises*.

This issue ends up with the usual «Historic-Literary Co-ordinates» containing *Bibliographic Index* and information on collection enrichment of the main archives.

The *Album Pages* section is devoted to the novelist Hortensia Papadat-Bengescu.

Dragoș VRÂNCEANU

Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy)

Le captivant feuilleton épistolaire de Matei I. Caragiale continue de nous dévoiler un matériel à même de nous révéler la personnalité de l'auteur des *Princes de l'Ancienne Cour* dans la rubrique de «laboratoire artistique» *Per aspera ad astra*.

Quelques pages du «journal de couvent» du poète T. Arghezi, datées 1905, paraissent sous le titre: *Les souvenirs du diacre Josef*.

Les relations d'entre les écrivains roumains et leurs confrères d'autre pays sont illustrées cette fois-ci par l'échange de lettres d'entre M. Sadoveanu et Maria Kojčeka concernant la traduction en tchèque des romans *L'hache-reau* et *Un moulin descendait sur le Siret* et par les lettres envoyées par Ivan Bunin à une débutante dans la littérature qui séjour-nait en Roumanie.

Au lieu de «la chronique des éditions» notre revue publie sous la même signature prestigieuse de Mircea Zăciu, par la collaboration de quelques jeunes chercheurs de Cluj, un débat intéressant sur les contributions des dernières années à l'enrichissement du fonds documentaire Liviu Rebreanu.

Nous remarquons aussi les lettres de Martha Bibescu, envoyées à sa famille de Téhéran, d'Ispahan et de Paris, de vraies pages de prose qui annoncent son bien connu mémorial de voyages *Les huit paradis*.

Le numéro s'achève par les habituels repères historiques et littéraires: *Le fichier bibliographique* et des informations sur l'augmentation des collections des principales archives.

Les «pages d'album» sont dédiées cette fois-ci à l'écrivain Hortensia Papadat-Bengescu.

Dragoș VRÂNCEANU

écrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

Die spannende Brieffolge des Matei I. Caragiale enthüllt auch weiterhin ein aufschlussreiches Material über den Verfasser des Werkes *Craii de Curtea-Vechi* (Die Ritter vom Alten Hof); diese Brieffolge erscheint im Rahmen der künstlerischen Originalbeiträge: *Per aspera ad astra*. Stellen aus dem *Jurnal de minăstire* (Klosterstagebuch) des Dichters T. Arghezi aus dem Jahr 1905 erscheinen unter dem Titel: *Aminăritile ierodiaconului Iosif* (Erinnerungen des Erzdiakons Joseph).

Die Beziehungen zwischen den rumänischen Schriftstellern und ihren ausländischen Kollegen werden diesmal durch den Briefwechsel zwischen M. Sadoveanu und Maria Kojčeka über die Übersetzung des Romans *Balegul* und *Venca o moară pe Strel* ins Tschechische und durch die Briefbotschaften des Ivan Bunin an eine in Rumänien aufhaltende Anfängerin der Schriftstellerei illustriert. An Stelle der Chronik der Ausgaben bringt die Zeitschrift unter dem gleichen hervorragenden unter dem gleichen hervorragenden Namen Mircea Zăciu, mit Hilfe der Mitarbeit einiger junger Forscher aus Cluj eine interessante Erörterung der jüngsten Beiträge zur Vervollständigung des Dokumentarmaterials über Liviu Rebreanu.

Man erwähnt auch die Briefe von Martha Bibescu an ihre Verwandten aus Teheran, Ispahan und Paris, echte Prosaschilderungen, die ihre bekannten Reiseerinnerungen *Cele opt paradisiuri* (Die acht Paradiese) vorwegnehmen.

Die Nummer schließt mit den üblichen *historisch-literarische Anhaltspunkte*, den Zettelkasten und Hinweise über das *Anwachsen der Sammlungen* in den Hauptarchiven.

Die Albumblätter sind dieses Mal der Prosaschriftstellerin Hortensia Papadat-Bengescu gewidmet.

Dragoș VRÂNCEANU

Schriftsteller, Gastprofessor an der Universität zu Urbino (Italien)

Uvleskательная эпистолярная серия работ Матея И. Караджале продолжает раскрывать разоблачающий материал относительно автора *Королей Старого Двора*, в рамках артистического лабораторного: *Per aspera ad astra*. Страницы из «Монастырского журнала» поэта Т. Аргези 1905-го года появляются под названием «Воспоминания иеродиакона Иосифа».

Отношения между румынскими писателями и их коллегами ны в этом номере перепиской между М. Садовяну и Марией Кожечка по вопросу толкования романов *Балтагул* и *Была одна мельница на Сирете*, изданных на чешском языке, а также письмами, посланными Иваном Бунином начинающей писательнице, находившейся в Румынии.

«Вместо Хроники изданий», журнал публикует под эгидой авторитетной подписи Мирчи Зăciu, в сотрудничестве с молодыми клужскими исследователями, — интересные рассуждения о ценном вкладе последних лет для пополнения документально-го фонда Ливиу Ребряну.

Стметим также письма Марты Бибеку, посланные семье в Тегеран, Исфахан и Париж, подлинные страницы прозы, предваряющие известный её мемориал о путешествии: «*Восемь парадисов*».

Номер журнала заканчивается обычными «литературно-историческими ориентирами»: *Библиографические карточки* и сведениями об увеличении коллекций главных архивов.

Страницы альбома посвящены на этот раз прозаике Хортенсии Пападат-Бенжеску.

Dragoș VRÂNČANU

писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италия)

Biblioteca Jud. Huned - D. 229
SALA DE LECTURA

Premiul
PERPESSICIUS
1974
al revistei
MANUSCRIPTUM

Florea I. FUGARIU

DATA ȘI LOCUL NAȘTERII: 8 iunie 1928, comuna Malu Mare, județul Dolj.

STUDII: Facultatea de filologie — secția limbi clasice a Universității din București. Licențiat în 1953, doctorand în literatura elină, din 1970.

OCUPAȚIA: lector la Catedra de limbi clasice a Facultății de limbi române și clasice a Universității din București, din 1964.

Lucrări principale — Gheorghe Șincai: Opere, vol. I—IV, București, E. P. L. — Editura „Minerva”, 1967—1973;

Petru Maior: Scrisori și documente, București, E. P. L., 1968 (în colaborare);

Ion Budai-Deleanu: Tiganiada, București, Editura „Tineretului”, 1969, (colecția „Lyceum”);

* * * Proza istorică greacă, București, E. P. L. U., 1970 (în colaborare);

Petru Maior: Istoria pentru începutul românilor în Dacia, București, Editura „Albătros”, 1970 (colecția „Lyceum”);

* * * Antologia Școlii Ardelene, vol. I—III, București, Editura „Tineretului”, 1971;

Ion Budai-Deleanu: Opere, vol. I (Tiganiada), București, Editura „Minerva”, 1974.

COLABORĂRI — Studii publicate în principalele reviste de specialitate: „Limba română”, „Studii clasice”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Gazeta literară”, „Analele Universității”, „Luceafărul” etc.

Gheorghe ȘINCAI: (OPERE), vol. IV și Ion BUDAI-DELEANU: TIGANIADA, București, Editura „Minerva”, 1973.

Muzeul de Artă a Republicii Socialiste România

Colecțiile sale

1
MUZEUL DE ARTĂ AL
REPUBLICII SOCIALISTE
ROMÂNIA
STR. ȘIRBEI VOĐĂ NR. 1.
Telefon: 13.30.30.
Deschis zilnic între orele
11—19. Luni închis.

2
COLECȚIA CASA - MUZEU
TH. PALLADY, COLECȚIA
SERAFINA ȘI GHEORGHE
RĂUT
STR. SPĂTARULUI NR. 22.
Telefon: 12.90.83.
Deschis zilnic între orele
11—19. Luni și marți închis.

3
COLECȚIA „IOSIF ISER”
B-DUL N. BĂLCESCU NR. 9,
ET. II, AP. 16, SCARA B.
Deschis zilnic între orele
11—19. Luni și marți închis.

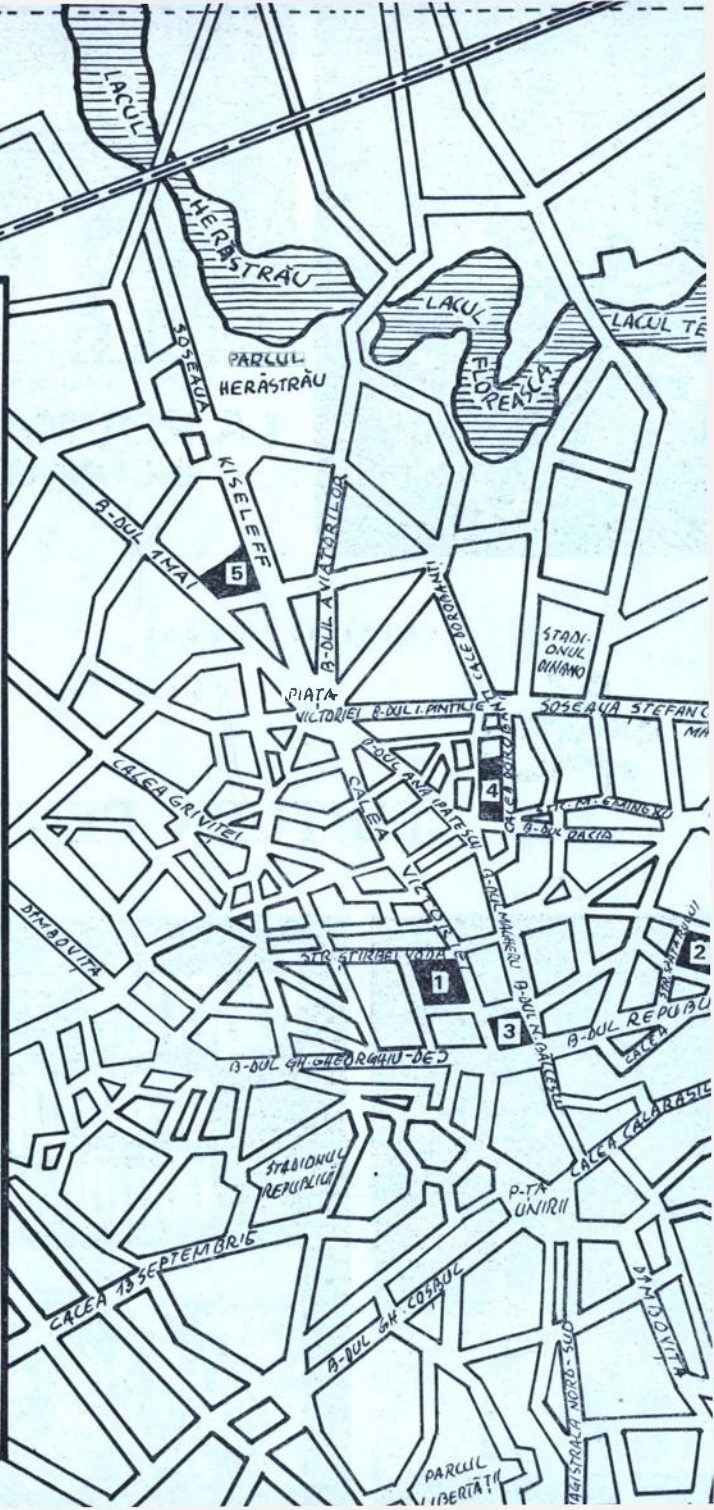
4
COLECȚIA „PROF. GARABET
AVACHIAN”
STR. STANISLAS CIHOVSKI
NR. 10
Telefon: 12.17.25.
Deschis zilnic între orele
11—19. Luni și marți închis.

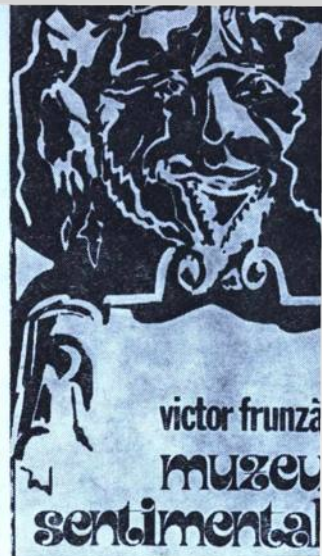
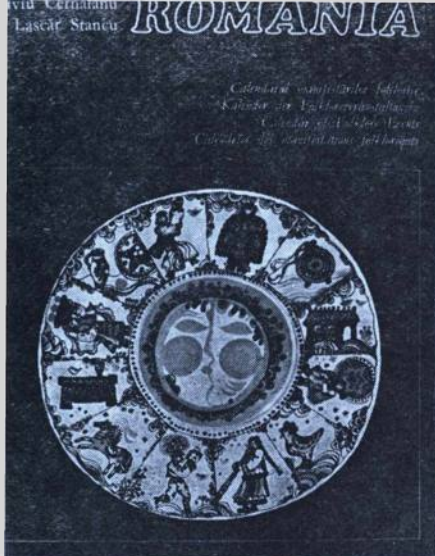

5
COLECȚIA „BEATRICE ȘI
HRANDT AVACHIAN”
STR. ARH. I. MINCU NR. 19.
Deschis zilnic între orele
11—19. Luni și marți închis.

6
MUZEUL DE ARTĂ BRĂN-
COVENEASCĂ
STR. DONCA SIMO NR. 18.
COMUNA MOGOȘOAIA.
Telefon: 67.11.93.
Deschis zilnic:
Vara între orele 11—17
Iarna între orele 10—16
Luni și marți închis.

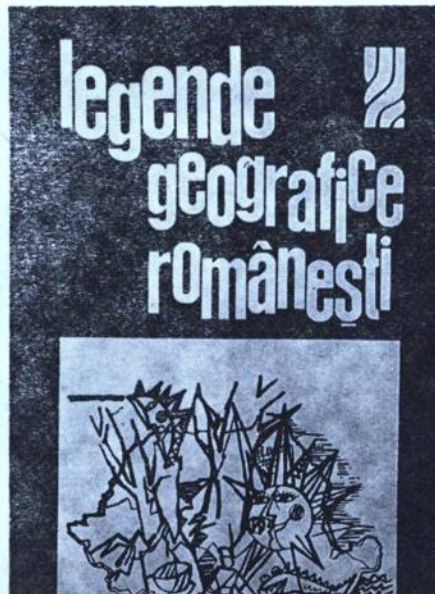
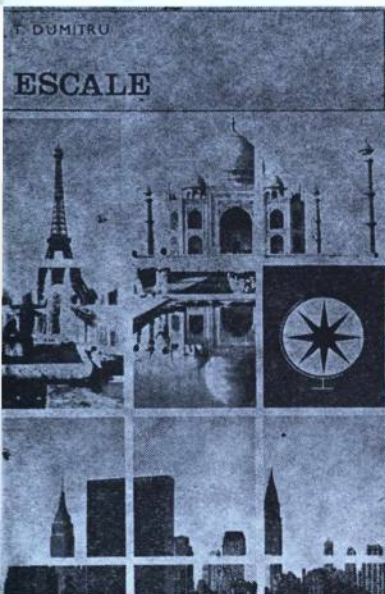

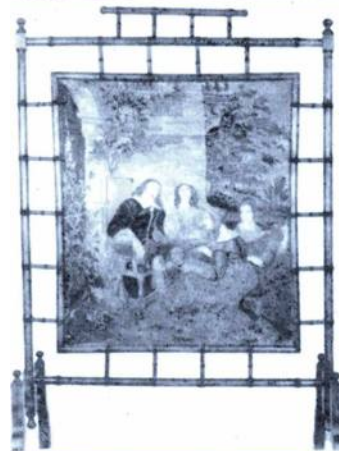
cărți frumoase

cărți instructive

cărți necesare

EDITURA PENTRU TURISM

Goblet care a aparținut
lui Dimitrie ANGHEL
păstrat în colecțiile Mu-
zeului literaturii române.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

« Primarul — (căutându-i defecte) Ești și nițel peltic?... »

Carac — Nu domnule Primar.

Primarul — Ai vrut să zici închipuiește și ai zis întipulește...

De „tactul inițial” nu mă ocup.

Carac — Nu-i tot una, domnule Primar. A închipui vine de la chip, pe cînd a întipui vine de la linotip. Cit despre tactul inițial e una din investițiile mele intelectuale. »

(Tudor ARGHEZI — CARAC)

« Madame,

donnez moi de la pitié, car je suis un pauvre vieillard, s'il vous est possible, un peu d'amitié. Mais sachez tout de suite que je suis un peu bête puisque vous devez vous en apercevoir un jour ou l'autre. »

(Anatole FRANCE)

« Nu ne dădeam seama că fiecare gest al nostru, fiecare cuvînt, legătura noastră într-un cuvînt, era ceva excepțional, ceva cu totul deosebit. Ni se părea dimpotrivă că nu e nimic mai obișnuit, mai firesc decît ceea ce numeam „prietenia” noastră, întocmai cum somnambulului nu i se pare nimic mai firesc decît mersul pe muchia unui acoperiș la zeci de picioare înălțime, și pentru care el nu e mai mult decît o simplă „plimbare”. »

(Radu STANCA — PUNTEA NEAGRĂ)

Fragmentele desprinse din piesa de teatru a lui Tudor ARGHEZI, din epistola lui Anatole FRANCE către o admiratoare din România, precum și din nuvela fantastică a lui Radu STANCA, fac parte din sumarul numărului viitor, care mai cuprinde:

Iancu VĂCĂRESCU despre dreptul politic al Valahiei;

Lucian BLAGA — Hronicul și cîntecul vîrstelor, vol. II;

Gala GALACTION — roman epistolar;

Tudor VIANU — teza de doctorat la Tübingen.

« Și într-o ramă, lată o canava iubită, răbdător
cusută în fir de mătăsă și mărgelile înșirate. Sub
răbdarea acului îndemnat, bătrînul Milton a
încercat, cu fruntea inspirată, răzemată de
mină, privind cu ochii lui orbi întunericul. Și
gura lui s-a mișcat parcă să dicteze un vers ce
nu pot să-l aud. Lingă el, așezată pe un scă-
unus, o femeie tină, ținînd în mină o pană,
a ridicat-o ca să scrie cu mărgelă neagră într-o
carte albă, deschisă pe genunchi. »

(Dimitrie ANGHEL — *Ceasornicul bunicii*)

[illegible]

WALLS